

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka (2)\Remarque-Noc v Lisabonu.pdb

PDB Name: Remarque-Noc v Lisabonu
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXT
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 17.5.2006
Modification Date: 17.5.2006
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

Erich Maria Remarque

Noc v Lisabonu

© 1962 by Erich Maria Remarque

Translation © Rudolf Toman 1964

I

Upřeně jsem se díval na loď. Jasně ozářena kotvila nedaleko pobřežní hráze na Teju. Ačkoliv už jsem byl týden v Lisabonu, nezvykl jsem si dosud na bezstarostné osvětlení tohoto města. V zemích, odkud jsem přišel, byla města v noci černá jako uhelné doly a světélko v temnotě bylo nebezpečnější než mor ve středověku. Přišel jsem z Evropy dvacátého století.

Na loď právě nakládali zásoby. Věděl jsem, že příštího večera odpluje. V tvrdé záři holých žárovek bylo nakládáno maso, ryby, konzervy, chleba a zelenina. Dělníci nosili na loď zavazadla a jeřáb podával bedny a balíky tak nehlučně, jako by vůbec nic nevážily. Loď se připravovala k plavbě, jako by to byla archa před potopou světa. Byla to opravdu archa. Každá loď, která v těchto měsících roku 1942 opouštěla Evropu, byla archou. Horou Ararat byla Amerika, a záplava den ze dne stoupala. Dávno už zaplavila Německo a Rakousko, pronikla hluboko do Polska a do Prahy; utonuly v ní i Amsterdam, Brusel, Kodan, Oslo a Paříž, naplnila italská města svým pachem a ani Španělsko nebylo už jisté. Pobřeží Portugalska se stalo posledním útočištěm pro uprchlíky, pro něž spravedlnost, svoboda a tolerance znamenaly víc než domov a existence. Kdo odtud nemohl dospět do Zaslíbené země Ameriky, byl ztracen. Musel vykrváčet v džungli výjezdních a vstupních víz, nedosažitelných povolení k práci a k pobytu, internačních táborů, byrokracie, osamělosti, ciziny a strašné všeobecné lhostejnosti k osudu jednotlivce, která je vždy důsledkem války, strachu a bíd. V té době neznamenal člověk nic, platný pas vše.

Zašel jsem si odpoledne do estorilského kasina, abych se pokusil o štěstí. Měl jsem ještě slušný oblek, a tak mě tam vpustili. Byl to poslední zoufalý pokus obelstít osud. Naše portugalské povolení k pobytu platilo už jenom na několik dní a Ruth a já jsme neměli žádná jiná víza. Loď kotví na Teju byla naší poslední nadějí, doufali jsme už ve Francii, že se s ní dostaneme do New Yorku. Ale byla celé měsíce předem vyprodána a kromě amerického vstupního víza by nám bylo chybělo ještě přes tři sta dolarů na cestu. Pokusil jsem se získat aspoň peníze jediným způsobem, který tu byl ještě možný - hazardní hrou. Bylo to nesmyslné; i kdybych byl vyhrál, byl by se musel stát zážrak, abychom se dostali na loď. Ale na útěku, v zoufalství a v nebezpečí se člověk naučí věřit v zážraky, jinak by nepřežil.

Prohrál jsem šestapadesát dolarů z dvaadesáti, které nám ještě zbývaly.

Nábřeží bylo pozdě v noci téměř opuštěné. Po chvilce jsem však zpozoroval muže, který bez cíle přecházel sem a tam, pak se zastavil a stejně jako já se zahleděl upřeně na loď. Pomyslel jsem si, že je také jedním z mnoha ztroskotanců, a přestal jsem si ho všímat, až jsem náhle pocítil, že mě pozoruje. Strach z policie nikdy neopouští uprchlíka, dokonce ani ve spaní, ani když se nemá čeho bát - proto jsem se ihned jakoby znuděně otočil a pomalu jsem opouštěl nábřeží jako člověk, který se nemá čeho obávat.

Po chvilce jsem zaslechl za sebou kroky. Šel jsem dál, aniž jsem zrychloval chůzi, a zároveň jsem uvažoval, jak podat Ruth zprávu, kdybych byl zatčen. Pastelově zbarvené domy, které podřimovaly na konci nábřeží jako motýli za noci, byly ještě příliš daleko, než abych k nim mohl doběhnout a zmizet v uličkách a neriskovat přitom, že mne zasáhne kulka.

Muž se octl vedle mne. Byl o něco menší než já. „Jste Němec?“ zeptal se německy.

Zavrtěl jsem hlavou a šel jsem dál.

„Rakušan?“

Neodpovídal jsem. Hleděl jsem na pastelově zbarvené domy, které se přibližovaly příliš pomalu. Věděl jsem, že existují portugalské policisté, kteří mluví velmi dobře německy.

Nevěřil jsem mu. Byl v civilu, ale v Evropě mě už šestkrát zatklí policejní úředníci v civilu. Měl jsem sice papíry, které nebyly zrovna špatně udělány v Paříži od jistého profesora matematiky z Prahy, ale byly trochu falešné.

„Viděl jsem vás, jak pozorujete loď," řekl muž. „Proto jsem si myslel -"

Lhostejně jsem na něj pohlédl. Nevypadal jako policista, ale poslední tajný, který mě dopadl v Bordeaux, vypadal tak zuboženě jako Lazar, když ležel tři dny v hrobu, a přece byl nejnemilosrdnější ze všech. Zatkl mě, ačkoliv věděl, že německá armáda bude příštího dne v Bordeaux, a byl bych býval ztracen, kdyby mě o několik hodin později nepropustil milosrdný ředitel věznice.

„Nechtěl byste do New Yorku?" zeptal se muž.

Neodpovídal jsem. Potřeboval jsem už jenom dvacet metrů, abych ho mohl srazit a uprchnout, kdyby bylo třeba.

„Tady jsou dvě jízdenky na loď, která tamhle kotví," řekl muž a sáhl do kapsy.

Viděl jsem lodní lístky. V slabém osvětlení jsem nemohl rozeznat, co je na nich vytištěno. Ale už jsme došli dost daleko. Bylo už možné, abych riskoval a zastavil se.

„Co to má všechno znamenat?" zeptal jsem se portugalsky. Uměl jsem několik portugalských slov.

„Můžete je mít," řekl muž. „Nepotřebuji je."

„Vy je nepotřebujete? Co tím chcete říct?"

„Už je nepotřebuji."

Zahleděl jsem se na muže. Nechápal jsem ho. Zdálo se, že skutečně není od policie. K tomu, aby mě zatkl, by se nemusel uchýlovat k takovýmhle nesmyslným trikům. Ale když jsou lístky pravé, proč je nepotřebuje? A proč mi je nabízí? Aby je prodal? Così se ve mně rozechvělo.

„Nemohu je koupit," řekl jsem konečně německy. „Vždyť znamenají celé jmění. V Lisabonu je dost bohatých emigrantů. Ti vám za ně zaplatí, co budete chtít. Padl jste na nepravého. Nemám peníze."

„Nechci je prodát," řekl muž.

Znovu jsem se podíval na jízdenky. „Jsou pravé?"

Beze slova mi je podal. Zašustily v mé ruce. Byly pravé. Mít je či nemít znamenalo rozdíl mezi zánikem a záchranou. I kdybych je nemohl použít, protože jsme neměli americká víza, mohl jsem se ještě zítra dopoledne pokusit na jejich základě získat vízum - anebo jsem je mohl aspoň prodát. To by znamenalo dalších šest měsíců života.

Nechápal jsem toho muže.

„Nechápu vás," řekl jsem.

„Můžete je mít," odpověděl. „Zadarmo. Zítra dopoledne opouštím Lisabon. Mám jen jednu podmínku."

Má ruka poklesla. Věděl jsem, že to nemůže být pravda. „Jakou?" zeptal jsem se.

„Nechtěl bych zůstat tuto noc sám."

„Chcete, abychom ji strávili spolu?"

„Ano. Až do zítřejšího rána."

„To je vše?"

„To je vše."

„Víc nic?"

„Víc nic."

Nedůvěřivě jsem na něj pohlédl. Byl jsem sice na to zvyklý, že se lidé našeho druhu občas zhroutili; že často nedovedli zůstat sami; že je občas zachvátil strach z místa, strach lidí, pro něž nikde místo nebylo; a že sebecizejší společník mohl člověka zachránit před sebevraždou; bylo však docela přirozené, že si v takové situaci lidé pomáhají, a neslibovala se za to žádná odměna. A vůbec ne takováhle. „Kde bydlíte?" zeptal jsem se.

Udělal odmítavý posunek. „Tam nechci. Nenašla by se nějaká hospoda, kde by se dalo ještě posedět?"

„Jistě by se našla."

„Nějaký podnik pro emigranty? Tak jako Café de la Rose v Paříži?"

Znal jsem Café de la Rose. Ruth a já jsme tam dva týdny spali. Kavárník to dovolil, když si člověk objednal kávu. Stačilo přinést s sebou noviny a rozložit je na podlaze. Nikdy jsem nespál na stolech; s podlahy se nedalo spadnout.

„Neznám žádný," odpověděl jsem. Věděl jsem o jednom; ale člověk nezavede někoho, kdo chce dát zadarmo dva lodní lístky, tam, kde by lidé obětovali své vlastní oko za to, kdyby je dostali.

„Znám tu jen jediný lokál," řekl muž. „Ale můžeme to zkusit. Snad je tam ještě otevřeno."

Zavolał taxík a podíval se na mne.

„Dobrá," řekl jsem.

Nastoupil jsem a neznámý udal řidiči jakousi adresu. Byl bych rád ještě uvědomil Ruth, že se dnes v noci nevrátím, ale když jsem nastupoval do zatuchlého temného taxíku, zachvátila mne náhle tak divoká, úžasná naděje, že jsem skoro zavrával. Snad je to všechno skutečně pravda, snad ještě náš život nekončí a nemožné se stává skutkem; naše záchrana. Neodvažoval jsem se už, třeba jen na vteřinu, neznámého muže opustit.

Objeli jsme divadelní kulisu Praca do Comercio a za chvíli jsme se dostali do spleti schodišť a uliček, které vedly vzhůru. Neznal jsem tuto část Lisabonu; tak jako vždy znal jsem hlavně kostely a muzea, ne proto, že tak miluji Boha nebo umění, ale prostě proto, že v kostelech a muzeích se nikdo neptá po papírech. Před Ukřižovaným a před mistry umění jsem byl pořád ještě člověkem, nikoli individuem s pochybnými průkazy.

Vystoupili jsme z taxíku a šli jsme po schodech a křivolakými uličkami. Páchlo to tam rybinou, česnekem, nočními květy, mrtvým sluncem a spánkem. Pevnost sv. Jiří vyvstávala před námi v měsíční záři a světlo se jako vodopád v kaskádách řítilo po spoustě schodů. Otočil jsem se a zahleděl dolů k přístavu. Tam dole byla řeka a řeka

znamenal svobodu, znamenala život, vlévala se do moře a moře byla Amerika.

Zastavil jsem se. „Doufám, že se mnou nežertujete," řekl jsem.

„Ne," odpověděl muž.

„Že to není jen žert s těmi lodními listky." Předtím na nábřeží je totiž zase schoval do kapsy.

„Ne," řekl muž, „nežertuji." Ukázal na náměstíčko, vroubené stromy. „Tamhle je ten lokál, který jsem myslel. Mají ještě otevřeno. Nebudeme nijak nápadní. Chodí tam téměř jenom cizinci. Budou nás tam považovat za lidi, kteří chtějí zítra odcestovat. Jako ostatní, kteří tam oslavují svou poslední noc v Portugalsku a zítra již budou na lodi."

Lokál byl jakýsi bar s malým čtvercovým tanečním parketem a terasou, upravenou pro návštěvy turistů. Kdosi tam hrál na kytaru a v pozadí bylo vidět zpěvačku fada. Na terase bylo několik stolů, obsazených cizinci. Mezi nimi byla žena ve večerních šatech a muž v bílém smokingu. Našli jsme si místo na konci terasy, odkud jsme se mohli dívat na Lisabon, na kostely v matném světle, na ozářené ulice, na přístav, na doky a na loď, která byla archou.

„Věříte v posmrtný život?" zeptal se muž s lodními listky.

Vzhlédl jsem. Tohle jsem neočekával. Byla to příliš nenadálá otázka. „Nevím," odpověděl jsem konečně. „V posledních letech mě přespříliš zaměstnával život předsmrtný. Až budu v Americe, rád se nad tím zamyslím," dodal jsem, abych mu připomněl, že mi slíbil listky.

„Nevěřím v posmrtný život," řekl.

Oddech! jsem si. Byl jsem ochoten vyslechnout nešťastníka, ale byl bych nerad diskutoval. Neměl jsem k tomu dost klidu. Dole kotvila loď.

Muž chvíli seděl, jako by spal s otevřenýma očima. Pak, když přišel na terasu kytarista, se probudil. „Jmenuji se Schwarz," řekl muž. „Není to moje pravé jméno, je to jméno, které stojí v mém pase. Zvykl jsem si však na ně a pro dnešní noc vystačí. Byl jste dlouho ve Francii?"

„Dokud to bylo možné."

„Internován?"

„Když vypukla válka. Jako všichni ostatní."

Muž přikývl. „My také. Byl jsem šťasten," řekl pak náhle tiše, rychle, se sklopenou hlavou a s odvrácenýma očima. „Byl jsem velmi šťasten. Šťastnější, než bych si byl kdykoli pomyslel, že je to vůbec možné."

Překvapeně jsem se k němu obrátil. Opravdu na to nevypadal. Vypadal spíše na docela obyčejného, poněkud plachého člověka.

„Kdy?" zeptal jsem se. „Snad ne v táboře?"

„Minulé léto."

„1939? Ve Francii?"

„Ano. V létě před válkou. Dosud nechápu, jak se všechno zběhlo. Proto si o tom musím s někým pohovořit. Nikoho tu neznám. Když o tom budu s někým hovořit, pak si to všechno ještě jednou představím. Pak si to ujasním. A zůstane to. Musím to jen ještě jednou -" Odmlčel se. „Rozumíte mi?" zeptal se po chvíli.

„Ano," odvětil jsem a opatrně jsem dodal: „Není to těžké pochopit, pane Schwarz."

„Vůbec to nejde pochopit!" odpověděl náhle vášnivě a prudce. „Leží tam dole v pokoji za zavřenými okny, v strašlivé dřevěné rakvi, mrtvá, a už není! Kdo to dokáže pochopit? Nikdo! Vy ne a já také ne. Nikdo. A kdo říká, že to chápe, lže!" Mlčel jsem a čekal. Už často jsem takhle s někým seděl. Ztráty se snášely obtížněji, když byl člověk bez vlasti. Nemohl se o nic opřít a cizina se pak stávala strašlivě cizí. Prožil jsem to ve Švýcarsku, když jsem dostal zprávu, že zavraždili a spálili mé rodiče v Německu v koncentračním táboře. Neustále jsem musel myslet na matčiny oči v ohni pece. Dosud mě to pronásledovalo. „Předpokládám, že víte, co je emigrantské šílenství," řekl Schwarz klidněji.

Přikývl jsem. Číšník přinesl mísu garnátů. Náhle jsem pocítil, jaký mám hlad, uvědomil jsem si, že jsem od oběda nic nejedl. Nerozhodně jsem pohlédl na Schwarze. „Jen jezte," řekl. „Počkám."

Objednal víno a cigarety. Chvatně jsem jedl. Garnáty byly čerstvé a kořenné. „Je mi líto," řekl jsem, „ale mám obrovský hlad."

Zatímco jsem jedl, pozoroval jsem Schwarze. Seděl klidně a díval se dolů na teatrální město a nebyl ani netrpělivý ani podrážděný. Pocítil jsem cosi jako náklonnost. Bylo zřejmé, že se vyrovnal s příkazy falešné etikety a že ví, že člověk může mít hlad a že může jíst, zatímco vedle něho jiný trpí, a že proto ještě nemusí být bezcitný. Nemohl-li člověk nic udělat pro druhého, pak bylo stejně dobré, když jsi hladověl, jíst jeho chléb, než aby ti ho někdo vzal. Nikdy jsi nevěděl, kdy ti ho vezmou.

Odstrčil jsem talíř a zapálil si cigaretu. Dlouho už jsem nekouřil. Šetřil jsem peníze, abych měl dnes více do hry.

„Dostal jsem záchvat emigrantského šílenství na jaře třicet devět," řekl Schwarz. „Byl jsem přes pět let v emigraci. Kde jste byl na podzim třicet osm?"

„V Paříži."

„Já také. Tenkrát jsem rezignoval. Byla to doba před mnichovskou dohodou. Agónie strachu. Skrýval jsem se sice a ještě se automaticky bránil, ale v podstatě jsem už se vším skoncoval. Bude válka a Němci přijdou a odvezou si mě. To byl můj osud. Smířil jsem se s tím."

Přikývl jsem. „Bylo to období sebevražd. Je to zvláštní - když o půldruhého roku později pak skutečně přišli Němci, bylo sebevražd méně."

„Pak přišla mnichovská dohoda," řekl Schwarz. „Tenkrát na podzim třicet osm byl člověku náhle darován znovu život! Bylo mu rázem tak lehké, že se stával neopatrným. Kaštan v Paříži kvetly dokonce podruhé, vzpomínáte si? Stal jsem se tak lehkomyšlný, že jsem se začal cítit člověkem a bohužel jsem se také tak choval. Policie mě zadržela a zavřela mě na čtyři týdny pro opakovaný nedovolený pobyt. Pak začala znovu stará hra: U Basileje mě postrkem poslali

přes hranice, Švýcaři mě vrátili, Francouzi mě zas na jiném místě převedli zpět, zase jsem byl zavřen - přece znáte ty šachy, jaké se hrají s lidmi -"

„Znám to. V zimě to nebyla žádná legrace. Švýcarská vězení byla nejlepší. Bylo tam teplo jak v hotelích."

Znovu jsem se pustil do jídla. Na nepříjemných vzpomínkách bylo cosi dobrého: přesvědčovaly člověka, že je šťasten, když se vteřinu předtím domníval, že tomu tak není. Štěstí je otázka stupňů. Kdo toto umění ovládá, je zřídka zcela nešťasten. Byl jsem šťastný ve švýcarských věznicích, protože to nebyly německé věznice. Ale přede mnou seděl přece muž, který prohlásil, že měl štěstí spachtováno, ačkoliv kdesi v Lisabonu, v nevětraném pokoji, stála dřevěná rakev.

„Když mě naposled propustili, pohrozili mi, že mě odsunou do Německa, jestli mě ještě jednou dopadnou bez papírů," prohlásil Schwarz. „Byla to jen výhrůžka, ale vylekala mě. Začal jsem přemýšlet, co bych měl udělat, kdyby se to opravdu stalo. Pak se mi začalo v noci zdát o tom, že jsem v Německu a že mě pronásledují esesáci. Tak často se mi o tom zdálo, že jsem se nakonec bál usnout. Znáte to také?"

„Na tohle téma bych mohl psát disertaci," odpověděl jsem. „Bohužel."

„Jednou v noci se mi zdálo, že jsem v Osnabrücku, ve městě, kde jsem kdysi žil a kde dosud žila má žena. Stál jsem v jejím pokoji a viděl, že je nemocná. Byla velmi hubená a plakala. Rozrušen jsem se probudil. Přes pět let jsem ji neviděl a nic jsem o ní neslyšel. Nikdy jsem jí také nenapsal, protože jsem nevěděl, zda její poštu nekontrolují. Před mým útekem mi slíbila, že se se mnou dá rozvést. Bylo by jí to ušetřilo spoustu potíží. Několik let jsem také myslel, že to udělala."

Schwarz se na chvíli odmlčel. Neptal jsem se ho, proč opustil Německo. Bylo k tomu dost důvodů. Žádný z nich nebyl zajímavý, protože každý byl nespravedlivý. Být obětí není zajímavé. Buď byl Žid, nebo patřil k některé politické straně, která byla nepřátelská současnému režimu, anebo měl nepřátele, kteří se náhle dostali k veslu - existovaly desítky důvodů, pro které se v Německu mohl člověk dostat do koncentráku anebo být umlácen.

„Podařilo se mi dostat se znovu do Paříže," řekl Schwarz. „Ale sen mě neopouštěl. Znovu se vracel. V té době se také z bortily iluze kolem mnichovské dohody. Na jaře bylo jasné, že určitě dojde k válce. Bylo ji přímo cítit. Tak jako je cítit požár dávno předtím, než ho člověk vidí. Jenom světová diplomacie si bezmocně zakrývala oči a oddávala se snům - o druhém a třetím Mnichově, o všem, jen ne o válce. Nikdy se nevěřilo tolik v zázraky, jako v naší době, kdy už se žádné zázraky nedějí."

„Dosud se dějí," odpověděl jsem. „Jinak bychom už my všichni nežili."

Schwarz přikývl. „Máte pravdu. Soukromé zázraky. Sám jsem takový zažil. Začal v Paříži. Náhle jsem zdědil platný pas. Je to pas na jméno Schwarz. Patřil Rakušanovi, se kterým jsem se seznámil v Café de la Rose. Zemřel a zanechal mi pas a peníze. Přijel teprve před třemi měsíci. Potkal jsem ho v Louvru - před obrazy impresionistů. Trávil jsem tam tenkrát mnoho odpolední, abych se uklidnil. Když tak člověk stál před těmito prosluněnými, poklidnými krajinami, nemohl uvěřit, že zvířecí rasa, která dokázala vytvořit něco takového, může zároveň pomýšlet na vražednou válku - iluze, která na hodinu snižovala krevní tlak.

Muž s pasem na jméno Schwarz sedal často před Monetovými obrazy leknínů a katedrál. Pustili jsme se do hovoru, vyprávěl mi, že se mu podařilo po obsazení Rakouska dostat pas a opustit zemi, když se vzdal svého majetku. Byla to sbírka impresionistů, která připadla státu. Nelitoval toho. Říkal, že pokud jsou obrazy vystaveny v muzeích, může si je prohlížet jako své vlastní a nemusí se přitom bát ohně ani krádeže. A kromě toho, že jsou ve francouzských muzeích daleko lepší obrazy, než jaké měl on. Namísto toho, aby byl připoután ke své vlastní omezené sbírce jako otec k rodině s povinností starat se o své děti a tím být ovlivněn, patří mu teď všechny obrazy ve veřejných sbírkách, aniž o ně musí pečovat. Byl to zvláštní člověk. Tichý, mírný a veselý navzdory všemu, co prožil. Nesměl si s sebou vzít skoro žádné peníze, ale zachránil několik starých poštovních známek. Známky jsou to nejmenší, co se dá ukrýt, líp než diamanty. Na diamantech se jde špatně, když je máte schované v botách a vedou vás k výslechu. Nedají se také prodávat bez velkých ztrát a spousty otázek. Známky jsou pro sběratele. Sběratelé se moc neptají."

„Jak je vyvezl?" zeptal jsem se ho s profesionálním zájmem všech emigrantů.

„Měl s sebou staré bezvýznamné otevřené dopisy a známky nastrkal za vložky z hedvábného papíru v obálkách dopisů. Celníci prohlíželi dopisy, ale nikoliv obálky."

„Báječné," řekl jsem zase.

„Kromě toho provezl ještě dva malé Ingresovy portréty, perokresby. Dal je do širokých paspart a nevkusných pozlátkových rámu a tvrdil, že jsou to portréty jeho rodičů. Za pasparty přilepil dvě Degasovy kresby tak, že je nebylo vidět."

„Báječné," řekl jsem zase.

„V dubnu dostal srdeční záchvat a dal mi svůj pas, známky, které ještě měl, a také kresby. Dal mi také adresy lidí, kteří by známky odkoupili. Když jsem ho příštího rána navštívil, ležel mrtev v posteli, a sotva bych ho byl poznal, jak ho změnilo ticho. Vzal jsem si peníze, které ještě měl, oblek a trochu prádla. Den předtím mi řekl, abych to udělal. Řekl, že je lepší, když to dostanou druhové v utrpení, než aby to připadlo majiteli hotelu."

„Pozměnil jste pas?" zeptal jsem se.

„Jenom fotografii a rok narození. Schwarz byl o pětadvacet let starší než já. Naše křestní jména byla stejná."

„Kdo to udělal? Brünner?"

„Někdo z Mnichova."

„Pak to byl Brünner, pasový doktor. Byl velice šikovný."

Brünner byl známý svými výbornými korekturami. Leckomu pomohl, ale když zadrželi jeho, žádný průkaz neměl, protože byl pověřivý. Věřil, že je poctivý a že je dobrodincem a že se mu nic nestane, pokud nevyužije svého umění pro sebe. Než odešel do emigrace, měl v Mnichově malou tiskárnu.

„Kdepak je teď?“ zeptal jsem se.

„Není v Lisabonu?“

Nevěděl jsem to. Ale bylo to dost možné, jestli ještě žil.

„Bylo to zvláštní, když jsem měl najednou nový pas,“ řekl Schwarz II. „Neodvažoval jsem se ho použít. Beztak to trvalo několik dní, než jsem si zvykl na nové jméno. Neustále jsem si je předříkával. Procházel jsem se po Champs Elysées a šeptal si pro sebe své jméno a nová data narození. Seděl jsem v muzeu před Renoiry, a když jsem byl sám, odříkával jsem si potichu imaginární dialog: - Ostrým hlasem: ‚Schwarz!‘ a ihned jsem vyskakoval a odpovídal: ‚To jsem já!‘, anebo jsem zahučel: ‚Jméno!‘, a ihned jsem automaticky vyhrkl: ‚Josef Schwarz, narozený ve Vídeňském Novém Městě 22. června 1898.‘ Trénoval jsem to dokonce i večer před spaním. Nechtěl jsem, aby mě někdy v noci probudil policista a abych se v polospánku spletl. Snažil jsem se zapomenout své dřívější jméno. Byl v tom velký rozdíl, nemít žádný pas anebo mít falešný. Falešný byl nebezpečnější.

Prodal jsem obě Ingresovy kresby. Dali mi za ně méně, než jsem očekával, ale měl jsem najednou peníze, více peněz, než jsem byl zvyklý mít pohromadě.

Pak mě jednou v noci napadla myšlenka, které jsem se už nedokázal zbavit. Nemohl bych s tímhle pasem odcestovat do Německa? Byl téměř pravý a proč by tedy měl někdo na hranicích pojmout podezření? Uviděl bych zase svou ženu. Mohl bych umlčet strach, který jsem o ni měl. Mohl bych -“

Schwarz na mě pohlédl. „Jistě to znáte. Emigrantské šílenství v nejčistší formě. Křeč v žaludku, v hrdle a za očima. To, co člověk pět let v sobě potlačoval, nač se snažil zapomenout, čemu se vyhýbal, jako nemocnému cholerou, to znovu vyvstává: smrtící vzpomínka, rakovina emigrantské duše!

Pokoušel jsem se osvobodit. Tak jako dříve jsem chodil k obrazům míru a klidu, Sisleyům, Pissarům a Renoirům, po celé hodiny jsem sedával v muzeu - ale účinek byl zcela opačný. Obrazy mě už neuklidňovaly - začaly na mě volat, vyzývat mě, připomínat mi zem dosud nezpustošenou hnědým malomocenstvím, večery v uličkách, přes jejichž zdi visely větve šefíku, zlatý soumrak starého města, jeho zelené kostelní věže, kolem nichž poletovaly vlaštovky, a - mou ženu.

Jsem obyčejný člověk a nemám žádné mimořádné vlastnosti. Žil jsem se svou ženou čtyři roky tak, jak lidé žijí: bez nesnází, příjemně, ale také bez velké vášně. Po prvních měsících se stal náš poměr tím, čemu se říká dobré manželství - vztahem mezi dvěma lidmi, kteří akceptují, že vzájemný ohled je základem poklidného soužití. Nepostrádali jsme sny. Tak aspoň se mi to zdálo. Byli jsme rozumní lidé. Měli jsme se ze srdce rádi.

Teď se všechny proporce posunuly. Začal jsem si dělat výčitky, že jsem žil v tak obyčejném manželství. Všechno jsem proměškal. K čemu jsem žil? Co jsem teď dělal? Zalezl jsem a vegetoval. Jak dlouho to ještě potrvá? A jak to skončí? Přijde válka a Německo musí zvítězit. Bylo jedinou zemí, která byla po zuby ozbrojena. Co se stane potom? Kam zalezu, jestli budu mít ještě čas a jestli mi vystačí dech? V kterém táboře zajdu hlady? U které zdi mě oddělají ranou do týla, když budu mít štěstí?

Pas, který mi měl dodat klid, mě doháněl k zoufalství. Pobíhal jsem ulicemi, až jsem byl tak unaven, že jsem skoro únavou padal. Ale nemohl jsem usnout, a když jsem usnul, zase mě budily sny. Viděl jsem svou ženu ve sklepení gestapa, slyšel jsem, jak volá ze dvora hotelu o pomoc, a jednoho dne, když jsem vkročil do Café de la Rose, domníval jsem se, že vidím její obličej v zrcadle, které visí šikmo proti vchodu, obličej, který se ke mně na okamžik obrátil - bledý, se smutným očima - a pak se ztratil. Byl tak jasný, že jsem se domníval, že je tu, a honem jsem vběhl do zadní místnosti. Byla jako vždy plná lidí, ale má žena tam nebyla.

Po několika dnech to byla fixní idea: že přijela a že mě hledá. Viděl jsem ji stokrát zahýbat za roh, seděla na lavičkách v Lucemburské zahradě, a když jsem k ní přistoupil, pohlédl na mne udivený cizí obličej. Přecházela přes Place de la Concorde právě v okamžiku, než se znovu rozjel proud automobilů, a tentokrát to byla opravdu ona - byla to její chuze, její držení ramen, myslel jsem si dokonce, že bezpečně poznávám její šaty, ale když dopravní strážník konečně zastavil dlouhou řadu automobilů a já jsem se rozběhl za ní, tu už zmizela pohlcena černým jícnem podzemní dráhy - a když jsem se dostal konečně na nástupiště, zahlédl jsem v temnotě právě jen výsměšně se šklebící koncová světla odjíždějícího vlaku.

Svěřil jsem se známému. Jmenoval se Loser, prodával punčochy a byl kdysi lékařem ve Vratislavi. Poradil mi, abych byl méně sám. „Najděte si nějakou ženu.“

Nepomáhalo to. Znáte tyto vztahy, vzniklé z nouze, z osamělosti, ze strachu, onen útěk za trochou tepla, za hlasem, za tělem - probuzení v ubohé místnosti v cizí zemi, kdy je člověku, jako by spadl z jiné planety, a pak bezútěšná vděčnost, slyšet vedle sebe cizí dech - ale co je to proti můře fantazie, která pije krev a ráno se z ní člověk probouzí s mdlou pachutí, že se sám zneužil?

Když to teď vypravuji, je všechno nesmyslné a všechno si odporuje: tenkrát tomu tak nebylo. Všechny ty boje měly vždy též výsledek: musel jsem nazpět. Musel jsem ještě jednou uvidět svou ženu. Možná, že už dávno žije s někým jiným. To mi bylo lhostejné. Musel jsem ji vidět. Zdálo se mi to naprosto logické.

Zprávy o očekávané válce se množily. Každý viděl, že Hitler, který okamžitě porušil svůj slib, že obsadí jen Sudety a nikoli celé Československo, začíná teď tutéž hru s Polskem. Válka musela přijít. Spojenecké smlouvy Francie a Anglie s Polskem nedávaly jinou možnost. A nebylo to už záležitostí měsíců, ale pouze týdnů. Také pro mě. Také pro můj život. Musel jsem se rozhodnout. Udělal jsem to. Chtěl jsem zpátky. Co se stane potom, to jsem nevěděl. Bylo to také lhostejné. Dojde-li k válce, jsem stejně ztracen. Stejně dobře jsem se tedy mohl dopustit i tohoto šílenství.

V posledních dnech se mě zmocnila podivně radostná nálada. Byl máj a záhony na Rond Point se pestřily tulipány. Soumraky měly stříbřité světlo impresionistů, modré stíny a vysoké, jasně zelené nebe za chladným plynovým osvětlením prvních pouličních svítilen a za neklidnými rudými transparenty světelného písma na střeších

vydavatelství novin, které pro toho, kdo je uměl číst, mluvily jasně o válce.

Odjel jsem napřed do Švýcarska. Chtěl jsem vyzkoušet svůj pas na nepříliš nebezpečném území, než se na něj spolehnu. Francouzský celník mi ho lhostejně vrátil. To jsem očekával. Výjezd je obtížný jenom v zemích s diktaturou. Ale když přišel švýcarský celní úředník, tu jsem cítil, jak se ve mně cosi sevřelo. Seděl jsem sice tak klidně, jak jsem jen dokázal, ale přitom se mi zdálo, jako by se mi chvěly okraje plic, tak jako někdy v bezvětrí se s šílenou rychlostí zatřepotá na stromě jediný list.

Úředník pohlédl na pas. Byl to mohutný, ramenatý muž, který páchl tabákovým kouřem. Když stál v oddělení, zatemnil okno a na okamžik jsem pocítil sklíčenost, že mi uzavře nebe a svobodu - jako by oddělení už bylo vězeňskou celou. Pak mi pas vrátil.

„Zapomněl jste ho orazítkovat," řekl jsem v návalu ulehčení, rychle, aniž jsem chtěl.

Úředník se usmál. „Vždyť ho orazítuji. Je to pro vás tak důležité?"

„To ne. Ale dělá to z něho něco jako suvenýr."

Úředník pas orazítkoval a odešel. Kousl jsem se do rtů. Jak jsem se stal nervózní! Pak mi napadlo, že pas s razítkem už vypadá trochu věrohodněji.

Ve Švýcarsku jsem uvažoval jeden den o tom, zda mám jet vlakem také do Německa, ale neměl jsem k tomu odvalu. Nevěděl jsem také, zda nekontrolují obzvlášť pečlivě navrátilce, třeba i ty z dřívějšího Rakouska. Pravděpodobně by to byli neudělali. Ale přesto jsem se rozhodl, že přejdu přes hranice tajně.

V Curychu jsem se proto napřed odebral, tak jako dříve, na hlavní poštu. U přepážky pro zásilky poste restante se člověk většinou sešel se známými - poutníky bez povolení k pobytu, jako on sám, a ti mohli poskytnout informace. Odtamtud jsem odešel do Café Greif - švýcarského protějšku Café de la Rose. Setkal jsem se s několika lidmi, kteří přešli hranice, ale s žádným, který by přesně znal přechody do Německa. Bylo to pochopitelné. Kdo kromě mne chtěl ještě do Německa? Všiml jsem si, jak na mne pohlíží, a pak když viděli, že to myslím vážně, jak se mi vyhýbají. Kdo se chtěl vrátit, musel být nutně zběh. Neboť kdo už by se chtěl vrátit, když by zároveň neakceptoval režim? A když někdo dospěl tak daleko, co ještě udělá? Koho prozradí? Co vyzradí?

Náhle jsem byl sám. Vyhýbali se mi, jako se lidé vyhýbají někomu, kdo se dopustil vraždy. Nemohl jsem také nic vysvětlovat. I mně samotnému bylo někdy tak horko, že jsem se panikou zpotil, když jsem se zamyslel nad tím, co jsem hodlal udělat. Jak bych to byl potom mohl vysvětlit jiným? Třetího dne přišla v šest hodin ráno policie a vytáhla mě z postele. Dopodrobna se mě vyptávali. Ihned jsem věděl, že mě udal některý z mých známých. Nedůvěřivě si prohlížel můj pas a odvedli mě k výsledku. Bylo teď štěstí, že byl pas orazítkován. Mohl jsem takto prokázat, že jsem přicestoval legálně a že jsem v zemi teprve tři dny. Přesně si vzpomínám na časné jitra, kdy jsem šel s úředníkem ulicemi. Byl jasný den a věže a střechy města se ostře rýsovaly proti obloze, jako by byly vykrojeny z kovu. Z jakéhosi pekařství voněl teplý chléb a v této vůni jako by byla všechna útěcha světa. Znáte to?"

Přikývl jsem. „Svět se nikdy nezdá člověku krásnější než v okamžiku, kdy ho vedou do vězení. Než ho musí opustit. Kdyby ho mohl člověk vždycky takhle vnímat! Asi k tomu máme příliš málo času. Příliš málo klidu."

Schwarz potřásl hlavou: „Nemá to nic společného s klidem. Pocíťoval jsem to tak."

„Dokázal jste si to podržet?" zeptal jsem se.

„Nevím," odpověděl Schwarz pomalu. „To je právě to, co musím zjistit. Vyklouzlo mi to z rukou - ale měl jsem to zcela, když jsem to držel? Což to snad nedokážu teď získat znovu a silněji, a podržet to pro vždy? Teď, kdy už se to nemění? Což člověk neztrácí vždycky to, o čem se domnívá, že to drží, právě proto, že se to pohybuje? A nestojí to v klidu teprve tehdy, když to už neexistuje a když se to už nemůže změnit? Nepatří to člověku teprve potom úplně?"

Jeho oči se na mě nehybně upíraly. Bylo to poprvé, že se na mě naplno podíval. Jeho zorničky byly velké. Fanatik nebo šílenec, pomyslel jsem si náhle.

„Nikdy jsem to nepoznal," řekl jsem. „Ale což to každý nechce? Podržet, co nelze podržet? A opustit to, co člověka nechce opustit?"

Žena ve večerních šatech u sousedního stolu vstala. Pohlédla přes verandu na město a dolů k přístavu. „Darling, proč musíme zpátky?" řekla muži v bílém smokingu. „Kdybychom tak mohli zůstat zde! Vůbec se mi nechce zpátky do Ameriky."

II

„Policie v Curychu mě zadržela na jediný den," řekl Schwarz. „Ale byl to pro mě těžký den. Bál jsem se, že si můj pas zkontrolují. Byl by postačil telefonický rozhovor s Vídní, stejně tak by bylo stačilo, kdyby byl odborník přezkoumal pozměněná data."

Odpoledne jsem zneklidněl. Pohlížel jsem na to, co se mělo ještě stát, jako na jakýsi soud boží. Zdálo se mi, že tím ze mě bylo snato břímě rozhodování. Když mě Švýcaři posadí do vězení, pak se nepokusím odejít do Německa. Ale večer mě propustili a naléhavě mi doporučili, abych co možná nejrychleji pokračoval ve své cestě ze Švýcarska.

Rozhodl jsem se, že odjedu přes Rakousko. Tamější hranice jsem trochu znal a určitě nebyly střeženy tak přísně jako německé. A proč vůbec by měly být oboje hranice přísně střeženy? Kdo už chtěl do Německa? Ale mnozí chtěli pravděpodobně odtamtud.

Odjel jsem do Oberrietu, abych se tam někde pokusil o přechod hranic. Nejraději bych si byl počkal na deštivý den, ale počasí zůstalo po dva dny jasné. Třetí noc jsem se vydal na cestu, abych se nestal nápadný příliš dlouhým pobytem.

Noc byla plná hvězd. Byla tak tichá, že jsem si myslel, že slyším šelesty růstu. Víte, když je člověk v nebezpečí, nabývá jakési jiné vidění - ne tak ostré, v ohnisku, očima, ale jaksi rozptýleně po celém těle, jako by člověk viděl pokožkou, obzvlášť v noci. Je to tak, jako by mohl vidět i šelesty; do té míry se přestěhuje sluch na kůži. Otevřeš ústa a nasloucháš, a zdá se, že i ústa vidí a slyší.

Nikdy na tu noc nezapomenu. Uvědomoval jsem si plně svou existenci, všechny mé smysly byly ve střehu, byl jsem připraven na všechno, ale naprosto jsem necítil strach. Bylo mi, jako bych kráčet po vysokém mostě, z jedné strany života na druhém, a já jsem věděl, že tento most se za mnou rozplyne jako stříbrný dým a že se už nikdy nebudu moci vrátit. Kráčet jsem od rozumu k citu, z bezpečí do dobrodružství, z racionálna do snu. Byl jsem naprosto opuštěný, ale tentokrát byla opuštěnost bez jakékoli trýzně. Měla do sebe téměř cosi mystického.

Dostal jsem se k Rýnu, který na tomto místě není ještě daleko od pramene a není příliš široký. Svlékl jsem se, svázal šaty do uzlíku, abych je mohl držet nad hlavou. Byl to zvláštní pocit, když jsem se ponořil nahý do vody. Byla černá a velmi studená a cizí, jako bych se ponořil do řeky Léthé, abych se napil zapomnění. I to, že jsem ji musel projít nahý, se mi zdálo symbolem, jako bych nechával všechno za sebou.

Osušil jsem se a hledal jsem další cestu. Když jsem míjel jakousi vesnici, rozštěkal se pes. Nevěděl jsem přesně, kudy probíhají hranice, a proto jsem šel po kraji silnice, která vedla podle lesa. Dlouho jsem nikoho nepotkával. Šel jsem, dokud se nerozjednilo. Náhle začala padat hustě rosa a na okraji mýtiny stála srnka. Šel jsem dál, až jsem slyšel přijíždět první sedláky s jejich povozy. Pak jsem si vyhledal úkryt nedaleko silnice. Nechtěl jsem být nápadný, že jsem tak brzy ráno vzhůru a že přicházím od hranic. Později jsem spatřil dva celníky, jak jedou na kolech po silnici. Poznal jsem jejich uniformy. Byl jsem v Rakousku. Rakousko tenkrát už rok patřilo k Německu."

Žena ve večerních šatech opustila se svým průvodcem terasu. Měla velmi snědá ramena a byla větší než muž, který ji doprovázel. Také několik dalších turistů pomalu sestupovalo po schodech. Všichni šli jako lidé, které nikdo nikdy nehonil. Ani se neotočili.

"Měl jsem s sebou několik chlebů s máslem," řekl Schwarz, „a našel jsem potůček s vodou. V poledne jsem putoval dále. Mým cílem byla osada Feldkirch, o níž jsem věděl, že tam v létě lidé jezdí na dovolenou. Očekával jsem, že tam nebudu příliš nápadný. Byla tam také železniční stanice. Dostal jsem se do osady. Nejbližším vlakem jsem ujížděl od hranic, abych zmizel z nejnebezpečnějšího pásma. Když jsem vstoupil do kupé, seděli tam dva SAmani v uniformách.

Myslím, že můj trénink s evropskou policií mi v tomto okamžiku přišel na pomoc, jinak bych byl asi uskočil zpátky. Takhle jsem vešel dovnitř a posadil se do rohu vedle muže v lodenovém oděvu, který měl loveckou pušku.

Bylo to mé první střetnutí po pěti letech se vším, co pro mě bylo ztělesněním hnusu. V uplynulých letech jsem si to často představoval, ale skutečnost byla jiná. Bylo to tělo, nikoli hlava, která reagovala. Žaludek se proměnil v kámen, jazyk byl pojednou drsný jako struhadlo.

Myslivec a SAmani hovořili o jakési vdově Pfundnerové. Zdálo se, že je to velmi čilá paní, neboť uváděli celou řadu jejích známostí. Pak se pustili do jídla. Měli s sebou chleba se šunkou. „Kampak jedete, sousede?“ zeptal se mě myslivec.

„Zpátky do Bregenzu," řekl jsem.

„Vy jste tu cizí, že?"

„Ano, jsem tu na dovolené."

„A odkudpak jste?"

Vteřinku jsem zaváhal. Kdybych byl řekl, že z Vídně, tak jak to stálo v pasu, snad by si byla trojice všimla, že nemluvíím měkkým vídeňským dialektem. „Z Hannoveru," řekl jsem. „Bydlím tam už přes třicet let."

„Z Hannoveru! To je ale hodně daleko."

„To máte pravdu. Ale o dovolené člověk přece nechce zůstat doma."

Myslivec se zasmál. „Tak je to. Chytil jste pěkné počasí!"

Cítil jsem, jak se mi lepší košile na tělo. „Pěkné, to ano," řekl jsem, „ale je horko jako v nejparnějších letech."

Začali zase drbat o vdově Pfundnerové. Po několika stanicích vystoupili a já jsem v oddělení osaměl. Vlak teď projížděl jednou z nejkrásnějších krajín Evropy, ale já jsem z toho měl velmi málo. Náhle mě téměř nesnesitelně zachvátila lítost, strach a zoufalství. Prostě jsem už nechápal, proč jsem překročil hranice. Bez pohnutí jsem seděl v rohu a zíral z okna. Byl jsem zajat a sám jsem za sebou přibouchl dveře. Desetkrát už jsem chtěl vystoupit, abych se pokusil v noci vrátit do Švýcarska.

Neudělal jsem to. Má levá ruka svírala v kapse pas mrtvého Schwarze, jako by z něho prýštila síla. Říkal jsem si v duchu, že je teď jedno, zda se zdržím déle poblíž hranic či nikoli, a že jsem bezpečnější, čím dále zajedu do nitra země. Rozhodl jsem se, že pojedu celou noc. Ve vlaku se člověka ptají po papírech méně než v hotelu.

Je typické, že když člověk propadne panice, domnívá se, že odevšad na něj míří reflektory a že celý svět nemá na práci nic jiného, než ho hledat. Člověk má pocit, jako by se všechny buňky jeho těla chtěly osamostatnit, jako by se nohy chtěly stát samostatnou říší, jako by paže nechtěly nic jiného než bránit a tlouci, a dokonce i rty jako by dokázaly jen s chvěním potlačovat neartikulovaný křik.

Zavřel jsem oči. Pokušení propadnout panice bylo větší, protože jsem byl sám v oddělení. A já jsem věděl, že každý centimetr, o nějž teď povolím, se změní v metr, budu-li jednou opravdu v nebezpečí. Vysvětlil jsem sám sobě, že po mně nikdo nepátrá, že jsem pro režim tak nezajímavý jako lopata písku v poušti a že nikdo na mně nemůže nic poznat. Skutečně tomu také tak bylo. Málo jsem se lišil od lidí kolem sebe. Plavovlasý árijec je německá legenda, žádná skutečnost. Podívejte se na Hitlera, Goebbelse, Hessa a celou tu jejich vládu - vlastně by museli neustále na sebe pohlížet jako na vlastní iluzi.

Opustil jsem ochranu nádraží poprvé v Mnichově a přinutil jsem se procházet se hodinu po městě. Protože

jsem je neznal, byl jsem si jist, že ani mě tu nikdo nezná. Pojedl jsem ve Františkánském pivovaru. Lokál byl plný. Seděl jsem sám u stolu a poslouchal. Po několika minutách si ke mně přisedl zpocený tlustý pán. Objednal si pivo a hovězí pečení a četl noviny. Dosud mě nenapadlo přečíst si německé noviny, a koupil jsem si tedy dvojce. Už léta jsem nečetl německy a stále ještě jsem si musel zvykat na to, že každý kolem mě mluví německy.

Úvodníky novin byly děsné. Byly prolhané, krvežíznivé a arogantní. Svět mimo Německo se v nich jevil degenerovaný, zákeřný, hloupý a k ničemu jinému dobrý, než aby byl ovládnut Německem. Oboje noviny nebyly nějaké lokální plátky, kdysi mívaly dobré jméno. Nejen jejich obsah, ale i jejich styl byl neuvěřitelný.

Pozoroval jsem čtenáře novin vedle sebe. Jedl, pil a četl s požitkem. Rozhlédl jsem se. Nikde jsem mezi čtenáři nespatril projev hnusu. Byli tak zvyklí na svou každodenní duševní stravu, jako na své pivo.

Četl jsem dále, až jsem mezi drobnými zprávami objevil zprávu z Osnabrücku. Jakýsi dům ve Zbojnické ulici vyhořel. Viděl jsem ulici před sebou. Přes valy se člověk dostal k Baštýřské bráně a odtud k Zbojnické ulici, která vede z města. Složil jsem noviny. Náhle jsem se cítil osamělejší než kdykoliv za hranicemi Německa.

Pomaloučku jsem přivýkal tomu, že šok a fatalistická apatie se střídají. Přivýkl jsem také tomu, cítit se bezpečnější než dosud. Nebezpečí se zvětší, až se přiblížím k Osnabrücku, to jsem věděl. Žili tam lidé, kteří mě znali z dřívějšíka.

Koupil jsem si laciný kufr a trochu prádla a věci, které jsou potřebné pro krátkou cestu, aby člověk nebyl nápadný v hotelech. Pak jsem pokračoval v cestě. Nevěděl jsem ještě, jak se přiblížit ke své ženě, a každou hodinu jsem měnil plány. Musel jsem to přenechat náhodě. Vždyť jsem ani nevěděl, zda nepovolila své rodině - která byla tvrdě pro režim - a zda se neprovdala za někoho jiného. Když jsem si přečetl noviny, nebyl jsem si už jist, že někdo potřebuje dlouhou dobu k tomu, aby uvěřil, co čte, obzvláště pak, nemá-li možnost srovnávat. Zahraniční noviny byly v Německu podrobeny přísné cenzuře.

V Münsteru jsem vyhledal hotel střední kategorie. Nemohl jsem po celé noci bdít a ve dne někde spát. Musel jsem riskovat, že mě některý hotel v Německu ohlásí na policii. Znáte Münster?"

„Povrchně," odpověděl jsem. „Není to starobylé město se spoustou kostelů, v němž byl uzavřen vestfálský mír?"

Schwarz přikývl. „V Münsteru a Osnabrücku šestnáct set čtyřicet osm. Po třiceti letech války. Kdo ví, jak dlouho potrvá tahle!"

„Bude-li takhle pokračovat, nepříliš dlouho. Němcům stačily čtyři týdny, aby dobyli Francii."

Přišel číšník a prohlásil, že se zavírá. Jsme prý poslední hosté. „Neexistuje žádný lokál, kde mají ještě otevřeno?" zeptal se Schwarz.

Číšník prohlásil, že Lisabon není městem s velkým nočním životem. Když mu Schwarz dal spropitné, vzpomněl si na podnik, tajný, jak řekl, ruský noční klub. „Velmi elegantní," dodal.

„Pustí nás tam?" zeptal jsem se.

„Přirozeně, pane. Chtěl jsem jen říci, že tam jsou elegantní ženy. Všech národností. Němky také."

„Jak dlouho je klub otevřen?"

„Dokud jsou tam hosté. Teď jsou tam hosté vždycky. Teď je tam hodně Němců, pane."

„Jací Němci?"

„Němci."

„S penězi?"

„Ovšemže s penězi." Číšník se zasmál. „Podnik není laciný. Ale je velmi zábavný. Nemohl byste říci, že vás tam poslal Manuel ze zdejšího podniku? Více nemusíte dodávat."

„Copak je třeba se nějak prokazovat?"

„Ne. Vrátný napíše nějaké smyšlené jméno a uvede vás jako člena. Je to pouhá formalita."

„Dobrá."

Schwarz vyrovnal účet. Pomalu jsme sestupovali ulicí po četných schodech. Bledé domy spaly opřeny o sebe. Z oken bylo slyšet vzdechy, chrápání a dech lidí, kteří nemají žádné starosti s pasem. Naše kroky zaznívaly hlasitěji než ve dne. „To světlo," řekl Schwarz. „Také vás to překvapuje?"

„Ano. Člověk je ještě pořád zvyklý na zatemněnou Evropu. Tady má dojem, že někdo zapomněl vypnout světlo, že v nejbližším okamžiku musí dojít k náletu."

Schwarz se zastavil. „Dostali jsme je darem, protože je v nás kus Boha," řekl náhle pateticky. „A teď je skrýváme, protože ten kousek Boha v sobě vraždíme."

„Pokud se vyznám v pověstech, nedostali jsme oheň darem, ale Prometheus ho ukradl," odpověděl jsem. „Za to mu uštědřili bohové chronickou cirhózu jater a myslím, že se to také hodí lépe k našemu charakteru."

Schwarz na mě pohlédl. „Dávno už se nevysmívám, ale strach před velkými slovy už také nemám. Pokud se vysmíváme, pokud máme strach, pokoušíme se převést věci na menší rozměry, než mají."

„Snad," řekl jsem. „Ale což máme ustavičně zírat na to, co je nemožné, a říkat si: je to nemožné? Není lepší to zmenšit a tím také vpustit paprsek naděje?"

„Máte pravdu! Promiňte mi. Zapomněl jsem, že jste na útěku. Kdo má v takové situaci čas myslet na proporce?"

„Nejste také na útěku?"

Schwarz zavrtěl hlavou. „Už ne. Vracím se podruhé."

„Kam?" zeptal jsem se udiveně. Nemohl jsem uvěřit, že by se chtěl ještě jednou vrátit do Německa.

„Zpátky," odvětil. „Vysvětlím vám to."

III

Noční klub byl jedním z typických lokálů vedených bělogvardějskými emigranty. Takové podniky jsou od revoluce 1917 rozesety po celé Evropě od Berlína až po Lisabon. Všechny mají tytéž číšníky, kteří byli kdysi aristokraty, tytéž pěvecké sbory z bývalých gardových důstojníků, tytéž vysoké ceny a tutéž melancholickou náladu.

Mají i totéž matné osvětlení, s nímž jsem počítal. Němci v podniku, o nichž mluvil číšník, určitě nebyli emigranti. Možná že to byli špióni, členové vyslanectví anebo zaměstnanci německých firem.

„Rusové se etablovali líp než my," řekl Schwarz. „Předešli nás ovšem v emigraci o patnáct let. A patnáct let neštěstí je dlouhá doba a dává spoustu zkušeností."

„Byli první emigrantskou vlnou," odpověděl jsem. „Svět s nimi měl soucit. Dal jim povolení pracovat a papíry. Nansenovské pasy. Když jsme přišli my, byl soucit světa už dávno vyčerpán. Byli jsme obtížní jako termity a neexistoval téměř nikdo, kdo by za nás zvedl svůj hlas. Nesmíme pracovat, nesmíme existovat a pořád ještě nemáme žádné papíry."

Od okamžiku, co jsme se tu usadili, byl jsem nervózní. Snad to způsobila uzavřená místnost se spoustou závěsů, snad vědomí, že tu mají být Němci, a fakt, že jsem seděl příliš daleko ode dveří, než abych mohl utéci; - byl jsem zvyklý všude sedět blízko u východu. Byl jsem také nervózní proto, že už jsem neviděl loď. Kdo ví, zda nezvedla v noci předčasně kotvu, protože byla nějak varována.

Zdálo se, že Schwarz to cítí. Sáhl do kapsy a položil přede mne oba lodní lístky. „Vemte si je. Nejsem otrokář. Vemte si je, a jestli chcete, jděte."

Pohlédl jsem na něj velice zahanben. „Chápete mě nesprávně. Mám čas. Tolik času, jak jen na světě může být."

Schwarz neodpovídal. Čekal. Vzal jsem oba lístky a strčil je do kapsy.

„Zařídil jsem to tak, že jsem si vyhledal vlak, který měl přijet do Osnabrücku k večeru," pokračoval Schwarz, jako by se bylo nic nestalo. „Náhle jsem měl pocit, jako bych teprve teď překračoval hranice. Všechno až dosud bylo ještě cizí. Dokonce i Německo. Teď ale pomalu ke mně začal promlouvat každý strom. Znal jsem vesnice, jimiž jsme jeli, jezdili jsme tam na školní výlety. V prvních týdnech naší známosti jsem tam býval s Helenou, miloval jsem tuto krajinu tak, jako jsem miloval město s jeho domy a zahradami."

Až dosud byl můj odpor jednotlý, abstraktní blok. To, co se stalo, ve mně všechno paralyzovalo a proměnilo v kámen. Nikdy jsem neměl potřebu, ba spíše jsem pociťoval strach z toho, že bych měl tento pocit analyzovat anebo detailizovat. Teď náhle ke mně začaly věci mluvit, věci, které k tomu patřily, ale neměly s tím nic společného.

Krajina se nezměnila. Zůstala táž. Kostelní věže stály jako dříve v téže něžné zeleni své patiny na pozadí snášejiho se večera. V řece se zrcadlilo nebe jako vždy. Vzpomněl jsem si na časy, kdy jsem tam lovil ryby a kdy jsem snil o dobrodružstvích v cizích zemích - později jsem je prožil, ale jinak, než jsem si to tehdy představoval. Louky se svými motýly a vázkami a stráně se stromy a lučními květinami se nezměnily, ležely tam jako za časů mého mládí, a v nich leželo mé mládí - pohřbeno, chtěl-li jsem tak uvažovat, anebo ukryto, chtěl-li jsem se na to dívat jinak.

Krajina nebyla také ničím porušena. Viděl jsem z vlaku málo lidí a žádné uniformy. Viděl jsem jenom večer, který pomalu zaplňoval krajinu. V drobných zahrádkách hlídačů trátí kvetly už růže a jiriny a lilie, byly tam tak jako vždy, malomocenství je nenahradilo, nakláněly se přes dřevěné ploty stejně tak jako ve Francii a na loukách stály krávy tak, jako stály na loukách Švýcarska, hnědé a černé a bílé - bez hákových křížů, se stejnými trpělivými očima jako vždy. Viděl jsem také na střeše selského stavení čápa, jak klope zobákem, a vlaštovky poletovaly tak, jako poletují vždy a všude. Jenom lidé se změnili, to jsem věděl, ale nemohl jsem to onoho večera vidět ani pochopit.

Nezměnili se také tak uniformně, jak jsem si až dosud bezmyšlenkovitě představoval. Oddělení se plnilo a vyprazdňovalo a zase se plnilo. V tuto hodinu bylo mezi cestujícími málo uniforem, téměř všechno byli lidé všedního dne s podobnými rozhovory, jaké jsem slýchal ve Francii a ve Švýcarsku - o počasí, o úrodě, o denních událostech a o strachu z války. Měli strach z války, a jako se vědělo za hranicemi Německa, že Německo chce válku, tak jsem slyšel tady, že cizina Německu válku vnucuje. Téměř každý byl pro mír, jako vždycky krátce před katastrofou.

Vlak se zastavil. V hloučku ostatních jsem šel k východu. Nádražní hala se nezměnila od té doby, kdy jsem ji viděl naposled. Zdála se mi jen menší a zaprášenější, než jsem ji nosil ve své paměti.

Když jsem vyšel na náměstí před nádražím, spadlo ze mě všechno, o čem jsem předtím přemýšlel. Bylo soumráčno a sychravo jako po dešti, neviděl jsem už krajinu, všechno se ve mně zachvívalo a já jsem si uvědomil, že od tohoto okamžiku jsem ve velkém nebezpečí. Zároveň jsem měl pocit, že se mi nemůže nic stát. Bylo mi, jako bych stál pod skleněným příklopem, který mě sice ještě spolehlivě chrání, ale každým okamžikem se může roztříštit.

Vrátil jsem se do haly k pokladně, abych si koupil zpáteční lístek do Münsteru. V Osnabrücku jsem bydlet nemohl. Bylo to příliš nebezpečné. „Kdy jede poslední vlak?" zeptal jsem se úředníka s lesklou pleší, který seděl ve žlutém světle za přepážkou, sebejistý a důstojný, jako maloměstský Buddha.

„Jeden vlak jede v 22.20 a druhý v 23.12."

Zašel jsem k automatu a koupil si perónní lístek. Chtěl jsem ho mít po ruce pro případ, že bych musel rychle zmizet v době, kdy bych se svou jízdenkou neměl na nástupišti ještě co dělat. Nástupišť byla zpravidla špatnou skrýší, ale člověk jich má vždycky na vybranou několik - v Osnabrücku tři - a tak jsem mohl nastoupit do některého vlaku, který právě odjížděl, a vysvětlit průvodčímu, že jsem se zmylil, připlatit a vystoupit v nejbližší stanici.

Rozhodl jsem se, že zavolám přítele z dřívějších let, o němž jsem věděl, že nebyval přívržencem režimu. Telefonem zjistím, může-li mi pomoci. Zavolat rovnou svou ženu jsem se neodvažoval, protože jsem nevěděl, zda bydlí sama.

Stál jsem v malé skleněné kabině a přede mnou ležel telefonní seznam a přístroj. Když jsem listoval ve stránkách s ušpiněnými a polámanými rohy, bušilo mi srdce tak silně, že jsem měl dojem, že je slyším. Domníval jsem se dokonce, že by to mohli slyšet i jiní lidé, a sklonil jsem tvář, aby mě nikdo nemohl poznat. Bezmyšlenkovitě jsem otevřel seznam na stránce s písmenem, jímž začínalo mé dřívější jméno. Našel jsem jméno své ženy, číslo bylo totéž, ale adresa byla jiná. Náměstí se teď místo Rissmüllerovo jmenovalo Hitlerovo.

V tom okamžiku, kdy jsem spatřil adresu, se mi zdálo, jako by se kalná žárovka v kabině stonásobně rozzářila. Vzhledl jsem, tak silný byl pocit, že stojím v hluboké noci v ostře osvětleném skleníku anebo že je na mě namířen zvenčí reflektor. Znovu jsem si plně uvědomil veškerou nesmyslnost svého počínání.

Opustil jsem kabinu a prošel ztemnělou halou. Plakáty organizace „Radostí k síle“ a reklamy německých lázní na mě výhrůžně shlížely se svými modrými oblohami a veselými lidmi. Zase přijelo několik vlaků. Houf cestujících vystupoval po schodech. Ze skupiny se oddělil esesák. Namířil ke mně.

Neutekl jsem. Možná, že nemyslí mne. Zastavil se ale přede mnou a pohlédl na mne. „Promiňte, nemáte oheň?“ zeptal se.

„Oheň?“ opakoval jsem. A pak jsem honem dodal: „Ovšem! Sirku!“

Sáhl jsem do kapsy a hledal.

„Nač sirku?“ řekl esesák udiveně. „Vždyť vám cigareta hoří!“

Ani jsem si neuvědomil, že kouřím. Zvedl jsem tedy ruku s cigaretou. Přidržel svou cigaretu k doutnajícimu konci mé a potáhl. „Copak to kouříte?“ zeptal se potom. „To voní skoro jako doutník!“

Byla to francouzská gauloiska. Vzal jsem si s sebou několik balíčků, když jsem šel přes hranice. „Dárek od přítele,“ odpověděl jsem. „Francouzská cigareta. Černý tabák. Přivezl si je z Francie. Pro mě jsou také příliš silné.“ Esesák se zasmál. „Nejlepší by bylo nechat kouření vůbec, že? Tak jako náš Vůdce. Ale kdopak to dokáže. Obzvláště v dnešní době?“ Pozdravil a šel.

Schwarz se slabě usmál. „Když jsem byl ještě člověkem, který měl právo jít kam se mu zlíbí, často ve mně vzbuzovalo pochybnosti, když jsem čítal, jak spisovatelé popisovali strach a hrůzu - že oběti se zastaví srdce, že stojí jak zkamenělá, že jí přebíhá mráz po zádech a žilami, že jí vystoupí pot po celém těle; považoval jsem to za klišé a za špatný styl a možná že tomu skutečně tak je. Ale je tu ještě něco: je to pravda. Všechno to jsem pociťoval přesně tak, ačkoliv jsem se tomu kdysi smál, když jsem o tom ještě neměl ani zdání.“

Ke stolu přistoupil číšník: „Nechtěli by pánové společnost?“

„Ne.“

Sklonil se blíže ke mně. „Než docela odmítnete, nechtěl byste se podívat na obě dámy tamhle u barového pultu?“

Podíval jsem se na ně. Jedna z nich se zdála být dobře rostlá. Obě měly na sobě přiléhavé večerní šaty. Obličeje jsem nemohl rozeznat. „Ne,“ řekl jsem ještě jednou.

„Jsou to dámy,“ vysvětloval číšník. „Ta vpravo je Němka.“

„Poslala vás k nám?“

„Ne, pane,“ odpověděl číšník s úchvatně nevinným úsměvem. „Byl to můj nápad.“

„Dobrá. Tak ho pohřbete. Raději nám přineste něco k jídlu.“

„Co chtěl?“ zeptal se Schwarz.

„Skuplovat nás s vnučkou Mata Hari. Asi jste mu dal příliš velké spropitné.“

„Ještě jsem nezaplatil. Myslíte, že jsou to špiónky?“

„Možná. Ale pro jedinou internacionálu světa - pro peníze.“

„Němky?“

„Číšník říká, že jedna z nich.“

„Domníváte se, že je tady, aby lákala nazpět Němce?“

„Sotva. Na únosy jsou teď spíš specialisti jiní.“

Číšník přinesl talíř s obloženými chlebičky. Objednal jsem je, protože jsem začal pociťovat následky vína. Chtěl jsem zůstat střízlivý. „Nebudete jíst?“ zeptal jsem se Schwarze.

Zavrtěl nepřítomně hlavou. „Nepomyslel jsem na to, že by mě mohly cigarety prozradit,“ řekl. „Teď jsem překontroloval ještě jednou všechno, co jsem měl u sebe. Sirky, které jsem měl ještě z Francie, jsem zahodil se zbytkem cigaret a koupil jsem si německé. Pak jsem si vzpomněl, že mám v pasu razítko francouzské celnice a také francouzské vízum, takže francouzské cigarety by byly docela namístě, kdyby mě někdo kontroloval. Vrátil jsem se do telefonní budky zbrcen potem a rozzloben na sebe a na svůj strach.“

Musel jsem čekat. Jakási žena s velkým hákovým křížem volala dvě čísla za sebou a štekala rozkazy. Třetí číslo neodpovídalo a žena rozzuřeně a panovačně vyplula z kabiny.

Vytočil jsem číslo svého přítele. Ozval se ženský hlas. „Prosím, mohl bych mluvit s doktorem Martensem?“ zeptal jsem se a uvědomil si, že můj hlas zní chrtavivě. „Kdo je u telefonu?“ zeptala se žena.

„Přítel doktora Martense.“ Nemohl jsem vyzradit své jméno. Nevěděl jsem, zda je to jeho žena nebo posluhovačka, ale žádné jsem se nesměl prozradit.

„Vaše jméno, prosím!“

„Jsem přítel doktora Martense,“ odpověděl jsem. „Prosím, ohlaste mne. Je to naléhavé.“

„Lituji,“ odpověděl ženský hlas, „neudáte-li své jméno, nemohu vás ohlásit.“

„Musíte udělat výjimku -“ řekl jsem. „Doktor Martens očekává, že ho zavolám.“

„Když je tomu tak, pak mně přece můžete říci své jméno -“

Zoufale jsem přemýšlel. Pak jsem slyšel, jak žena zavěsila sluchátko.

Stál jsem v šedivé nádražní hale, kde to ze všech stran táhlo. Můj první pokus, pokus, který se mi zdál naprosto jednoduchý, se nezdařil, a už jsem nevěděl, jak dál. Snad jsem přece jen měl zavolat přímo Helenu a riskovat, že někdo z její rodiny mě pozná po hlase. Mohl bych udat také nějaké cizí jméno, ale které? Jméno doktora Martense - jiné mne v tomto okamžiku nenapadlo. Váhal jsem ještě, když mě napadlo cosi, na co bych si byl jako desetiletý kluk vzpomněl okamžitě. Proč bych nemohl zavolat u Martensů a ohlásit se - jako bratr mé ženy? Martens ho znal a už před deseti lety ho nesnášel.

Okamžitě jsem to udělal. Ozval se tentýž ženský hlas. „Tady Georg Jürgens,“ prohlásil jsem řízně. „Prosím, doktora Martense.“

„Jste vy ten pán, který volal předtím?“

„Tady sturmbannführer Jürgens. Chtěl bych mluvit s doktorem Martensem, okamžitě!“

„Ano,“ řekla žena. „Okamžik! Hned to bude!“

Schwarz na mě pohlédl. „Znáte to příšerné tiché šumění ve sluchátku, když člověk čeká u telefonu na svůj život?“

Přikývl jsem. „Nemusí to být ani život, nač čekáme. Může to být i neznámo, které se snažíme vyvolat.“

„Tady je doktor Martens, slyšel jsem konečně,“ řekl Schwarz. „Pocítil jsem jeden ze stavů, jimž jsem se dříve smál. Mé hrdlo bylo vyprahlé.“

„Rudolfe,“ zašeptal jsem konečně.

„Jak“ prosím?“

„Rudolfe,“ řekl jsem. „Tady je příbuzný Heleny Jürgensové.“

„Nerozumím. Není tam sturmbannführer Jürgens?“

„Volám za něho, Rudolfe. Za Helenu Jürgensovou. Rozumíš mi už?“

„Nerozumím vůbec ničemu,“ řekl muž na druhém konci podrážděně. „Jsem v ordinaci -“

„Mohu k tobě přijít do ordinace, Rudolfe? Jsi moc zaneprázdněn?“

„Dovolte ale! Vůbec vás neznám a vy -“

„Old Shatterhand,“ řekl jsem.

Konečně jsem si vzpomněl, jak jsme si říkali jako chlupci, když jsme si hráli na Indiány. Byla to jména z románů Karla Maye. Jako dvanáctiletí kluci jsme je hltali. Okamžik jsem neslyšel nic. Pak řekl Martens tiše: „Cože?“

„Vinnetou,“ odpověděl jsem. „Zapomněl jsi na ta stará jména? Jsou to přece zamilované knihy našeho vůdce.“

„Správně,“ řekl. Bylo známo, že muž, který rozpoutal druhou světovou válku, měl ve své ložnici stát jako četbu třicet nebo více svazků spisovatele o Indiánech, zálesácích a lovcích, na něž se člověk jako patnáctiletý kluk už začal dívat s poněkud útrpným úsměvem.

„Vinnetou?“ opakoval Martens nedůvěřivě.

„Ano. Musím tě vidět.“

„Nerozumím tomu. Kde jste?“

„Tady. V Osnabrücku. Kde se můžeme setkat?“

„Jsem v ordinaci,“ prohlásil Martens mechanicky.

„Jsem nemocný. Mohu přijít do ordinace.“

„Nerozumím tomu všemu,“ řekl Martens hlasem, z něhož bylo patrné, že se už rozhodl. „Když jste nemocen, přijďte do ordinace. Nač ještě zvlášť telefonovat.“

„Kdy?“

„Nejlépe v půl osmé. V půl osmé,“ opakoval. „Ne dříve!“

„Dobrá, v půl osmé.“

Položil jsem sluchátko. Byl jsem zase zbrocen potem. Pomalu jsem šel k východu. Venku prosvítal mezi mraky bledý srpek měsíce. Ani ne za týden bude novoluní, pomyslel jsem si. Vhodná doba pro přechod hranic. Pohlédl jsem na hodinky. Měl jsem ještě tři čtvrtě hodiny čas. Musel jsem zmizet z nádraží. Bylo to vždycky podezřelé, když se tam někdo příliš dlouho potloukal. Šel jsem dolů ulicí, která byla nejtemnější a nejméně frekventovaná. Vedla k starým městským valům. Část jich byla zbořená a zarostlá vysokými stromy. Jiná část zůstala jako dříve a vedla podél řeky. Šel jsem podle ní přes náměstí, kolem kostela Srdce Ježíšova.

Z horního valu bylo vidět přes řeku střechy a věže města. Barokní kopule dómu se třpytila v neklidném světle. Znal jsem tento pohled. Byl reprodukován na tisíci pohlednicích. Znal jsem také vůni vody a vůni lipové aleje, která se táhla podle valu.

Viděl jsem sedět milence na lavičkách, které byly rozestaveny mezi stromy tak, že z nich byl pohled na řeku a na město, a posadil jsem se na prázdnou lavičku, abych přečkal tu půlhodinu, než budu moci zajít k Martensovi.

Zvony dómu se rozezněly. Byl jsem tak vzrušen, že jsem jejich údery pociťoval téměř tělesně, jako by byly následkem neviditelné tenisové hry mezi dvěma hráči, kteří si tyto údery nahrávají. Jedním hráčem bylo mé staré já, které jsem znal a které se zachvívalo a mělo strach a neodvažovalo se přemýšlet o své situaci - a druhé bylo to nové já, které nechtělo uvažovat a bylo odvážné a riskovalo, jako by neexistovalo nic jiného - podivuhodná schizofrenie, již se zúčastnil ještě třetí, jako divák, nestranný jako rozhodčí, pasivní, ale s přáním, aby nové já zvítězilo.

Přesně se rozpomínám na tuto půlhodinu. Vzpomínám si dokonce na to, že jsem byl udiven, že se sám tak klinicky zkoumám. Bylo to, jako bych stál v místnosti, kde visí naproti sobě na stěnách zrcadla. Odrážela můj obraz do prázdného nekonečna a za každým tímto obrazem bylo možno objevit jiný, který se předcházejícímu díval přes rameno. Zdálo se mi, jako by to byla stará osleplá zrcadla, a nemohl jsem rozeznat, zda výraz je tázavý, smutný anebo plný naděje. Všechny se ztrácely v stříbřité temnotě.

Jakási žena se posadila vedle mne. Nevěděl jsem, co chce, a nebylo mi známo, zda režim barbarů už dávno nedegradoval tyto věci na vojenská cvičení. Zvedl jsem se a odcházel. Slyšel jsem, jak žena za mnou se směje, a nikdy jsem na to nezapomněl - na tichý, trochu pohrdlivý smích této neznámé ženy z valu na Panském rybníce v Osnabrücku.

IV

Čekárna byla prázdná. Na stojanu u okna stály květiny s dlouhými dužnatými listy. Na stolku ležely magazíny, na jejichž titulních listech byly fotografie bonzů režimu, vojáků a oddílů pochodující Hitlerovy mládeže. Pak jsem zaslechl spěšné kroky. Martens stanul ve dveřích. Upřeně se na mě zahleděl, sňal brýle a zamžoural. Čekárna byla slabě osvětlena. Nepoznal mě ihned, pravděpodobně pro můj knírek.

„To jsem já, Rudolfe," řekl jsem. „Josef."

Zvedl ruku, abych mlčel. „Kde se tu bereš?" zašeptal.

Pokrčil jsem rameny. Co na tom záleželo? „Jsem tu," řekl jsem. „Musíš mi pomoci."

Pohlédl na mě. Jeho krátkozraké oči vypadaly ve slabém osvětlení jako oči ryby za tlustým sklem akvária.

„Máš povolení být tady?"

„Jenom od sebe samotného."

„Jak ses dostal přes hranice?"

„To je přece jedno. Přišel jsem, abych zase uviděl Helenu."

Výjeveně se na mne podíval. „Proto jsi přišel?"

„Ano," řekl jsem.

Náhle jsem cítil, že jsem úplně klidný. Nebyl jsem klidný, dokud jsem byl sám. Teď najednou zmizelo veškeré rozčilení, protože jsem přemýšlel, jak uklidnit tohoto překvapeného člověka.

„Proto?" zeptal se ještě jednou.

„Ano, proto. A ty mi musíš pomoci."

„Pane Bože!" řekl.

„Je mrtvá?" zeptal jsem se.

„Ne, není mrtvá."

„Je tady?"

„Ano. Byla tady. Aspoň ještě před týdnem tu byla."

„Můžeme tady mluvit?" zeptal jsem se.

Martens přikývl. „Poslal jsem sestru z ordinace domů. Když přijdou pacienti, mohu je rovněž poslat domů.

Nemohu tě vzít k sobě do bytu. Oženil jsem se. Před dvěma lety. Chápeš -"

Chápal jsem. Už dávno nebylo možno v tisícileté říši důvěřovat ani svým příbuzným. Udavačství bylo denně vychvalováno zachránci Německa jako národní ctnost. Poznal jsem to na vlastní kůži. Udal mě bratr mé ženy.

„Má žena není ve straně," řekl Martens chvatně. „Ale nikdy jsme spolu nehovořili o případu -" zmateně na mě pohlédl, „- jako je tento. Nevím přesně, co by si o tom myslela. Pojď sem dovnitř."

Otevřel dveře ordinace a zamkl je za námi. „Nech je odemčené," řekl jsem. „Zamčená ordinace je podezřelejší, než kdyby nás tu někdo viděl spolu."

Otočil zase klíčem a pohlédl na mě. „Josefe, proboha, co tu děláš? Přišel jsi tajně?"

„Ano. A nemusíš mě skrývat. Bydlím v hotelu v jiném městě. Přišel jsem k tobě proto, protože neznám nikoho, kdo by podal Heleně zprávu, že jsem tady. Pět let jsem už o ní nic neslyšel. Nevím, co se s ní stalo. Nevím, jestli se znovu neprovdala. Jestli se znovu provdala -"

„A proto jsi sem přišel?"

„Ano," odpověděl jsem udiveně. „Pro co jiného?"

„Musíme tě skrýt," řekl. „Můžeš dnešní noc přespat tady v ordinaci na pohovce. Probudím tě před sedmou. V sedm hodin přijde služka, aby tu uklidila. Po osmé můžeš zase dovnitř. Před jedenáctou nepřijdou žádní pacienti."

„Je vdaná?" zeptal jsem se.

„Helena?" zavrtěl hlavou. „Myslím, že se s tebou ani nedala rozvést."

„Kde bydlí? V našem starém bytě?"

„Myslím, že ano."

„Bydlí někdo u ní?"

„Kdo?"

„Matka. Sestra. Bratr. Nebo někdo z příbuzenstva."

„To nevím docela přesně."

„Musíš to zjistit," řekl jsem. „A musíš jí říct, že jsem tady."

„Proč jí to neřekneš sám?" zeptal se Martens. „Tady máš telefon."

„A co když je někdo u ní? Její bratr, který mě už jednou udal?"

„Máš pravdu. Pravděpodobně by byla vyvedena stejně z míry jako já. To by ji mohlo prozradit."

„Ani nevím, jaký má ke mně vztah, Rudolfe. Je tomu pět let, a předtím jsme byli svoji jen čtyři roky. Pět let je více než čtyři - a nepřítomnost je desetkrát delší než soužití."

Přikývl. „Nechápu tě," řekl.

„Možná. Já sám sebe také ne. Žijeme různými životy."

„Proč jsi jí nenapsal?"

„To ti teď nemohu vysvětlovat, Rudolfe. Zajdi k Heleně. Promluv s ní. Zjisti, co si myslí. Budeš-li to považovat za správné, řekni jí, že jsem tady, a zeptej se jí, jak bych se s ní mohl setkat.“

„Kdy k ní mám zajít?“

„Hned,“ řekl jsem udiveně. „Kdy jindy?“

Rozhlédl se. „Kde budeš mezitím? Tady to není bezpečné. Když o mně nebude má žena nic vědět, třeba pošle dolů služku. Je zvyklá, že po ordinaci chodím rovnou nahoru do bytu. Anebo bych tě tu musel zamknout, ale to by bylo také nápadné.“

„Nechci být zamčený,“ prohlásil jsem. „Nemůžeš říci své ženě, že musíš ještě navštívit pacienta?“

„Řeknu jí to potom. To je jednodušší.“

Spatřil jsem v jeho očích záblesk a zdálo se mi, jako by na okamžik přimhouřil levé oko. Připomnělo mi to naše chlapecká léta. „Budu zatím v dómu,“ řekl jsem. „Kostely jsou pořád ještě skoro stejně bezpečné jako ve středověku. Kdy tě mám zavolat?“

„Za hodinu. Ohlas se jako Otto Sturm. Jak tě najdu? Nechtěl bys raději zajít někam, kde je telefon?“

„Kde je telefon, je nebezpečí.“

„Ano, snad.“ Okamžik stál nerozhodně. „Ano, snad máš pravdu. Kdybych se do té doby nevrátil, zavolej znovu - anebo mi zanech zprávu, kde jsi.“

„Dobrá.“

Vzal jsem svůj klobouk. „Josefe,“ řekl.

Obrátil jsem se.

„Jaké je to venku?“ zeptal se. „Tak - beze všeho -“

„Beze všeho?“ odpověděl jsem. „Přibližně tak: beze všeho. Ne docela. A jaké je to tady? Se vším a bez toho jediného?“

„Nedobré,“ řekl. „Nedobré, Josefe. Ale vypadá to napohled skvěle.“

Šel jsem nejopuštěnějšími ulicemi k dómu. Nebylo to daleko. Na Krahnově třídě mne minula rota pochodujících vojáků. Zpívali píseň, kterou jsem neznal. Na Kostelním náměstí jsem znovu viděl vojáky. O kousek dál před třemi kříži Malého kostela stálo namačkáno přibližně dvě stě nebo tři sta lidí. Téměř všichni v uniformách strany. Slyšel jsem hlas a hledal řečníka, ale nenacházel jsem ho. Po chvíli jsem objevil na jakémsi pódiu černý amplión. Stál tam, ozářený, holý a osamělý automat, a vykřikoval o právu na znovudobytí veškeré německé půdy, o větším Německu, o pomstě a o faktu, že světový mír bude zajištěn, udělá-li svět to, co si přeje Německo, a to je v právu.

Zvedl se zase vítr a kymácející se větve vrhaly neklidné stíny na obličej, na křičící přístroj a na mlčenlivé kamenné sochy na protější kostelní zdi: na Krista a oba lotry na kříži. Obličej posluchačů byly soustředěné a extatické. Věřili tomu, co na ně vykřikoval automat, a bylo příznačné pro zvláštní hypnózu, která se tu projevovala, že tleskali tomu, kdo je nemohl slyšet ani vidět, tak jako by to byl člověk. Zdálo se mi to také příznačné pro prázdnou temnou posedlost naší doby, která jde plna strachu a hysterie za hesly, lhostejno, zda je někdo vykřikuje zprava či zleva, jen když odejme mase nepříjemné přemýšlení a odpovědnost, aby nemusela zodpovídat za to, čeho se bojí a čemu stejně neujde.

Neočekával jsem, že najdu v chrámu tolik lidí. Pak jsem si uvědomil, že jsou poslední májové dny a že v tomto měsíci se každý večer konají pobožnosti. Okamžik jsem uvažoval, zda bych neměl raději zajít do jednoho z protestantských kostelů. Ale nevěděl jsem, zda jsou večer otevřeny. Blízko u vchodu jsem se schoulil do prázdné lavice. U oltáře blikaly svíčky, zbývající část kostela byla ozářena jen slabě, takže jsem se ztrácel ve tmě.

Kněz přecházel u oltáře pomalu sem a tam v oblaku kadidla, brokátu a světla, kolem něho se hemžili ministranti v červených suknicích s bílými rochetami a s kouřící kadidelnicí. Slyšel jsem varhany a zpěv z kůru, a náhle jsem měl pocit, jako bych viděl tytéž uchvácené obličejy jako venku, oči, které byly rovněž v extatickém bdělém spánku naplněny vírou bez otázek a touhou po bezpečí a neodpovědnosti. Všechno tu bylo tiché a smírnější než venku. Ale toto náboženství lásky k Bohu a k bližnímu nebylo vždycky tak smířlivé. Také ono stálo během temných staletí spoustu krve. V okamžiku, kdy přestalo být pronásledováno, začalo samo pronásledovat ohněm hranic, mečem a mučidly. Helenin bratr mi to v táboře řekl s jízlivým výsměchem: „Převzali jsme metody vaší církve. Vaše inkvizice se svými mučírny ve jménu božím nás naučila, jak třeba jednat s nepřáteli víry. Jsme dokonce méně tvrdí - jen zřídka upalujeme za živa.“ Visel jsem tehdy na kříži, zatímco mi to říkal, - byl to jeden z nejnevinnějších způsobů, jak vynutit z vězňů jména.

Kněz u oltáře pozvedl zlatou monstranci a požehnal davu. Seděl jsem velmi tiše, ale bylo mi, jako bych plul ve vlažné lázni z kouře útěchy a světla. Pak zazněla poslední píseň: ‚V této noci buď mou záštitou a ochranou‘. Jako dítě jsem tuto píseň zpíval, a tehdy se mi jevilo temno noci jako nebezpečí - teď jím pro mě bylo světlo.

Lidé začali vycházet z chrámu. Musel jsem tu ještě čekat patnáct minut, a vklouzl jsem proto do rohu vedle jednoho z velkých pilířů, které podpíraly klenbu.

V témž okamžiku jsem spatřil Helenu. Spatřil jsem ji napřed jako vír mezi vycházejícími lidmi. Kdosi si probojovával cestu proti směru, odstrkoval lidi a plul mezi nimi kupředu. Na několik vteřin jsem spatřil jasný rozhněvaný a rozhodný obličej a na okamžik jsem si myslel, že je to žena, která něco zapoměla. Nepoznal jsem ji hned, protože jsem ji tu nečekal. Teprve když přešla kolem mne, poznal jsem podle pohybu ramen, jímž se prodírala prořídlym davem, že je to ona. Vypadalo to, jako že nikde nenaráží. Proklouzávala mezi lidmi a za chvíli poté stála skoro sama v široké prostřední řadě před svícemi a modrou a rudou temnotou vysokých románských oken, utlá a náhle drobná a už téměř osamocená a ztracená.

Vstal jsem, abych zachytil její pohled. Neodvažoval jsem se na ni zamávat. Bylo tam ještě příliš mnoho lidí a v

kostele by to bylo vzbudilo pozornost. Žije, byla má první myšlenka. Není mrtvá a není nemocná! Zvláštní, že v naší situaci na to člověk vždycky pomyslí nejdříve. Je tak překvapen, že ještě něco zůstalo takové, jak to bylo dříve - že tady ještě někdo je.

Kráčela rychle ke kůru. Protlačil jsem se z lavice a následoval jsem ji. Před lavicí, která je tam pro přijímání, se zastavila a otočila se. Pozorně si prohlížela lidi, kteří ještě klečeli v lavicích, a pomalu se pak zase vracela. Zůstal jsem stát. Byla tak přesvědčena, že mě najde někde v lavicích, že prošla těsně kolem mne a téměř se mě dotkla. Šel jsem za ní. „Heleno,“ řekl jsem těsně za ní, když se znovu zastavila. „Neotáčej se! Jdi ven! Půjdu za tebou. Nikdo nás tu nesmí vidět.“

Trhla sebou, jako bych ji byl udeřil, a šla pak dále. Proč sem jenom přišla? Byli jsme ve velkém nebezpečí, že nás někdo pozná. Ale já sám jsem přece také nevěděl, že tu bude tolik lidí.

Viděl jsem ji kráčet před sebou, ale nestaral jsem se o nic jiného než o to, jak se co nejrychleji dostat z kostela. Měla na sobě černý kostým a maličký klobouček a šla se vztyčenou hlavou trošinku nakloněnou ke straně, jako by naslouchala mým krokům. Zůstal jsem o několik kroků za ní, tak daleko, abych na ni ještě viděl. Často jsem slyšel o tom, že člověk byl poznán jen proto, že stál příliš blízko někomu jinému.

Šla kolem kamenných křtitelnic hlavním portálem a hned potom zahrnula doleva. Podle dómu vedla široká cesta, dlážděná kamennými deskami, oddělená od velkého Kostelního náměstí železnými řetězy mezi pískovcovými sloupky. Přeskočila přes řetězy, zašla několik kroků do tmy, zůstala stát a otočila se. Nedokážu vysvětlit, co jsem v tom okamžiku cítil. Když vám řeknu, že mi bylo, jako by tam přede mnou šel celý můj život, zdánlivě jako by odcházel ode mne a jako by se náhle otočil a podíval se na mě, pak je to zase klišé a je to pravda a není to pravda, ale přesto jsem to cítil, ale nebylo to všechno, co jsem cítil. Šel jsem k Heleně, k její útlé temné postavě, k jejímu bledému obličejí, k jejím očím a ústům, a nechal jsem všechno za sebou, co kdysi bylo. Doba, v níž jsme nebyli spolu, se nepropadla. Zůstala, ale jako cosi, co jsem kdysi četl, ale neprožil.

„Odkud přicházíš?“ zeptala se Helena téměř nepřátelsky, než jsem k ní došel.

„Z Francie.“

„Pustili tě sem?“

„Ne. Přesl jsem přes hranice na černo.“

Byly to téměř tytéž otázky, které mi dal Martens. „Proč?“ zeptala se.

„Abych tě viděl.“

„Neměl jsi to dělat!“

„Vím. Říkal jsem si to každý den.“

„A proč jsi tedy přišel?“

„Kdybych to věděl, nebyl bych tady.“

Neodvažoval jsem se ji políbit. Stála těsně přede mnou, ale tak toporně, jako by se mohla rozlámat, kdybych se ji dotkl. Nevěděl jsem, co si myslí, ale zase jsem ji spatřil, žila, a teď jsem mohl odejít anebo hledět vstříc tomu, co přijde.

„Ty to nevíš?“

„Budu to vědět zítra. Nebo za týden. Nebo později.“

Pohlédl jsem na ni. Co tu bylo potřeba vědět? Vědět, to bylo trochu pěny, která tančí nad vlnou. Jakýkoli vítr ji může odfouknout, ale vlna zůstane.

„Ty jsi přišel,“ řekla a její obličej ztratil strnulost, změkl, a přistoupila o krok blíže. Držel jsem ji za paže a její ruce se opíraly o mou hrud, jako by se mi chtěla bránit. Měl jsem pocit, jako bychom tak stáli dlouhou dobu proti sobě na černém větrném Kostelním náměstí sami, zatímco k nám pouliční ruch pronikal neurčitě, jakoby tlumící skleněnou stěnou. Vlevo, přibližně sto kroků odtud, stálo na protější straně náměstí jasně osvětlené městské divadlo se svými bílými schody, a ještě si vzpomínám, že jsem se na okamžik neurčitě podívil, že se tam stále ještě hraje a že z divadla dosud neudělali kasárna nebo vězení.

Míjela nás skupinka lidí. Kdosi se zasmál a několik se jich po nás ohlédlo. „Pojď,“ zašeptala Helena.

„Nemůžeme tu zůstat.“

„Kam máme jít?“

„Do tvého bytu.“

Domníval jsem se, že jsem neslyšel správně. „Kam?“ zeptal jsem se ještě jednou.

„Do tvého bytu. Kampak jinam?“

„Vždyť mě přece může někdo poznat na shodech? Copak tam už nebydlí dřívější nájemníci?“

„Nikdo tě neuvidí.“

„A co služka?“

„Pošlu ji pro dnešní večer pryč.“

„A co zítra ráno?“

Helena na mě pohlédla. „Přišel jsi z takové dálky proto, aby ses mě na tohle všechno vyptával?“

„Nepřišel jsem proto, abych byl dopaden a abych tebe dostal do koncentráku, Heleno.“

Náhle se usmála. „Josefe,“ řekla, „ty ses vůbec nezměnil. Jak ses sem jen dostal?“

„To také nevím,“ odpověděl jsem a musel jsem se sám usmát. Vzpomínka na to, že to občas říkávala napůl rozzlobená, napůl zoufalá z mé důkladnosti, setřela náhle všechno nebezpečí. „Ale jsem tady,“ řekl jsem.

Potrásla hlavou a já jsem viděl, že její oči jsou plné slz. „Ještě ne,“ odpověděla. „Ještě ne! A teď pojď, nebo nás opravdu zatknou, protože to vypadá, jako bych ti dělala scénu.“

Přešli jsme přes náměstí. „Nemohu přece jít rovnou s tebou,“ řekl jsem. „Musíš přece napřed poslat pryč služku. Najal jsem si pokoj v jednom hotelu v Münsteru. Tam mě nikdo nezná. Chtěl jsem tam bydlet.“

Zůstala stát. „Jak dlouho?“
„To nevím," odpověděl jsem. „Nedokázal jsem nikdy myslet dál, než že tě chci spatřit a že se pak nějakým způsobem musím vrátit."
„Za hranice?"
„Kampak jinam, Heleno?"
Sklonila hlavu a šla dále. Myslel jsem na to, že bych teď měl být velmi šťasten, ale necítil jsem to. Ve skutečnosti to člověk cítí vždycky teprve později. Teď - teď vím, že jsem byl šťasten.

„Musím zatelefonovat Martensovi," řekl jsem.
„Můžeš zavolat ze svého bytu," odpověděla Helena. Pokaždé se mě dotklo, když řekla „tvůj byt". Dělal to záměrně. Nevěděl jsem proč.
„Slíbil jsem Martensovi, že ho za hodinu zavolám," řekl jsem. „To je teď. Když to neudělám, bude si myslet, že se něco stalo. Třeba pak udělá něco neprozřetelného."
„Víš, že jsem šla pro tebe."
Pohlédl jsem na hodinky. Měl jsem zavolat už před čtvrt hodinou. „Mohu zavolat z nejbližší hospody," řekl jsem. „To je minutka."
„Můj Bože, Josefe!" řekla Helena zlostně. „Ty ses opravdu nezměnil. Jsi ještě pedantičtější než dříve."
„To není žádná pedanterie. To je zkušenost. Příliš často jsem viděl, kolik neštěstí se může stát, když se zanedbávají maličkosti. A vím příliš dobře, co znamená čekat v nebezpečí." Uchopil jsem její paži. „Bez takovéhle pedanterie bych už nebyl naživu, Heleno."
Stiskla silně mou paži. „Já vím," zamumlala. „Copak nevidíš, že se bojím, že se něco stane, když tě teď nechám třeba jen na minutu samotného?"
Ucítil jsem všechno teplo světa. „Nic se nestane, Heleno. I v to musí člověk věřit. Při veškeré pedanterii."
Usmála se a její bledý obličej na mne pohlédl. „Jdi a zatelefonuj! Ale ne z hospody. Tamhle naproti je telefonní budka. Postavili ji tam, když jsi byl pryč. Je to bezpečnější než hospoda."
Vešel jsem do skleněné kabiny. Helena zůstala venku. Zavolal jsem Martense. Číslo bylo obsazeno. Čekal jsem chvíli a zavolal znovu. Mince s cinkotem vypadla. Číslo bylo ještě stále obsazeno. Zneklidněl jsem. Sklem jsem viděl, jak Helena pozorně přechází venku sem a tam. Dal jsem jí znamení, ale neviděla mne. Pozorovala ulici, krk měla natažený, číhavě, aniž to chtěla dávat příliš najevo, hlídka a anděl strážný zároveň, v dobře padnoucím kostýmu, jak jsem si teď povšiml. Také jsem si všiml, zatímco jsem čekal, že použila na ústa rtěnku. V žlutém světle vypadala téměř černá. Napadlo mi, že líčidla a rtěnka nejsou v novém Německu žádoucí.
Na třetí zavolání jsem stihl Martense. „Moje žena telefonovala," řekl. „Skoro půl hodiny. Nemohl jsem ji přerušit. O šatech, o válce a o dětech." -
„Kde je teď?"
„V kuchyni. Musel jsem ji nechat vymluvit. Chápeš?"
„Ano. Všechno je v pořádku. Děkuji ti, Rudolfe. Zapomeň na všechno."
„Kde jsi?"
„Na ulici. Děkuji ti, Rudolfe. Už nic nepotřebuji. Našel jsem všechno. Jsme spolu."
Díval jsem se skleněnou tabulí na Helenu a chtěl jsem už položit sluchátko. „Víš už, kde budeš přenocovat?" zeptal se Martens.
„Myslím, že ano. Neměj starosti. Zapomeň na dnešní večer, jako by se ti to bylo jen zdálo."
„Kdybys pro tebe mohl ještě něco udělat," řekl váhavě, „dej mi vědět. Byl jsem napřed příliš překvapen. Rozumiš -"
„Ano, Rudolfe, rozumím. A kdybys něco potřeboval, dám ti vědět."
„Kdybys tu chtěl přenocovat - mohli bychom si ještě spolu popovídat -"
Usmál jsem se. „Uvidím. Musím teď končit."
„Ano, ovšem," řekl spěšně. „Promiň. Hodně štěstí, Josefe. Skutečně!"
„Děkuju, Rudolfe."
Vyšel jsem z dusné kabiny. Opřel se do mě poryv větru a téměř mi srazil klobouk s hlavy. Helena ke mně rychle přistoupila. „Pojď domů! Nakazils mě svou opatrností. Je mi najednou, jako by se tu dívalo ze tmy sto očí."
„Máš ještě dřívější služku?"
„Lenu? Ne, ta špiclovala pro mého bratra. Chtěl vědět, jestli mi píšeš. Anebo já tobě."
„A nynější služka?"
„Je hloupá a nevšímavá. Mohu ji poslat pryč a bude z toho mít radost a nebude o tom přemýšlet."
„Tys ji ještě neposlala pryč?"
Usmála se a náhle byla velmi krásná. „Musela jsem přece napřed vědět, jestli jsi opravdu tady."
„Musíš ji poslat pryč, ještě než přijdu," řekl jsem. „Nesmí nás vidět. Nemůžeme jít někam jinam?"
„Kam?"
Ano, kam? - Helena se náhle zasmála. „Stojíme tu jako nedospělé děti, které se musejí scházet potají, protože jejich rodiče je považují ještě za příliš mladé! Kam bychom mohli jít? Do zámeckého parku? Ten zavírají v osm hodin. Na lavičku do městských sadů? Do cukrárny? To už je příliš nebezpečné!"
Měla pravdu. Byly to ony drobnosti, které jsem nepředvídal - nikdy je nelze předvídat. „Ano," řekl jsem.
„Stojíme tu jako nedospělé děti. Jako bychom se navrátili do svého mládí."
Pohlédl jsem na ni. Bylo jí devěťadvacet, ale vypadala tak, jak jsem ji znal dříve. Pět let, která ležela mezi tím,

jako by po ní sklouzla jako voda po mladém tuleňovi. „Také jsem sem přišel jako nedospělý kluk," řekl jsem. „Veškeré rozumové úvahy byly proti, ale jako nedospělý kluk jsem dále neuvažoval. Ani jsem nevěděl, jestli už dávno nežiješ s někým jiným."

Neodpovídala. Její hnědé vlasy se leskly ve svitu lucerny. „Půjdu napřed a pošlu děvče pryč," řekla. „Ale nedělal to ráda, nechávat tě samotného na ulici. Mohl bys zase zmizet stejně náhle, jako ses vynořil. Kde zatím budeš?"

„Tam, kdes mě našla. V kostele. Můžu se vrátit k domu. Kostely jsou bezpečné, Heleno. Stal se ze mě velký znalec francouzských, švýcarských a italských kostelů a muzeí."

„Přijď za půl hodiny," zašeptala. „Pamatuješ se ještě, která okna jsou naše?"

„Ano," řekl jsem.

„Když bude rohové okno otevřené, je všechno v pořádku a můžeš přijít nahoru. Bude-li zavřeno, počkej, až je otevřeno."

Bezděky jsem si vzpomněl na Martense a na klukovská léta, kdy jsme si hráli na Indiány. Tenkrát také to bývalo světlo v okně: znamení pro Koženou punčochu anebo Vinnetoua, který dole čekal. Že by se to opakovalo? Je možné, aby se něco opakovalo?

„Dobrá," řekl jsem a chtěl jsem odejít.

„Kam jdeš?"

„Chci se podívat, jestli je Mariánský kostel otevřený. Pokud si vzpomínám, je to krásný příklad gotického stavitelského umění. Naučil jsem se mezitím takovéhle věci oceňovat."

„Nech toho!" řekla. „Je to dost zlé, že tě musím nechat samotného."

„Heleno," odpověděl jsem, „naučil jsem se na sebe dávat pozor."

Zavrtěla hlavou. Z jejího obličeje se náhle vytratil jakýkoliv pokus o statečnost. „Ne dost," řekla. „Ne dost. Co budu dělat, když se nevrátíš?"

„Nic nemůžeš dělat. Máš ještě pořád stejné telefonní číslo?"

„Ano."

Dotkl jsem se jejího ramene. „Heleno," řekl jsem. „Všechno dopadne dobře."

Přikývla. „Dovedu tě ke kostelu. Chci si být jista, že ses tam určitě dostal."

Šli jsme mlčky ke kostelu. Nebylo to daleko. Helena beze slova odešla. Díval jsem se za ní, když šla přes staré tržiště. Šla rychle a neohlížela se.

Zůstal jsem stát ve stínu portálu. Vpravo ležela ve stínu radnice. Jen na kamenných obličejích starobyklých soch se odrážel proužek měsíčního světla. Na schodišti radnice byl v roce 1648 vyhlášen konec třicetileté války. Stejně tak tam byl vyhlášen začátek tisícileté říše v roce 1933. Uvažoval jsem, zda se dožiju toho, že tu bude vyhlášen i její konec. Měl jsem málo naděje.

Nesnažil jsem se zajít do kostela. Náhle mi bylo odporné se skrývat. Nechtěl jsem sice být neopatrný, ale od okamžiku, kdy jsem spatřil Helenu, chtěl jsem být štvaným zvířetem jen v krajním případě.

Šel jsem dál, abych nebyl nápadný. Město, které předtím bylo nebezpečné, známé a zároveň cizí, začalo ožívat. Anonymní existence posledních let, která byla jen přežíváním, neplodným růstem ze dne na den, se mi náhle už nezdála tak zbytečná. Zformovala mě a jako kymácející se květ, jenž skrytě rozpukl, se náhle dostavil životní pocit, který jsem dříve nepoznal. Neměl nic společného s romantikou, ale byl nový a vzrušující, jako by to byla velká zářící tropická květina, přičarovaná na obyčejný keř, od něhož se dalo nejvýš očekávat několik skromných, obyčejných drobných poupat. Došel jsem k řece a zastavil jsem se na mostě a hleděl přes zábradlí do vody. Vlevo stála strážní věž ještě ze středověku, v níž si teď kdosi zařídil prádelnu. Okna byla ozářena a děvčata ještě pracovala. Světlo vlálo širokými reflexy po řece. Černý val s lipami stál proti vysokému nebi a napravo ležely zahrady a nad nimi silueta chrámu.

Stál jsem tiše a cítil jsem naprosté uvolnění. Nebylo slyšet nic než šplouchání vody a ztlumené hlasy praden za okny. Nerozuměl jsem, co říkají. To, co jsem slyšel, byly jen lidské hlasy, které se ještě nepojily ve slova. Byly jen znamením, že nablízku jsou lidé, ale nebyly dosud znamením lži, podvodu, hlouposti a pekelné osamělosti, kterými bývají hotová slova, jako vrchní tóny melodie, jejíž původní plán byl čistý.

Oddechoval jsem a bylo mi, jako bych dýchal ve stejném rytmu jako voda. Na okamžik, který byl mimo čas, jsem měl dokonce pocit, jako bych byl částí mostu a jako by voda plynula jako můj dech a s ním zároveň protékala skrze mne. Zdálo se mi to přirozené a naprosto jsem se nedivil. Nemyslel jsem. Také mé myšlenky se staly tak bezděčné jako můj dech a jako voda.

Jakési tlumené světlo se rychle pohybovalo černou lipovou alejí po mé levici. Sledoval jsem je očima a pak jsem zase zaslechl hlasy praden. Uvědomil jsem si, že jsem je po určité době neslyšel. Ucítil jsem zase znovu vůni lip. Slabý vítr ji přihnál přes vodu.

Světlo, které se pohybovalo, zhaslo a zároveň ztemněla i okna za mnou. Voda vypadala na minutu dehtově černá a pak se znovu vynořily úzké reflexy měsíce, které byly předtím překryty silnějším světlem prádelny. Protože teď byly úplně samy, začaly si pohrávat něžněji a mnohotvárněji než předtím hrubé žluté světlo. Myslel jsem na svůj život, v němž také před lety pohaslo světlo, a podivil jsem se, že by spousta drobných světél, která jsem předtím nikdy neviděl, se náhle v něm mohla znovu vynořit tak, jako teď odraz měsíce v řece. Až dosud jsem vždycky pociťoval jen ztrátu - nikoli to, zda jsem tím sám něco nezískal.

Opustil jsem most a procházel jsem se temnou alejí na valu, dokud neuplynula půlhodina, kterou jsem měl čekat. Vůně lip zesílila s postupující nocí a měsíc zaléval svým stříbrem střechy a věže. Vypadalo to, jako by město

chtělo udělat vše. aby mi dokázalo, že jsem si vykonstruoval lež; - že nikde na mě nečihá nebezpečí; - že se mohu vrátit domů uklidněn po dlouhé bludné cestě a být opět sebou samým.

Nebylo třeba, abych se proti tomu bránil. Cítil jsem se automaticky bdělý a vyhlížel do všech stran. Byl jsem příliš často právě takto zatčen v Paříži, v Římě a v jiných městech - pohroužen v krásu a uklébán v bezpečí klamnou iluzí lásky, porozumění a zapomnění. Policisté nezapomínali. A udavači se nezměnili vlivem měsíčního světla a vůně lip ve světě.

Šel jsem k Hitlerovu náměstí opatrně, mé smysly byly napjaté jako křídla netopýra. Dům stál na rohu, kde do náměstí ústila ulice. Ulice měla ještě své staré jméno.

Okno bylo otevřeno. Vzpomněl jsem si na příběh Héry a Leandra a na pohádku o královských dětech, v níž jeptiška zhasila světlo a královský syn utonul. Nejsem královským synem, pomyslel jsem si, a Němci mají spoustu překrásných pohádek, a přesto, anebo snad právě proto, také nejkrutější koncentrační tábory světa. Klidně jsem přešel přes ulici a nebyl to Hellespont, ani severské moře.

V průjezdu vycházel kdosi proti mně. Nemohl jsem už couvnout a šel jsem proto dál ke schodišti, jako bych věděl, kam chci jít. Byla to starší žena, kterou jsem z dřívějších let neznal. Srdce se mi sevřelo v křeči - "Schwarz se usmál - „to je zase takové klišé, jemuž člověk uvěří teprve tehdy, když je prožil z vlastní zkušenosti. Neohlédl jsem se. Slyšel jsem cvaknout kliku domovních vrat a honem jsem vyběhl po schodech nahoru.

Dveře byly pootevřeny. Prudce jsem je otevřel a proti mně stála Helena. „Viděl tě někdo?“ zeptala se.

„Ano, jakási starší žena.“

„Byla bez klobouku?“

„Ano, bez klobouku.“

„To asi byla služka. Má svůj pokojík“ v podkrovní. Řekla jsem jí, že může mít až do pondělka odpoledne volno. Asi se chvíli parádila. Tahle děvčata si myslí, že nikdo nemá v hlavě nic jiného, než kritizovat jejich šaty, když jdou po ulici.“

„K čertu s ní,“ řekl jsem, „Nepoznala mě, ať už to byla ona nebo ne. Já to cítím, když mě někdo pozná.“

Helena vzala plášť do deště a klobouk z mých rukou a chtěla je pověsit. „Sem ne,“ řekl jsem. „Někam do skříně. Kdyby někdo přišel, mohl by je vidět.“

„Nikdo nepřijde,“ řekla Helena a šla přede mnou.

Otočil jsem se a zamkl dveře na klíč. Pak jsem ji následoval.

V prvních letech emigrace jsem často mýšlel na svůj byt. Pak jsem se snažil na něj zapomenout. Teď když jsem v něm byl, jsem mnoho necítil. Byl tu pro mě jako obraz, který mi kdysi patřil a který mi připomínal určité období mého života. Stál jsem ve dveřích a rozhlížel se. Téměř nic se nezměnilo. Jedině pohovka a křesla byly nově potaženy.

„Nebyly dříve zelené?“ zeptal jsem se.

„Modré,“ řekla Helena.

Schwarz se ke mně obrátil. „Věci mají svůj vlastní život a je to strašné, když jej člověk začne srovnávat se svým vlastním životem.“

„Nač srovnávat?“ zeptal jsem se.

„Vy to neděláte?“

„Ano, ale ne v různých rovinách. Omezují se na sebe samého. Když stojím hladový v přistavu, srovnávám se s imaginárním já, které kromě toho trpí rakovinou. Na minutku se potom cítím šťasten, protože nemám rakovinu, ale jenom hlad.“

„Rakovina,“ řekl Schwarz a zahleděl se na mne. „Jak vás tohle napadlo?“

„Mohl bych říci také syfilis nebo tuberkulózu. Rakovina je to nejbližší.“

„To nejbližší?“ Schwarz na mě stále ještě upřeně hleděl. „Říkám vám, že je to to nejvzdálenější! To nejvzdálenější!“ opakoval.

„Dobrá,“ odpověděl jsem povolně. „Tak tedy to nejvzdálenější. Použil jsem to jen jako příklad.“

„Je to tak vzdálené, že je to nepochopitelné.“

„To je každá smrtelná nemoc, pane Schwarz. Vždycky.“

Přikývl a mlčel. „Nemáte ještě hlad?“ zeptal se potom.

„Ne. Proč?“

„Cosi jste o tom říkal.“

„To byl také jenom příklad. Vždyť jsem dnes už dvakrát u vás večeřel.“

Vzhlédl. „Jak to zní. Večeřel jsem u vás! Jak útešně! Jak nedosažitelně, když všechno pominulo!“

Mlčel jsem. Po chvíli řekl klidněji: „Žlutá křesla. Byla nově potažena, to bylo vše, za těch pět let, během nichž má existence udělala tučnou životní ironii. Někdy se zdá, že to k sobě nejde. To bylo to, co jsem myslel.“

„Ano. Člověk zemře, ale postel zůstane. Dům zůstane. Věci zůstanou. Člověk by je chtěl také zničit.“

„Ne tehdy, když jsou mu lhostejné.“

„Člověk je nemá ničit,“ řekl jsem. „Není tak důležitý.“

„Ne?“ opáčil Schwarz a jeho obličej byl náhle ztrhaný. „Není důležitý? Ovšem, že není! Ale řekněte mi - co je vůbec důležité, když není důležitý život?“

„Nic,“ odpověděl jsem a věděl jsem, že je to pravda, a zároveň, že to není pravda. „Jen my ho děláme důležitým.“

Schwarz se chvatně napil tmavého vína. „A proč ne?“ zeptal se hlasitě. „Můžete mi říci, proč jej nemáme dělat důležitým?“

„To vám nemohu říci. Byla to také jen taková hloupá fráze. Já sám ho беру vážně." Pohlédl jsem na hodinky. Bylo krátce po druhé. Orchestr hrál taneční hudbu, tango, v němž vyrážely trubky krátké tlumené tóny a připomínaly mi vzdálené sirény odjíždějící lodi. Už jenom několik hodin, do svítání, pomyslel jsem si, a pak mohu odejít. Sáhl jsem po jízdenkách ve své kapse. Stále tam ještě byly. Téměř bych tomu už byl nevěřil. Nezvyklá hudba, víno, závěsy v místnostech a Schwarzüv hlas měly do sebe cosi uspávajícího a neskutečného.

„Pořád jsem ještě stál ve dveřích obývacího pokoje," pokračoval Schwarz. „Helena na mě hleděla a zeptala se: „Stal se ti tvůj byt tak cizí?"

Zavrtěl jsem hlavou a postoupil o několik kroků. Zmocnily se mě podivné rozpaky. Připadalo mi, jako by předměty po mně sahaly, ale já už jsem k nim nepatřil. Projel mnou úlek: že snad už nepatřím ani k Heleně. „Všechno je tak, jak to bylo," řekl jsem rychle a vroucně a zoufale. „Všechno je, jak to bylo, Heleno."

„Ne," odpověděla. „Nic už není takové. Proč ses vrátil? Proto? Aby všechno bylo tak, jak to bývalo?"

„Ne," řekl jsem. „Vím, že to není možné. Ale což jsme tu nežili? Kde to všechno zůstalo?"

„Zde ne. Také to nezůstalo v starých šatech, které jsme zahodili. Myslíš snad tohle?"

„Ne. Neptám se za sebe. Ale ty jsi byla vždycky tady. Ptám se za tebe."

Helena na mě podivně pohlédla. „Proč ses po tom neptal nikdy dříve," řekla.

„Dříve?" odpověděl jsem nechápavě. „Proč dříve? Nemohl jsem přijít."

„Dříve. Než jsi odešel."

Nechápal jsem. „Nač bych se byl měl ptát, Heleno?" Chvilí mlčela. „Proč ses mě nezeptal, zda nechci jít s tebou?" řekla potom.

Udiveně jsem na ni hleděl. „Jít se mnou? Pryč odsud? Od tvé rodiny? Od všeho, co jsi milovala?"

„Nenávidím svou rodinu."

Byl jsem naprosto zmaten. „Ty nevíš, co to znamená být tam venku," zamumlal jsem konečně.

„Tys to také tenkrát nevěděl."

Byla to pravda. „Nechtěl jsem tě odsud odvést," řekl jsem chabě. „Nenávidím to tu," odvětila. „Všechno tady! Proč ses vrátil?"

„Tenkrát jsi necítila nenávist."

„Proč ses vrátil?" opakovala. Stála na opačné straně pokoje a dělilo ji ode mne více než žlutá křesla a více než pět let. Nepřátelství a živé zklamání mi náhle vyšlehly vstříc. Temně jsem cítil, že svým přáním uchránit ji těžkostí, což se mi zdálo samozřejmé, jsem jí snad těžce ublížil, když jsem uprchl a nechal ji tady.

„Proč ses vrátil, Josefe?" zeptala se znovu Helena.

Byl bych rád odpověděl, že jsem to udělal kvůli ní, ale v tomto okamžiku jsem to nedokázal. Nebylo to tak prosté. Náhle jsem poznal - a poznal jsem to teprve v tomto okamžiku, že to bylo klidné, jasné zoufalství, které mne zahalovalo zpátky. Všechny mé rezervy byly vyčerpány a holá vůle přežít nebyla dosti silná, aby dovedla déle odolávat mrazivé osamělosti. Nebyl jsem schopen si vybudovat nový život. A také jsem to v podstatě ani skutečně nikdy nechtěl. Nedovedl jsem se vyrovnat se svým dřívějším životem. Nedokázal jsem jej ani opustit ani překonat. Zachvátila mě sněť a měl jsem na vybranou buď zahynout v zápachu sněti, nebo se vrátit a pokusit se ji vyléčit.

O všem tom jsem nikdy podrobněji neuvažoval a i teď mně to bylo jasné jen v obrysech, ale pocítil jsem jisté ulehčení, že vím aspoň to. Sklíčenost a rozpačitost zmizela. Věděl jsem náhle, proč jsem zde. Nepřinesl jsem z pětiletého vyhnanství nic než své zbystřené smysly, touhu po životě a opatrnost a zkušenost zločince na útěku. Všechno ostatní udělalo bankrot. Spousta nocí mezi hranicemi, hrůzná nuda bytí, které smí zápasit jen o trochu jídla a několik hodin spánku, krtčí existence pod povrchem - propadly se beze stopy, zatímco jsem tu stál na prahu svého bytu. Udělal jsem sice bankrot, ale nepotřeboval jsem přebírat dluhy. Byl jsem svoboděn. Mé já těchto let spáchalo sebevraždu, když jsem překročil hranice. Nebyl to návrat. Byl jsem mrtev, žilo tu už jiné já a žilo z darovaného času. Neexistovala už žádná odpovědnost. Tíže ze mě spadla." Schwarz se ke mně obrátil. „Chápete, co tím myslím? Opakuji se a sám si odporuji."

„Myslím, že vám přece jen rozumím," odpověděl jsem. „Možnost sebevraždy je milost, kterou si člověk jen zřídka uvědomuje. Dodává mu iluzi svobodné vůle. A možná, že se dopouštíme více sebevražd, než vůbec tušíme. Jenže o tom nevíme."

„To je to!" řekl Schwarz živě. „Jen kdybychom si je uvědomili jako sebevraždy! Pak bychom také měli schopnost vstát znovu z mrtvých, mohli bychom žít několika životy, místo abychom s sebou vlekli nádory zkušeností z jedné krize do druhé a nakonec na ně zašli."

Tohle jsem přirozeně nemohl Heleně vysvětlovat," pokračoval. „Nebylo to třeba. S ulehčením, které jsem náhle pocítil, jsem přestal také mít k tomu chuť. Naopak, cítil jsem, že vysvětlováním by se všechno jenom zmátlo. Asi chtěla, abych řekl, že jsem se vrátil kvůli ní; ale já jsem věděl se svou novou jasnoživostí, že by to bylo znamenalo mou záhubu. Minulost by se na nás pak vrhla se všemi argumenty viny a opomenutí a uražené lásky a nikdy bychom z toho byli nevybředli. Jestliže téměř radostná myšlenka duchovní sebevraždy měla mít vůbec nějaký smysl, musela být úplná a musela zahrnovat nejen léta vyhnanství, ale i léta předtím, jinak by vzniklo nebezpečí další sněti, dokonce starší, a byla by se okamžitě projevila. Helena tu stála jako nepřítel, připravený udeřit s láskou a velikou znalostí nechráněných pozic, a já bych býval v takové nevýhodě, že bych neměl nejmenší vyhlídky. Jestliže jsem měl předtím blažený pocit smrti, pak by to teď byl pocit mučivého morálního umírání - nikoli smrt a zmrtvýchvstání, ale důkladné zničení. Ženám se nemá nic vysvětlovat, má se jednat."

Přistoupil jsem k Heleně. Když jsem se dotkl jejího ramene, ucítil jsem, jak se chvěje. „Proč jsi přišel?" zeptala se ještě jednou.

„Zapomněl jsem na to," odpověděl jsem. „Mám hlad, Heleno. Celý den jsem nic nejedl."

Vedle ní na malém, pestře malovaném italském stolku stála v stříbrném rámu fotografie muže, kterého jsem

neznal. „Potřebujeme to ještě?“ zeptal jsem se.

„Ne,“ řekla překvapeně. Uchopila fotografii a dala ji do zásuvky stolu.

Schwarz na mě pohlédl a usmál se. „Nezahodila ji,“ řekl. „Neroztrhala ji. Uložila ji do zásuvky. Takhle ji mohla kdykoli zase vyndat a postavit na stolek. Nevím proč, ale toto gesto raison d'être mě okouzlo. O pět let dříve bych je byl nepochopil a byl bych udělal scénu. Teď rozbilo situaci, která hrozila vyústit v pompéznost. Snášíme velká slova v politice, ale nikoli v citu. Bohužel ne. Naopak by to bylo lepší. Helenino francouzské gesto neprojevovalo méně lásky. Jen ženskou opatrnost. Jednou jsem ji zklamal, proč by mi měla hned zase důvěřovat. Já naproti tomu jsem nežil nadarmo ve Francii. Po ničem jsem se neptal. Po čem jsem se také měl ptát. A odkud bych k tomu nabral právo? Zasmál jsem se. Zarazila se. Pak se začal její obličej jasnit a rozesmála se také. „Dala ses vlastně se mnou rozvést?“

Zavrtěla hlavou. „Ne. Ale ne kvůli tobě. Neudělala jsem to proto, abych dopálila svou rodinu.“

V

„Tu noc jsem spal jen několik hodin,“ řekl Schwarz. „Byl jsem velice unaven, ale neustále jsem se probouzel. Zvenčí dotírala noc do malého pokoje, v němž jsme leželi. Domníval jsem se, že slyším jakési zvuky, a v kratičkých polosnech jsem byl na útěku a vylekaně jsem se budil.“

Helena se probudila jen jednou. „Nemůžeš usnout?“ zeptala se ve tmě.

„Ne, a také jsem to neočekával.“

Rozsvítila světlo. Stíny vyskočily oknem. „Člověk nemůže chtít všechno,“ řekl jsem. „Nad svými sny nemám žádnou kontrolu. Je tu ještě víno?“

„Je ho dost. V tomto směru je má rodina spolehlivá. Odkdy piješ víno?“

„Od té doby, co jsem ve Francii.“

„Dobrá,“ řekla. „Rozumíš tomu také trochu?“

„Nepřilíží. Hlavně červenému vínu. Lacinému.“ Helena vstala a odešla do kuchyně. Vrátila se s dvěma lahvemi a s vývrtkou. „Náš veleslavný vůdce modifikoval starý vinný zákon,“ řekla. „Dříve se nesměl k přírodním vínům přidávat cukr. Teď se smí dokonce přerušit kvašení.“

Viděla můj nechápavý obličej. „Tím se stanou kyselá vína špatných ročníků sladší,“ vysvětlila a zasmála se. „Švindl panské rasy, aby zvýšila export a získala devizy.“

Podala mi láhev a vývrtku. Otevřel jsem láhev moselského. Helena přinesla dvě tenké sklenky. „Jak to, že jsi tak opálená?“ zeptal jsem se.

„Byla jsem v březnu na horách. Lyžovat.“

„Nahá?“

„Ne. Ale člověk může ležet nahý na slunci.“

„Odkdy lyžuješ?“

„Kdo si mě to naučil,“ odvětila a vyzývavě na mne pohlédla.

„Správně. Prý je to zdravé.“

Nalil jsem sklenku a podal jsem ji Heleně. Víno vonělo trpce a aromatictější než burgundská vína. Nepil jsem moselské od té doby, co jsem opustil Německo.

„Nechceš vědět, kdo mě to naučil?“

„Ne.“

Překvapeně na mne pohlédla. Dříve bych se snad na to ptal celou noc. Teď pro mě nebylo nic bezvýznamnějšího. Beztížná neskutečnost večera se dostavila. „Změnil ses,“ řekla.

„Dnes večer jsi dvakrát řekla, že jsem se vůbec nezměnil,“ odpověděl jsem. „Jedno je stejně nedůležité jako druhé.“

Držela svou sklenku, aniž se napila. „Snad bych si přála, aby ses byl nezměnil.“

Napil jsem se. „Aby mě snáze rozdrtila?“

„Drtila jsem tě dříve?“

„Nevím. Myslím, že ne. Je tomu už velmi dávno. Když myslím na to, jaký jsem byl tenkrát, nevím, proč pro všechno na světě by ses o to neměla pokusit.“

„Člověk se o to vždycky pokouší?“

„Ne,“ řekl jsem. „Ale jsem teď varován. Víno je dobré. Asi u něho nebyla přerušena fermentace.“

„Tak jako u tebe?“

„Heleno,“ řekl jsem. „Nejen že jsi velice vzrušující - jsi také vtipná, a to je neobyčejně vzácná, dráždivá kombinace.“

„Nebud' si tak jistý,“ odpověděla rozzlobeně a posadila se na postel. Víno ještě stále držela v ruce.

„Nejsem si jistý. Ale krajní nejistota, nevede-li k smrti, může vést k jistotě, která je neochvějná,“ řekl jsem se smíchem. „Jsou to velká slova, ale jsou jen prostou zkušeností kulovité existence.“

„Co je to kulovitá existence?“

„Moje existence. Existence, která nemůže nikde setrvat, která se nesmí nikdy usadit, která se musí stále kutálet. Existence emigranta. Existence indického žebravého mnicha. Existence moderního člověka. Je ostatně víc emigrantů, než si člověk myslí. Dokonce i takoví, kteří se nikdy nepohnuli z místa.“

„To zní velice dobře,“ řekla Helena. „Lépe než měšťácká stagnace.“

Přikývl jsem. „Dá se to vyjádřit i jinými slovy. Pak to nezní tak dobře. Ale naše představivost není chválabohu

příliš veliká. Jinak by bylo také mnohem méně válečných dobrovolníků."

„Všechno je lepší než stagnace," řekla Helena a vypila svou sklenku.

Pozoroval jsem ji, když pila. Jak je mladá, pomyslel jsem si, jak mladá, nezkušená, vzdorovitě láskyhodná, nebezpečná a bláhová. Nic neví. Ani to, že měšťácká stagnace je stav morální, a nikoli geografický.

„Chtěl by ses do ní vrátit?" zeptala se.

„Nemyslím, že bych mohl. Má vlast ze mne proti mé vůli udělala kosmopolitu. Teď jím musím zůstat. Nelze zpátky."

„Ani k určitému člověku?"

„Ani k určitému člověku," řekl jsem. „Dokonce i Země má kulovitou existenci. Je emigrantem Slunce. Nikdy nelze zpátky. Nebo se roztříštíme."

„Zaplať pánbůh," Helena mi nastavila svou sklenku. „Nechtěl jsi nikdy zpět?"

„Vždycky," odpověděl jsem. „Nikdy se neřídím svými teoriemi. To jim dodává dvojnásobný půvab."

Helena se zasmála. „To všechno není pravda!"

„Ovšem, že ne. Je to jako pavučina, která má zakrýt něco jiného."

„Co?"

„Něco beze slov."

„Něco, co je jen v noci?"

Neodpovídal jsem. Seděl jsem klidně v posteli. Vitr času přestal vanout. Nehučel mi už v uších. Bylo to, jako bych se byl dostal z letadla do balónu. Vznášel jsem se a letěl jsem ještě. Ale hluk motoru už nebylo slyšet.

„Jak se teď jmenuješ?"

„Josef Schwarz."

Zamyslela se na okamžik. „Jmenuji se teď také Schwarzová?"

Musel jsem se usmát. „Ne, Heleno, je to jen pouhé jméno. Muž, od něhož je mám, je také zdědil. Jakýsi vzdálený mrtvý Josef Schwarz žije jako věčný Žid už v třetí generaci ve mně dále. Cizí mrtvý duchovní předek."

„Ty ho neznáš?"

„Ne."

„Necítíš se jinak od té doby, co máš jiné jméno?"

„Ano," řekl jsem. „Protože k tomu patří kus papíru. Pas."

„I když je falešný?"

Zasmál jsem se. Byla to otázka z jiného světa. Jak je pas falešný nebo pravý, to záleží na policistovi, který ho kontroluje. „Člověk by si na to mohl vymyslet filosofickou parabolu," řekl jsem. „Musela by začít tím, že by se přezkoumalo, co je vlastně jméno. Náhoda, anebo identifikace."

„Jméno je jméno," odpověděla náhle umíněně Helena. „Bránila jsem své. Bylo to tvé jméno. A teď si přijdeš a někde sis našel jiné."

„Bylo mi darováno," řekl jsem. „Byl to pro mě nejdrahocennější dar na světě. Nosím je s radostí. Znamená pro mě dobro. Lidství. Kdybych si měl někdy zoufat, pak mi připomene, že dobro nezemřelo. Co ti připomíná tvé jméno? Rod pruských válečníků a lovců se světovým názorem lišek, vlků a pávů."

„Nemluvila jsem o jménu své rodiny," odpověděla Helena a pohupovala pantoflíčkem na špičce nohy. „Mám ještě stále tvé jméno. Tvé dřívější jméno."

Odžátkoval jsem druhou láhev vína. „Kdosi mi vyprávěl, že je v Indonésii zvykem občas si změnit jméno. Když je někdo unaven svou osobou, změni ji, zvolí si nové jméno a začne nový život. Dobrá myšlenka!"

„Začal jsi nový život?"

„Dneškem," řekl jsem.

Pantoflíček sklouzl na zem. „Nebere člověk nic s sebou do nového života?"

„Ozvěnu," řekl jsem.

„Žádnou vzpomínku?"

„To je také ozvěna. Vzpomínka, která už nebolí a nezahanbuje."

„Tak, jako by člověk viděl film?" zeptala se Helena.

Pohlédl jsem na ni. Vypadala, jako by mi chtěla v nejbližším okamžiku hodit sklenku na hlavu. Vzal jsem ji sklenku z ruky a nalil do ní víno z druhé láhve. „Co je to za víno?" zeptal jsem se.

„Reinhartshausenské. Vzácné rýnské víno. Plně vyzrálé. Nepřerušené v kvašení. Nezměněné v charakteru. Nepřeměněné ve falcké víno."

„Tedy žádný emigrant?" zeptal jsem se.

„Žádný chameleon, který mění barvu. Ne někdo, kdo se vyhýbá odpovědnosti."

„Bože, Heleno!" řekl jsem. „Tady slyším přímo šumět křídla měšťácké etikety. Nechtěla jsi uniknout její stagnaci?"

„Ty jsi tím vinen, že říkám věci, které tak nemyslím," odpověděla zlostně. „O čem to mluvíme? A nač? První noc! Proč se nelíbáme anebo proč k sobě necítíme nenávisť?"

„Líbáme se a nenávidíme se."

„To jsou slova! Odkud se v tobě vzalo tolik slov? Je to správné, že tu takhle sedíme a mluvíme?"

„Nevím, co je správné."

„Odkudpak máš všechna ta slova? Mluvil jsi tam venku tolik a měl jsi tolik společnosti?"

„Ne," řekl jsem. „Tak málo společnosti. Proto se teď slova vyvalila jako jablka z koše. Jsem stejně překvapen jako ty."

„Je to pravda?"

„Ano, Heleno," řekl jsem. „Je to pravda. Což nevidíš, co to znamená?"

„Nedovedeš to říci jednodušeji?"

Zavrtěl jsem hlavou.

„Proč ne?"

„Protože mám strach před konstatováním a strach před slovy, která něco konstatují. Snad tomu neuvěříš, ale je tomu tak. K tomu ještě přistupuje strach před anonymním strachem, který se plíží kdesi venku ulicemi, na něj nechci myslet a o němž nechci mluvit, protože jakási hloupá pověřivost se ve mě domnívá, že nebezpečí neexistuje, pokud je neberu na vědomí. Proto vedeme tento scestný rozhovor. Zdá se, že čas je tím anulován jako ve filmu, který se přetrhl. Náhle se všechno zastaví tak, že se nemůže nic stát."

„To je pro mne příliš komplikované."

„Pro mne také. Nestačí, že jsem tu, u tebe, že ještě žiješ a že dosud nejsem zatčen?"

„Přišel jsi proto?"

Neodpovídal jsem. Seděla tu jako sličná amazonka, nahá se sklenkou vína v ruce, sebevědomě, nevyhýbavě, lstivá, odvázná, a já jsem si uvědomil, že jsem dříve o ní nic nevěděl. Nechápal jsem, jak to se mnou kdysi vydržela, a připadal jsem si jako někdo, kdo si myslel, že má hezkou ovečku, a kdo náhle zjistí, že má v ruce mladou pumu, která nejen nemá smysl pro modré hedvábné obojky a měkké kartáčky, ale je dokonce schopna pokousat hladící ruku.

Octl jsem se na nebezpečné půdě, Jak si můžete pomyslet, stalo se to, co se dalo předvídat v první noci. Selhal jsem nejprimitivnějším způsobem. Tušil jsem to předem a snad se to stalo také proto, že jsem to očekával, nepodnikal jsem naštěstí zoufalé pokusy, které se jinak v takovýchto případech dělají. Člověk může být sebesuverennější a říkat si, že jen čeledínové jsou proti tomu imunní, a ženy mohou předstírat, že to chápou, a utěšovat zoufalého muže fatálně mateřsky, přesto to zůstane zatracitilou věcí, při níž se stává jakýkoli patos hrozně směšný.

Protože jsem nepodal žádné z obvyklých vysvětlení, rušilo ji to a napadla mě. Nemohla pochopit, proč jsem si ji nevzal, a cítila se uražena. Byl bych jí prostě mohl říci pravdu, ale nebyl jsem k tomu dost klidný. Existují tu také dvě pravdy - jedna, kterou se člověk vydá na pospas, a druhá, strategická, kterou nic neriskuje. Za těch pět let jsem se naučil, že když se vydá člověk na pospas, nesmí se divit, když se po něm střílí.

„Lidé v mé situaci se stávají pověřivými," řekl jsem Heleně. „Domnívají se, že když něco přímo řeknou nebo udělají, že se stane opak. Proto jsou opatrní. Také ve slovech."

Vzdychla a chtěla se otočit, ale spánek ji přemohl, než to mohla udělat. Klesla naznak. Pomalu jsem usínal i já, beze snů, ticho a Helenin dech mě naplňovaly, a k ránu jsem se probudil, mezi námi už nebylo nic, co by nás dělilo, vzal jsem si ji a ona se mi oddala a zase jsme upadli do spánku jako do mraku, v němž byla záře, ale nikoli už tma.

VI

Ráno jsem zavolal do hotelu v Münsteru, kde jsem nechal svůj kufr, a vysvětlil jsem, že jsem se zdržel v Osnabrücku a že se na noc zase vrátím, aby mi můj pokoj rezervovali dále. Udělal jsem to z opatrnosti, nechtěl jsem, aby mě udali, že jsem utekl bez zaplacení, aby mě případně v hotelu nečekala policie. Lhostejný hlas odpověděl, že je to v pořádku. Zeptal jsem se, jestli pro mne nepřišla pošta. Ne, pošta nepřišla.

Zavěsil jsem sluchátko. Helena stála za mnou. „Pošta?" řekla. „Od koho čekáš poštu?"

„Od nikoho. Řekl jsem to jen tak, abych vypadal méně podezřele. U lidí, kteří očekávají poštu, se kupodivu ihned nepředpokládá, že jsou podvodníci."

„Ty jsi podvodník?"

„Bohužel. Proti své vůli. Ale nelze říci, že bych z toho neměl jistý požitek."

Zasmála se. „Chceš dnes večer do Münsteru?"

„Nemohu tu přece zůstat déle. Služka se zítra vrátí. A tady ve městě nemohu riskovat, že bych se tu ubytoval. Můj knírek mne příliš nezměnil."

„Nemohl bys zůstat u Martensů?"

„Nabídl mi, abych spal v jeho ordinaci. Ale přes den mě nemůže skrývat. Je lepší odjet do Münsteru, Heleno. Tam mě nikdo tak snadno na ulici nepozná jako tady. Je to odsud jenom hodinu cesty."

„Jak dlouho chceš zůstat v Münsteru?"

„To budu moci určit, teprve až tam budu. U člověka se během doby vyvíjí jakýsi šestý smysl pro nebezpečí."

„Cítíš tu nebezpečí?"

„Ano," řekl jsem. „Od dnešního rána. Včera jsem je ještě necítil."

Svraštila obočí a pohlédla na mne. „Přirozeně nesmíš vycházet," řekla,

„Určitě dokud se nesetmí. A pak jenom proto, abych se dostal na nádraží."

Helena neodpovídala. „Všechno dopadne dobře," řekl jsem. „Nepřemýšlej o tom. Naučil jsem se žít od hodiny k hodině, aniž bych při tom zapomněl myslet na příští den."

„To ses naučil?" řekla Helena. „Velmi praktické!" Zase mluvila tónem mírně podrážděným, tak jako předešlého večera.

„Není to jen praktické, je to nutné," odpověděl jsem. „Ale přesto občas na něco zapomenu. Měl jsem si vzít s sebou z Münsteru holicí strojek. Dnes večer budu vypadat jako vandrák. Průvodce pro emigranty předpisuje, aby se toho člověk v každém případě vyvaroval."

„V koupelně je holicí strojek," řekla Helena. „Nechals ho tu před pěti lety, když jsi odcházel. Je tam také prádlo

a tvé staré obleky visí ve skříni vlevo."

Řekla to, jako bych byl mužem, který ji před pěti lety opustil s jinou ženou a teď se vrátil, aby si vzal své věci a zase odešel. Nepokoušel jsem se ji opravovat. Nebylo by to k ničemu vedlo. Jen by se byla na mne překvapeně podívala a prohlásila, že to tak nemyslela, když ale tak smýšlím - a byl bych se zapletl do nesmyslné obrany. Je to zvláštní, jak krivolaké cestičky někdy volíme, jen abychom neukázali, co cítíme!

Odešel jsem do koupelny. Pohled na mé staré obleky neměl žádný jiný účinek než ten, že jsem si uvědomil, o kolik jsem zhubl. Byl jsem rád, že jsem našel prádlo, a rozhodl jsem se, že si vezmu nějaké s sebou. Necítil jsem žádné sentimentální pohnutí. Rozhodnutí, k němuž jsem dospěl před třemi lety, nepojímat vyhnanství jako neštěstí, nýbrž jako jakýsi druh studené války, který je nutný pro můj vývoj, přinášelo aspoň občas ovoce.

Den minul v šerosvitu citů. Nutnost odcestovat nás oba rozlučovala. Ale Helena na to nebyla zvyklá jako já. Přijímala to téměř jako osobní urážku. Já jsem na to byl připraven svou zkušeností a celou dobou od okamžiku, kdy jsem opustil Francii. Helena se ještě nevyrovnala s příjezdem, když už se zase rýsoval můj odjezd. Její hrdost neměla dosud čas, aby se usmířila, a tatáž situace se už zase opakovala. K tomu přistupovala reakce na předešlý večer, vlna citu opadla a staré zapadlé trosky se znovu objevily a zdály se být větší, než byly. Chovali jsme se k sobě hodně opatrně, nebyli jsme na sebe už zvyklí. Byl bych zůstal rád hodinu samotný, abych získal odstup. Když jsem ale pomyslel na to, že to není jediná hodina, ale dvanáctina doby, kterou ještě mohu strávit s Helenou, zdálo se mi to nemyslitelné. Kdysi dávno, ještě v klidných letech, jsem se někdy obíral myšlenkou, co bych asi udělal, kdybych věděl, že mi zbývá jen měsíc života. Nikdy jsem nedospěl k jasnému výsledku. Všechno, o čem jsem si myslel, že bych měl udělat, bylo zároveň v podivuhodné polaritě a bylo zároveň tím, co bych byl v žádném případě neměl dělat, a tak se mi vedlo i teď. Namísto abych objal den, abych se mu plně otevřel a abych vnímal Helenu všemi smysly, nosil jsem v sobě palčivou touhu to udělat, ale přitom ve mně bylo tolik opatrnosti, jako bych byl ze skla, a zdálo se, že s Helenou je tomu jinak. Trpěli jsme a zároveň jsme byli plni hrotů a ostnů, a teprve soumrak natolik přiblížil strach, že se navzájem ztratíme, že jsme se náhle zase poznali.

V sedm hodin kdosi zazvonil. Vylekal jsem se. Zvonění pro mne znamenalo policii. „Kdo to může být?“ zašeptal jsem.

„Budme tiše a vyčkejme," řekla Helena. „Asi to bude některý známý. Když se neozvu, odejde."

Zvonění se opakovalo. Pak zaklepal kdosi energicky na dveře. „Jdi do ložnice," zašeptala Helena.

„Kdo je to?"

„Nevím. Jdi do ložnice. Nějak se ho zbavím. Je to lepší, než aby si toho všimli sousedé."

Odstrčila mě stranou. Rychle jsem se rozhlédl, zda neleží někde něco, co mi patří. Pak jsem odešel do ložnice. Slyšel jsem Helenu, jak se ptá: „Kdo je to?" Odpověděl jakýsi mužský hlas. Pak řekla Helena: „To jsi ty? Co se děje?" Zavřel jsem za sebou dveře. Byt měl druhý východ kuchyní, k němu jsem se ale nemohl nepozorovaně dostat. Měl jsem jedinou možnost, skrýt se ve velké skříni ve zdi, kde visely Heleniny šaty. Nebyla to vlastně skříň. Byl to výklenek ve zdi, opatřený dveřmi. Měl jsem tam dost vzduchu.

Slyšel jsem, že muž vchází s Helenou do obývacího pokoje. Poznal jsem jeho hlas. Byl to její bratr Georg, který mě dostal do koncentračního tábora.

Pohlédl jsem na Helenin toaletní stolek. Jediný předmět, který jsem mohl použít jako zbraň, byl nůž na papír s nefritovou rukojetí. Nic jiného jsem nenašel. Bez rozmýšlení jsem strčil nůž do kapsy a vrátil se do skříně. Bylo samozřejmé, že bych se musel bránit, kdyby mě objevil, a nebylo jiného východiska, než ho zabít a pak se pokusit o útěk.

„Telefon?" slyšel jsem Helenu. „Nic jsem neslyšela. Spala jsem. Co se děje?"

V okamžiku velkého nebezpečí je náhle v člověku všechno tak napjato, že by stačila jiskra, a vzplanul by jako troud. Člověk je pak téměř jasnozřivý, tak rychle a simultánně mu to myslí. Ještě než jsem slyšel Georgovu odpověď, vycítil jsem, že o mně neví.

„Několikrát jsem telefonoval," řekl. „Nikdo to nebral. Ani služka. Mysleli jsme, že se něco stalo. Proč jsi neotvírala?"

„Spala jsem," řekla Helena klidně. „Proto jsem také vypnula telefon. Bolí mě hlava a pořád to ještě nepřestalo. Tys mě probudil."

„Bolí tě hlava?"

„Ano. "A teď je to horší než předtím. Vzala jsem si dva prášky. Musím se vyspat."

„Prášky na spaní?"

„Prášky proti bolesti hlavy. Musíš teď jít, Georgu. Musím se vyspat."

„Brát prášky je nesmysl," prohlásil Georg. „Obleč se a pojď se se mnou projít. Venku je nádherně. Čerstvý vzduch je lepší než všechny prášky."

„Už jsem si je vzala a teď se z nich musím prospat. Nechci běhat po ulici."

Chvilí ještě mluvili. Georg říkal Heleně, že pro ni zajde později, ale ona odporovala. Zeptal se jí, zda má doma dost jídla. Ano, má co jíst. Kde je služka? Služka dostala odpoledne volno a vrátí se, aby udělala večeři.

„Tak je tedy všechno v pořádku?" zeptal se Georg.

„Copak by nemělo být v pořádku?"

„Nic, jen tak si myslím! Člověk si dělá někdy zbytečné starosti. Konečně -"

„Co konečně?" řekla Helena prudce.

„Nu, tehdy -"

„Co tehdy?"

„Máš pravdu," řekl Georg. „Nač o tom mluvit? Když je všechno v pořádku, tak je tedy všechno v pořádku."

Jsem konečně tvůj bratr, tak se snad můžu zeptat -"

„Ano."

„Co?"

„Jsi můj bratr."

„Byl bych rád, kdybys to lépe chápala. Myslím to s tebou dobře!"

„Ano, ano," řekla Helena netrpělivě. „To už jsi mi říkal často."

„Co ti dnes je? Býváš docela jiná."

„Ano?"

„Rozumnější. Jestli ta stará historie zase začíná -"

„Nic nezačíná. Bolí mě hlava a to je všechno! A nenávidím, když mě někdo kontroluje."

„Nikdo tě nekontroluje! Mám jen o tebe starost."

„Nestarej se. Nic mi není."

„To říkáš vždycky. Tenkrát -"

„Nemluvme o tom, co bylo tenkrát," řekla Helena stroze.

„Ovšem, že ne! Já určitě ne. Bylas u lékaře?"

„Ano," odpověděla Helena za okamžik.

„Co říká?"

„Nic."

„Něco přece musel říct."

„Říká, abych si odpočinula," řekla Helena podrážděně. „Mám spát, když jsem unavená a když mě bolí hlava, a nemám se hádat a neptat se také o dovození, jestli se to srovnává s povinnostmi soukromovny a občanky slavné tisícileté říše."

„Tohle řekl?"

„Ne, tohle neřekl," odpověděla Helena hlasitě a rychle. „To jsem dodala já. Řekl mi jenom, abych se zbytečně nerozčilovala! Nedopustil se tedy žádného zločinu a nemusí být dopraven do koncentračního tábora. Je to upřímný přívrženec režimu. Stačí to?"

Georg cosi zabručel. Předpokládal jsem, že se chystá odejít, a protože jsem se naučil, že právě to je riskantní okamžik, protože se může stát leccos nepředvídaného, zavřel jsem dveře skříně až na nepatrnou škvíru. Hned nato jsem ho uslyšel vejít do ložnice. Viděl jsem jeho stín sklouznout přes úzkou škvíru světla a slyšel jsem, jak vchází do koupelny. Zdálo se mi, že Helena také vešla, ale neviděl jsem ji. Zavřel jsem dveře skříně docela a stál jsem ve tmě mezi Heleninými šaty a v ruce jsem pevně svíral nůž na papíry.

Věděl jsem, že mě Georg neobjevil, a věděl jsem také, že pravděpodobně z koupelny půjde do obývacího pokoje a pak že se rozloučí. Přesto jsem cítil, jak se mi svírá hrdlo a jak mi zároveň vyskakují pod paží pot. Je tomu jinak se strachem před neznámým než se strachem před něčím, co známe. Je-li to neznámé, může se to zdát nebezpečné, ale je to neurčitě a je možno kontrolovat svůj strach disciplínou nebo dokonce triky. Když ale člověk ví, co ho očekává, nejsou disciplína ani psychologická salta celkem k ničemu. První druh strachu jsem znal, než jsem se dostal do koncentračního tábora. Druhý jsem pocítil teď, protože jsem věděl, co by mě očekávalo, kdybych se tam znovu dostal.

Bylo zvláštní, že po celou dobu od okamžiku, kdy jsem překročil hranice, jsem na to nikdy nemyslel a nechtěl jsem na to myslet. Bylo by mě to zdržovalo, a cosi ve mně nechtělo být zdržováno. K tomu přistupuje ještě to, že naše paměť nás klame, aby nám umožnila přežít. Pokouší se zmírnit patinou zapomnění to, co je nesnesitelné. Znáte to?"

„Ano, znám to," odpověděl jsem. „Ale není to zapomnění. Je to jakýsi polospánek. Stačí náraz, a všechno se zase naplno probudí."

Schwarz přikývl. „Stál jsem nehybně v tmavé naparfemované stísněnosti výklenku ve zdi, obklopen šaty jako měkkými křídly obrovského netopýra, a nedýchal jsem zhluboka, ale jen povrchně, aby nešelestilo hedvábí nebo abych se nerozkašlal nebo nekýchl. Poprvé jsem plně pochopil, co jsem udělal. Strach stoupal ze země jako černý plyn a bál jsem se, že se udusím. Mně samému se nevedlo v táboře nejhůř. Nakládali se mnou zle, jak to bylo obvyklé, ale zase mě propustili, a snad to přispělo k tomu, že to zamlžilo mou vzpomínku. Teď ale náhle vyvstalo přede mnou to, co jsem viděl, to, co se stalo jiným, o čem jsem slyšel a čeho jsem viděl příznaky - a já jsem nechápal šílenství a pomatenost, které mě přiměly k tomu, abych opustil tak pozeňvanou zemi, ve kterých bych za fakt své existence byl potrestán pouze vězením anebo vykázaním. Zdály se mi teď být pravými přístavy humanity."

Slyšel jsem Georga vedle v koupelně. Stěna byla tenká a Georg jako pravá panská rasa se nechoval příliš tiše. Víko toalety třesklo o zeď a pak vykonával svou potřebu. To, že jsem musel poslouchat, jak močí, se mi později zdálo vrcholem zahanbení, ačkoliv to zase svědčilo o tom, že byl naprosto bezstarostný a že nepojal žádné podezření. Připomínalo mi to krádeže a loupeže, kdy pachatelé než uprchnou, znečistí byt, částečně z frajeřiny, částečně ze studu, protože nutkání k tomu bylo předtím příznakem jejich vlastního strachu.

Slyšel jsem, jak šumí splachovač a jak Georg čile a rázně vychází z koupelny a pochoduje ložnicí. Pak tlumeně klaply dveře na chodbu, dveře skříně se prudce otevřely a opět bylo světlo a před světlem stála temná silueta Helenina. „Je pryč," zašeptala. Vyšel jsem z úkrytu, jako bych byl v jakémsi vzdáleném přímeru Achillem, dopadeným v ženských šatech. Skok od strachu ke směšnosti a rozpačitosti byl tak rychlý, že všechny tři pocity vzájemně splývaly a že jsem je všechny cítil zároveň. Byl jsem zvyklý na to, že se dostavovaly rychle a rychle pomíjely. Ale je to rozdíl, zda náhlé sáhnutí po hrdle znamená vykázaní nebo smrt.

„Musíš pryč," šeptala Helena.

Pohlédl jsem na ni. Nevím, proč jsem očekával na jejím obličejí cosi jako pohrdání. Muselo to souviset s tím, že jsem se sám cítil jako muž zahanben už minutu poté, kdy zmizelo nebezpečí, byl to pocit, který bych byl neměl u nikoho

jiného než u Heleny.

Její obličej neprojevoval nic než holý děs. „Musíš pryč," opakovala. „Bylo to šílenství, že jsi sem přišel!"

Ačkoliv jsem si myslel před okamžikem totéž, zavrtěl jsem hlavou. „Teď ne," řekl jsem. „Za hodinu. Možná, že se ještě potlouká po ulici. Může se vrátit?"

„Myslím, že ne. Nic netuší."

Helena odešla do obývacího pokoje, zhasla lampu, roztáhla záclony a vyhlédla ven. Světlo z ložnice dopadalo jako zlatý kosodélník otevřenými dveřmi na podlahu. Stála na druhé straně předkloněná, napjatá jako na čekané.

„Nesmíš jít na nádraží," zašeptala. „Mohl by tě někdo poznat. Ale musíš pryč! Vypůjčím si vůz od Elly a zavezu tě do Münsteru. Jací jsme to jen byli blázni. Nesmíš tu zůstat!" Viděl jsem ji stát u okna vzdálenou jen přes šířku pokoje, ale přece už vzdálenou, a pocítil jsem prudkou bolest. Zdálo se, že ona sama teď teprve uskutečňuje naše rozloučení.

Všechny výhrady, které strašily během dne, náhle zmizely. Spatřila nebezpečí na vlastní oči, a to setřelo všechno ostatní. Nebyla náhle ničím jiným než ztělesněným strachem a láskou a v témž okamžiku už také rozloučením a ztrátou. Cítil jsem to stejně jako ona, pronikavě a nemilosrdně, konečně bez závoje a bez opatrnosti, a nesnesitelné poznání se kupodivu okamžitě zvrátilo v nesnesitelnou touhu. Chtěl jsem ji podržet, musel jsem ji podržet, sáhl jsem po ní, chtěl jsem ji mít, ještě jednou, docela, s rezignací už, že ji musím ztratit, zatímco ona ještě dělala plány, měla naději, nevzdávala se, bránila se a šeptala: „Ne teď! Musím zavolat Ellu. Ne teď! Musíme přece -"

Nemusíme nic, pomyslel jsem si. Měl jsem ještě hodinu, a pak se pro mne zhroutl svět. Proč jsem to nepocíťoval předtím silněji? Cítil jsem to, ale proč jsem nerozbil skleněnou stěnu mezi sebou a svým citem? Jestli byl můj návrat nesmyslný, pak bylo toto ještě nesmyslnější! Musel jsem si s sebou vzít něco od Heleny do šedé prázdnoty, do níž se vrátím, budu-li mít štěstí, vzít něco víc než vzpomínku na opatrnost a kroužení kolem sebe a poslední spojení mezi spánkem a spánkem. Musel jsem mít Helenu, jasně, všemi smysly, jejím mozkem, jejíma očima, jejími myšlenkami, docela, nejen jako zvíře mezi noci a jítrem.

Bránila se. Šeptala, že se Georg může vrátit, a nevím, jestli tomu opravdu věřila. Já sám jsem byl příliš často v nebezpečí, než abych na ně nedokázal okamžitě zapomenout, když minulo - a teď jsem chtěl jen jediné, v tomto pokoji s vůní Helenina parfému a šatů a postele a soumraku: mít ji se vším, co měla, a se vším, čeho jsem byl schopen, a jediné, co jsem bolestně pocíťoval a co proráželo tupou trýzeň ztráty, byla neschopnost mít ji více a hlouběji, než byly možnosti přírody. Byl bych se chtěl nad ní rozprostřít jako příkrývka, byl bych chtěl mít tisíc rukou a úst, byl bych chtěl být dokonalou konkávní formou k ní, abych ji všude cítil, bez jediné mezery, tělo přitisknuto na tělo, a přece ještě s pocitem prabolesti, že to může být jen tělo na tělo, a nikoliv krev v krvi, nikoliv splynutí namísto spolubytí."

VII

Poslouchal jsem Schwarze, aniž jsem ho přerušoval. Mluvil ke mně, ale věděl jsem, že jsem pro něj jen stěnou, která mu občas vrací ozvěnu. Také jsem na sebe tak pohlížel. Jinak bych mu nebyl mohl naslouchat bez rozpaků, a byl jsem přesvědčen, že ani on by byl nemohl jinak vyprávět o tom, co chtěl, aby ještě jednou před ním vyvstalo, než to bude muset pohřbit v neslyšné se přesypajícím písku vzpomínky. Byl jsem cizí člověk, který mu na jednu noc zkřížil cestu a před nímž nepotřeboval mít žádné zábrany. Potkal mne, zahalen do anonymního pláště vzdáleného mrtvého jména - Schwarz - a když odhodil tento plášť, odhazoval tím také svou osobnost a zmizel zase v anonymní masce, která putuje k černé bráně na poslední hranici, kde není třeba papírů a odkud nikoho nevykazují a nevracejí.

Číšník nám sdělil, že kromě anglického diplomata přišel také ještě německý diplomat. Ukázal nám ho.

Pověřenec Hitlerův seděl pět stolů od nás s třemi jinými lidmi. Mezi nimi byly dvě ženy, vypadaly zdravě a statně a měly na sobě hedvábné šaty ve dvou odstínech modře, které spolu neladily. Muž, kterého nám ukazoval, seděl k nám obrácen zády a já jsem shledal, že je to vhodné a uklidňující.

„Myslel jsem si, že to bude pány zajímat," řekl číšník, „když také mluvíte německy."

Schwarz a já jsme na sebe bezděčně pohlédli pohledem emigrantů - krátké zdvžení víček a pak bezvýrazné odvrácení. Zdálo se, že nás nezajímá nic méně než tohle. Emigrantský pohled je jiný než německý pohled za Hitlera - opatrné rozhlížení na všechny strany, aby se pak šeptem něco řeklo -, ale oba patří ke kultuře našeho století stejně tak jako vynucené stěhování národů, počínaje nesčetnými jednotlivými pány Schwarzi v Německu a přemísťováním celých provincií v Rusku konče. Za sto let, až zmlknou výkřiky bídy, důvtipný historik to všechno oslaví jako událost, která napomohla k šíření, podpoře a růstu kultury.

Schwarz se nezúčastněně podíval na číšníka. „Víme, kdo to je," řekl. „Přineste nám ještě víno. Helena odešla," pokračoval pak stejně klidně, „aby si vypůjčila od své přítelkyně vůz. Osaměl jsem a čekal jsem na ni v bytě. Byl večer a okna byla otevřena. Zhasl jsem všechna světla, aby nikdo nepozoroval, že jsem v bytě. Kdyby někdo zvonil, neodpovídal bych. Kdyby se snad vrátil Georg, pak bych mohl v krajním případě uprchnout kuchyňským východem."

Seděl jsem onu půlhodinu poblíž okna a naslouchal jsem zvukům z ulice. Po chvíli se ve mně začal tiše rozrůstat nesmírný pocit ztráty. Nebyl bolestný. Byl spíše jako soumrak, který stále postupuje, všechno zastíňuje a vyprazdňuje, až zakryje celý obzor. Jakási stínová váha vyvažovala prázdnou minulost prázdnou budoucností a uprostřed stála Helena se stínovým ramenem váhy na bedrech a také ona už byla ztracena. Bylo mi, jako bych byl uprostřed svého života. Další krok posune váhu, pomaloučku bude klesat směrem k budoucnosti, bude se stále více naplňovat šedí a nikdy se už nevrátí do rovnováhy.

Probudil mě hukot příjíždějícího vozu. Ve světle pouliční lucerny jsem viděl, jak Helena vystupuje a mizí v domovních dveřích. Prošel jsem temným mrtvým bytem a zaslechl jsem, jak zasouvá klíč do dveří. Rychle vešla. „Mužem jít," řekla. „Musíš se vrátit do Münsteru?"

„Nechal jsem tam kufr. A jsem tam zapsán pod jménem Schwarz. Kam bych měl jít jinam?"

„Zaplat' v hotelu a jdi do jiného."

„Kam?"

„Ano, kam?" Helena přemýšlela. „V Münsteru," řekla konečně. „Máš pravdu. Kam jinam, Tam je to nejbliž."

Sbalil jsem si už do kufru nějaké věci, které jsem mohl potřebovat. Dohodli jsme se, že nenastoupím do vozu před domem, ale kousek dál na Hitlerově náměstí. Helena přiveze kufr s sebou.

Vyšel jsem na ulici, aniž mě někdo spatřil. Zavanul na mě teplý vítr. Listí stromů šumělo ve tmě. Helena mě dohonila na náměstí. „Nastup," zašeptala. „Honem!"

Vůz byl otevřený kabriolet. Helenina tvář byla matně ozářena odleskem přístrojové desky. Oči se jí leskly. „Musím jet opatrně," řekla. „Nehoda a policie - to by nám tak ještě scházelo!"

Neodpovídal jsem. Tam venku se o takových věcech nemluvalo. Přivolávalo je to. Helena se suše zasmála a jela podle valů. Byla v ní jakási horečná energie, jako by všechno bylo pouhým dobrodružstvím. Mluvila pro sebe a k vozu, když se vyhýbala jiným vozidlům anebo když je předháněla. Když jsme se museli zastavit v blízkosti dopravních policistů, jako by šeptala zaklínadla. A když ji zastavilo červené světlo, nabádala je ke spěchu: „Honem! Otoč se! Zezelenej!"

Nevěděl jsem, co si o tom myslet. Pro mě to byla naše poslední hodina. Netušil jsem, k čemu se už mezitím rozhodla.

Když jsme opustili město, uklidnila se. „Kdy chceš odjet z Münsteru?"

Nevěděl jsem to, protože jsem neměl cíl. Věděl jsem jen, že už tu nemohu dlouho zůstat. Osud nám dopřává jen jistou bláznovskou svobodu. Pak varuje a udeří. Člověk někdy cítí, kdy nadchází jeho čas. Cítil jsem, že můj čas nadešel. „Zítra," řekl jsem.

Chvilku neodpovídala. „A jak to chceš udělat?" zeptala se.

Přemýšlel jsem o tom, když jsem seděl sám v tmavém obývacím pokoji. Zdálo se mi příliš velkým rizikem pokusit se sednout do vlaku a ukázat prostě na hranici svůj pas. Mohli se mě zeptat po dalších papírech, zda mám povolení k výjezdu nebo potvrzení o zaplacení říšské vystěhovalecké daně nebo nějaký jiný záznam v pasu - nic z toho jsem neměl. „Stejnou cestou, jakou jsem přišel," řekl jsem. „Přes Rakousko. Přes Rýn do Švýcarska. V noci." Obrátil jsem se k Heleně. „Nemluvme o tom," řekl jsem. „Anebo aspoň co možná nejméně."

Přikývla. „Vzala jsem s sebou peníze. Budeš je potřebovat. Když půjdeš tajně přes hranice, můžeš si je vzít s sebou. Dají se ve Švýcarsku vyměnit?"

„Ano. Ale nepotřebuješ je sama?"

„Nemohu je vzít s sebou. Mě budou na hranicích kontrolovat. Smí se brát s sebou jen několik marek."

Udiveně jsem na ni pohlédl. O čem to mluvila? Asi se přetřela. „Kolik je toho?" zeptal jsem se.

Helena se na mě rychle podívala. „Není jich tak málo, jak si myslíš. Dávala jsem je už delší dobu stranou. Jsou tamhle v kabelce."

Ukázala na malou koženou kabelku. „Jsou to většinou stomarkovky. Je tam také svazek dvacetimarkovek, abys nemusel ještě v Německu měnit velké bankovky. Nepočítej je. Vem si je. Jsou to stejně tvé peníze."

„Copak nacisté nezabavili moje konto?"

„Ano, ale ne včas. Stačila jsem ještě tyhle peníze vybrat. Kdosi v bance mi pomohl. Chtěla jsem je mít pro tebe a jednou ti je poslat. Ale nikdy jsem nevěděla, kde jsi."

„Nepsal jsem ti, protože jsem myslel, že tě sledují. Nechtěl jsem, aby tě zavřeli do koncentračního tábora."

„Nejenom proto," řekla klidně.

„Ne, snad ne jenom proto."

Projížděli jsme vesnicí s bílými vestfálskými domy s doškovými střechami a černým trámovým. Mladí lidé v uniformách si pyšně vykračovali. Z hospody hřměl Horst-Wessel-Lied.

„Bude válka," řekla náhle Helena. „Vrátil ses proto?"

„Odkud víš, že bude válka?"

Nevěděl jsem, proč to chce ještě vědět. Což už jsem nebyl zase na útěku?

„Ano," odpověděl jsem. „Přišel jsem také proto, Heleno."

„Chtěl jsi přijít pro mě?"

Zahleděl jsem se na ni. „Pane bože, Heleno," řekl jsem konečně. „Nemluv o tom. Nemáš tušení, jaké je to venku. Není to dobrodružství a bude to nepředstavitelné, jestli dojde k válce. Všechny Němce zavřou."

Museli jsme zastavit u jakéhosi železničního přejezdu. Před strážním domkem kvetly na zahrádce jiriny a růže. Vítr brnkal na závěsech závor, jako by to byla harfa. Vedle nás zastavovaly další vozy - napřed malý opel se čtyřmi tlustými vážnými muži, po něm přijel zelený dvousedadlový vůz s nějakou starou paní, pak tiše zastavila těsně vedle nás černá mercedeska - jako pohřební vůz. Za volantem seděl řidič v černé uniformě SS a ve voze dva důstojníci SS s velmi bleďými obličejí. Vůz stál tak těsně vedle nás, že bych si byl na ně mohl sáhnout. Trvalo dost dlouho, než přijel vlak. Helena seděla mlčky vedle mě. Mercedeska se spoustou chrómu ještě trochu popojela, takže se téměř dotýkala chladičem závor. Vypadala skutečně jako pohřební vůz, v němž jsou transportováni dva mrtví. Krátce předtím jsme mluvili o válce, a zdálo se, jako by se k nám přiblížil její symbol: černé uniformy, mrtvolné obličejí, stříbrné umrlčí lebky, černý vůz a ticho, které už nevonělo růžemi, ale hořkým brčálem mrtvolného rozkladu.

Vlak přibírácel jako sám život. Byl to rychlík se spacími vozy a s jasně osvětleným jídelním vozem s bíle prostřenými stoly. Když se závory zvedly, vyrazila mercedeska před ostatní vozy do temnoty jako tmavé torpédo, jimž přizračně bleďa krajina, jako by už stromy byly černé kostry.

„Půjdu s tebou," zašeptala Helena.

„Co? Co to říkáš?"

„Proč ne?"

Zastavila vůz. Ticho nás přepadlo jako neslyšný úder a pak jsme zase slyšeli šelesty noci. „Proč ne?" zeptala se náhle Helena vzrušeně. „Chceš mě tu zase nechat?"

Její obličej byl v modré záři přístrojové desky tak bledý jako obličej důstojníků - jako by už i ona byla poznamenána smrtí, která se plížila červnovou nocí. V tomto okamžiku jsem pochopil, čeho jsem se vlastně nejvíce bál: že by se mezi nás mohla postavit válka a že se pak už nikdy neshledáme, až se válka vyzuří, protože ani s největší troufalostí není možno doufat v tolik osobního štěstí po zemětřesení, které všechno rozboří.

„Jestli jsi nepřišel, abys mě vzal s sebou, pak je to zločin, že jsi vůbec přišel! Nechápeš to?" řekla Helena. Třásla se hněvem.

„Ano," odpověděl jsem.

„Proč se tedy vykrucuješ?"

„Nevykrucuji se. Ale ty nevíš, co to znamená."

„Víš to ty tak přesně? Proč jsi potom přišel? Nelži! Aby ses ještě jednou rozloučil?"

„Ne."

„Proč tedy? Abys tu zůstal a spáchal sebevraždu?"

Zavrtěl jsem hlavou. Uvědomil jsem si, že existuje jediná odpověď, kterou pochopí, a jediná odpověď, kterou teď mohu dát, dokonce i když se to nikdy neuskuteční. Musel jsem jí dát tuto odpověď. „Abych si přišel pro tebe," řekl jsem. „Copak to ještě pořád nevíš?"

Její obličej se změnil. Hněv zmizel. Její tvář zkrásněla. „Ano," zašeptala. „Ale musíš mi to přece říci. Copak to ještě pořád nevíš?"

Sebral jsem veškerou svou odvalu. „Chci ti to stokrát říci, Heleno, a chtěl bych ti to říkat každou minutu - a nejvíce ti to říkám, když ti musím prohlásit, že je to nemožné."

„Není to nemožné. Mám pas."

Okamžik jsem mlčel. Slovo udeřilo jako blesk do zmatených mraků mých úvah. „Ty máš pas?" opakoval jsem. „Pas do ciziny?"

Helena otevřela kabelku a vyndala svůj pas. Nejenže ho měla, měla ho dokonce u sebe. Prohlížel jsem si ho tak, jako by se asi člověk díval na svatý grál. Platný pas nebyl také ničím jiným. Byl deklarací i právem zároveň. „Odkdy?" zeptal jsem se.

„Obstarala jsem si ho před dvěma lety," řekla. „Platí ještě tři roky. Potřebovala jsem ho třikrát, jednou k cestě do Rakouska, když ještě bylo samostatné, a dvakrát do Švýcarska."

Listoval jsem v pasu. Musel jsem se vzpamatovat. Skutečnost stála náhle přede mnou. Pas šustil v mé ruce. Nebylo už vyloučeno, aby Helena opustila Německo. Myslil jsem si předtím, že by to bylo možné jen tehdy, kdyby uprchla a tajně překročila hranice tak jako já. „Jednoduché, že ano?" řekla Helena, která mě pozorovala.

Přikývl jsem jako idiot. „Můžeš tedy sednout do vlaku a prostě odjet," odpověděl jsem a ještě jednou jsem pohlédl na pas. Na to jsem nikdy nepomyslel. „Ale nemáš vízum do Francie."

„Mohu jet do Curychu a tam si je dát vystavit. Pro Švýcarsko vízum nepotřebuji."

„To je pravda." Zíral jsem na ni. „A co tvá rodina?" zeptal jsem se. „Nechají tě odejít?"

„Nebudu se jich ptát. A nic jim neřeknu. Prohlásím, že musím zase do Curychu k lékaři."

„Cožpak jsi nemocná?"

„Přirozeně, že ne," řekla Helena. „Udělal jsem to proto, abych dostala pas. Abych se odsud dostala ven. Byla bych se tu už zalkla."

Vzpomněl jsem si, že se jí Georg ptal, jestli byla u lékaře. „Nejsi nemocná?" zeptal jsem se ještě jednou.

„Nesmysl. Moje rodina tomu ale věří. Namluvila jsem jim to, abych měla pokoj. A abych se dostala ven. Martens mi přitom pomohl. Stojí to dost času, než člověk přesvědčí pravého Němce o tom, že třeba ve Švýcarsku mohou být specialisté, kteří vědí více než autority v Berlíně."

Helena se náhle zasmála. „Nebud' tak dramatický! Nejde o život a o smrt a není to útěk za temné noci. Prostě odjedu zítra na několik dní do Curychu, abych se dala prohlédnout, jak jsem to udělala už dříve. Snad tě tam potom uvidím, jestli tam budeš také. Nezní to lépe?"

„Ano," řekl jsem. „Ale jed'me dále. Je mi jako někomu, komu střídavě ponořují hlavu do vařící a do ledové vody a stále si ještě neuvědomuje rozdíl. Proč mě to dosud nenapadlo? Všechno je náhle tak prosté, že se bojím, že co nevidět musí vyrazit z lesa brigáda esesáků."

„Všechno je zdánlivě prosté, když je člověk zoufalý, můj drahý," řekla Helena velice laskavě. „Zvláštní kompenzace! Je tomu vždycky tak?"

„Doufám, že o tom nebudeme muset nikdy přemýšlet."

Vůz sklouzl z prachu polní cesty na silnici. „Jsem dokonce připravena žít vždycky takhle," řekla Helena bez jakéhokoliv příznaku zoufalství.

Šla se mnou do hotelu. Bylo překvapující, jak rychle se dovedla vpravit do mé situace. „Půjdu s tebou do haly," prohlásila. „Samotný muž je podezřelější, než když je se ženou."

„Rychle se učíš."

Zavrtěla hlavou. „Naučila jsem se to, než jsi přišel. V letech udavačství. Nacionální převraty, to je něco podobného, jako když převracíš kameny - vylézá zpod nich hmyz. Má konečně pro svou vulgárnost velká slova, která ho kryjí."

Hotelový vrátný mi dal klíč a já jsem se odebral do svého pokoje. Helena zůstala dole, aby na mě počkala. Můj kufr stál vedle dveří na stojanu pro kufrы. Rozhlédl jsem se v šedivém pokoji. Vypadal jako mnoho jiných, v nichž jsem už bydlel. Snažil jsem se rozpomenout, jak jsem se sem dostal, ale vzpomínka se už pomalu rozplývala. Uvědomil jsem si, že už nestojím na břehu, že už se neskrývám a neřádím se na proud - plul jsem už na trámu v proudu. Postavil jsem kufr, který jsem si přinesl, vedle kufru, který jsem si předtím koupil. Pak jsem zase sešel dolů k Heleně.

„Jak dlouho máš čas?“ zeptal jsem se.

„Musím dnes v noci vrátit vůz.“

Pohlédl jsem na ni. Toužil jsem po ní tak, že jsem na okamžik nebyl schopen promluvit. Cívil jsem na modrá a zelená křesla v hale a na lóži vrátného a na jasné ozářené stůl v pozadí se spoustou přihrádek na dopisy a věděl jsem, že je to tady nemožné, abych vzal Helenu k sobě do svého pokoje.

„Můžeme spolu ještě pojít,“ řekl jsem. „Chovejme se tak, jako bychom se měli zítra zase uvidět.“

„Ne zítra,“ odpověděla Helena. „Pozitíř.“

Pozitíř snad pro ni něco znamenalo. Pro mě to znamenalo tolik jako nikdy anebo aspoň nejistou šanci v loterii s nepatrným počtem výher a s nekonečným počtem ztrát. Zažil jsem příliš mnoho pozitířů, a všechny byly jiné, než jsem doufal.

„Pozitíř,“ řekl jsem. „Pozitíř anebo o den později. Záleží na počasí. Dnes na to nemysleme.“

„Nemyslím na nic jiného,“ odpověděla Helena.

Zašli jsme do Klášterního sklípku, restaurace zařízené v staroněmeckém stylu, a našli jsme si stůl, kde nikdo nemohl poslouchat náš rozhovor. Objednal jsem láhev vína a hovořili jsme o tom, co bylo třeba prohodit. Helena chtěla jet příštího dne do Curychu. Tam na mě počká. Já jsem chtěl použít cesty přes Rakousko a přes Rýn, cesty, kterou jsem znal, a pak, když se dostanu do Curychu, zatelefonovat Heleně.

„A co když nepřijdeš?“ zeptala se.

„Ze Švýcarských věznic se smí psát. Počkej týden. Když pak o mně neuslyšíš, vrať se.“

Helena se na mě dlouze podívala. Věděla, co myslím. Z německých věznic neexistovala možnost napsat. „Jsou hranice přísně střeženy?“ zašeptala.

„Ne,“ řekl jsem. „A nemysli už na to. Dostal jsem se sem - proč bych se neměl dostat zpátky?“

Snažili jsme se nemyslet na rozloučení. Ale nedokázali jsme to docela. Stálo mezi námi jako mohutný černý sloup, a jedině, co jsme mohli dělat, bylo, že jsme se občas pokoušeli vyhlédnout za ním a zachytit pohled na naše ztrhané obličeje. „Je to jako před pěti lety,“ řekl jsem. „Jenže tentokrát jdeme oba.“

Helena potřásla hlavou. „Dávej pozor!“ řekla. „Dávej proboha pozor! Budu čekat. Déle než týden! Jak dlouho budeš chtít. Neriskuj zbytečně!“

„Dám pozor. Nemluvme o tom. Opatrnost je možno řečmi rozmělnit. A pak už není dobrá.“

Položila svou ruku na mou. „Teprve teď si uvědomuji, že jsi přišel! Teď, když už zase jdeš! Tak pozdě!“

„Já také,“ odpověděl jsem. „Je dobré, že to teď víme.“

„Tak pozdě,“ zašeptala. „Teprve teď, když jdeš.“

„Ne teprve teď Věděli jsme to vždycky. Byl bych jinak“ přišel a byla bys na mě čekala? Jenomže teď si to můžeme poprvé říci.

„Nečekala jsem vždycky,“ řekla.

mlčel jsem. Také jsem vždycky nečekal, ale věděl jsem, že jí to nesmím říci. A nejméně teď. Byli jsme oba lehce zranitelní a bez jakékoli možnosti bránit se. Budeme-li jednou žít spolu, pak to bude tento okamžik v hlučné restauraci v Münsteru, k němuž se budeme vždycky a každý pro sebe vracet, abychom z něho načerpali síly a potvrzení. Bude zrcadlem, do něhož budeme moci pohledět, a ukáže nám dva obrazy: jeden, jaké si nás osud přál mít, a druhý, co z nás udělal - a to bylo mnoho. Omyly vznikají vždycky tím, že člověk ztratí první obraz.

„Musíš už jít,“ řekl jsem. „Dávej pozor. Nejed' příliš rychle.“

Její rty se zachvěly. Všiml jsem si této ironie, teprve když jsem ji vyslovil. Stáli jsme na větru v ulici mezi starými domy. „Ty dávej pozor,“ zašeptala. „Ty to máš víc zapotřebí.“

Chvilí jsem zůstal ve svém pokoji a pak už jsem to déle nevydržel. Zašel jsem na nádraží, koupil jsem si jízdenku do Mnichova a vypsál si vlaky. Mezi nimi jeden, který odjížděl ještě téhož večera. Rozhodl jsem se, že pojedu s ním.

Město bylo tiché. Přišel jsem na náměstí k domu a zůstal jsem stát. Ve tmě jsem mohl rozeznat jenom část starých budov. Myslel jsem na Helenu a na to, co se stane, ale bylo to tak mohutné a nejasné, jako vysoká okna ve stínu chrámu. Náhle jsem už nevěděl, zda to bylo správné přijet pro ni, anebo zda to bude znamenat zánik, a zda jsem se nedopustil sprostého zločinu, anebo zda se mi nedostalo neslýchané milosti. Možná, že to bylo obojí.

Poblíž hotelu jsem zaslechl tlumené hlasy a kroky. Ze vrat jednoho domu vycházeli dva esesáci a strkali před sebou jakéhosi muže. Viděl jsem jeho tvář v záři pouliční lucerny. Byla úzká a vosková a z pravého koutku úst stékal po bradě černý pramínek krve. Hlava muže byla holá, ale nad spánky rostly tmavé vlasy. Oči měl široce otevřeny a byl v nich takový děs, jaký jsem už dlouho nespasil. Muž mlčel. Jeho průvodci ho postrkovali a netrpělivě ho vlekli. Nebyli příliš hluční. Celá scéna měla do sebe cosi skličujícího, přízračného. Esesáci na mě zuřivě a vyzývavě pohlédli, když mě míjeli, a zatčený na mě upřeně hleděl paralyzovanými očima a udělal něco jako pohyb, jímž prosil o pomoc, a jeho rty se pohybovaly, ale nevydaly ani hlásku. Byla to věčná scéna lidstva - pochopové násilí, obět' a věčný třetí, 'divák', který nepozdvihne ruku a nebrání obět' a nepokouší se ji osvobodit, protože se bojí o svou vlastní bezpečnost, a jeho vlastní bezpečnost je právě proto ohrožena.

Věděl jsem, že nemohu pro zatčeného nic udělat. Ozbrojení esesmani by mě byli snadno přemohli - vzpomněl jsem si také, jak mi kdosi vyprávěl o podobné scéně. Viděl kdysi, jak esesák zatl a zmlátil Žida, a tu mu přišel na pomoc. Omráčil esesáka a vykřikl na oběť, aby uprchla. Ale zatčený proklel svého osvoboditele, že teď prý je teprve ztracen, protože ho přivedl do situace, kdy mu bude přičteno i toto k tíži, a s pláčem šel pro vodu, aby zase vzkřísil esesáka a aby byl od něho odveden na smrt. Vzpomněl jsem si na tento příběh, ale přesto jsem zůstal rozrušen a zmítán bezmocností, pohrdáním k sobě, strachem a téměř frivolním pocitem, že vyhlížím vlastní štěstí, zatímco jiní jsou vražděni, a tak jsem odešel do hotelu, vyzvedl si své věci a odjel na nádraží, ačkoliv bylo ještě příliš brzo. Zdálo se mi příhodnější sedět v čekárně, než se skrývat v hotelovém pokoji. Malé riziko, které jsem tím podstupoval, dětinsky dodávalo mému sebevědomí aspoň nepatrnou oporu.

VIII

Jel jsem celou noc i příští den a dostal jsem se bez obtíží do Rakouska. Noviny byly plné požadavků, ujišťování a obvyklých zpráv o pohraničních incidentech, které vždy předcházejí válkám a při nichž je obzvláštní to, že vždycky slabé státy jsou obviňovány silnými, že je ohrožují. Viděl jsem vlaky s vojenskými jednotkami, ale většina lidí, s nimiž jsem mluvil, nevěřila, že bude válka. Očekávali, že po každém Mnichovu bude následovat nový Mnichov, že Evropa je příliš slabá a dekadentní, než aby se odvážila války s Německem. Byl to příkrý rozdíl proti Francii, kde každý věděl, že válka je naprosto nevyhnutelná. Ale ohrožený ví vždycky více a ví to dříve než útočník.

Dostal jsem se do Feldkirchu a najal jsem si pokoj v malém penzionu. Bylo léto a doba výletníků. Nebyl jsem nápadný. Mé dva kufry vzbuzovaly úctu. Rozhodl jsem se, že je obětuji a že si vezmu s sebou jenom takové zavazadlo, které by mně neprekáželo. Sbalil jsem nejnutnější věci do batohu. Bylo to nejméně nápadné. Nájemné za pokoj jsem zaplatil na týden dopředu.

Příštího dne jsem vyrazil. Až do půlnoci jsem se skrýval poblíž hranice na malé pasece. Ještě si vzpomínám, jak mě zpočátku štípali komáři a že jsem pozoroval modrého mloka, který žil v jasné vodě tůňky. Měl na hřbetě hřeben a občas se vynořoval, aby se nalokal vzduchu. Pak bylo vidět jeho skvrnitě žlutočervené břicho. Pozoroval jsem ho a myslel jsem na to, že pro něj jsou hranice světa v této tůni. Malá louže pro něj byla Švýcarskem, Německem, Francií, Afrikou a Yokohamou, vším dohromady. Pokojně se vynořoval a ponořoval v naprosté harmonii s večerem.

Spal jsem několik hodin a pak jsem se připravil. Byl jsem klidný. O deset minut později se vedle mě, jako by vyrostl ze země, vynořil celník. „Stůj! Nehýbat se! Co tu děláte?“

Zřejmě už dlouho číhal v temnotě. Mého prohlášení, že jsem nevinný výletník, si vůbec nevšímal. „To všechno můžete vysvětlit na celnici,“ řekl, odjistil zbraň a musil jsem jít před ním do nejbližší osady.

Šel jsem, zdrceně, tupě a jen v koutku mozku jsem čile uvažoval - jak bych mohl uprchnout. Ale nebylo to možné. Celník znal velmi dobře svou službu. Byl neustále přesně ve správné vzdálenosti za mnou. Nemohl jsem ho znenadání přepadnout a nemohl jsem utéci ani pět kroků, aniž by po mně okamžitě nevypálil.

Na celnici odemkl malou místnost. „Jděte dovnitř, počkejte tady.“

„Jak dlouho?“

„Dokud nebudete vyslechnut.“

„Nemůžete to udělat hned? Neprovedl jsem nic, abyste mě musel zavírat.“

„Pak tedy nepotřebujete mít žádné starosti.“

„Nemám starosti,“ řekl jsem a odložil batoh. „Tak tedy začneme.“

„Začneme, až to tu budeme mít připraveno,“ řekl úředník a ukázal neobyčejně zdravý bílý chrup. Vypadal jako lovec a také se tak choval. „Zítřka ráno přijde příslušný úředník“. Můžete se vyspat v křesle. Je to jenom na několik hodin. Heil Hitler!“

Rozhlédl jsem se místností. Okno bylo zamřížované, dveře byly silné a zvenčí zamčeny. Nemohl jsem uprchnout. Kromě toho jsem slyšel vedle lidí. Seděl jsem a čekal. Bylo to neutěšené. Konečně začalo nebe šednout, potom pomalu modrat a pak se rozednilo. Slyšel jsem zase hlasy a uctil jsem kávu. Dveře se otevřely. Dělal jsem, jako bych se probouzel, a zívá jsem. Do místností vešel celník. Byl rudý a tlustý a vypadal přívětivěji než můj lovec. „Konečně!“ řekl jsem. „Tady spát je zatraceně nepohodlné.“

„Co jste chtěl na hranici?“ zeptal se a otvíral můj batoh. „Utéct? Pašovat?“

„Staré kalhoty se nepašují,“ odpověděl jsem. „Obnošené košile také ne.“

„Dobrá. Co jste tam tedy dělal v noci?“ Odložil můj batoh. Náhle jsem si vzpomněl na peníze, které jsem měl u sebe. Když je najde, jsem ztracen. Snad mě nebude prohlížet dál.

„Chtěl jsem vidět, jak vypadá Rýn v noci,“ řekl jsem s úsměvem. „Jsem turista. A romantik.“

„Odkud přicházíte?“

Uvedl jsem jméno svého penzionu a místo, odkud jsem přišel.

„Chtěl jsem se tam dnes ráno vrátit,“ řekl jsem. „Mám tam ještě kufry. Předplatil jsem si také nájemné na celý týden. To snad nevypadá na pašování, že?“

„Tak, tak,“ odpověděl. „To si všechno zjistíme. Za hodinu si pro vás přijdu. Zajdeme tam spolu. Uvidíme, co máte v kufrech.“

Byla to dlouhá cesta. Tloušťák byl ostražitý jako ovčácký pes. Tlačil vedle sebe kolo a pokuřoval. Konečně jsme byli na místě.

„Tady ho máme!“ vykřikl kdosi z okna penzionu. A hned nato stála přede mnou majitelka penzionu. Byla

vzrušením červená jako krocan. „Pane bože, už jsme si mysleli, že se vám něco stalo! Kdepak jste byl celou noc?“

Majitelka ráno objevila mou nerozestlanou postel a myslela si, že jsem byl zavražděn. V kraji se prý potlouká nějaký člověk, který má už na svědomí několik loupežných přepadení. Proto prý poslala pro policii. A hned za ní vyšel z domu policista. Také se podobal lovcí. „Zabloudil jsem," řekl jsem tak klidně, jak jsem jen dovedl. „A pak, byla tak krásná noc! Poprvé od svého dětství jsem spal zase ve volné přírodě. Bylo to nádherné! Je mi líto, že jsem vám způsobil starost. Bohužel jsem se dostal nedopatřením do blízkosti hranic. Prosím vás, potvrďte panu celníkovi, že u vás bydlím."

Žena to udělala. Celník byl uspokojen, ale tu nastražil uši policista. „Odkud přicházíte?" zeptal se. „Od hranic? Máte papíry? Kdo jste?"

Na okamžik se mi zatajil dech. Peníze, které mi dala Helena, jsem měl v náprsní kapse. Když na ně přijde, dostanu se do podezření, že jsem je chtěl propašovat do Švýcarska, a pak budu okamžitě zatčen. Co se stane potom, nedalo se ani domyslet.

Řekl jsem své jméno, ale svůj pas jsem neukazoval. Němci a Rakušané ve své vlastní zemi žádný nepotřebují. „Kdo nám dokáže, že nejste právě ten zločinec, kterého hledáme," odpověděl policista, který se podobal kolegovi lovcí.

Zasmál jsem se. „To není k smíchu," prohlásil rozzlobeně a začal společně s celníkem prohledávat kufr.

Tvářil jsem se, jako by to byl všechno jen vtip, ale nevěděl jsem dobře, jak vysvětlit tolik peněz, kdyby došlo k osobní prohlídce. Rozhodl jsem se říct, že mám v úmyslu koupit si tady nablízku pozemek.

K mému překvapení našel celník v postranní kapse druhého kufru dopis, o kterém jsem nevěděl. Byl to kufr, který jsem si přivezl z Osnabrücku a do něhož zabalila Helena mé staré věci a přinesla je dolů. Policista otevřel dopis a začal číst. Napjatě jsem ho pozoroval, nevěděl jsem, oč jde, a jen jsem doufal, že je to nějaké staré, bezvýznamné psaní.

Policista cosi zabručel a vzhlédl. „Jmenujete se Josef Schwarz?"

Přikývl jsem. „Proč jste to neřekl hned?" zeptal se.

„Vždyť jsem vám to říkal už předtím," odpověděl jsem a pokusil jsem se zezadu přečíst tištěné záhlaví dopisu.

„To je pravda, říkal to," potvrdil celník.

„Ten dopis se tedy týká vás?" zeptal se policista.

Natáhl jsem ruku. Okamžik zaváhal, pak mi ho podal. Viděl jsem teď tištěné záhlaví. Byla to adresa nacionálně socialistické strany v Osnabrücku. Pomalu jsem četl, že úřadovna Osnabrück žádá, aby členu strany Josefu Schwarzovi, který je vyslán s důležitým tajným úkolem, byla poskytnuta veškerá podpora, jaká je možná. Dopis byl podepsán: Georg Jürgens, obersturmbannführer, Heleniným rukopisem.

Držel jsem dopis v ruce. „Souhlasí to?" zeptal se úředník s podstatně větším respektem než předtím.

Vytáhl jsem teď svůj pas, podržel jsem mu ho před očima, ukázal na jméno a zase jsem ho zastrčil do kapsy. „Státní tajemství," odpověděl jsem.

„Proto?"

„Proto," řekl jsem vážně a strčil dopis do kapsy. „Doufám, že vám to stačí."

„Přirozeně." Policista přimhouřil bleděmodré oko. „Rozumím, pozorování hranic."

Zvedl jsem ruku. „O tom ani slovo, prosím. Je to tajné. Proto jsem vám nemohl nic říci. Přesto jste to vypátral. Jste straník?"

„Jasně," prohlásil policista. Teprve teď jsem si všiml, že má rezavé vlasy, a poklepal jsem mu na zpcené rameno. „Pašák! Tady je něco pro vás oba, na sklenku vína po vši té námaze."

Schwarz se na mě melancholicky usmál. „Je to někdy podivuhodné, jak se dají snadno doběhnout lidé, jejichž povoláním by měla být nedůvěra. Znáte to také?"

„Ne bez papírů," řekl jsem. „Všechna čest vaší paní! Předvídal, že byste ten dopis mohl potřebovat."

„Asi si myslela, že bych si ho byl nevzal, kdyby mně ho byla nabídla. Že bych měl třeba morální zábrany anebo také proto, že bych ho byl považoval za nebezpečný. Hlavně asi proto. Přitom bych si ho byl vzal. Zachránil mě."

Poslouchal jsem Schwarze se vzrůstajícím zájmem. Teď jsem se ohlédl. Anglický a německý diplomat byli na tanečním parketu. Tančili foxtrot a Angličan byl lepším tanečníkem. Němec potřeboval více místa. Tančil se zavilou agresivností a sunul před sebou tanečnici jako kanón. V pološeru jsem měl na okamžik představu, že oživla šachovnice s figurkami. Oba králové, německý a anglický, se občas k sobě nebezpečně přiblížili. Ale Angličan se pokaždé vyhnul. „Co jste udělal potom?" zeptal jsem se Schwarze.

„Odešel jsem do svého pokoje," odpověděl. „Byl jsem vyčerpán a chtěl jsem se uklidnit a všechno rozvážit. Helena mě zachránila tak nepředvídaně, že mi to skoro připadalo jako čin nějakého deus ex machina - divadelní trik, který přivádí beznadějně komplikovanou situaci překvapivě k dobrému konci. Ale musel jsem pryč, ještě než bude moci policista více mluvit a přemýšlet. Proto jsem se rozhodl, že se spolehnu na své štěstí, pokud je mám. Zeptal jsem se na nejbližší rychlík do Švýcarska. Měl za hodinu odjet. Majitelce penzionu jsem prohlásil, že musím na jeden den do Curychu a že si s sebou vezmu jen jeden kufr. Vráťím se za několik dní a ať mi prozatím druhý kufr schová. Pak jsem odešel na nádraží. Znáte to, když se člověk náhle zřekne dlouholeté opatrnosti?"

„Ano," řekl jsem. „Ale často se přitom zmýlí. Myslí si, že je mu osud dlužen revanš. Není mu vůbec nic dlužen."

„To je samozřejmé," odpověděl Schwarz. „Ale někdy přece jenom člověk začne nedůvěřovat obvyklé technice a myslí si, že je třeba vyzkoušet novou. Helena chtěla, abychom jeli přes hranice společně. Neudělal jsem to a byl bych býval ztracen, kdyby mě její chytrost nezachránila. Tak jsem si teď myslel, že ji musím tentokrát uposlechnout a udělat, co původně chtěla."

„Udělal jste to?"

Schwarz přikývl. „Koupil jsem si jízdenku první třídy. Luxus vnuká vždycky důvěru. Teprve když se vlak rozjel, vzpomněl jsem si na peníze, které jsem měl u sebe. Nemohl jsem je ukrýt nikde v kupé, nebyl jsem tam sám. Kromě mne tam ještě seděl jakýsi muž, který byl velice bledý a neklidný. Pokusil jsem se dostat na toaletu. Obě byly obsazeny. Mezitím dojel vlak do pohraniční stanice. Můj instinkt mě zahnal do jídelního vozu. Posadil jsem se tam, objednal si láhev drahého vína a menu.

„Má pán zavazadla?“ zeptal se číšník.

„Ano. Ve vedlejší voze první třídy.“

„Nechtěl by si pán napřed odbytí celní prohlídku? Mohu mu místo rezervovat.“

„To může trvat ještě dlouho. Přineste mi oběd. Mám hlad. A chtěl bych zaplatit předem, abyste si pak třeba nemyslel, že vám chci utéci.“

Moje naděje, že mě pohraničníci v jídelním voze přehlédnou, se nesplnila. Číšník právě stavěl na stůl víno a polévku, když vešly do vagónu dvě uniformy. Peníze, které jsem měl u sebe, jsem mezitím vsunul pod plstěnou podložku pod ubrusem a Helenin dopis jsem vložil do pasu.

„Pas,“ řekl první celník stroze. Podal jsem mu svůj pas. „Žádná zavazadla?“ zeptal se mě, než ho otevřel.

„Jenom příruční kufřík,“ řekl jsem. „Ve vedlejší vagónu první třídy.“

„Musíte ho otevřít,“ řekl druhý celník.

Vstal jsem. „Rezervujte mi mé místo,“ řekl jsem číšníkovi.

„Přirozeně! Vždyť si přece pán předplatil.“

První celník na mě pohlédl. „Vy jste si předplatil?“

„Ano, jinak bych si byl nemohl dopřát oběd a víno. Za hranicemi by to stálo devizy. Ty nemám.“

Celník se náhle zasmál. „To není špatný nápad!“ řekl. „Zvláštní, že na něj tak málo lidí přijde. Jděte napřed. Musím ještě překontrolovat vagón.“

„A můj pas?“

„Vždyť vás najdeme.“

Vrátil jsem se do svého vozu. Můj spolucestující tam seděl a byl ještě neklidnější než předtím. Potil se a utíral si ruce i obličej vlhkým kapesníkem. Cívil jsem na nádraží a otevřel okno. Nemělo smysl vyskakovat, kdybych měl být dopaden. Nebylo možno uniknout. Ale otevřené okno přece trochu uklidňovalo.

Dveře se otevřely a stál v nich druhý celník. „Vaše zavazadlo!“

Sundal jsem svůj kufr a otevřel jej. Podíval se do něj a pak prohledával kufr mého spolucestujícího. „V pořádku.“ prohlásil a pozdravil.

„Můj pas,“ řekl jsem.

„Ten má kolega.“

V téže minutě přišel kolega. Byl to jiný než předtím - politický funkcionář v uniformě, hubený, s brýlemi a holínkami.“ Schwarz se usmál. „Jak Němci milují holínky!“

„Potřebují je,“ řekl jsem. „Brodí se mořem špíny.“

Schwarz dopil sklenku. Během noci pil málo. Pohlédl jsem na hodinky: bylo půl čtvrté. Schwarz si toho všiml. „Už to nebude dlouho trvat,“ řekl. „Budete mít ještě dost času pro člun a všechno ostatní. To, o čem teď chci vyprávět, je doba štěstí. A o štěstí se toho nedá mnoho vyprávět.“

„Jak jste se dostal ven?“ zeptal jsem se.

„Funkcionář si už přečetl Helenin dopis. Vrátil mi pas a zeptal se, jestli mám ve Švýcarsku známé. Přikývl jsem.

„Koho?“

„Pány Ammera a Rotenberga.“

Byla to jména dvou nacistů, kteří pracovali ve Švýcarsku. Každý emigrant, který žil ve Švýcarsku, je znal a nenáviděl je.

„Ještě někoho?“

„Naše pány v Bernu. Není snad třeba, abych vám všechny jmenoval, že?“

Zasalutoval. „Mnoho štěstí! Heil Hitler!“

Můj spolucestující nebyl tak šťastný. Musel ukázat všechny papíry a byl podroben křížovému výslechu. Potil se a zakoktával. Nemohl jsem se na to dívat. „Mohu se vrátit do jídelního vozu?“ zeptal jsem se.

„Ovšem!“ odpověděl funkcionář. „Dobré chutnání!“

Jídelní vůz byl obsazen. Skupinka Američanů zabrala místo u mého stolu. „Kde je moje místo?“ zeptal jsem se číšníka.

Pokrčil rameny. „Nemohl jsem vám je udržet. Co člověk dokáže proti těmhle Američanům. Nerozumějí ani slovo německy a posadí se kam chtějí! Sedněte si tamhle naproti. Stůl jako stůl, pravda? Už jsem vám tam postavil vaše víno.“

Nevěděl jsem, co mám dělat. Jakási rodina si vesele zabavila čtyři místa mého stolu. Tam, kde ležely mé peníze, sedělo teď velice hezké šestnáctileté děvče s kamerou. Kdybych na tom byl trval, abych zase dostal své místo, byl bych vzbudil pozornost. Byli jsme ještě na německé půdě.

Zatímco jsem tam nerozhodně stál, řekl číšník: „Proč si nesedne pán prozatím tamhle k tomu stolu a potom, až se uvolní tenhle, může si přesednout sem? Američané jedí rychle - obložené chlebičky a oranžádu. Jakmile odejdou, mohu pánovi servírovat oběd sem.“

„Dobrá.“

Posadil jsem se tak, abych viděl na své peníze. Člověk je zvláštní tvor - ještě před minutou bych se byl vzdal všech peněz, jen abych vyvázl, - teď jsem tu ale seděl a věděl jenom, že je chci zase mít, ovšem až ve Švýcarsku,

dokonce i kdybych musel napadnout celou tu americkou rodinu. Pak jsem viděl, jak venku odvádějí malého zpoceného muže, a měl jsem pocit hlubokého neuvědomělého uspokojení, že jsem to nebyl já. Uspokojení se pojilo se svatouškovskou lítostí, která nebyla ničím jiným než podplácením osudu laciným soucitem. Byl jsem sám sobě odporný a nemohl jsem a nechtěl jsem proti tomu nic dělat. Chtěl jsem být zachráněn a chtěl jsem své peníze. Nešlo mi o peníze jako takové - byla to jistota, byla to Helena, byly to měsíce budoucnosti - přesto to byly peníze a byla to má vlastní kůže a mé vlastní egoistické štěstí. Nikdy se toho nedokážeme zbavit. Ale ten v nás, kterého nemůžeme kontrolovat, by měl přestat se svým komediantstvím."

„Pane Schwarz," přerušil jsem ho. „Jak jste se dostal ke svým penězům?"

„Máte pravdu," odpověděl. „Také tahle pošetilá tiráda k tomu patří. Švýcarští celníci vešli do jídelního vozu a americká rodina měla ve voze pro zavazadla nejen příruční zavazadla, ale i kufr. Museli ven. Děti šly s nimi. Byli už po jídle. Stůl byl sklizen. Přesl jsem k němu, položil ruku na ubrus a ucítil podlouhlou vyvýšeninu.

„Máte už celní prohlídku za sebou?" zeptal se číšník, když přenesl mou láhev.

„Ovšem," odpověděl jsem. „Přineste mi teď roštěnku. Jsme už ve Švýcarsku?"

„Ještě ne," vysvětloval. „Teprve až odsud vyjedeme."

Odešel a já jsem čekal na to, až se vlak rozjede. Byla to zoufalá poslední netrpělivost, kterou asi také znáte. Civěl jsem oknem na lidi na nástupišti. Trpaslík ve smokingu s příliš krátkými kalhotami se tam pokoušel prodávat s veškerým úsilím gumpoldskirchenské víno a čokoládu, které měl na pojízdném niklovém vozíku. Pak jsem viděl zpoceného muže ze svého kupé, jak se vrací. Byl sám a pospíchal k našemu vagónu. „Vy ale máte dobrý tah," řekl číšník vedle mne.

„Co?"

„Chci říci, že pán pije víno, jako by hasil oheň."

Pohlédl jsem na láhev. Byla skoro prázdná. Pil jsem, aniž jsem si to uvědomoval. V tom okamžiku sebou jídelní vůz trhl. Láhev se zakymácela a padala. Zachytil jsem ji rukou. Vlak se rozjžděl. „Přineste mi ještě jednu láhev," řekl jsem. Číšník zmizel.

Vytáhl jsem peníze zpod ubrusu a strčil je do kapsy. Hned nato se Američané vrátili. Posadili se ke stolu, u něhož jsem seděl předtím, a objednali si kávu. Děvče začalo fotografovat krajinu. Usoudil jsem, že má pravdu. Byla to nejkrásnější krajina na světě.

Přišel číšník s lahví. „Tak už jsme ve Švýcarsku."

Zaplatil jsem láhev a dal jsem mu tučné spropitné. „To víno si můžete nechat," řekl jsem. „Už ho nepotřebuji. Chtěl jsem něco oslavit, ale teď pozoruji, že už ta první láhev je na mě až moc."

„Pil jste asi na lačný žaludek, pane," vysvětloval mi.

„Tak je to." Vstal jsem.

„Má snad pán narozeniny?" zeptal se číšník.

„Jubileum," řekl jsem. „Zlaté jubileum!"

Malý muž v mém kupé seděl několik minut mlčky. Už se nepotil, ale bylo patrné, že jeho oblek i prádlo jsou zvlhlé potem. Pak se zeptal: „Jsme ve Švýcarsku?"

„Ano," odpověděl jsem.

Zase se odmlčel a díval se z okna. Projížděli jsme stanicí se švýcarským jménem. Švýcarský přednosta mával a dva švýcarští policisté stáli u zavazadel, která byla vykládána, a bavili se. Bylo možno koupit si v kiosku švýcarskou čokoládu a švýcarské uzeniny. Muž se vyklonil z okna a koupil si švýcarské noviny. „Je tohle Švýcarsko?" zeptal se kamelota.

„Ano. Co jiného? Deset rapů."

„Co?"

„Deset rapů! Deset centimů! Za noviny!"

Muž zaplatil, jako by byl vyhrál hlavní výhru. Jiné peníze ho konečně zřejmě přesvědčily. Mně neuvěřil. Rozložil noviny, podíval se do nich a odložil je. Chvilku to trvalo, než jsem slyšel, co říká. Byl jsem tak omámen svou novou svobodou, že se mi zdálo, jako by kola vlaku rachotila v mé hlavě. Teprve když jsem viděl, že se jeho rty pohybují, zaslechl jsem, že mluví.

„Konečně venku," řekl a upřeně na mě hleděl, „z vaší proklaté země, pane soukmenovče! Ze země, kterou jste proměnili v kasárna a v koncentrační tábor, vy prasata! Ve Švýcarsku, ve svobodné zemi, kde nemáte co poroučet! Tady jste na nás krátký. Konečně člověk může otevřít pusku, aniž by ho vaši lidé kopli do zubů! Co jste to udělali z Německa, vy lupiči, vrahové a katani!"

Vkoutcích úst se mu tvořily malé bublinky. Zíral na mne jako hysterická žena na ropuchu. Považoval mě za nacistu a po všem tom, co předtím slyšel, měl pravdu.

Poslouchal jsem ho s hlubokým klidem, protože jsem byl zachráněn. „Jste odvážný muž," řekl jsem potom. „Jsem aspoň o deset kil těžší a o patnáct centimetrů větší než vy. Ale jen se vymluvte. Ulevíte si."

„Vysmívat se!" řekl a ještě více se rozzuřil. „Ke všemu se mi chcete ještě posmívat, že? Ale to už skončilo! Pro vždycky to skončilo! Co jste udělali s mými rodiči? Co vám udělal můj starý otec? A teď! Teď chcete zapálit celý svět!" „Myslíte, že bude válka?" zeptal jsem se.

„Jen se posmívejte dál! Jako byste to nevěděli! Copak vám jiného zbývá s vaší tisíciletou říší a s vaším hanebným zbrojením? Vy profesionální vrahové a zločinci! Když nerozpoutáte v nejbližší době válku, zhroutí se váš podvodný blahobyt a vy s ním!"

„Také si myslím," řekl jsem a pocítil teplé slunce pozdního odpoledne na svém obličejí jako laskání. „Ale co

bude, když Německo zvítězí?"

Muž s provlhlým oblekem se na mne zadíval a polkl naprázdno. „Když zvítězíte, pak už není žádný bůh," řekl namáhavě.

„To si také myslím." Vstal jsem.

„Nedotýkejte se mě!" zasyčel. „Dám vás zatknout! Zatáhnu za záchrannou brzdu. Udám vás! Stejně by vás měli zavřít, vy špióne! Slyšel jsem, co jste tu říkal."

To by ještě scházelo, pomyslel jsem si. „Švýcarsko je svobodná země." řekl jsem. „Tady hned tak nezatýkají na základě nějaké denunciacce. Zdá se, že jste se doma hodně naučil."

Vzal jsem svůj kufr a vyhledal jsem si jiné oddělení. Nechtěl jsem nic vysvětlovat hysterickému muži. Ale nechtěl jsem také sedět naproti němu. Nenávist je kyselina, která rozežírá duši, lhostejno, zda člověk sám nenávidí, anebo je nenáviděn. Naučil jsem se tomu na své pouti.

Tak jsem se dostal do Curychu."

IX

Hudba na okamžik zmlkla. Z tanečního parketu bylo slyšet rozčilená slova. Hned nato orchestr spustil silněji a jakási žena v kanárkově žlutých šatech a s čelenkou z falešných diamantů ve vlasech začala zpívat. Stalo se to, co bylo nevyhnutelné: příslušník německé strany se srazil při tanci s příslušníkem anglické strany. Oba dva se vzájemně obviňovali, že to bylo úmyslné. Majitel a dva číšníci si hráli na Společnost národů a uklidňovali je, ale nikdo je nebral na vědomí. Orchestr byl moudřejší: změnil rytmus. Namísto foxtrotu začal hrát tango a diplomaté teď museli buď zůstat stát a vypadat směšně, anebo pokračovat v tanci. Zdálo se však, že německý soupeř tango neumí. Anglický partner naznačoval rytmus a tančil na místě. Protože hned nato do obou začaly strkat ostatní páry, ztratila jejich argumentace jakoukoli opodstatněnost. Se zuřivými pohledy se oba vrátili ke svým stolům.

„Souboj," řekl Schwarz pohrdavě. „Proč se ti hrdinové nevyzvou na souboj?"

„Přijel jste tedy do Curychu," odpověděl jsem.

Slabě se usmál. „Neodejdeme odsud?"

„Kam?"

„Určitě ještě existují obyčejné putyky, které mají celou noc otevřeno. Tohleto je hrob, ve kterém se tančí a hraje na válku."

Zaplátil a zeptal se číšníka na nějaký jiný lokál. Číšník napsal adresu na kus papíru, který utrl z bloku, a vysvětlil nám směr, kterým musíme jít.

Vyšli jsme do nádherné noci. Hvězdy stály ještě na nebi, ale moře a jitra na obzoru už si spočívaly v prvním modrém objetí. Nebe bylo vyšší a vůně soli a květů pronikavější než dříve. Jistě bude jasný den. Lisabon má ve dne do sebe cosi naivně teatrálního, co okouzlí a zaujme, ale v noci je to pohádkové město, které terasovitě se všemi svými světly sestupuje k moři jako slavnostně vyzdobená žena, která se sklání ke svému temnému milenci.

Stáli jsme tak chvíli a mlčeli. „Takhle jsme si kdysi představovali život, že?" řekl konečně Schwarz zachmuřeně. „Tisíce světla a ulic, které vedou do nekonečna -"

Neodpovídal jsem. Pro mě znamenala život loď, která kotvila na Teju a neplula do nekonečna - plula do Ameriky. Měl jsem už dost dobrodružství. Doba nás jimi zasypala jako shnilými vejci. Nejdobrodružnější dobrodružství byl platný pas, vízum a jízdenka. Poutníkovi proti své vůli se stal všední život už dávno fantasmagorií a dobrodružství metlou.

„Curych mi tentokrát připadal tak jako vám dnes v noci toto město," řekl Schwarz. „Začínalo tam to, o čem jsem se domníval, že jsem to už ztratil. Víte, že čas je velmi tenkou polevou smrti, kterou pomalu vstřebáváme jako nevinný jed. Zpočátku nás povzbuzuje a dokonce se domníváme, že jsme téměř nesmrtelní - ale když kapku po kapce, den ze dne o kapku a o den sílí, změní se v kyselinu, která kalí a rozkládá naši krev. I kdybychom se chtěli pokusit vykoupit si zpátky naše mládí léty, která ještě máme, nemohli bychom to udělat, kyselina času nás změnila a chemická sloučenina už není táž, musel by se stát zázrak. Tento zázrak se stal."

Zůstal jsem stát a zíral na zářící město. „Chtěl bych, aby tato noc byla v mých vzpomínkách nejšťastnější nocí mého života," zašeptal. „Je nejhroznější nocí. Nemyslíte si, že to může vzpomínka dokázat? Musí to přece dokázat! Zázrak, když ho člověk prožívá, není nikdy dokonalý. Teprve vzpomínka ho činí dokonalým - a když štěstí zemře, nemůže se už přece proměnit ve zklamání. Zůstane dokonalé. Když je teď dokážu ještě jednou vyvolat, nemusí potom zůstat takovým, jak je vidím? Nemusí existovat, dokud i já budu existovat?"

Vypadal skoro jako náměšičník, když tak stál na schodišti před mocným nápojem jitra, ubohá zapomenutá postava noci. A náhle mi ho bylo strašně líto. „Je to pravda," řekl jsem opatrně. „Jak můžeme opravdu vědět, zda jsme byli šťastni a do jaké míry, dokud nevíme, co zůstane a jak to zůstane?"

„Tím, že v každém okamžiku víme, že štěstí nemůžeme udržet, a také se o to nepokoušíme," zašeptal Schwarz. „Když je nechceme zadržet a uchopit našima rukama a našim hrubým objetím, nezůstane pak bez zděšení za našima očima? A nežije tam dále, dokud žijí oči?"

Stále ještě hleděl dolů na město, kde stála jedlová rakev a kde kotvila loď. Vypadalo to, jako by se na okamžik jeho tvář rozpadala na jednotlivé díly, tak byla znetvořena výrazem mrtvé bolesti. Pak se začala zase probouzet, ústa už nebyla černou prohlubní a oči už nebyly pouhými oblázky.

Pokračovali jsme v cestě dolů k přístavu. „Pane," řekl po chvíli. „Kdo jsme? Kdo jste vy, kdo jsem já, kdo jsou ostatní a kdo jsou ti, kteří tu už nejsou? Co je skutečné, obraz v zrcadle, anebo ten, kdo stojí před ním? Živý, nebo

vzpomínka, obraz bez bolesti? Splynuli jsme teď mrtvá a já, je snad teď teprve docela má, v této bezútěšné alchymii, v níž teď už jenom odpovídá, když chci a jak já chci, zesnulá a existující už jen v té trošce fosforeskování tady v mé lebce? Anebo jsem ji nejenom ztratil, ale ztrácím teď znovu, pomalu zhasínající vzpomínkou, každou vteřinou stále více? Musím ji podržet, pane. Nechápete to?" Udeřil se do čela.

Dostali jsme se k ulici, která vede dlouhými stupni po pahorku dolů k přístavu. Předěšlý den se tu zřejmě konala jakási slavnost. Girlandy, které pomalu vadly a voněly hřbitovem, visely na železných tyčích mezi domy a byly tam nataženy šňůry s elektrickými žárovkami, které byly přerušovány tulipánovitými velkými lampami. A nad tím v odstupech přibližně dvaceti metrů se vznášely pěticipé hvězdy z malých elektrických žárovek. Pravděpodobně to bylo všechno připraveno na procesí anebo pro některou z četných náboženských slavností. Teď to tu všechno stálo holé a opotřebované v úsvitu dne a jen na jediném místě, dole, asi cosi neklaplo se zapojením - tam ještě hořela hvězda v podivně ostrém bledém světle, které vyzařují lampy časně večer a ráno.

„Tady je to,“ řekl Schwarz a otevřel dveře hospody, kde ještě svítily. Přivítal nás statný opálený muž. Ukázal na prázdný stůl. V nízké místnosti stálo několik sudů a u jednoho z nečetných stolů seděli muž a žena. Majitel neměl nic než víno a studenou pečenou rybu.

„Znáte Curych?“ zeptal se mě Schwarz.

„Ano. Byl jsem ve Švýcarsku čtyřikrát zadržen policií. Věznice jsou tam dobré. Daleko lepší než ve Francii. Obzvláště v zimě. Bohužel vás zavřou nejvýš na čtrnáct dní, zrovna když chce mít člověk pokoj. Pak vás odsunou a pohraniční balet začne znovu.“

„Moje rozhodnutí přejít otevřeně přes hranice ve mně cosi osvobodilo,“ řekl Schwarz. „Náhle jsem se už nebál. Srdce se mi už nezastavovalo, když jsem potkal na ulici policistu. Sice ještě pořád pro mě znamenal šok, ale mírný, jenom tak silný, abych si tím více uvědomil v příštím okamžiku svou svobodu.“

Přikývl jsem. „Vystupňovaný životní pocit v přítomnosti nebezpečí. Výborná věc, pokud nebezpečí jenom oživuje obzor.“

„Myslíte?“ Schwarz na mě podivně pohlédl. „Sahá to mnohem dále,“ řekl potom. „Sahá to až k tomu, čemu říkáme smrt, a daleko nad to. Co vlastně ztrácíme, může-li se zachovat cit? Zmizí město, když je opustíme? Což neexistuje dále ve vás, i když je zničeno? Kdo ví, co je umírání? Neklouže jenom paprsek světla pomalu přes naše měnící se tváře? A neměli jsme snad už tvář, než jsme se narodili, tvář před všemi ostatními, tvář, která musí zůstat po zničení jiných, pomíjivých?“

O naše židle se otřela kočka. Hodil jsem jí kus ryby. Vztyčila ocas a odvrátila se. „Našel jste svou ženu v Curychu?“ řekl jsem opatrně.

„Našel jsem ji v hotelu. Tlak, vyčkávání, které jsem pocíťoval v Osnabrücku, strategie bolesti a urážky zmizely úplně a navždy. Našel jsem ženu, kterou jsem neznal a kterou jsem miloval, s kterou, jak se zdálo, jsem byl spojen devíti lety mlčenlivé minulosti, nad níž však tato minulost neměla prázdnou omezující a vlastnickou moc. Zdálo se, že jed času se vypařil i u ní, když překročila hranice. Minulost teď patřila nám, ale my už jsme nepatřili k ní. Otočila se a namísto skličujícího obrazu let, který jindy představuje, byla teď zrcadlem, které už nic neobráželo než nás, aniž nás k ní poutalo. Rozhodnutí uniknout a sám čin nás tak rozhodně odloučil od všeho minulého, že to, co se zdálo nemožné, stalo se skutkem: nový životní pocit bez vrásek dřívějšího.“

Schwarz na mě pohlédl a zase se na jeho tváři kmitl onen podivný výraz. „Zůstalo to tak. Byla to Helena, která to udržovala. Já jsem to nedokázal. Obzvláště ne ke konci. Ale stačilo přece, že to dokázala ona, a na tom záleželo, nemyslíte? Je jen třeba, abych to teď dokázal i já, proto přece s vámi mluvím! Ano, proto!“

„Zůstali jste v Curychu?“ zeptal jsem se.

„Zůstali jsme tam týden,“ řekl Schwarz dřívějším tónem. „Bydleli jsme v tomto městě a zemi, a zdálo se nám, že v ní jediné v celé Evropě nekolísá svět ve svých základech. Měli jsme peníze na několik měsíců a Helena s sebou přivezla své šperky, které jsme mohli prodat. Kromě toho byly ještě ve Francii kresby mrtvého Schwarze.“

Léto 1939! Vypadalo to, jako by chtěl Bůh ještě jednou ukázat světu, co je mír a co svět ztratí. Dny byly až po okraj naplněny klidem tohoto léta a staly se přímo neskutečné, když jsme později opustili Curych, abychom se odebrali na jih Švýcarska k Lago Maggiore.

Helena psala a telefonovala její rodina. Helena nezanechala doma žádnou jinou zprávu, než že zase musí odjet do Curychu ke svému lékaři. Pro rodinu bylo snadné zjistit její adresu při skvělém ohlašovacím systému ve Švýcarsku. Teď byla zahrnována otázkami a výčitkami. Ještě se mohla vrátit. Museli jsme se rozhodnout.

Bydleli jsme oba v témže hotelu. Ale nebydleli jsme spolu. Byli jsme manželé, ale naše pasy zněly na různá jména, a protože papír vítězí, nemohli jsme ve skutečnosti žít spolu. Byla to zvláštní situace, ale zesilovala náš pocit, že se pro nás ještě jednou obrátil čas nazpět. Podle jednéh zákonnů jsme byli mužem a ženou - podle druhých jsme jimi nebyli. Nové prostředí, dlouhé odloučení a především Helena, která se tak velice změnila od té doby, co byla tady - to všechno vytvářelo stav povznesené neskutečnosti a zároveň zářivě odtaziť skutečnosti, nad níž se lehce vznášela poslední mlha rozplývajícího se snu, na nějž se už člověk nemohl rozpomenout. Tenkrát jsem ještě nevěděl, odkud se to bere - přijímal jsem to jako neočekávaný dar, jako by mi bylo dovoleno opakovat kus špatně prožitého života a proměnit jej v plně prožívaný život. Z krtka, který se bez pasu prohrabával pod hranicemi, jsem se stal ptákem, pro nějž žádné hranice neexistovaly.

Jednou ráno, když jsem zašel pro Helenu, potkal jsem u ní jistého pana Krause, kterého mi představila jako zaměstnance německého konzulátu. Když jsem vešel do pokoje, oslovila mě francouzsky a říkala mi monsieur Lenoir. Kraus neporozuměl správně a zeptal se mě špatnou franštinou, zda nejsem synem slavného malíře.

Helena se zasmála. „Pan Lenoir je Ženevan," vysvětlovala. „Ale mluví také německy. S Renoirem je spřízněn jenom svým velkým obdivem."

„Milujete impresionistické obrazy?" zeptal se mě Krause.

„Má sám sbírku," řekla Helena.

„Mám několik kreseb," odpověděl jsem. Uvádět dědictví po mrtvém Schwarzovi jako sbírku byla pro mne zase jedna z nových Heleniných kapriol. Protože mě však jedna z jejích kapriol uchránila před koncentračním táborem, zúčastnil jsem se hry.

„Znáte sbírku Oskara Reinhardta ve Winterthuru?" zeptal se mě Krause přívětivě.

Přikývl jsem. „Reinhart má van Gogha, za něj bych dal měsíc života."

„Který měsíc?" zeptala se Helena.

„Kterého van Gogha?" zeptal se Krause.

„Zahradu v blázinci."

Krause se usmál. „Nádherný obraz!"

Začal hovořit o jiných obrazech, a když se dostal na Louvre, mohl jsem díky svému školení s mrtvým Schwarzem také něco říci. Také jsem teď pochopil Heleninu taktiku. Chtěla zabránit tomu, abych byl poznán jako její muž anebo jako emigrant. Německé konzuláty se neštítily udání u cizinecké policie. Cítil jsem, že Krause se snaží vypátrat, jaký je můj poměr k Heleně. Věděla to, než se vůbec začal ptát, a přibásnila mi ženu - Lucienne - a dvě děti, z nichž starší dcera prý hraje znamenitě na klavír.

Krausovy oči těkaly od jednoho k druhému. Využil rozhovoru, aby srdečně navrhl novou schůzku - třeba lunch v jednom z malých rybích restaurantů u jezera, tak zřídka prý se potkávají lidé, kteří opravdu rozumějí obrazům.

Souhlasil jsem stejně srdečně - až budu zase ve Švýcarsku. Bude to asi za čtyři až šest neděl. Byl překvapen.

Řekl, že se domníval, že bydlím v Ženevě. Vysvětlil jsem mu, že jsem Ženevan, ale že žiju v Belfortu. Belfort je ve Francii. Nemohl tam tak snadno po mě slídit. Když se loučil, nemohl si odpustit poslední otázku tohoto výslechu: Kde že jsme se s Helenou seznámili. Je přece tak vzácné najít sympatické lidi.

Helena na mě pohlédla. „U lékaře, pane Krause. Nemocní lidé jsou často sympatičtější než" - zlomyslně se usmála - „lidé kypící zdravím, kterým rostou dokonce i v mozku svaly namísto nervů."

Krause přijal tuto ránu s pohledem augura. „Rozumím, milostivá paní."

„Nepatří u vás Renoir k "zvrhlému umění?" zeptal jsem se, abych nezůstal za Helenou. „Van Gogh přece určitě."

„Ne pro nás znalce," odpověděl Krause s novým pohledem augura a proplul dveřmi.

„Co chtěl?" zeptal jsem se Heleny.

„Slídit. "Chtěla jsem tě varovat, abys nechodil. Ale tys už byl na cestě. Poslal ho můj bratr. Jak to všechno nenávidím!"

Stín ramene gestapa sáhl přes hranice, aby nám připomněl, že jsme ještě docela neunikli. Krause řekl Heleně, aby se příležitostně stavila na konzulátě. Nejde prý o nic důležitého, ale pasy mají mít nové razítko. Jakési výjezdní povolení. To prý bylo opomenuto.

„Říká, že prý jde o nové nařízení," prohlásila Helena.

„Lže," odpověděl jsem. „Jinak bych to věděl. Emigranti vědí o takovýchhle věcech okamžitě. Když tam půjdeš, možná že ti vezmou pas."

„Byla bych potom emigrantem jako ty?"

„Ano, kdyby ses nevrátila do Německa."

„Zůstanu," řekla. „Nepůjdu na konzulát a nevrátím se."

Nikdy jsme o tom předtím spolu nemluvili. Teď bylo rozhodnuto. Neodpovídal jsem. Jen jsem na Helenu pohlédl. Viděl jsem za ní nebe a stromy zahrady a úzký třpytivý pruh jezera. Na pozadí té spousty světla byl její obličej tmavý. „Nemáš za to žádnou odpovědnost," řekla netrpělivě. „Nepřemlouvals mě a nemá to s tebou nic společného. I kdybys neexistoval, nikdy bych se už nevrátila. Stačí to?"

„Ano," řekl jsem překvapen a trochu zahanben. „Ale na to jsem nemyslel."

„Já vím, Josefe. Tak o tom už tedy nemluvme. Už nikdy."

„Krause zase přijde," řekl jsem. „Anebo někdo jiný."

Přikývla. „Mohli by zjistit, kdo jsi, a dělat ti nepříjemnosti. Pojedme na jih."

„Do Itálie nemůžeme. Gestapo se příliš přátelí s Mussoliniho policií."

„Neexistuje žádný jiný jih?"

„Ano. Švýcarské Ticino. Locarno a Lugano."

Odpoledne jsme odjeli. O pět hodin později jsme seděli na náměstí v Asconě před Švýcarskou restaurací, ve světě, který nebyl vzdálen od Curychu pět, ale nejméně padesát hodin. Krajina byla italská. Místo bylo plné turistů a zdálo se, že nikdo nemyslí na nic jiného, než zaplavat si, ležet na slunci a honem ještě urvat ze života, kolik se dá. V těchto měsících byla v Evropě zvláštní nálada. Vzpomínáte si?" zeptal se Schwarz.

„Ano," odpověděl jsem. „Lidé doufali v zázrak. V druhý Mnichov. A v třetí. A tak dále."

„Byl to šerosvit naděje a zoufalství. Doba zatajovala dech. Pod transparentním a neskutečným stínem velké hrozby se nezdálo, že by ještě něco jiného vrhalo stín. Bylo to, jako by na zářícím nebi stála zároveň se sluncem obrovská středověká kometa. Všechno bylo uvolněné. A všechno bylo možné."

„Kdy jste odjeli do Francie?" zeptal jsem se.

Schwarz přikývl. „Máte pravdu. Všechno ostatní bylo jen přechodné. Francie je neklidný domov bezdomovců. Všechny cesty vedou vždycky tam. Helena obdržela po týdnu dopis od pana Krause. Vyzýval ji, aby okamžitě přišla na

konzulát v Curychu nebo v Luganu. Je to prý důležité.

Museli jsme pryč. Švýcarsko bylo příliš malé a příliš dobře organizované. Všude by nás zase našli. A já se svým falešným pasem jsem mohl být každým dnem zadržen kontrolou a vykázán.

Odjeli jsme do Lugana, ale nikoli na německý konzulát, nýbrž na francouzský konzulát pro vízum. Očekával jsem potíže, ale všechno šlo hladce. Dostali jsme na rok turistická víza. Počítal jsem nejvýše s třemi měsíci.

„Kdy odjedeme?“ zeptala se Helena.

„Zítřka.“

Poslední den jsme večeřeli v zahradě hostince U pošty v Roncu, ve vesnici, která je přilepena na horu vysoko nad jezerem jako vlaštovčí hnízdo. Mezi stromy zářily lampióny, kočky se plížily po zdech a od teras pod zahradou stoupala vůně růží a divokého jasmínu. Jezero s ostrovy, na nichž prý v dobách Římanů stál Venušin chrám, leželo tiše, hory kolem dokola strměly kobaltově modře proti jasnému nebi a my jsme jedli špagety a špikované maso a připíjeli k tomu tamější víno. Nad večerem se vznášela téměř nesnesitelná sladkost a zádumčivost.

„Škoda, že musíme odtud,“ řekla Helena. „Ráda bych tu zůstala celé léto,“

„To budeš říkat ještě častěji.“

„Co je lepší než říkat tohle? Dost často jsem říkala opak.“

„Co?“

„Škoda, že tu musím zůstat.“

Uchopil jsem ji za ruku. Její pleť byla velmi snědá, slunce potřebovalo jen pouhé dva dny, a její oči se zdály tím jasnější. „Strašně tě miluji,“ řekl jsem. „Miluji tě a tento okamžik a léto, které nezůstane, a tuto krajinu a rozloučení a poprvé ve svém životě i sebe samotného, protože jsem jako zrcadlo a zrcadlím tebe a tak tě mám dvakrát. Požehnán bud tento večer a tato hodina!“

„Všechno budiž požehnáno! Napijme se na to. Požehnán buď i ty, protože ses konečně jednou odvážil říci něco, nad čím by ses jinak červenal.“

„Už se červenám,“ odpověděl jsem. „Ale vnitřně a bez zahanbení. Dopřej mi trochu času, musím si ještě zvykat. Dokonce i housenka si musí zvykat, když po existenci v temnotě se dostane na světlo a zjistí, že má křídla. Jak šťastni jsou tady lidé! A jak tu voní divoký jasmín! Čišnice říká, že ho tu jsou celé lesy.“

Vypili jsme víno a kráčeli jsme úzkými uličkami na starou horskou silnici, která vede do Ascony. Hřbitov v Roncu visel plný květů a křížů nad cestou. Jih je svědce, odvane myšlenky a nastolí vládu fantazie. Potřebuje mezi palmami a oleandry jen nepatrnou pomoc. Nepatrnější než mezi vojenskými bagančaty a kasárnami. Jako velký šumící prapor vlálo nad námi nebe a hvězd stále přibývalo, jako by bylo nebe vlajkou Ameriky vesmíru, která se každou minutu rozšiřovala. Asconské náměstí se třpytivě odráželo se svými kavárnami daleko v jezeře a z údolí vanul chladný vítr.

Přišli jsme k domu, který jsme si pronajali. Stál u jezera a měl dvě ložnice. To zdejší morálce stačilo. „Jak dlouho ještě vystačíme?“ zeptala se Helena.

„Když budeme žít opatrně, snad rok a snad ještě o půl roku déle.“

„A když budeme žít neopatrně?“

„Pak jenom tohle léto.“

„Tak žijme neopatrně,“ řekla.

„Léto je krátké.“

„Ano,“ řekla náhle prudce. „Léto je krátké a život je krátký. Ale čím je to, že jsou krátké? Je to proto, že víme, že život je krátký. Vědí kočky, že je život krátký? Ví to pták? Motýl? Domnívají se, že život je věčný. Nikdo jim to neřekl! Proč to řekli nám?“

„Na to je hodně odpovědí.“

„Chci aspoň jednu!“

Stáli jsme v temném pokoji. Dveře a okna byla otevřena. „Jedna odpověď je ta, že by byl život nesnesitelný, kdyby byl věčný.“

„Ty myslíš, že by byl nudný? Tak jako život Boha? To není pravda. Dej mi jinou odpověď!“

„Protože je víc neštěstí než štěstí. A protože je to milosrdné, že to netrvá věčně.“

Helena se na okamžik odmlčela. „Nic z toho není pravda,“ řekla potom. „A my to říkáme jen proto, že víme, že nezůstaneme a že nemůžeme nic udržet, a v tom není žádné milosrdenství. Jen si je vymýšlíme. Vymýšlíme si je, abychom doufali.“

„Nevěříme přesto v naději?“ zeptal jsem se.

„Já v ni nevěřím!“

„V žádnou naději?“

„V nic. Každý se dostane na řadu.“ Rozhořčeně odhodila šaty na postel. „Každý. Také vězeň s nadějí, dokonce i když jednou unikne. Dostane se prostě na řadu příště!“

„To je právě to, večer doufá. Jedině v to.“

„Ano. To je všechno, co můžeme! Tak je tomu i s válkou. Celý svět doufá, že příště. Ale nikdo jí nemůže zabránit.“

„Válce ano,“ odpověděl jsem. „Smrti ne.“

„Nesměj se!“ vykřikla.

Přistoupil jsem k ní. Ustupovala dveřmi do zahrady. „Co je s tebou, Heleno?“ zeptal jsem se překvapeně. Venku bylo jasněji než v pokoji a já jsem viděl, že její obličej je zalit slzami. Neodpovídala a já jsem se neptal dále. „Jsem opilý,“ řekla konečně. „Nevidíš to?“

„Ne.“

„Vypila jsem příliš mnoho vína.“

„Příliš málo. Tady je ještě jedna láhev.“

Postavil jsem baňatou láhev vína na kamenný stůl, který stál na louce za domem, a odešel jsem do pokoje pro sklenky. Když jsem se vrátil, viděl jsem Helenu, jak jde po louce k jezeru. Nešel jsem ihned za ní. Naplnil jsem sklenky. V bledém odrazu nebe a jezera vypadalo víno černé. Pak jsem šel pomalu po louce dolů k palmám a oleandrům, které stály na břehu. Náhle jsem měl starost o Helenu a oddechl jsem si, když jsem ji uviděl. Stála u vody podivně pasivní a předkloněná, jako by cosi očekávala, zavolání nebo něco, co se před ní vynoří z vody. Choval jsem se tiše. Ne proto, abych ji pozoroval, ale proto, abych ji nepolekal. Po chvíli se povzddechla a napřímila se. Pak vešla do vody.

Když jsem viděl, že plave, vrátil jsem se a přinesl osušku a Helenin koupací plášť. Pak jsem se posadil na žulový balvan a čekal jsem. Viděl jsem její hlavu, se vzhůru vyčesanými vlasy, velice malou v dálce na vodě, a myslel jsem na to, že je Helena vším, co mám, a rád bych na ni byl zavolaal, aby se vrátila. Zároveň jsem však měl pocit, že si musí sama se sebou vybojovat cosi pro mě neznámého a že to dělá právě proto v tomto okamžiku; - voda pro ni byla osudem a otázkou a odpovědí a musela se s tím vším vyrovnat sama tak, jako každý - jediné, co může v takové situaci druhý udělat, je to, že je u toho, že existuje, aby případně mohl poskytnout trochu tepla.

Helena vyplula velkým obloukem na jezero, obrátila se a teď se vracela přímo ke mně. Naplňovalo mě štěstím, když jsem ji viděl, jak se přibližuje, nejdříve její tmavou hlavu na pozadí fialového jezera, až se pak utlá a světlá vynořila z vody a honem běžela ke mně. „Je zima. A člověku je až úzko. Pokojská vyprávěla, že na dně ostrova žije obrovská příšera.“

„Největší ryby v tomto jezeře jsou staré štiky,“ řekl jsem a zahalil ji do osušky. „Příšery tu nejsou. Ty jsou jen v Německu od roku 1933. Ale každá voda je v noci tajemná.“

„Když si dovedeme představit, že existují příšery, pak také musejí skutečně existovat,“ prohlásila Helena.

„Nemůžeme si vymyslet nic, co neexistuje.“

„To by byl jednoduchý důkaz pro existenci boží.“

„Nevěříš tomu?“

„Této noci věřím všemu.“

Opřela se o mě. Upustil jsem vlhkou osušku a podal jí koupací plášť. „Věříš tomu, že žijeme několikrát?“ zeptala se.

„Ano,“ odpověděl jsem bez váhání.

Vzdychla. „Zaplat' pánbůh! Teď bych se nedokázala hádat ještě o tomhle. Jsem unavená a je mi zima. Člověk zapomíná, že tohle je horské jezero.“

Kromě vína jsem koupil v hostinci U pošty ještě láhev grappy, čiré pálenky z matolin, které říkají ve Francii marc. Je aromatická a silná a hodí se pro takové okamžiky. Přinesl jsem ji a nalil Heleně plnou sklenku. Pomalu ji vypila. „Neodcházím odsud ráda,“ řekla.

„Zítřka na to zapomeneš,“ odpověděl jsem. „Odjedeme do Paříže. Ještě nikdy jsi tam nebyla. Je to nejkrásnější město na světě.“

„Nejkrásnější město na světě je to, kde je člověk“ šťasten. Je to banální fráze?“

Zasmál jsem se. „K čertu se stylistickou střízlivostí!“ řekl jsem. „Nemůžeme ani mít dost banalit! Zvláště ne takovýchhle. Chceš ještě jednu grappu?“

Přikývla a přinesl jsem i sobě sklenku. Seděli jsme u kamenného stolu na louce, dokud se Heleně nechtělo spát. Doprovodil jsem ji do postele. Uснуla vedle mne. Díval jsem se otevřenými dveřmi na louku, která pomalu modrala a pak náhle vypadala stříbrná. Helena se za hodinu probudila a odešla do kuchyně pro vodu. Vrátila se s dopisem, který přišel, když jsme byli v Roncu. Ležel zřejmě v jejím pokoji. „Od Martense,“ řekla.

Přečetla dopis a pak ho odložila. „Vi to, že jsi tady?“ zeptal jsem se.

Přikývla. „Vysvětlil mě rodině, že jsem zase odjela na jeho radu do Švýcarska k prohlídce a že tu budu muset několik týdnů zůstat.“

„Ty jsi k němu chodila na léčení?“

„Občas.“

„Co ti bylo?“

„Nic zvláštního,“ řekla a uložila dopis do kabelky. Nedala mi ho přečíst.

„Od čeho máš vlastně tu jizvu?“ zeptal jsem se.

Napříč žaludku se jí táhla tenká bílá čára. Všiml jsem si jí už předtím, ale teď byla na hnědé kůži vidět zřetelněji.

„Malá operace. Nic podstatného.“

„Jaká operace?“

„Operace, o níž se nemluví. Ženy mívají občas takové věci.“

Zhasla světlo. „Je dobře, že sis pro mě přijel,“ zašeptala. „Už jsem to nemohla vydržet. Miluj mě! Miluj mě a neptej se. Na nic. Nikdy.“

X

„Šťěstí,“ řekl Schwarz. „Jak se zmenšuje a sráží ve vzpomínce! Jako laciná látka v prádle. Jenom neštěstí se počítá. Přijeli jsme do Paříže a našli jsme si pokoje v malém hotelu na levém břehu Seiny na Quai des Grands-Augustins. Hotel neměl výtah. Schody byly stářím sešlé a zprohýbané a pokoje malé. Ale byla z nich vyhlídka

na Seinu, na knihkupecké krámký na nábřeží, na Conciergerii a na Notre Dame, měli jsme pasy. Byli jsme až do září 1939 lidmi.

Byli jsme lidmi až do září a bylo jedno, jsou-li naše pasy pravé nebo ne. Nebylo to už jedno, když vypukla Studená válka. „Z čeho jsi žil, když jsi byl tady sám?“ zeptala se mě Helena několik dní po našem příjezdu v červenci. „Směl jsi pracovat?“

„Ovšem, že ne. Vždyť jsem přece nesměl existovat. Jak jsem potom měl dostat povolení k práci?“

„Z čeho jsi tedy žil?“

„Už ani nevím,“ odpověděl jsem podle pravdy. „Pracoval jsem v mnoha povoláních. Vždycky krátkou dobu. Ve Francii se nebere všechno tak přesně. Dost často je příležitost udělat něco ilegálně, obzvláště když člověk pracuje lacino. Nakládal jsem a skládal bedny v tržnici, byl jsem číšníkem, prodával jsem punčochy, kravaty a košile, dával jsem hodiny němčiny, občas jsem něco dostal z výboru pro uprchlíky, prodával jsem, co jsem ještě měl, byl jsem řidičem, psal jsem pro švýcarské noviny menší články.“

„Nemohl ses stát zase redaktorem?“

„Ne. K tomu je zapotřebí povolení k pobytu a k práci. Mé poslední zaměstnání bylo psaní adres. Pak přišel Schwarz a s ním můj apokryfní život.“

„Proč apokryfní?“

„Podvržený, skrytý pod ochranou mrtvého a pod ochranou cizího jména.“

„Chtěla bych, abys tomu říkal jinak,“ řekla Helena.

„Můžeme tomu říkat jak chceme. Dvojitý život, vypůjčený život anebo druhý život. Nejspíše druhý život. Cítím to tak. Jsme ztroskotanci, kteří ztratili svou vzpomínku. Nemají čeho litovat. Neboť vzpomínka je vždycky zároveň i lítost, že člověk to dobré, co měl, časem ztratil a že to špatné neudělal lépe.“

Helena se zasmála. „Co jsme teď? Podvodníci, mrtví anebo duchové?“

„Legálně jsme turisté. Smíme tu být, ale nesmíme pracovat.“

„Dobrá,“ řekla. „Tak tedy nepracujme. Víš co, půjdeme na Ile-St-Louis, sedneme si na sluníčku a potom si zajdeme do Café de la France a pojíme na ulici. Je to dobrý program?“

„To je velmi dobrý program,“ řekl jsem a při tom zůstalo. Nehledal jsem už žádnou příležitostnou práci. Byli jsme spolu od časného jitra do časného jitra a po týdny jsme se od sebe neodloučili. Čas šuměl mimo nás zvláštními vydáními novin, poplašnými zprávami a mimořádnými konferencemi, ale nebyl v nás. Nežili jsme v něm. Neexistoval pro nás. Co existovalo? Věčnost! Když cit všechno vyplňuje, není již pro čas místa. Člověk dosáhl jiných břehů mimo čas. Anebo tomu nevěříte?“

Schwarzova tvář měla zase onen intenzivní zoufalý výraz, který jsem spatřil už předtím. „Anebo tomu nevěříte?“ zeptal se.

Byl jsem unaven a proti své vůli jsem začínal být netrpělivý. Slyšet o štěstí je nezajímavé a Schwarzův rozmar s věčností se stával rovněž nezajímavým. „Nevím,“ odpověděl jsem bezmyšlenkovitě. „Možná že je to štěstí nebo věčnost, když se v tom člověk utápí. Pak už nelze měřit čas kalendářem a nepozbývá to platnosti. Když ale žije člověk dál, pak nemůže dělat nic proti tomu, aby navzdory všemu se zase z toho vyvinul kus času a pomíjivosti.“

„Nesmí to zahynout!“ řekl Schwarz náhle prudce. „Musí to zůstat jako mramorová socha! Ne jako pískový hrad, z něhož každý den vítr něco odvane! Co se stane s mrtvými, které milujeme? Co se s nimi stane, pane? Nejsou pokaždé zabíjeni ještě jednou? Kdepak jinde jsou než v naší vzpomínce? A nestáváme se tak všichni vrahy, aniž bychom chtěli? Mám přenechat hoblíku času tvář, kterou znám já sám? Víím, že mi musí zvětrat a že se časem zfalšuje, jestliže ji nedokážu dostat ze svého nitra, jestliže ji nedokážu postavit mimo sebe, aby lži mého mozku, který žije dál, ji nemohly obrůst jako břečťan a ničit ji, až tu konečně zbude jenom břečťan a až se stane živnou půdou pro cizopasný čas! Já to víím! Proto ji musím zachránit dokonce před sebou samým, před šíravým egoismem touhy žít dál, který ji chce zapomenout a zničit! Nechápete to?“

„Chápu, pane Schwarz,“ odpověděl jsem obezřetně. „Vždyť proto se mnou mluvíte, abyste ji zachránil sám před sebou.“

Zlobil jsem se sám na sebe, že jsem mu předtím odpověděl tak nepozorně. Muž přede mnou byl jakýmsi logickým a poetickým způsobem vyšinutý, jakýsi Don Quijote, který chtěl bojovat proti větrným mlýnům doby, - a já jsem měl příliš mnoho úcty k bolesti, než abych chtěl zjišťovat, proč a jak daleko se s tím dostane.

„Když se mi to podaří -“ řekl Schwarz a zajíkl se. „Když se mi to podaří, pak je to přede mnou jisté. Věříte tomu přece také?“

„Ano, pane Schwarz. Naše vzpomínka není skříňka ze slonoviny v hermeticky uzavřeném muzeu. Je to zvíře, které žije a žere a tráví. Požírá sama sebe jako bájný fénix, abychom mohli žít dále a abychom naší vzpomínkou nebyli zničeni. Chceme tomu zabránit.“

„Tak je to!“ Schwarz na mě vděčně pohlédl. „Vy jste řekl, že jenom když člověk zemře, vzpomínka zkamení. Zemřu.“

„Byl to nesmysl, co jsem říkal,“ prohlásil jsem unaveně. Nenáviděl jsem takovéhle rozhovory. Poznal jsem příliš mnoho podobných neurotiků; vyhnanství je rodilo jako louka houby po dešti.

„Nevezmu si také sám život,“ řekl Schwarz a náhle se usmál, jako by věděl, nač myslím. „Na to jsou životy v tomto okamžiku příliš užitečné pro jiné účely. Zemřu jenom jako Josef Schwarz. Zítra ráno, až se rozloučíme, přestane Josef Schwarz existovat.“

Jako blesk mi hlavou prolétla myšlenka a zároveň divoká naděje. „Co chcete udělat?“ zeptal jsem se.

„Zmizet.“

„Jako Josef Schwarz?“

„Ano.“
„Jako jméno?“
„Jako všechno, co ve mně bylo Josefem Schwarzem. A také jako to, co jsem byl předtím.“
„A co chcete udělat s pasem?“
„Už ho nepotřebuju.“
„Máte jiný?“
Schwarz zavrtěl hlavou. „Nepotřebuju žádný pas.“
„Máte v něm americké vízum?“
„Ano.“
„Chcete mi ho prodat?“ zeptal jsem se, ačkoliv jsem neměl peníze.
Schwarz zavrtěl hlavou.
„Proč ne?“
„Nemohu ho prodat,“ řekl Schwarz. „Sám jsem ho dostal darem. Ale mohu vám ho darovat. Zítra ráno. Můžete ho potřebovat?“
„Pane bože!“ řekl jsem a dech se mi tajil. „Potřebovat! Zachránil by mě. Nemám ve svém pasu americké vízum a nevím, jak bych je dokázal do zítřka odpoledne sehnat.“
Schwarz se tesklivě usmál. „Jak se všechno opakuje! Připomínáte mi dobu, kdy jsem seděl v pokoji umírajícího Schwarze a myslel jenom na pas, který by ze mě zase udělal člověka. Dobrá. Dám vám svůj pas. Stačí vyměnit fotografii. Stáří bude přibližně souhlasit.“
„Pětatřicet,“ řekl jsem.
„Budete o rok starší. Znáte někoho, kdo je šikovný na pasy?“
„Znám tu někoho,“ odpověděl jsem. „Fotografie se dá snadno vyměnit.“
Schwarz přikývl. „Snáze než osobnost.“ Chvilí civěl před sebe. „Nebylo by to zvláštní, kdybyste teď také začal milovat obrazy? Tak jako mrtvý Schwarz a potom já?“
Nemohl jsem si pomoci, ale pocítil jsem lehké zamrazení. „Pas je kus papíru,“ řekl jsem. „Žádná magie.“
„Ne?“ zeptal se Schwarz.
„Snad přece,“ odpověděl jsem. „Ale ne natolik. Jak dlouho jste zůstal v Paříži?“
Byl jsem tak vzrušen Schwarzovým slibem, že mi dá svůj pas, že jsem ani neposlouchal, co říká. Přemýšlel jsem jenom o tom, co dělat, abych dostal také vízum pro Ruth. Snad bych ji mohl vydávat na konzulátě za svou sestru. Bylo nepravděpodobné, že to něco pomůže, protože americké konzuláty byly velmi striktní. Ale musel jsem se o to pokusit, nestane-li se ještě jeden zázrak. Pak jsem najednou slyšel Schwarzův hlas.
„Náhle stál ve dveřích našeho pokoje v Paříži,“ řekl Schwarz.
„Zabralo mu to šest týdnů, ale našel nás. Tentokrát nezmobilizoval žádného úředníka z německého konzulátu. Přišel osobně a stál před námi v malém hotelovém pokoji, na jehož zdech byly kopie milostných kreseb z osmnáctého století. Georg Jürgens, obersturmbannführer, Helenin bratr, velký, ramenatý, stokilový a třikrát němečtější než v Osnabrücku, ačkoli byl v civilu. Upřeně na nás zíral.“
„Tak tedy je všechno lež,“ řekl. „Vždyť jsem si myslel, že to někde notně páchne!“
„Co je vám na tom divného?“ odpověděl jsem. „Páchne to všude, kam přijdete. Pořádně! Protože jste přišel.“
Helena se zasmála. „Nesměj se!“ zařval Georg.
„Neřvete tu!“ odpověděl jsem. „Nebo vás dám vyhodit!“
„Proč se o to nepokusíte sám?“
Potřásl jsem hlavou. „Pořád si ještě hrajete na hrdinu, když to není nebezpečné? Jste o dvacet kil těžší než já. Nikdo nestranný by nás nepostavil proti sobě jako boxery do ringu. Co tu chcete?“
„Do toho vám, vy vlastizrádče, vůbec nic není. Jděte ven! Chci mluvit se svou sestrou!“
„Zůstaň tady!“ řekla mi Helena. Její oči se leskly hněvem. Pomalu vstala a uchopila mramorový popelník.
„Ještě jednu takovou větu a tahle věc ti vletí do obličeje,“ řekla velice klidně Georgovi. „Nejsi v Německu.“
„Bohužel ještě ne! Ale jen počkejte - tohle bude brzy Německo!“
„Nikdy to nebude Německo,“ řekla Helena. „I kdybyste vy pruští křováci to přechodně dobyli, zůstane to Francií. Přišel jsi, abys diskutoval o tomhle?“
„Přišel jsem, abych tě odvezl domů. Nevíš, co se ti stane, když tě tady překvapí válka?“
„Ne mnoho.“
„Vsadí tě do vězení.“
Viděl jsem, že Helena byla na okamžik překvapena.
„Možná že nás vsadí do tábora,“ řekl jsem. „Ale bude to - internační tábor - a žádný koncentrační tábor jako v Německu.“
„Co vy už o tom víte!“ zavrčel Georg.
„Dost,“ odpověděl jsem. „Byl jsem v jednom z vašich táborů - s vaší pomocí.“
„Vy červe jste byl ve výchovném táboře,“ prohlásil Georg pohrdavě. „Ale nebylo to nic platné. Dezertoval jste, jakmile jste byl propuštěn.“
„Závidím vám vaše výrazy,“ řekl jsem. „Když vám někdo unikne, je to dezerce.“
„Copak jiného? Měl jste rozkaz, abyste neopouštěl Německo.“
Mávl jsem rukou. Měl jsem dost podobných rozhovorů s Georgem, ještě než měl moc mě dát za to zavřít.
„Georg byl vždycky idiot,“ řekla Helena. „Svalnatý slaboch. Potřebuje opancérovaný světový názor jako tlustá žena korzet, protože by se jinak roztekl. Nehádej se s ním. Běsní, protože je slabý.“

„Nech toho!“ odpověděl Georg pokojněji, než jsem očekával. „Sbal si věci, Heleno. Situace je vážná. Dnes večer odjedeme domů.“

„Jak vážná je situace?“

„Bude válka. Jinak bych tu nebyl.“

„Jinak bys tu také byl,“ řekla Helena. „Stejně jako jsi byl před dvěma lety ve Švýcarsku, když jsem se nechtěla vrátit. Nehodí se ti, že sestra tak věrného soukmenovce nechce žít v Německu. Tehdy jsi dosáhl toho, že jsem se vrátila. Teď tu zůstanu, a už se o tom nechci bavit.“

Georg na ni upřeně hleděl. „Kvůli tomuhle ubožáckému padouchovi? Zase tě obalamutil?“

Helena se zasmála. „Padouch - jak dlouho už jsem to neslyšela. Máte opravdu předpotopní slovník! Ne, tenhle padouch, můj muž, mě neobalamutil. Udělal dokonce všechno, abych se vrátila, a měl lepší argumenty než ty.“

„Chci si s tebou promluvit o samotě,“ řekl Georg.

„Nebude ti to nic platné.“

„Jsme sourozenci.“

„Jsem vdaná.“

„To nejsou krevní pouta,“ prohlásil Georg. „Ani jsi mi nenabídla židli,“ dodal náhle dětinsky uražen. „Člověk přijede až z Osnabrücku, a je odbýván vstoje.“

Helena se zasmála. „Tohle není můj pokoj. Nájemné platí můj muž.“

„Posaďte se, obersturmbannführere a Hitlerův pohůnku. A brzy zase odejdete.“

Georg se na mě vztekle podíval a posadil se na stářím sešlou pohovku, až zapraskala. „Chtěl bych si promluvit se svou sestrou o samotě, nedovedete to pochopit?“

„Nechal jste mě s ní mluvit o samotě, když jste mě dal zatknout?“ opáčil jsem.

„To bylo něco docela jiného,“ zafuněl Georg.

„U Georga a jeho soukmenovců je to vždycky něco jiného, když dělají totéž jako ostatní lidé,“ řekla Helena sarkasticky. „Když zavírají anebo zabíjejí lidi, kteří mají jiný názor než oni, pak tím brání svobodu myšlení. Když tě poslali do koncentračního tábora, bránili poskvěnou čest své vlasti - není to tak Georgu?“

„Přesně tak!“

„Kromě toho má vždycky pravdu,“ řekla Helena. „Nikdy v něm nejsou pochybnosti a nikdy nemá špatné svědomí. A vždycky také stojí na správné straně, na straně moci. Je jako jeho vůdce - nejpokojnější člověk na světě, když druzí dělají to, co považuje za správné. Kazimíry jsou vždycky ti druzí. Není to tak, Georgu?“

„Co to má tady s námi společného?“

„Nic,“ řekla Helena. „A všechno. Copak nevidíš, jak směšně tu působíš, ty sloupe osobitosti, v tomto tolerantním městě? I v civilu máš pořád holínky, abys mohl dupat po druhých. Ale tady nemáš žádnou moc. Dosud ne! Tady mě nemůžeš dát zapsat do toho svého upoceného ploskonohého nacistického spolku žen! Tady mě taky nemůžeš hlídat jako vězně! Tady mohu dýchat a tady chci dýchat.“

„Máš německý pas! Bude válka. Vsadí tě tu do vězení.“

„Ještě ne! A pak mnohem raději tady, než u vás! Vy byste mě dali také zavřít! Neploužila bych se už jako nemá, když jsem se zase nadýchala sladkého vzduchu svobody a když jsem vám unikla, vašim kasárnám a líhništím a vašemu neutěšenému křiku!“

Vstal jsem. Nechtěl jsem, aby odhalovala své nitro před nacistickým hulvátém, který ji nedokáže nikdy pochopit. „Tenhle je vinen!“ zavřestl Georg. „Zatracený kosmopolita! Zkazil tě! Počkej, chlapče, ještě spolu budeme účtovat!“

Vstal. Nebylo by bývalo pro něj těžké mě srazit k zemi. Byl daleko silnější než já a má pravá paže byla v lokti trochu ochrnutá od toho dne, kdy jsem byl podroben v koncentračním táboře nacionální výchově. „Nedotýkej se ho!“ řekla Helena velmi tiše.

„Musíš toho zbabělce bránit?“ zeptal se Georg. „Nedokáže to sám?“

Schwarz se obrátil ke mně. „S tělesnou převahou je to zvláštní. Je to nejprimitivnější převaha, která existuje, a nemá nic společného s odvahou a mužností. Revolver v ruce mrzáka ji může zmařit, je záležitostí kil a svalů, nic víc - ale přesto se člověk cítí pokořen, když se setká s její brutalitou. Každý ví, že opravdová odvaha začíná jinde a že svalovec, který provokuje, by pravděpodobně bídne selhal - přesto hledáme jalové výmluvy a zbytečné omluvy a cítíme se bídne, když odmítneme dát se zmrazit. Není to tak?“

Přikývl jsem. „Je to nesmyslné, ale snad právě proto obzvlášť urážlivé.“

„Byl bych se bránil,“ řekl Schwarz. „Přirozeně bych se byl bránil.“

Pozvedl jsem ruku. „Pane Schwarz, nač? Mně to nemusíte vysvětlovat“

Slabě se usmál. „To je pravda. Ale vidíte, jak hluboce to ve mně sedí, že se to pokouším vysvětlit dokonce ještě teď? Vězí to ve mně jak harpuna v mase. Kdy přestává ta troška mužské ješitnosti?“

„Co se stalo?“ zeptal jsem se. „Došlo k tomu?“

„Ne. Helena se náhle rozesmála. „Podívej se na tohohle hlupáka!“ prohodila ke mně. „Myslí si, když tě srazí k zemi, že začne pochybovat o tvé mužnosti a že se kajícím vrátím do země jednostranného pěstního práva.“ Obrátila se ke Georgovi. „Ty se svým žvaněním o odvaze a zbabělosti. Tenhle“ - ukázala na mě - „měl víc odvahy, než si vůbec dovedeš představit! Přišel si pro mě. Vrátil se kvůli mně a odvedl si mě.“

„Co?“ Georg na mě vyvalil oči. „Do Německa?“

Helena se vzpamatovávala. „To je jedno. Jsem tady a už se nevrátím.“

„Odvedl si tě?“ zeptal se Georg. „Kdo mu pomáhal?“

„Nikdo,“ řekla Helena. „Ty bys chtěl zase dát honem zatknout pár lidí, že?“

Nikdy jsem ji dosud takhle neviděl. Byla tak nabita odporem, hnusem, nenávistí a jiskřivým triumfem ze zdařilého úniku, že se až chvěla. Vedlo se mi podobně. Ale u mě se náhle jako blesk, který oslňuje, vynořilo něco jiného - náhlá myšlenka na pomstu. Georg tu neměl žádnou moc. Nemohl zapískat na své gestapo. Byl sám.

Tato myšlenka mě tak zmátla, že jsem nevěděl, co mám v tom okamžiku dělat. Nemohl jsem se s ním prát a také jsem to nechtěl. Chtěl jsem zhasit toho tvora, který stál přede mnou. Neměl už existovat. Ke zničení ztělesněného zla není zapotřebí rozsudku. S Georgem to bylo stejné. Zničit ho neznamenal jen pomstu - znamenalo to také zachránit desítky neznámých budoucích obětí. Šel jsem ke dveřím, aniž jsem pomýšlel na to, co dělám. Divil jsem se, že nevrávorám. Musel jsem být sám. Musel jsem uvažovat. Helena na mě pozorně hleděla. Neříkala nic. Georg mě pohrdavě pozoroval a pak se zase posadil. „Konečně!“ zavrčel, když jsem za sebou zavřel dveře.

Setupoval jsem po schodech dolů. Bylo cítit oběd - rybu. Na podestě stála italská truhlice. Často jsem přešel kolem ní, ale nikdy jsem si ji nevšímal. Teď jsem viděl řezby tak přesně, jako bych si ji chtěl koupit. Jako náměsíčník jsem šel dále. Ve druhém poschodí byly otevřené dveře. Pokoj byl světlezeleně vymalován, okna byla otevřená a pokojská právě obracela matrace postele. Je to zvláštní, co člověk všechno nevidí, když si myslí, že vzrušením nevidí vůbec nic!

Zaklepal jsem na dveře známého, který bydlel v prvním poschodí. Jmenoval se Fischer a jednou mi ukazoval revolver, který měl, aby pro něho byl život snesitelnější. Zbraň mu dodávala iluzi, že snáší bědnou a bezútěšnou existenci emigranta dobrovolně, protože má možnost volby ukončit ji, kdykoliv se mu zachce.

Fischer nebyl doma, ale jeho pokoj nebyl zamčen. Neměl co skrývat. Vešel jsem dovnitř, abych na něj počkal. Nevěděl jsem přesně, co opravdu chci, ačkoliv jsem věděl, že si od něho musím vypůjčit zbraň. Bylo nesmyslné zabít Georga v hotelu, to mi bylo jasné. Bylo by to ohrozilo Helenu a mě i ostatní emigranty, kteří tam žili. Posadil jsem se na židli a snažil jsem se uklidnit. Nepodařilo se mi to. Seděl jsem a civěl před sebe. Náhle se rozezpíval kanárek. Byl v drátěné kleci mezi okny. Neviděl jsem ho předtím, a lekl jsem se, jako by do mě byl někdo vrazil. Hned poté vešla Helena.

„Co tu děláš?“ zeptala se.

„Nic. Kde je Georg?“

„Je pryč.“

Nevěděl jsem, jak dlouho jsem byl ve Fischerově pokoji. Zdálo se mi, že to byla velmi krátká doba. „Přijde zase?“ zeptal jsem se.

„Nevím. Je tvrdohlavý. Proč jsi odešel z pokoje? Abys nás nechal o samotě?“

„Ne,“ řekl jsem. „Ne proto, Heleno. Najednou jsem ho už nemohl snést.“

Stála ve dveřích a hleděla na mne. „Nenávídíš mě?“

„Tebe nenávidět?“ zeptal jsem se udiveně. „Proč?“

„Napadlo mě to, když Georg odešel. Kdyby ses byl se mnou neoženil, nebylo by se ti tohle všechno přihodilo.“

„Bylo by se mi stalo totéž. Anebo ještě něco horšího. Možná že Georg svým způsobem dokonce ještě bral ohledy kvůli tobě. Nebyl jsem zahrán do elektrického ostnatého drátu a nebyl jsem oběšen na řeznickém háku. Já a nenávidět tě! Jak si můžeš myslet něco takového!“

Náhle jsem opět viděl za Fischerovými okny zelené léto. Pokoj byl do dvora a tam stál veliký kaštan, jehož listovím prosvítalo slunce. Křeč v mém zátylku povolila jako kocovina za pozdního odpoledne. Zase jsem si uvědomoval svou existenci. Věděl jsem, který je den a že je venku léto, že jsem v Paříži a že se lidé nestřílejí jako zajíci. „Spíše já bych si mohl myslet, že mě nenávidíš,“ řekl jsem. „Anebo že mnou pohrdáš.“

„Já?“

„Ano. Protože tě nedokážu uchránit před tvým bratrem. Protože -“

Odmlčel jsem se. Uplynulé minuty byly náhle nesmírně vzdálené. „Co tu děláme?“ řekl jsem. „V tomhle pokoji?“

Vyšli jsme po schodech nahoru. „Všechno, co Georg říkal, je pravda,“ řekl jsem. „Musíš to vědět! Bude-li válka, jsme příslušníky nepřátelského státu, a ty ještě víc než já.“

Helena otevřela okno a dveře. „Páchnou to tu vojenskými bagančaty a terorem,“ řekla. „Vpusťme srpen dovnitř! Necháme okna otevřená a půjdeme. Je už čas k obědu.“

„Ano, a je čas, abychom opustili Paříž.“

„Proč?“

„Georg se pokusí mě udat.“

„Tak daleko mu to nemyslí. Neví, že tu žiješ pod cizím jménem.“

„Napadne ho to. A zase se vrátí.“

„Možná. Pak ho vyhodím. Pojďme na ulici.“

Zašli jsme do malé restaurace za justičním palácem a jedli jsme u stolu na chodníku. Měli páté maison, boeuf à la mode, salát a camembert. K tomu jsme pili vouvrayské a potom kávu. Vzpomínám si přesně na všechno, dokonce i na zlatavou kůrku na chlebu a na otlučené kávové šálky. Tehdy v poledne jsem byl vyčerpán hlubokou anonymní vděčností. Připadalo mi, jako bych byl unikl z temného špinavého kanálu, kam jsem se neodvažoval ohlédnout, protože jsem byl částí této špíny, aniž jsem to předtím věděl. Unikl jsem a seděl jsem teď u stolu s červeně a bíle károvaným ubrusem a cítil jsem se očištěn a zachráněn, slunce se žlutě odráželo ve víně, vrabci štěbetali nad hromádkou kobyliců, kočka hostinského se na ně dívala nasyceně a bez zájmu, na tichém náměstí vanul lehký větřík a život byl zase tak dobrý, jak bývá jen v našich přáních.

Potom jsme šli medově zbarveným letním odpolednem Paříže a zastavili jsme se před výkladem malého

krejčovství. Často jsme tam už stáli. „Měla bys mít nové šaty.“ řekl jsem.

„Ještě teď?“ zeptala se Helena. „Těsně před válkou? Není to extravagantní?“

„Právě teď ještě. A právě proto, že je to extravagantní.“

Políbila mě. „Dobrá!“

Seděl jsem klidně v křesle u dveří do zadního pokoje, kde se zkoušely šaty. Majitelka přinášela šaty a Helena byla brzy tak zaujata, že na mě skoro zapomněla. Slyšel jsem hlasy obou žen přecházet sem a tam a viděl jsem ve škvíře dveří, jak se kmitají šaty a občas Helenina nahá snědá záda, a zmocňovala se mě příjemná únava, která měla do sebe cosi z bezbolestného nevědomého umírání.

Trosku zahanbeně jsem si uvědomil, proč jsem chtěl šaty koupit. Byla to jakási vzpoura proti tomuto dnu, proti Georgovi, proti mé bezmocnosti - dětinský vzdálený pokus o ještě dětinštější ospravedlnění.

Vzpamatoval jsem se, když Helena stála náhle přede mnou ve velmi široké strakaté sukni s černým krátkým a přiléhavým svetrem. „To je ono!“ prohlásil jsem. „To vezmeme.“

„Je to moc drahé,“ řekla Helena.

Švadlena ujišťovala, že je to model známé firmy - šarmantní lež -, ale shodli jsme se a vzali šaty hned s sebou. Je dobré koupit něco, co si člověk nemůže dovolit, myslel jsem si. Lehkomyšlnost s tím spojená zaplašila poslední Georgův stín. Helena na sobě měla šaty večer a také v noci, když jsme ještě jednou vstali a vykláněli se z okna, abychom se nenasytně dívali na město, stále znovu, neohlížejíce se na spánek, protože jsme věděli, že už nám zbývá jen málo času.“

XI

„Co zbývá?“ řekl Schwarz. „Už teď se to sráží jako košile, ze které byl vyprán škrob. Perspektiva času už se ztratila. To, co bylo krajinou, je teď plochým obrazem, na který dopadá proměnlivé světlo. Už to ani není obraz - je to rozplývající se vzpomínka, ze které se zdvíhají nahodilé obrazy - okno hotelu, nahé rameno, šeptaná slova, která žijí přízračně dále, světlo nad zelenými střechami, noční pach lodě, měsíc na šedém kameni katedrály, odevzdaná tvář a zase jiná tvář v Provinci anebo v Pyrenejích a pak strnulá poslední tvář, kterou člověk nikdy nepoznal a která chce náhle zatlačit ostatní tváře, jako by všechno předtím bylo jen omylem.“

Pozvedl hlavu. Jeho tvář vyjadřovala zase utrpení, do něhož se marně pokoušel vnutit úsměv. „Už je to jen tady,“ řekl a ukázal na svou hlavu. „A i tu je to ohroženo jako šaty ve skříni plné molů. Proto vám to vyprávím. Uchováte to dál, u vás nehrozí nebezpečí. Vaše paměť se nepokouší vše zapudit, abyste se zachránil, tak jako se o to pokouší moje paměť. U mě je to špatně schováno. Už teď přebujela poslední strnulá tvář jako rakovina ostatní dřívější tváře -“ jeho hlas se zvýšil, „- a ty druhé tváře, ty přece byly. To jsme byli my, nikoli ona neznámá, strašná, poslední -“

„Zůstali jste ještě v Paříži?“ zeptal jsem se.

„Georg přišel ještě jednou,“ řekl Schwarz. „Zkoušel to sentimentalitou a výhrůžkami. Nebyl jsem přítom, když přišel. Viděl jsem ho jen, když opouštěl hotel. Zastavil se přede mnou: „Ty lumpe!“ řekl velmi tiše. „Ty sestru zničíš! Ale jen počkej! Brzy tě dopadneme! Za pár týdnů vás máme oba! A pak se, chlapečku, o tebe postarám sám! Budeš se přede mnou ještě plazit na kolenou a úpěnlivě prosit, abych to s tebou skoncoval - jestli ještě budeš schopen promluvit!“

„Dovedu si to představit,“ odpověděl jsem.

„Vůbec nic si nedovedeš představit!“ Jinak by ses byl velkým obloukem vyhnul. Dám ti ještě jednu šanci. Jestli má sestra bude zase do tří dnů v Osnabrücku, jsem ochoten na leccos zapomenout. Do tří dnů! Rozumíš?“

„Není těžké vám rozumět.“

„Ne? Pak si tedy pamatuj, že má sestra musí nazpět. Víš to přece také, prokletý padouchu! Anebo snad chceš tvrdit, že nevíš, že je nemocná? S tím si na mě nechod!“

Zíral jsem na něj. Nevěděl jsem, zda si to teď vymyslel, nebo jestli je to pravda, nebo jestli tím míní to, co mu Helena vyprávěla, aby se dostala do Švýcarska. „Ne,“ řekl jsem. „To nevím!“

„Ne? Podívejme se! Nepohodlné, co? Musí k lékaři, prolhanče! Okamžitě! Napiš Martensovi a zeptej se ho. Ten to ví!“

Viděl jsem temné obrysy dvou lidí, kteří vcházeli otevřenými domovními dveřmi. „Do tří dnů,“ šeptal Georg. „Anebo vyblížeš po centimetrech svou ztracenou duši! Než se naděješ, jsem tu zas! V uniformě!“

Protlačil se mezi muži, kteří teď stáli v hale, a vypochoďoval ven. Oba mužové mě obešli a stoupali po schodech. Šel jsem za nimi. Helena stála ve svém pokoji u okna. „Potkals ho?“ zeptala se.

„Ano. Řekl, že jsi nemocná, že musíš zpět!“

Zavrtěla hlavou. „Co jeho všechno nenapadne!“

„Jsi nemocná?“ zeptal jsem se.

„Nesmysl!“ řekla. „To jsem si přece jenom vymyslela, abych se dostala pryč.“

„Řekl, že Martens to ví také.“

Helena se zasmála. „Ovšem, že to ví. Což si nevzpomínáš? Napsal mi do Ascony. Všechno jsem s ním dohodla.“

„Ty tedy nejsi nemocná, Heleno?“

„Vypadám nemocně?“

„Ne, ale to nic neznamená. Nejsi nemocná?“

„Ne,“ odpověděla netrpělivě. „Říkal Georg ještě něco?“

„Jako obvykle. Vyhrožoval. Co chtěl od tebe?"
„Totéž. Nemyslím, že ještě přijde."
„Proč vůbec přišel?"
Helena se usmála. Byl to zvláštní úsměv. „Myslí si, že mu patřím. Že musím dělat to, co chce on. Byl vždycky takový. Už v dětství. Bratři jsou často takoví. Myslí si, že jedná v zájmu rodiny. Nenávidím ho."
„Proto?"
„Nenávidím ho. To stačí. Řekla jsem mu to. Ale bude válka. On to ví."
Mlčeli jsme. Hukot aut na Quai des Grands-Augustins jako by zesílil. Za Conciergerii čněla jehla Sainte-Chapelle k jasnému nebi. Bylo slyšet křik kamelotů. Přehlušoval motory jako křik racků přehlušuje šumění moře.
„Nebudu tě moci ochránit," řekl jsem.
„To vím."
„Internují tě."
„A tebe?"
Pokrčil jsem rameny. „Mě pravděpodobně také. Možná, že nás od sebe odloučí."
Přikývla.
„Věznice ve Francii nejsou žádná sanatoria."
„VNěmecku také ne."
„VNěmecku by tě nezavřeli."
Helena mávla odmítavě rukou. „Zůstanu tady! Udělal jsi svou povinnost a varoval jsi mě. Už o tom nepřemýšlej. Zůstanu. Nemá to s tebou nic společného. Nevrátím se."
Pohlédl jsem na ni.
„K čertu s jistotou!" řekla. „A k čertu s opatrností! Užila jsem si jich dost."
Položil jsem jí ruku na rameno. „To se snadno řekne, Heleno -"
Odstrčila mě od sebe. „Tak si jdi!" vykřikla náhle. „Jdi a nebudeš mít žádnou odpovědnost! Nech mě samotnou! Jdi! Protluču se bez tebe."
Podívala se na mě, jako bych byl Georg. „Nebud' jako kvočna! Copak ty víš? Neudus mne svou starostí a strachem před odpovědností! Neodešla jsem kvůli tobě! Pochop to přece! Ne kvůli tobě! Kvůli sobě!"
„Chápu to."
Vrátila se ke mně. „Musíš tomu věřit," řekla měkce. „I když to tak" nevypadá! Chtěla jsem pryč! Že jsi přišel, to byla náhoda. Chápej to přece! Jistota není vždycky všechno."
„To je pravda," odpověděl jsem. „Ale člověk by ji chtěl, když někoho miluje. Pro toho druhého."
„Neexistuje žádná jistota. Neexistuje žádná," opakovala. „Neříkej nic. Já to vím! Lépe než ty! Všechno jsem si promyslela. Pane bože, jak dlouho jsem všechno promýšlela! Nemluvme už o tom, drahý. Venku nadchází večer a očekává nás. Nebudeme už mnoho večerů v Paříži."
„Nemůžeš jít do Švýcarska, když se nechceš vrátit?"
„Georg tvrdí, že nacisté přepadnou Švýcarsko, tak jako Belgii za první války."
„Georg neví všechno."
„Zůstaňme ještě tady. Třeba vůbec jenom lhal. Odkud by mohl tak přesně vědět, co se stane? Už jednou to tak vypadalo, jako by mělo dojít k válce. Pak přišel Mnichov. Proč by neměl přijít další Mnichov?"
Nevěděl jsem, jestli věří tomu, co říká, anebo jestli mě chce jen rozptýlit. Člověk tak snadno uvěří, když doufá, a toho večera tomu tak bylo. Jak by mohla Francie jít do války? Nebyla vyzbrojená. Musí ustoupit. Proč by měla bojovat za Polsko? Za Československo také nebojovala.
O deset dnů později byly uzavřeny hranice. Válka začala.

„Zatkli vás hned, pane Schwarz?" zeptal jsem se.
„Dopřáli nám ještě týden. Nesměli jsme opustit město. Byla to podivná ironie: po pět let jsem byl vykazován - a teď najednou mě nechťeli pustit. Kde jste byl vy?"
„V Paříži," řekl jsem.
„Byl jste také zavřen ve Velodromu?"
„Ovšem."
„Nevzpomínám si na váš obličej."
„Ve Velodromu byly houfy emigrantů, pane Schwarz."
„Vzpomínáte si na poslední dny před válkou, když Paříž byla zatemněna?"
„Ovšem, že si na to vzpomínám! Vypadalo to, jako by byl zatemněn celý svět."
„Modrá světlýka, která byla povolena," řekl Schwarz, „blikala v noci na rozích ulic, jako by to byly osvětlené skleněné nádoby souchotinářů. Město nejenom ztemnělo, - onemocnělo v té chladné modré temnotě, v níž to člověka mrazilo, ačkoli bylo léto. V těchto dnech jsem prodal jednu z kreseb, kterou jsem zdědil po mrtvém Schwarzovi. Chtěl jsem, abychom měli u sebe více peněz v hotovosti. Na prodeje to byla špatná doba. Překupník, ke kterému jsem zašel, nabízel velmi málo. Odmítl jsem a požádal jsem ho, aby mi kresbu vrátil. Nakonec jsem ji prodal jistému bohatému emigrantovi od filmu, který považoval věci za jistější než peníze. Poslední kresbu jsem si schoval u majitele hotelu. Pak přišla policie. Přišla si pro mě odpoledne. Byli to dva muži. Řekli mi, abych se rozloučil s Helenou. Stála přede mnou bledá, s planoucím očima. „To není možné," řekla.
„Bohužel ano," odpověděl jsem. „Je to možné. Pro tebe si také přijdou. Bude lepší, když své pasy nezahodíme. Ty si svůj také nech."

„Je to opravdu lepší," řekl jeden z policistů dobrou němčinou.

„Děkuji," odpověděl jsem. „Mohu se rozloučit o samotě?"

Policista pohlédl ke dveřím. „Kdybych byl chtěl utéci, byl bych to už mohl udělat před několika dny," řekl jsem.

Přikývl. Odešel jsem s Helenou do jejího pokoje. „Je to jiné, když se to stane, než když se o tom předtím mluví, že?" řekl jsem a objal jsem ji.

Vyvinula se z objetí. „Jak tě najdu?"

Mluvili jsme o obvyklých věcech. Měli jsme dvě adresy. Hotel a jistého Francouze. Policista zaklepal na dveře. Otevřel jsem. „Vemte si s sebou deku," řekl. „Je to jen na jeden nebo dva dny. Ale vemte si přesto deku a něco k jídlu."

„Nemám žádnou deku."

„Přinesu ti nějakou," řekla Helena. Rychle sbalila něco k jídlu. „Je to jen na jeden nebo dva dny?" zeptala se.

„Nejvýš," prohlásil policista. „Je třeba zjistit personálie a podobné věci. C'est la guerre, madame."

To jsme pak slyšeli ještě častěji. Schwarz vyndal z kapsy doutník a zapálil si ho. „Vždyť to znáte sám - čekání na policejním komisařství, příchod dalších emigrantů, které někde sebrali, jako by to byli nebezpeční nacisti, jízda v zamřížovaném voze k prefektuře a nekonečné čekání na prefektuře. Byl jste také v Salle Lepine?"

Přikývl jsem. Salle Lepine byla velká místnost na prefektuře, kde se obvykle promítaly policistům instruktážní filmy. Bylo tam několik set sedadel a filmové plátno. „Byl jsem tam dva dny," odpověděl jsem. „V noci nás odváděli do velkého uhelného sklepa, kde stály lavice na spaní. Ráno jsme vypadali jako komíníci."

„Seděli jsme po celé dny na lavicích," řekl Schwarz. „Byli jsme špinaví a brzy jsme opravdu vypadali jako zločinci, za které nás považovali. Georg se opožděně neúmyslně mstil. Dověděl se tehdy naši adresu na prefektuře. Kdosi to tam pro něj tehdy zjišťoval. Georg se netajil tím, že je členem nacistické strany - a teď jsem byl za to čtyřikrát za den vyslýchán jako nacistický špión, aby zjistili můj poměr ke Georgovi a k nacionálně socialistické straně. Napřed jsem se smál. Bylo to příliš absurdní. Ale pak jsem viděl, že i absurdnost může být nebezpečná. Že tomu tak je v Německu, dokázala existence nacistické strany. Ale teď se zdálo, že i Francie, země rozumu, už není jistá před společným svazkem byrokracie a války. Georg, aniž o tom věděl, zanechal po sobě časovanou bombu. Být za války považován za špióna není legrace.

Každý den přicházely postrkem nové houfy ustrašených lidí. Od vyhlášení války nebyl dosud zabít na frontě jediný voják - byla to la drôle de guerre, podivná válka, jak vtipákové říkali této době -, ale už se nad vším vznášela přízračná atmosféra zmenšené úcty k životu a k individualitě, kterou přináší s sebou válka tak jako mor. Lidé už nebyli lidmi - byli tříděni podle vojenských zásad na vojáky, schopné, neschopné a nepřátele.

Seděl jsem vyčerpaný již třetí den v Salle Lepine. Část nás byla odvedena. Ostatní se šeptem bavili, spali anebo jedli. Byli jsme už redukováni na minimum existence. To nevadilo. Ve srovnání s německými koncentračními tábory to byl komfortní život. Padl nejvýš nějaký ten kopanec nebo štulec, když jsme nebyli dost rychlí při nástupu na toaletu. Moc je moc a policista zůstane policistou v každé zemi světa.

Byl jsem velmi unavený z výsledků. Na pódiu pod plátnem seděli v řadě s roztaženými nohama a se zbraněmi naši uniformovaní strážci. Pološerý sál, špinavé, prázdné filmové plátno a my tam dole - vypadalo to jako neutěšený symbol života, v němž člověk byl buď vězněm, nebo dozorcem, a v němž záviselo nejvýše na člověku samém, jaký film chce vidět na prázdném plátně - zda poučný film, komedii nebo tragédii. Nakonec přece jenom zbývalo zase prázdné plátno, hladové srdce a stupidní moc, která jednala, jako by byla věčná a jako by byla právo, zatímco všechna plátna už dávno zase byla prázdná. Vždycky to bude takové, myslel jsem si. Nic se nezmění a jednoho dne člověk zmizí, aniž si toho někdo povšimne. Byla to jedna z hodin, které znáte - kdy zhasíná naděje."

Přikývl jsem. „Hodina tichých sebevražd. Člověk už se nebrání a téměř bezděčně a bezmyšlenkovitě udělá poslední krok."

„Dveře se otevřely," pokračoval Schwarz, „a ve žlutém světle, které dopadalo z chodby, vešla Helena. Nesla koš a několik dek a přes ruku leopardí pláště. Poznal jsem ji podle držení hlavy a podle chůze. Chvilku stála, pak procházela pátravě řadami. Prošla těsně kolem mne a neviděla mě. Bylo to skoro jako tehdy v dómu v Osnabrücku. „Heleno!" řekl jsem.

Otočila se. Vstal jsem. Podívala se na mě. „Co to s vámi udělali?" zeptala se hněvivě.

„Nic zvláštního. Spíme ve sklepech na uhlí, proto tak vypadáme. Jak ses sem dostala?"

„Byla jsem zatčena," odpověděla téměř pyšně. „Stejně jako ty. A mnohem dříve než všechny ostatní ženy. Doufala jsem, že tě tu najdu."

„Proč tě zatkl?"

„Proč tebe?"

„Považují mě za špióna."

„Mě také. Kvůli mému platnému pasu."

„Odkud to víš?"

„Právě mě vyslýchali a řekli mi to. Nejsem pravý emigrant. Ženská emigrace je ještě na svobodě. Vysvětlil mi to takový menší mužík s napomádanými vlasy, který páchne po hlemýždích. Nevyslýchal tě také on?"

„Nevím. Tady páchne všechno po hlemýždích. Zaplat' pánbůh, že jsi přinesla deku."

„Vzala jsem s sebou, co se dalo." Helena otevřela koš. Dvě láhve zacinkaly. „Koňak," řekla. „Žádné víno. Přinesla jsem od všeho esenci. Dostáváte tu jíst?"

„Obvyklé jídlo. Můžeme si posílat pro chlebičky."

Helena se ke mně naklonila a prohlížela si mě. „Vypadáte jako shromáždění negrů. Nemůžete se umýt?"

„Až dosud to nešlo. Ne ze zlomyslnosti. Z nedbalosti.“

Vytáhla láhev koňaku. „Už je odzátkovaná,“ řekla. „Poslední laskavost majitele hotelu. Říkal, že tu asi nebudou vývrtky. Pij!“

Pořádně jsem si loknul a vrátil jí láhev. „Mám dokonce sklenku.“ řekla. „Zachovávejme civilizaci, dokud je to jen možné.“

Naplnila sklenku a pila. „Voniš létem a svobodou,“ řekl jsem. „Jak to vypadá venku?“

„Jako v míru. Kavárny jsou plné. Nebe je modré.“ Pohlédla na řadu policistů na pódiu a zasmála se. „Vypadá to tu jako na střelnici. Jako by se mohlo pálit po těch figurách tam nahoře, a když se převálí, dostane se jako odměna láhev vína anebo popelník.“

„Tady mají zbraně naopak figury.“

Helena vytáhla z koše pašniku. „Od hoteliéra,“ řekla. „S mnoha pozdravy a s heslem: La guerre, merde! Je to drůbeží paštika. Mám také vidličky a nůž. Ještě jednou: Ať žije civilizace!“

Náhle mi bylo veselo. Helena byla u mě, nic nebylo ztraceno. Válka ještě nezačala a snad je to skutečně pravda, že nás brzo propustí.

Příštího večera jsme už věděli, že budeme odloučení. Mě dopraví do sběrného tábora v Colombes, Helenu do věznice La petite Roquette. Nebylo by nám to nic platné, kdyby nám byli uvěřili, že jsme manželé. I manželské páry od sebe odlučovali.

Seděli jsme přes noc ve sklepě. Jeden milosrdný dozorce nám to dovolil. Kdosi si přinesl s sebou několik svíček. Část nás už byla odtransportována. Bylo nás ještě přibližně sto. Mezi námi byli španělští emigranti. Taký je zatklí. Horlivost, se kterou byli zatýkáni antifašisté v antifašistické zemi, nepostrádala jisté ironie. Člověk by si byl skoro pomyslel, že je v Německu.

„Proč nás od sebe odtrhují?“ zeptala se Helena.

„Nevím. Ze stupidity, ne z krutosti.“

„Kdyby byli muži a ženy v jednom táboře, byly by pořád jen hádky a žárlivé scény,“ poučoval mě malý starý Španěl. „Proto vás odtrhují. C'est la guerre! Válka je válka!“

Helena spala ve svém leopardím plášti vedle mě. Bylo tam několik pohodlných polštářovaných lavic, ale ty jsme postoupili čtyřem nebo pěti starým ženám. Jedna z nich nabídla Heleně ke spaní hodiny od tří do pěti. Helena odmítla. „Později se naspím sama až dost,“ řekla.

Byla to zvláštní noc. Hlasy pomalu utichaly. Pláč starých žen ustal, jen občas, když se probudily, zavzlykaly a pak zase klesly do spánku jako do černé vlny, která je dusila. Svíčky pomalu dohasínaly. Helena spala na mém rameni. Ve spánku mě objala, a když se probouzela, šeptala mi slova, která byla občas slova dítěte a pak zase slova milenky - slova, která člověk ve dne neřeká a která ve spořádaném životě říká zřídka i v noci; - byla to slova tísne a rozloučení, slova těla, které se nechce odloučit, slova pleti, krve a žaloby, nejstarší žaloby na světě: že lidé nesmějí zůstat u sebe, že jeden z nich je vždycky první, který musí odejít, a že smrt každou vteřinou nás tahá za ruku, abychom nezůstávali stát, když jsme přece unaveni a když bychom chtěli mít aspoň hodinku iluze věčnosti. Později sklouzla pomalu po mé hrudi na má kolena. Držel jsem její hlavu v rukách a viděl jsem, jak dýchá v záři poslední svíčky. Slyšel jsem, jak vstávají někteří muži a šmátrají mezi hromadami uhlí, aby se opatrně vymočili. Slabé světélko plápolalo a stíny se naddimenzionálně knitaly, jako bychom byli v přízračné džungli a jako by Helena byla prchající leopard, kterého hledají šamani se svými zaklínadly. Pak zhaslo i poslední světélko a zbyla jen dusná, chrápající tma. Cítil jsem, jak pod mými rukama dýchá Helena. Jednou se probudila s drobným, vysokým výkřikem. „Jsem tu,“ zašeptal jsem. „Nelekej se. Nic se neděje.“

Lehla si zase a líbala mně ruce. „Ano, jsi tady,“ zašeptala. „Musíš tu zůstat navždy.“

„Zůstanu navždy,“ šeptal jsem. „A i když budeme na krátkou dobu odloučení, vždycky tě zase najdu.“

„Přijdeš?“ zašeptala už zase v polospánku.

„Přijdu vždycky. Vždycky! Ať budeš kdekoliv, najdu tě. Tak jako jsem tě našel posledně.“

„To je dobře,“ vzdychla a natočila obličej tak, že spočíval v mých rukách jako v misce. Seděl jsem a nespál.

Občas jsem ucítil její rty na svých prstech a jednou jsem se domníval, že cítím slzy. Ale neřikal jsem nic. Velice jsem ji miloval a domníval jsem se, že jsem ji nikdy nemiloval více, i když jsem ji měl, než v oné špinavé noci, v níž se ozývalo chrápání a podivně syčivý šelest moče dopadající na uhlí. Byl jsem velmi tiše a mé já bylo překryto láskou. Pak nadešlo jitro. Bledá jitřní šed', která smývá veškerou barvu a v níž se stává viditelnou kostra pod kůží, a mně bylo náhle, jako by Helena umírala a jako bych ji musel probudit a udržet. Probudila se a pootevřela jedno oko. „Josefe, myslíš, že dostaneme horkou kávu a rohlíky?“ zeptala se.

„Pokusím se podplatit některého dozorce,“ řekl jsem velmi šťasten.

Helena otevřela druhé oko a pozorovala mě. „Co se stalo?“ zeptala se. „Tváříš se, jako bychom byli vyhráli hlavní výhru v loterii. Propustí nás?“

„Ne,“ odpověděl jsem. „Jen jsem propustil sám sebe.“

Ospale vrtěla hlavou v mých rukou. „Nemůžeš si dát jednou chvíli pokoj?“

„Ano,“ řekl jsem. „Budou to dokonce muset udělat. Obávám se, že dokonce na dlouho. Nebudu už mít mnoho příležitosti sám rozhodovat. Když se na to takhle člověk dívá, je to také útěcha.“

„Všechno je útěcha,“ odpověděla Helena a zívla. „Dokud žijeme, je všechno útěcha. To ještě nevíš? Myslíš, že nás zastřelí jako špióny?“

„Ne. Zavřou nás.“

„Zavírají také ty emigranty, které nepovažují za špióny?“ „Ano. Zavřou všechny, které najdou. Pro muže už si přišli.“

Helena se napolo vzpřímila. „V čem je potom rozdíl?”

„Snad se ti druzí dostanou snáze na svobodu.”

„To se ještě neví. Snad s námi budou jednat lépe právě protože se domnívají, že jsme špióni.”

„To je nesmysl, Heleno.”

Potřásla hlavou. „To není nesmysl. To je zkušenost. Copak ještě nevíš, že nevina v našem století je zločinem, který se vždycky nejvíce trestá? Je třeba, aby tě zavřeli ve dvou zemích, než to pochopíš? Ach, ty snílku, který věříš ve spravedlnost! Máme ještě koňak?”

„Koňak i pašťiku.”

„Dej mi obojí,” řekla Helena. „Je to neobvyklá snídaně. Ale obávám se, že ještě máme před sebou dobrodružný život!”

„Dobře, že to bereš takhle,” odpověděl jsem a podal jí koňak.

„Je to jediný způsob, jak to brát. Anebo chceš zemřít na zahořklost a zkysnutí jater? Když vyřadíš pojem spravedlnosti, není to vůbec tak těžké dívat se na to jako na dobrodružství, nemyslíš?”

Nádherná vůně starého koňaku a dobré pašťiky obklopila Helenu jako pozdrav zlatého života. Jedla s velkým požitkem. „Nevěděl jsem, že to bude pro tebe tak prosté,” řekl jsem.

„Nedělej si o mě starosti,” odpověděla a hledala v koši bílý chléb. „Já už se protluču. Pro ženy není spravedlnost tak důležitá jako pro vás.”

„Co je pro vás důležité?”

„Tohle. Jez, můj drahý! Nějak se už protlučeme. A za deset let to bude velké dobrodružství a večer to budeme vyprávět tak často svým hostům, že to každého bude nudit. Nacpi se, muži s falešným jménem. Co teď sníme, nepotřebujeme táhnout s sebou.”

„Nebudu vám vyprávět všechny podrobnosti,” řekl Schwarz. „Vždyť znáte kalvárii emigrantů. Zůstal jsem na stadiónu Colombes jen několik dní. Helena přišla do Petite Roquette. Poslední den se objevil na stadióně majitel našeho hotelu. Viděl jsem ho jen z dálky. Nebylo nám dovoleno mluvit s návštěvníky. Hoteliér nechal pro mě u stráže malou bábovku a velkou láhev koňaku. V bábovce jsem našel lístek: ‚Madame je zdráva a má dobrou náladu. Žádné nebezpečí. Očekává teď někdy transport do ženského tábora, který se zřizuje v Pyrenejích. Dopisy přes hotel. Madame je ohromná!’ Byl přiložen ještě další velmi malý lístek s Heleniným rukopisem: ‚Neměj starosti. Žádné nebezpečí. Zůstane to dobrodružstvím. Na brzkou shledanou. Miluji.’

Dokázala prolomit nedbalou blokádu. Nedovedl jsem si představit, jak to udělala. Později mi vyprávěla, že prohlásila, že si musí dojit pro doklady, které jí chybí. Poslali ji s jedním policistou do hotelu. Podstrčila hoteliérovi lístek a zašeptala mu, jak mně ho má doručit. Policista, který projevoval pochopení pro lásku, to přehlédl. Nevrátila se s dokumenty, ale s parfémem, koňakem a košem jídla. Nesmírně ráda jedla. Že přitom zůstávala štíhlá, zůstalo pro mě vždycky záhadou. Když jsem se v dobách, kdy jsme ještě byli na svobodě, probudil a neležela vedle mne, pak stačilo zajít tam, kde jsme schovávali jídlo - seděla tam ve svitu měsíce a ohryzávala s nepřítomným úsměvem šunkovou kost anebo se cpala desertem, který si schovala z předešlého večera. K tomu připíjela z láhve víno. Byla jako kočka, která dostane v noci hlad. Vyprávěla mi, že když byla zatčena, nechala čekat policistu, dokud se nedopekla pašťika, kterou měl právě hoteliér v troubě. Byla to její oblíbená pašťika a chtěla si ji vzít s sebou. Policista vrčel, ale kapituloval, protože rovnou prohlásila, že jinak nepůjde. Francouzští policajti se toho hrozili, aby někoho vlekli násilím do policejního auta. Helena dokonce neopomenula vzít s sebou balíček papírových ubrousků.

Příštího dne nás naložili do vagonů směr Pyreneje. Neutěšená a vzrušující odysea strachu, komiky, útěku, byrokracie, zoufalství a lásky začala.

XII

Možná, že jednou budou naši dobu označovat za dobu ironie,” řekl Schwarz. „Ovšem ne duchaplné ironie osmnáctého století, ale nedobrovolné a nejvýš zlovolné nebo hloupé ironie našeho neotesaného století technického pokroku a kulturní zaostalosti. Hitler to nejenom vykřikuje do světa, ale sám tomu věří, že je apoštolem míru a že mu ostatní válku vnutili. S ním tomu věří padesát miliónů Němců. Že jenom oni sami po celá léta zbrojili, zatímco žádný jiný národ nebyl na válku připraven, to nemění vůbec nic na jejich pojetí. Proto také nebylo nic zvláštního, že my, kteří jsme unikali z německých táborů, jsme se teď dostali do táborů francouzských. Člověk ani nemohl proti tomu celkem nic namítat - národ, který bojuje o svůj život, má důležitější starosti, než doprávat každému emigrantovi plnou spravedlnost. Nemučili nás, neposílali nás do plynu, nestříleli nás, jenom nás zavřeli. Co jsme mohli chtít víc?”

„Kdy jste se zase setkal se svou ženou?”

„Trvalo to dlouho. Byl jste v Le Vernetu?”

„Ne. Ale vím, že to byl jeden z nejhorších francouzských táborů.”

Schwarz se ironicky usmál. „To je otázka stupňů. Znáte tu historku o racích, které hodili do kotle se studenou vodou, aby se tam vařili? Když byla voda padesát stupňů teplá, křičeli, že je to k nevydržení, a stýskalo se jim po krásných časech, kdy byla voda jenom čtyřicet stupňů teplá; - když byla voda teplá šedesát stupňů, bědovali po dobrých časech, kdy byla jenom - padesát, potom při sedmdesáti po časech, kdy byla voda šedesát - a tak dále. Le Vernet byl tisíckrát lepší než nejlepší německý koncentrační tábor. Stejně tak jako je koncentrační tábor bez plynových komor lepší než tábor s plynovými komorami - tak se dá transponovat parabola o racích do naší doby.” Přikývl jsem.

„Co se dělo s vámi?”

„Ochladilo se. Přirozeně jsme neměli dost dek a vůbec žádné uhlí. Obvyklý šlendrián. Ale starosti se snášejí hůře, když je člověku zima. Nechei vás nudit líčením zimy v táboře. Ironie je tu oprávněná. Kdybych s Helenou byl prohlásil, že jsme nacisté, bylo by se nám vedlo lépe - byli bychom se dostali do speciálních táborů. Zatímco my jsme hladověli a mrzli a trpěli průjmami, viděl jsem v novinách fotografie internovaných Němců, kteří nebyli emigranti. Měli nože a vidličky, židle a stoly, postele, přikrývky, ba dokonce vlastní jídelnu. Noviny byly hrdé na to, jak slušně se zachází s nepřítelem. S námi nebylo třeba tolik opatrnosti. Nebyli jsme nebezpeční.“

Přivykl jsem si. Vyloučil jsem pojem spravedlnosti, jak mi to poradila Helena. Každý večer po práci jsem seděl ve svém koutě dřevěného baráku. Přidělili mi trochu slámy, metr do šířky a dva metry do délky, to bylo mé místo, a já jsem trénoval, abych se naučil hledět na tuto dobu jako na dobu přechodu, která nemá nic společného s mým já. Děly se věci a já jsem na ně musel reagovat jako obratné zvíře. Starosti mohly stejně zabíjet jako dyzentérie, a spravedlnost byla luxus pro klidné časy.“

„Opravdu jste si to myslel?“

„Ne,“ odpověděl Schwarz. „Musel jsem si to každou hodinu stále znovu vštěpovat. Byla to ona malá nespravedlnost, přes níž se člověk dokáže přenést nejobtížněji. Ne přes velkou nespravedlnost. Bylo třeba neustále se přenášet přes malou všední nespravedlnost - že jsi dostal menší kousek chleba nebo těžší práci - bylo třeba se přes ně přenést, aby člověk pro ně v rozhořčení nezapomněl na velkou nespravedlnost.“

„Žil jste tedy jako obratné zvíře?“

„Ano, dokud nepřišel první Helenin dopis,“ řekl Schwarz. „Přišel po dvou měsících přes náš hotel v Paříži. Bylo to, jako když se v dusném, temném pokoji otevře dokořán okno. Život je sice na druhé straně, ale je zase tady. Dopisy chodily nepravidelně, někdy po celé týdny nepřišel žádný. Bylo to zvláštní, jak měnily a zároveň potvrzovaly Helenin obraz. Psala, že se jí vede dobře, že je konečně přidělena do tábora a že je zaměstnána v kuchyni, a později psala, že je v kantýně. Dokázala dokonce to, že mi poslala dvakrát balík s jídlem. Jak a jakými triky a podplácením, nevím. Zároveň na mne začala z dopisů hledět jiná tvář. Kolik z toho bylo třeba přičíst na vrub odloučenosti, mým vlastním přáním a klamu fantazie, to nevím. Víte, jak se všechno zvětšuje téměř do neskutečných rozměrů, když je člověk vězněn a nemá nic, než několik dopisů. Bezděčná věta, která za jiných okolností nic neznamena, se může stát bleskem, který zničí život. A stejně tak jiná věta může dodat na týdny teplo, ačkoli byla stejně bezděčná jako první věta. Člověk hloubá po celé měsíce o věcech, na které ten druhý už zapomněl, ještě než zalepil dopis. Jednou jsem také dostal fotografii. Helena stála před dřevěným barákem ještě s jednou ženou a s jakýmsi mužem. Psala, že jsou to Francouzové, kteří patří ke správě tábora.“

Schwarz vzhledl. „Jak jsem tehdy studoval tvář toho muže! Půjčil jsem si zvětšovací sklo od jednoho hodináře. Nechápal jsem, proč mi Helena poslala tento obrázek. Ona sama si přitom asi vůbec nic nemyslela. Anebo snad přece? Nevím. Znáte to?“

„Každý to zná.“ odpověděl jsem. „Vězeňská psychóza není žádný ojedinělý případ.“

Majitel putyky přišel s účtem. Byli jsme posledními hosty. „Můžeme si ještě někde posedět?“ zeptal se Schwarz.

Majitel jmenoval jakýsi lokál. „Jsou tam také ženy,“ řekl. „Krásné, tlusté. Ne drahé.“

„Neznáte něco jiného?“

„Neznám žádný jiný podnik, kde by měli v tuhle dobu otevřeno.“ Muž si oblékal sako. „Jestli chcete, doprovodím vás tam. Mám teď volno. Ženský jsou tam práskaný. Mohl bych dávat pozor, aby vás nevzali na hůl.“

„Dá se tam sedět také bez žen?“

„Bez žen?“ Hostinský se na nás nechápavě podíval. Pak se kmitl jeho tváří úšklebek. „Bez žen, chápu! Přirozeně, pánové, přirozeně. Ale jsou tam jenom ženy.“

„Díval se za námi, když jsme vykročili na ulici. Bylo nádherné, velmi časné jít. Slunce ještě nevyšlo, ale vůně soli zesílila. Kočky se potulovaly ulicemi a z několika oken už pronikala vůně kávy, smíšená s pachem spánku. Všechna světla teď zhasla. Bylo slyšet drkotání nějaké káry o několik ulic dále, rybářské čluny kvetly na neklidném Teju jako bílé a růžové lekníny a dole kotvila, bledá a teď tichá a bez umělého světla, loď, archa, poslední naděje, a my jsme sestupovali blíž k ní.“

Bordel byl značně neutěšený podnik. Několik neupravených a tlustých žen hrálo karty a kouřilo. Udělaly mdlý pokus a pak nám daly pokoj. Pohlédl jsem na hodinky. Schwarz si toho všiml. „Už to nebude dlouho trvat,“ řekl. „A konzuláty neotvírají před devátou.“

Věděl jsem to stejně dobře jako on. Ale on nevěděl, že poslouchat a vyprávět není totéž.

„Rok se zdá být nekonečně dlouhá doba,“ řekl Schwarz. „A pak se náhle už nezdá být tak dlouhý. V lednu jsem se pokusil o útěk, když nás poslali na práci mimo tábor. Po dvou dnech mě našli, a neblaze proslulý poručík C. mě udeřil jezdeckým bičikem do obličejů a na tři týdny mě vsadil do samovazby o chlebu a vodě. Při druhém pokusu mě dopadli ihned. Pak jsem toho nechal. Bylo stejně téměř nemožné protlouct se bez potravinových lístků a bez průkazů. Každý četník mohl člověka sebrat a až k Heleninu táboru byla daleká cesta.“

To se změnilo, když v květnu opravdu začala válka a po čtyřech týdnech zase skončila. Byli jsme v neobsazeném pásmu, ale říkalo se, že armádní komise anebo dokonce gestapo provede kontrolu tábora. Vzpomínáte si na tu paniku, která tehdy vypukla?“

„Ano,“ řekl jsem. „Na paniku, sebevraždy, petice, abychom byli propuštěni dříve, a šlendrián byrokracie, který to občas téměř zmařil. Ne vždy. Existovaly tábory, jejichž velitel byl rozumný a na vlastní odpovědnost emigranty propustil. Někteří z nich byli pak přece jen později dopadeni v Marseille anebo na hranicích.“

„V Marseille! Tam už jsme měli s Helenou oba u sebe jed,“ odpověděl Schwarz. „Malé ampulky. Dodávaly nám

fatalistický klid. Prodal mi je jeden lékárník v mém táboře. Dvě ampulky. Nevím, co to přesně bylo. Ale věřil jsem mu, že po nich člověk rychle a téměř bezbolestně zemře. Tvrdil, že jed stačí pro dvě osoby. Prodal mi jej, protože se bál, že by ho požil sám někdy k ránu v hodině zoufalství, než se rozední.

Byli jsme seřazeni jako holubi k odstřelu. Porážka se dostavila příliš překvapivě. Nikdo neočekával, že to bude tak rychlé. Nevěděli jsme ještě, že Anglie neuzavře mír. Viděli jsme jen, že je všechno ztraceno," - Schwarz unaveně pohnul rukou - „a ani teď ještě nevíme, zda není všechno ztraceno. Byli jsme zatlačeni až k pobřeží. Před námi už leží jenom moře."

Moře, pomyslel jsem si. A lodi, které je stále ještě přelouvají.

Ve dveřích se objevil majitel putyky, v níž jsme předtím seděli. Pozdravil nás posměšně jakýmsi zasalutováním. Pak cosi zašeptal tlustým kurvám. Jedna z nich, žena s mohutným poprsím, se k nám přiblížila. „Jak to vlastně děláte?" zeptala se.

„Co?"

„Vždyť to musí strašně bolet."

„Co?" zeptal se Schwarz roztržitě.

„Láska námořníků na širém moři," vykřikl patron ode dveří a smál se, až se zdálo, že vyplivne všechny zuby.

„Ten ubohý filosof tamhle vás obelhal," řekl jsem ženě, která páchla zdravým pachem olivového oleje, česneku, cibule, potu a života. „Nejsme homosexuálové. Byli jsme oba v habešské válce a domorodci nás vykastrovali."

„Vy jste Italové?"

„Byli jsme," odpověděl jsem. „Když je člověk vykastrovaný, nepatří k žádné národnosti. Je kosmopolita."

Chvilí o tom přemýšlela. „Tu es comique," řekla pak vážně, a pohupujíc svým obrovským zadkem, vrátila se ke dveřím, kde ji patronovy ruce ihned náležitě ocenily.

„S beznadějností je to zvláštní," řekl Schwarz. „Jak houževnatě lpí na bytí, na pouhém bytí to v nás, co už ani není naším já, ale jen touhou po životě! Člověk se někdy dostane do toho, co popisují lodníci při tajfunu: do úplného bezvětrí přímo uprostřed víru. Člověk rezignuje - je jako brouk, který předstírá, že je mrtvý - ale člověk není mrtvý. Jenom se vzdal jakékoli jiné námahy kromě pouhého přežívání, a to proto, aby přežil. Člověk je ztělesněním bdělé koncentrované krajní pasivity. Nemůže už s ničím plýtvat. Bezvětrí, zatímco kolem běsní tajfun jako okrouhlá zeď. Náhle už zmizel strach. Neexistuje už zoufalství - i to by byl luxus, který si už nelze dovolit. Námaha, kterou by člověk na ně vynaložil, by byla odňata podstatě přežívání a oslabila by ji - proto je třeba ji vyloučit. Člověk už není ničím než okem a uvolněnou zcela pasivní ostražitostí. Zachvacuje ho zvláštní klidný jas. V těch dnech jsem měl občas pocit, že podobně se asi cítí indický jogín, který eliminuje také všechno, co nemá co dělat s vědomým já, aby -"

Schwarz se zarazil. „Hledal boha?" zeptal jsem se poněkud výsměšně.

Schwarz potřásl hlavou. „Aby našel boha. Člověk ho hledá vždy. Ale hledá ho tak, jako by chtěl plavat, a přitom skáče do vody se spoustou šatů, s výzbrojí a zavazadly. Člověk musí být nahý. Tak nahý, jako oné noci, když jsem opouštěl bezpečnou cizinu, abych se vrátil do nebezpečné vlasti, a přeplaval jsem Rýn jako proud osudu, úzký, měsícem ozářený, skromný život."

V táboře jsem občas vzpomínal na tuto noc. Neoslabovalo mne vzpomínat na ní, posilovalo mne to. Udělal jsem to, co vyžadoval můj život, neztráskotal jsem, měl jsem druhý život s Helenou, který jako by spadl z nebe - a zoufalství, které se dostavilo a občas ještě strašilo ve spánku, tu bylo jen proto, že jsem prožil i to ostatní: Paříž a nezměrný cit, že nejsem sám. Kdesi žije Helena, snad žije s jiným mužem, ale žije. Jak strašně mnoho to může znamenat v době jako je naše, v níž člověk je méně než mravenec pod botou!"

Schwarz mlčel. „Našel jste boha?" zeptal jsem se. Byla to surová otázka, ale byla pro mě náhle tak důležitá, že jsem ji přesto položil.

„Tvář v zrcadle," odpověděl Schwarz.

„Či tvář?"

„Je to vždycky táž. Což znáte svou vlastní? Tvář svého zrození?"

Udiveně jsem na něho pohlédl. Použil téhož výrazu, kterého použil už jednou. „Tvář v zrcadle," opakoval. „A tvář, která vám hledí přes rameno, a za ní zase druhá - ale náhle jste vy zrcadlem s jeho nekonečnými reflexy. Ne, nenašel jsem ho. Co bychom si s ním také počali, kdybychom ho našli? Nesměli bychom už být lidmi, abychom to dokázali. Hledat - to je něco jiného."

Usmál se. „Neměl jsem pak už ani čas a ani mi nezbývala na to síla. Byl jsem příliš na dně. Myslel jsem už jen na to, co jsem miloval. Žil jsem z toho. Nemyslel jsem už na boha. Nemyslel jsem už na spravedlnost. Kruh se uzavřel. Byla to situace jako tehdy u řeky. Opakovala se. A zase záleželo jenom na mně. Člověk nemůže sám skoro nic dělat, když se tento stav dostaví. Není to také třeba. Úvahy by jen mátlý. Věci se řeší samy. Člověk se navrátil ze směšné izolovanosti do anonymního zákona dění a není třeba dělat nic jiného, než být připraven jít, když se neviditelná ruka lehce dotkne ramene. Stačí uposlechnout; pokud se člověk neptá, je chráněn. Možná že si myslíte, že mluvím mystické nesmysly."

Zavrtěl jsem hlavou. „Znám to také. Existuje to právě tak v okamžiku velkého nebezpečí. Znal jsem lidi, kteří to zažili za války. Náhle bez důvodu, ale také bez váhání, opustili úkryt, a o minutu později se z něho stal masový hrob. Nevěděli proč. Úkryt byl podle všech zásad rozumu stokrát bezpečnější než nechráněný zákop, do kterého vkročili."

„Udělal jsem to, co se zdálo nemožné," řekl Schwarz. „Vypadalo to jako nejpřirozenější věc na světě. Sbalil jsem si své věci a jednou ráno jsem vyšel z tábora na silnici. Nepokoušel jsem se o obvyklý únik: uprchnout v noci. Šel jsem v plném světle jasného rána k velké vstupní bráně, prohlásil jsem stráží, že jsem propuštěn, sáhl do kapsy, dal oběma strážcům trochu peněz a řekl jim, aby se za to napili na mé zdraví. Zdálo se vyloučeno, že by někdo mohl být tak

drží a bez dovolení veřejně opustit tábor. Oba vesničtí chlapci v uniformě byli tak překvapeni, že je ani nenapadlo zeptat se na propouštěcí list.

Šel jsem pomalu po bílé silnici. Neutíkal jsem, ačkoli jsem měl po dvaceti krocích pocit, že se za mnou brána tábora mění v dračí tlamu, která se za mnou plíží a chňape po mně. Klidně jsem strčil do kapsy pas mrtvého Schwarze, kterým jsem jen tak zamával stráží před očima, a šel jsem dále. Vonělo to rozmarýnou a dyniánem. Byla to vůně svobody.

Po chvíli jsem se sehnul, jako bych si musel zavázat botu, a přitom jsem se ohlédl. Silnice byla liduprázdná. Šel jsem rychleji.

Neměl jsem žádný z oněch četných papírů, které se tehdy požadovaly. Mluvil jsem dost slušně francouzsky a spoléhal jsem se na to, že snad budu považován za Francouze s dialektem. Vždyť tenkrát se stále ještě stěhovala celá země. Osady byly plné uprchlíků z okupovaných území a na silnicích se hemžila vozidla nejrůznějšího druhu, káry s postelemi a domácím náradím a vojáci na útěku.

Dostal jsem se k malému hostinci, u něhož byla zahrádka s několika stoly a za ní zeleninová a ovocná zahrada. Výčep měl dlaždicovou podlahu a páchlo to v něm po rozlitém víně, čistém chlebu a kávě.

Obsluhovalo mě bosé děvče. Prostřelo ubrus a postavilo na něj konvici, šálky, talířky, med a chléb. Byl to úžasný luxus. Od svého pobytu v Paříži jsem nic takového neviděl.

Venku za zaprášeným živým plotem se sunul kolem rozbitý svět, - tady ve stínu stromů se udrželo chvějivé místečko míru s bzúčením včel a se zlatavým světlem pozdního léta. Bylo mi, jako bych se ho mohl napít do zásoby, jako velbloud pije vodu pro cestu pouští. Zavřel jsem oči, cítil světlo a pil jsem.

XIII

U nádraží stál četník. Otočil jsem se. Ačkoliv jsem nevěřil, že už si všiml mého útěku, rozhodl jsem se, že prozatím se raději budu vyhýbat dráze. Jakkoli na nás vůbec nezáleží, pokud jsme v táboře, tak se náhle staneme významní, když utečeme. Zatímco je pro nás škoda kus chleba, pokud jsme v táboře, není nic dost drahé, aby nás znovu chytili, a jsou mobilizovány celé roty.

Potkal jsem nákladní auto, které mě vzalo kus s sebou. Řidič nadával na válku, na Němce, na francouzskou vládu, na americkou vládu a na Boha, ale než mě vysadil, rozdělil se se mnou o oběd. Šel jsem pak hodinu po silnici, než jsem se dostal k nejbližší železniční stanici. Protože jsem se naučil, že se člověk nemá skrývat, nechce-li být nápadný, požádal jsem o jízdenku první třídy do nejbližšího města. Úředník zaváhal. Očekával jsem, že se zeptá po papírech, a předešel jsem ho tím, že jsem se na něho obořil. Zarazil se, zrozpačtil a dal mi jízdenku. Zašel jsem si do kavárny a čekal jsem tam do odjezdu vlaku, který skutečně přijel, i když s hodinovým zpožděním.

Podáři se mi dostat se za tři dny k Heleninu táboru. Rozkřikl jsem se německy na četníka, který mě chtěl zadržet, a zamával jsem mu před nosem Schwarzovým pasem. Polekal se a byl rád, že jsem ho nechal na pokoji. Rakousko patřilo k Německu a rakouský pas působil skoro jako vizitka gestapa. Bylo to zvláštní, co všechno dokázal dokument mrtvého Schwarze. Dokázal mnohem víc než člověk - tenhle potištěný kus papíru!

Musel jsem jít do kopce lesem mezi kručinkou, všesma a rozmarýnou, abych se dostal k Heleninu táboru. Přišel jsem tam odpoledne. Tábor byl oplocen ostnatým drátem, ale nepůsobil tak chmurným dojmem jako Le Vernet. Téměř všechny ženy měly různobarevné šátky uvázané v jakési turbany a měly na sobě pestré šaty. Vypadalo to téměř bezstarostně. Mohl jsem to pozorovat už z lesa.

Vzalo mi to náhle všechnu odvahu. Očekával jsem krajní bezútěšnost, do níž vtrhnu jako Don Quijote a sv. Jiří. Ale teď se mi zdálo, že mě tu vůbec nikdo nepotřebuje. Tábor vypadal, jako by si sám vystačil. Jestli tu je Helena, pak na mě už dávno zapomněla.

Zůstal jsem ukrytý, abych si ujasnil, co dělat. Když se začalo šepít, přiblížila se k oplocení jakási žena. Postupně přicházely další. Brzo jich tam stálo mnoho. Stály tam tiše a sotva spolu promluvíly. Dívaly se přes drátěné oplocení očima, které nic neviděly. To, co chtěly vidět, tu nebylo - svoboda. Obloha zřítlavěla, stíny se šplhaly vzhůru z údolí a tu a tam bylo vidět zastíněné světlo. Ženy se rozplývaly v stíny, které ztrácely barvu a dokonce i tělesnost. Bledé, beztvárné obličeje se vznášely v nepravděpodobné řadě nad plochými černými siluetami za ostnatým drátem. Pak začaly řidnout. Jedna žena po druhé odcházela. Hodina zoufalství minula. Později jsem se dověděl, že ji takto v táboře nazývaly.

U plotu zůstala už jenom jedna žena. Opatrně jsem se přiblížil „Nelekejte se,“ řekl jsem francouzsky.

„Lekat se?“ zeptala se po chvíli. „Čeho?“

„Chtěl bych vás o něco poprosit.“

„Nepotřebuješ o nic prosit, ty prase,“ odpověděla. „Copak ve svých pitomých kostech nemáte nic jiného?“

Udiveně jsem na ni hleděl. „Co tím myslíte?“

„Netvař se hloupěji, než jsi! Jdi k čertu a pukni ze svých zatracených choutek! Copak nemáte ve vsi žádnou ženskou? Musíte postávat tady, vy ubožáci?“

Pochopil jsem, co myslí. „Mýlíte se,“ řekl jsem. „Musím mluvit s jednou ženou, která je tady v táboře.“

„To musíte všichni! Proč s jednou? Proč ne se dvěma? Anebo se všemi?“

„Poslechněte mě přece!“ řekl jsem. „Je tu moje žena. Musím mluvit se svou ženou!“

„Vy také?“ Žena se zasmála. Nezdála se být rozhněvaná, jen unavená. „Nový trik! Každý týden vás napadne něco jiného!“

„Jsem tu poprvé.“

„Na to už jsi docela čiperný. Táhni k čertu!"

„Poslechněte mě přece," řekl jsem německy. „Rád bych, abyste jistě ženě v táboře podala zprávu, že jsem tady. Jsem Němec. Sám jsem byl zavřený! V Le Vernetu!"

„Podívejme se," řekla žena klidně. „Německy umí také. Zatracený Alsasan! Ať tě sežere syfilis, ty lumpe! Tebe a tvoje proklaté kolegy, co tu každý večer nastupují! Každému z vás ať sežere rakovina to, co nám tu nastavujete! Copak nemáte vůbec žádný cit, vy čuňata? Nevíte, co děláte? Nechte nás na pokoji! Nechte nás na pokoji!" řekla hlasitě a tvrdě. „Zavřeli jste nás, to vám nestačí? Nechte nás na pokoji!" křičela.

Slyšel jsem, že se znovu blíží ostatní ženy, a uskočil jsem od plotu.

Přes noc jsem zůstal v lese. Nevěděl jsem, kam mám jít. Ležel jsem mezi kmeny a viděl jsem, jak pomalu zhasínají světla a pak jak vychází měsíc nad krajinou, bílý jako bílé zlato a už v mlhách a v oparu a v chladu podzimu. Ráno jsem se vrátil dolů do osady. Našel jsem člověka, který mi vyměnil můj oblek za modrý montérský overal.

Vrátil jsem se k táboru. Stráží jsem prohlásil, že musím opravit elektrické světlo. Moje franština byla dosti dobrá, takže mě bez vyptávání vpustili dovnitř. Kdo také by chtěl dobrovolně do internačního tábora?

Opatrně jsem procházel ulicemi tábora. Ženy žily jakoby ve velikých bednách, které byly předěleny závěsy. V barácích bylo dolní a horní poschodí. Uprostřed byla chodba a po obou stranách závěsy. Mnohé z nich byly odhrnuté a bylo vidět, jak jsou komůrky zařízeny. Ve většině z nich bylo jen to nejnutnější. Ale některé z nich, jakkoli byly ubohé, přece jen získaly jistý osobní ráz ubrusem, několika pohlednicemi nebo fotografií. Procházel jsem pološerými baráky a ženy ustávaly v práci a dívaly se na mě. „Zprávy?" zeptala se jedna.

„Ano - pro někoho, kdo se jmenuje Helena. Helena Baumannová."

Žena se zamyslela. Přistoupila k nám další žena. „Není to ta nacistická potvora, co pracuje v kantýně?" zeptala se. „Ta, co se kurví s tím doktorem?"

„Není žádná nacistka," řekl jsem.

„Ta v kantýně taky ne," odvětila první žena. „Myslím, že se jmenuje Helena."

„Jsou tu nacisté?" zeptal jsem se.

„Ovšem. Tady je všechno pomíchané. Kde jsou teď Němci?"

„Žádné jsem neviděl."

„Prý sem přijde nějaká vojenská komise. Víte o tom něco?"

„Ne."

„Má přijít, aby vysvobodila z tábora nacistky. Ale gestapo má prý také přijít. Nevíte o tom nic?"

„Ne."

„Ať se Němci nestarají o neobsazenou zónu."

„To zrovna."

„Nevíte o tom nic?"

„Pověsti, víc nic."

„Od koho je ta zpráva pro Helenu Baumannovou?"

Zaváhal jsem. „Od jejího muže. Je na svobodě."

Druhá žena se zasmála. „Ten se bude divit!"

„Dá se jít do kantýny?" zeptal jsem se.

„Proč ne? Vy nejste Francouz?"

„Alsasan."

„Máte strach?" zeptala se druhá žena. „Proč? Musíte něco skrývat?"

„Existuje dnes někdo, kdo nemá co skrývat?"

„To můžete klidně ještě jednou opakovat," prohodila první žena. Druhá žena neřikala nic. Prohlížela si mě, jako bych byl špión. Její konvalinkový parfém jí obklopoval jako oblak.

„Děkuju," řekl jsem. „Kde je kantýna?"

První žena mi popsala cestu. Šel jsem pološerem baráků, jako bych musel z trestu běžet uličkou vojáků. Po obou stranách vykukovaly obličejové a pátravé oči. Bylo mi, jako bych se dostal do státu amazek. Pak tu zase byla silnice, slunce a mdlý pach zajetí, který se vznášel nad každým táborem jako šedá lazura.

Byl jsem jako oslněný. Nikdy jsem nemyslel na Heleninu věrnost nebo nevěru. Bylo to příliš okrajové, příliš bezvýznamné. Událo se příliš mnoho a jenom zůstat naživu bylo tak důležité, že všechno ostatní proti tomu téměř neexistovalo. I kdyby mě to bylo trýznilo v Le Vernetu, bylo by to tak abstraktní, pouhá myšlenka, představa mnou vynalezená, zdušená a znovu rozdmýchaná.

Ted' jsem ale stál mezi jejími družkami v utrpení. Viděl jsem je předcházejícího večera u oplocení tábora a teď jsem je viděl znovu, hladové ženy, které po celé měsíce byly samy a které navzdory zajetí a právě pro svou nesvobodu si tím silněji uvědomovaly, že jsou ženy. Co jim ještě zbývalo jiného?

Šel jsem ke kantýnskému baráku. Byla v něm bílá žena s rudými vlasy, která stála uprostřed jiných žen a prodávala potraviny. „Copak chcete?" zeptala se. Zavřel jsem oči a pohnul poněkud hlavou. Pak jsem ustoupil stranou. Podívala se rychle na své zákaznice. „Za pět minut," zašeptala. „Dobré nebo špatné?"

Pochopil jsem, že myslí, zda přináším dobré nebo špatné zprávy. Pokrčil jsem rameny. „Dobré," řekl jsem potom a vyšel jsem ven. Po chvíli žena přišla a kývla na mne. „Opatrnosti nikdy nezbývá," vysvětlila. „Pro koho máte zprávy?"

„Pro Helenu Baumannovou. Je tady?"

„Proč?"

mlčel jsem. Díval jsem se na pihy kolem nosu a na neklidné oči. „Pracuje v kantýně?" zeptal jsem se.

„Co chcete?“ opáčila žena. „Informaci? Montér? Pro koho?“
„Pro jejího muže.“
„Posledně,“ řekla hořce, „se taky kdosi ptal po nějaké ženě. Za tři dny si pro ni přijeli. Měli jsme domluveno, že nám podá zprávu, když všechno dobře dopadne. Nikdy jsme žádnou zprávu nedostaly, vy nepravý montéře!“
„Jsem její muž,“ řekl jsem.
„A já jsem Greta Garbo,“ řekla žena.
„Proč bych se vás jinak ptal?“
„Po Heleně Baumannové,“ řekla žena, „se už ptali často podivní lidé. Chcete slyšet pravdu? Helena Baumannová je mrtvá. Zemřela před dvěma týdny a byla pohřbena. Tak je to. Já jsem si myslela, že přinášíte nějaké zprávy zvenku.“
„Je mrtvá?“
„Mrtvá. A teď mi už dejte pokoj.“
„Není mrtvá,“ řekl jsem. „V barácích to vědí lépe.“
„V barácích se napovídá spousta nesmyslů.“
Podíval jsem se na rusovlasou ženu. „Předáte jí dopis? Jdu - a chtěl bych tu nechat dopis.“
„Proč?“
„Proč ne? Dopis nic neznamená. Nikoho nezabije a nikoho nevyzradí.“
„Ne?“ řekla žena. „Odkdypak žijete?“
„To nevím. A také jsem žil jen po etapách a byl jsem často přerušován. Můžete mi prodat kus papíru a tužku?“
„Tady máte obojí,“ řekla žena a ukázala na malý stolek. „K čemu chcete psát dopis nějaké mrtvé?“
„Protože se to dnes dost často stává.“
Napsal jsem na lístek: „Heleno, jsem tady. Venku. Dnes večer u drátěného plotu. Čekám.“
Dopis jsem nezalepil. „Dáte jí ho?“ zeptal jsem se ženy. „Dnes je hodně bláznů,“ odpověděla. „Ano, nebo ne?“
Přečetla si dopis, který jsem jí podal. „Ano, nebo ne?“ opakoval jsem.
„Ne,“ řekla.
Položil jsem dopis na stůl. „Aspoň ho nezničte,“ řekl jsem. Neodpovídala.
„Vrátím se a zabiju vás, jestli zabráníte, aby se tenhle dopis dostal do rukou mé ženy.“
„Ještě něco?“ zeptala se žena a její mělké zelené oči se na mě dívaly upřeně z vyprahlého obličejce.
Potřásl jsem hlavou a vycházel ze dveří. „Není tady?“ zeptal jsem se a ještě jednou jsem se otočil.
Žena na mě civěla a neodpovídala. „Jsem ještě deset minut v táboře,“ řekl jsem. „Přijdu ještě jednou, abych se zeptal.“ Šel jsem ulicí, která vedla táborem. Nevěřil jsem té ženě. Chtěl jsem chvilku vyčkat a pak se vrátit do kantýny hledat Helenu. Ale náhle jsem cítil, jak mě opouští plášť neviditelné ochrany - najednou jsem byl obrovsky velký a bezbranný a musel jsem se skrýt.
Vešel jsem nazdařbůh do jedné dveří. „Co tu chcete?“ zeptala se mě jakási žena.
„Mám prohlédnout elektrické vedení. Není tu nějaká závada?“ říkal kdosi vedle mne a byl jsem to já sám.
„Závada tu není žádná. Ale také tady nebylo nikdy nic v pořádku.“ Všiml jsem si, že žena má na sobě bílý plášť. „Je tohle špitál?“ zeptal jsem se.
„Je to nemocniční barák. Byl jste sem objedнан?“
„Firma mě sem poslala zdola. Mám prohlédnout vedení.“
„Prohlédněte si co chcete,“ řekla žena.
Mimo nás přešel muž v uniformě. „Co se děje?“
Žena v bílém plášti mu to vysvětlila. Pohlédl jsem na muže. Zdálo se mi, že ho odkudsi znám. „Elektrika?“ řekl.
„Léky a vitamíny by byly tisíckrát důležitější!“
Hodil na stůl čapku a vyšel ven.
„Tady je všechno v pořádku,“ řekl jsem ženě v bílém. „Kdo to byl?“
„Lékař, kdo jiný? Ostatní se přece o nic nestarají.“
„Máte hodně nemocných?“
„Dost.“
„A mrtvé?“
Zadívala se na mne. „Nač to chcete vědět?“
„Jen tak,“ řekl jsem. „Proč je tu každý tak nedůvěřivý?“
„Jen tak,“ opakovala žena. „Jen tak z rozmaru, vy anděli s domovem a s platným průkazem, který nemáte o ničem ani potuchy! Ne, už čtyři týdny jsme neměli žádné úmrtí. Ale předtím jich tu bylo dost.“
Před čtyřmi týdny jsem ještě dostal dopis od Heleny. Musela tedy být ještě tady. „Děkuju,“ řekl jsem.
„Není zač,“ řekla žena hořce. „Děkujte raději pánu bohu, že vám rodiče dali vlast, kterou můžete milovat, i když je nešťastná, a ve svém neštěstí zavírá ještě nešťastnější a drží je ve vězení, na pospas pro dravce, aby je mohli usmrtit, pro dravce, kteří přivedli vaši zemi do neštěstí! A teď si dělejte dál své světlo,“ dodala. „Bylo by lepší, kdyby se rozsvítilo i v některých hlavách.“
„Byla tu už německá komise?“ zeptal jsem se honem.
„Nač to chcete vědět?“
„Slyšel jsem, že se na ni čeká.“
„Dělá vám potěšení to vědět?“
„Ne. Musím někoho varovat.“
„Koho?“ řekla žena a napřímila se.

„Helenu Baumannovou," odpověděl jsem.

Žena se na mě podívala. „Před čím?" zeptala se potom.

„Znáte ji?"

„Proč?"

Zase tu byla přehrada nedůvěry, kterou jsem pochopil teprve později. „Jsem její muž," řekl jsem.

„Můžete to dokázat?"

„Ne. Mám jiné papíry než ona. Ale snad vám postačí, když vám řeknu, že nejsem Francouz."

Ukázal jsem pas mrtvého Schwarze. „Nacistický pas," řekla žena. „To jsem si mohla myslet. Proč to děláte?"

Ztratil jsem trpělivost. „Abych se zase setkal se svou ženou. Je tady. Sama mi to napsala."

„Máte ten dopis?"

„Ne. Zničil jsem ho, když jsem prchal. K čemu to tajnůstkářství tady?"

„To bych také ráda věděla," řekla žena. „Ale od vás."

Lékař se vrátil. „Je vás tu třeba?" zeptal se ženy.

„Ne."

„Tak tedy pojdte se mnou. Vy už jste hotov?" zeptal se mne.

„Ještě ne. Přijdu zítra ještě jednou."

Vrátil jsem se do kantýny. Rusovlasá žena stála s dvěma jinými ženami u stolu a prodávala jim prádlo. Čekal jsem a zase jsem cítil, že mé štěstí dobíhá. Musel jsem odtud, jestli jsem se chtěl ještě dostat z tábora. Stráže budou vystřídaný a nové strážní bych musel všechno znovu vysvětlovat. Helenu jsem nikde neviděl. Žena se vyhýbala mému pohledu. Protahovala vyjednávání. Pak přišlo ještě několik žen a oknem jsem viděl jít kolem důstojníka. Odešel jsem z kantýny.

Staří strážní stáli ještě u východu. Vzpomněli si na mě a nechali mě projít. Šel jsem a měl jsem stejný pocit jako v Le Vernetu, že se totiž za mnou vydají. Začal jsem se potit.

Po silnici přijíždělo staré nákladní auto. Nemohl jsem se nikam vyhnout, a tak jsem šel dále po kraji silnice a díval jsem se na zem. Vůz mě minul a zastavil těsně za mnou. Odolal jsem pokušení dát se do běhu. Vůz by se snadno otočil a pak bych neměl žádnou vyhlídku. Zaslechl jsem za sebou rychlé kroky. Kdosi volal: „Hej, montéře!"

Obrátil jsem se. Blížil se ke mně starší muž v uniformě. „Rozumíte motorům?"

„Ne. Jsem elektrikář."

„Snad je to v elektrickém zapalování. Podívejte se přece na ten náš motor."

„Ano, podívejte se přece na něj," řekl spolujezdec.

Vzhlédl jsem. Byla to Helena. Stála za vojákem, upřeně se na mě dívala a držela prst na ústech. Měla na sobě kalhoty a svetr a byla velice tenounká.

„Podívejte se přece na něj," opakovala a nechala mě projít kolem sebe. „Pozor!" zašeptala. „Tvař se, jako bys tomu rozuměl! Motor je v pořádku."

Voják se loudal za námi. „Kde se tu bereš?" šeptala.

Otevřel jsem rozvrzanou kapotu motoru. „Utekl jsem. Jak se s tebou sejdu?"

Sklonila se se mnou nad motorem. „Nakupuju pro kantýnu. Pozitíí. Buď ve vsi! V první kavárně vlevo. V devět ráno."

„A předtím?"

„Bude to trvat dlouho?" zeptal se voják.

Helena vytáhla z kapsy kalhot balíček cigaret a nabídla mu.

„Jenom pár minut. Není to nic zvláštního."

Voják si zapálil cigaretu a posadil se na okraj silnice. „Kde?" zeptal jsem se Heleny, skloněn nad motorem. „V lese? U plotu? Byl jsem tam včera. Dnes večer?"

Okamžik otálela. „Dobrá. Dnes večer. Nemohu přijít před desátou."

„Proč ne?"

„Pak už tam nebudou ostatní. Tak tedy v deset. A jinak pozitíí ráno. Buď opatrný."

„Jací jsou tu četníci?"

Voják se k nám zase blížil. „Není to tak zlé," řekla Helena francouzsky. „Hned to bude hotové."

„Je to starý vůz," prohlásil jsem.

Voják se zasmál. „Nové mají bošové. A ministři. Hotovo?"

„Hotovo," řekla Helena.

„Dobře, že jsme vás potkali," řekl voják. „Vím o autech jenom to, že potřebují benzín."

Vlezl do vozu. Helena za ním. Nastartovala. Pravděpodobně předtím jen vypnula zapalování. Motor se rozběhl. „Děkuji," řekla a vyklonila se ze sedadla. Její rty formulovaly neslyšitelná slova. „Jste prvotřídní odborník," dodala potom a odjela.

Stál jsem několik vteřin v modrém výfukovém kouři. Nepocíťoval jsem skoro nic, tak jako necítí člověk rychlý přechod z velkého vedra do zimy. Pak jsem pomalu kráčel mechanicky dál a začal jsem přemýšlet a s přemýšlením se dostavil neklid a vzpomínka na to, co jsem předtím slyšel, a tichá chvějivá hlodavá trýzeň pochybnosti.

Ležel jsem v lese a čekal jsem. Zeď nářků, jak nazývala Helena ženy, které mlčky a tupě vyhlížely do noci, řídla. Brzy většina žen zmizela, tiše se vytratily. Setmělo se. Zíral jsem na sloupky oplocení. Měnily se v stíny a pak se objevil mezi nimi nový tmavý stín.

„Kde jsi?" zašeptala Helena.

„Tady!“

Dotápal jsem se k ní. „Můžeš ven?“ zeptal jsem se.

„Později. Až budou všechny pryč. Počkej.“

Odpízl jsem se do podrostu tak daleko, abych nemohl být spatřen, kdyby si někdo posvítíl baterkou do lesa. Ležel jsem na zemi a cítil silnou vůni tlejícího listí. Zvedl se slabý větřík a kolem mě se ozval šelest, jako by se ke mně plížily tisíce špiónů. Mé oči pomalu přivýkaly temnotě a já jsem teď viděl Helenin stín a nad ním neurčitě její bledý obličej, jehož rysy jsem nemohl rozeznat. Visela v ostatném drátě jako černá rostlina s bílým květem a pak se zase zdálo, že je temnou bezejmennou postavou z temných dob, a to, že jsem nemohl její obličej rozeznat, jej proměňovalo ve všechny obličejové všech trpících na světě. O kousek dále jsem rozeznal jinou ženu, která tam stála stejně jako Helena, a o kus dál třetí a čtvrtou - stály tam jako vlys s karyatidami, které nesou nebe plné smutku a naděje.

Bylo to téměř nesnesitelné a odvrátil jsem pohled. Když jsem tam zase pohlédl, ostatní tři se mezitím neslyšně vzdálily a já jsem viděl, že se Helena shýbá a tahá za ostatný drát. „Roztáhni ho,“ řekla.

Stoupl jsem na spodní drát a nadzvedl nejbližší nad ním. „Počkej,“ zašeptala Helena. „Kde jsou ostatní?“ zeptal jsem se.

„Odešly. Jedna z nich je nacistka. Nemohla jsem proto dřív prolézt. Byla by mě prozradila. Je to ta, co plakala.“

Helena svlékla blůzu a sukni a podávala mi ji mezi dráty. Nesmějí se potrhát,“ řekla, „nemám už jiné.“

Bylo to jako v chudých rodinách, kde je méně důležité, že si děti rozbijí kolena, než že si roztrhají punčochy, protože rána se zahojí, ale punčochy se musí kupovat.

Ucítil jsem v rukou její šaty. Helena se sehnula a opatrně prolézala mezi dráty. Roztrhla si rameno. Jako velmi tenký černý had přýštila jí z kůže krev. Helena se vzpřímila. „Můžeme uprchnout?“ zeptal jsem se.

„Kam?“

Nedovedl jsem odpovědět. „Kam? Do Španělska,“ řekl jsem. Do Portugalska. Do Afriky.“

„Pojď,“ řekla Helena. „Pojď a nemluvme o tom. Nikdo odsud nemůže utéct bez papírů. Proto nás také ani pořádně nehlídají.“

Šla přede mnou do lesa. Byla téměř nahá a tajemná a velmi krásná. Z Heleny, mé ženy z posledních měsíců, zbyl jenom stín. Jen tolik, aby ji člověk sladce a bolestně poznával pod nádechem minulosti, v němž kůže zimomřivě a plna očekávání trnula. Zato tu však byl někdo, téměř beze jména, kdo sestoupil z vlysu karyatid, obklopený devíti měsíci cizoty, která znamenala víc než dvacet let v normálním životě.“

XIV

Majitel putyky, kde jsme předtím seděli, k nám zase přišel. „Ta tlustá je znamenitá,“ prohlásil důstojně. „Francouzka. Rafinovaný ďábel. Vřele doporučuji, pánové! Naše ženy jsou ohnivé, ale příliš rychlé.“ Mlaskl. „Loučím se teď s vámi. Není nic lepšího, než si dát pročistit krev Francouzskou. Rozumí životu. Člověk u nich nepotřebuje tolik lhát jako u našich žen. Vraťte se dobře domů, pánové! Neberte si Lolitu nebo Juanu. Obě nestojí za nic. A Lolita ráda krade, právě když se nemůže dávat pozor.“

Odešel. Když otvíral dveře, proskočilo jimi ráno a bylo slyšet jitřní rámus. „Budeme muset asi také jít,“ řekl jsem.

„Jsem už brzy hotov se svým příběhem,“ odpověděl Schwarz, „ještě tu máme trochu vína.“ Objednal víno a kávu pro všechny tři ženy, aby nám daly pokoj.

„Byla to noc, v níž jsme málo mluvili,“ pokračoval. „Rozprostřel jsem na zemi kabát, a když se ochladilo, přikryli jsme se Heleninou sukni a blůzou a mým svetrem. Helena usnula a zase se probudila. Jednou v polospánku jsem měl pocit, že pláče, a pak zase překypovala nespoutanou něžností a laskáním, které jsem u ní neznal. Neptal jsem se jí na nic a také jsem jí nevyprávěl, co jsem slyšel v táboře. Velice jsem ji miloval, a přece jsem jí byl nevysvětlitelným, chladným způsobem vzdálen. Do něžnosti se mísil smutek, který něžnost ještě zesiloval. Bylo to jako bychom těsně přilnuli k onomu světu, příliš daleko, než abychom se mohli ještě vrátit anebo se ještě někde dostat, už jenom pouhý let, splnutí a zoufalství, zoufalství, nehlasné, posmrtné zoufalství, do něhož kanuly naše šťastné slzy, neprolité stínové slzy plné vědomí, které zná pomíjivost, ale žádný příchod a také už žádný návrat.“

„Nemůžeme uprchnout?“ zeptal jsem se ještě jednou, než Helena zase proklouzla ostatním drátem nazpět.

Neodpověděla, dokud nebyla na druhé straně. „Nemohu,“ zašeptala potom. „Nemohu. Potrestali by za to ostatní. Přijď zase! Přijď zase zítra večer. Můžeš zítra večer zase přijít?“

„Když mě do té doby nedopadnou.“

Zadívala se na mě. „Co se to stalo z našeho života?“ řekla potom. „Co jsme udělali, že se tohle stalo z našeho života?“

Podal jsem jí blůzu a sukni. „Jsou to tvé nejlepší věci?“ zeptal jsem se.

Přikývla.

„Děkuju ti, že sis je oblékla,“ řekl jsem. „Jsem si jist, že tu zítra večer budu. Ukryju se v lese.“

„Musíš jíst. Máš něco k jídlu?“

„Něco mám. A potom snad jsou v lese jahody. A houby, nebo ořechy.“

„Vydržíš to až do zítřka do večera? Přinesu ti potom něco s sebou.“

„Ovšem. Vždyť už je brzo ráno.“

„Nejez žádné houby. Neznáš je. Přinesu ti dost jídla.“ Oblékala si sukni. Byla to široká, světlemodrá sukně s bílými květy a hodila ji kolem sebe a zapínala si ji, jako by se chtěla opásat do boje. „Miluji tě,“ řekla zoufale. „Miluji tě“

více, než vůbec můžeš vědět. Nezapomeň na to! Nikdy!"

Říkávala to skoro pokaždé, když jsme se rozcházelí. Byla to doba, kdy jsme byli zvěří šťvanou všemi, jak francouzskými četníky, kteří po nás pátrali z jakéhosi zdvořilého smyslu pro pořádek, tak gestapem, které se snažilo proniknout do tábora, ačkoliv se tvrdilo, že existuje dohoda s pétainovskou vládou, která to zakazovala. Člověk nikdy nevěděl, kdo ho polapí, a každé ranní loučení bylo vždycky poslední.

Helena mi nosila chleba a ovoce a občas kus salámu nebo, sýra. Neodvažoval jsem se sejít dolů do nejbližšího městečka a ubytovat se tam. Zařídil jsem se v lese a žil jsem v rozvalinách starého pobořeného kláštera, který jsem objevil o kousek dále. Přes den jsem tam spal nebo četl, co mi Helena přinesla, pozoroval jsem silnici z houští, v němž jsem nemohl být spatřen. Helena mi také přinášela zprávy a zvěsti: že Němci postupují stále blíže bez ohledu na nějaké smlouvy.

Přesto to byl téměř božský život. Strach občas stoupal do krku jako žaludeční šťáva. Ale zvyk žít jenom okamžiku stále znovu vítězil. Měli jsme dobré počasí a nebe bylo v noci plné hvězd. Helena obstarala stanový dílec; leželi jsme na něm pod suchým listím v rozbořeném ambitu kláštera a naslouchali jsme šelestům noci. „Jak to, že můžeš chodit takhle ven?" zeptal jsem se jednou. „A tak často?"

„Mám jakési výsadní postavení a trochu protekci," odpověděla po chvíli. „Vždyť jsi to viděl - občas jsem také ve vsi."

„Proto můžeš obstarávat pro mě jídlo?"

„Dostávám ho z kantýny. Smíme tam trochu nakupovat, když máme peníze a pokud vůbec něco je."

„Nemáš strach, že by tě mohl tady někdo vidět anebo tě prozradit?"

Usmála se. „Jenom o tebe. Ne o sebe. Co se mi může stát? Jsem stejně ve vězení."

Příštího večera nepřišla. Zeď nářků se rozplynula, já jsem se připlížil, baráky stály temné v slabém osvětlení a já jsem čekal, ale ona nepřišla. Slyšel jsem noci ženy, které chodily k toaletnímu baráku, slyšel jsem vzdechy a sténání a náhle jsem viděl na silnici zastíněná světla automobilů. Přes den jsem zůstal v lese. Byl jsem neklidný. Něco se muselo stát. Někdy jsem myslel na to, co jsem slyšel v táboře, a podivně paradoxně mi to bylo útechou. Všechno bylo lepší, než aby Helena byla nemocná, odvezená nebo mrtvá. Tyto tři možnosti ležely v tak blízkém sousedství, že všechny znamenaly totéž. A náš život byl tak bezvýchodný, že teď záleželo jenom na jedné věci: neztratit se navzájem a jednou se pokusit uprchnout z víru do nějaké tiché zátoky. Snad bude možno potom ještě jednou na všechno zapomenout.

Není to možné," řekl Schwarz. „Není to možné s veškerou láskou, s veškerým soucitem, s veškerou dobrotou a s veškerou něhou. Věděl jsem to, a bylo mi to lhostejné. Ležel jsem v lese a upřeně jsem hleděl na mrtvolu vířících pestrých listů, které padaly z větví, a jen jsem si myslel: Nech ji žít! Nech ji žít, bože, a nikdy se jí nebudu po ničem ptát. Život člověka je mnohem větší než všechny spletité situace, do nichž se dostává, nech ji žít, jenom žít, a kdyby to muselo být beze mne, nech ji žít beze mne, ale nech ji žít!

Helena nepřišla ani příští noc. Zato jsem viděl zase večer dva automobily. Přijížděly po silnici k táboru. Připlížil jsem se velkým obloukem a rozeznal uniformy. Nemohl jsem vidět, jestli jsou to uniformy SS nebo armády, ale určitě to byly německé uniformy. Strávil jsem hroznou noc. Vozy přijely kolem deváté hodiny a teprve kolem jedné zase odjely. Skutečnost, že přijely v noci, znamenala téměř s jistotou, že to bylo gestapo. Když odjely, nemohl jsem rozeznat, zda s sebou odvezly lidi z tábora. Bloudil jsem - v pravém slova smyslu jsem bloudil - po silnici a kolem tábora až do rána. Pak jsem se chtěl ještě jednou pokusit dostat se do tábora jako montér, ale viděl jsem, že stráže jsou zdvojnásobeny a že u nich sedí civilista s jakýmsi listinami.

Připadalo mi, jako by den nechtěl skončit. Když už jsem se i po sté plížil kolem drátěného oplocení, spatřil jsem náhle přibližně dvacet kroků od plotu na mé straně balík v novinovém papíře. Byl v něm kus chleba a dvě jablka a lístek bez podpisu: „Dnes večer". Helena musela balík přehodit přes plot, když jsem tam zrovna nebyl. Jedl jsem chleba vkleče, tak jsem se cítil pojednou sláb. Pak jsem se odebral ke své skrýši a spal jsem. Odpoledne jsem se probudil. Byl velmi jasný den, naplněný zlatým světlem jako vínem. Listí každou noc silněji povadalo. Ted' stály buky a jedna lípa v teplém odpoledním slunci, které dopadalo na paseku, a byly tak žluté a rudé, jako by je neviditelný malíř, zatímco jsem spal, proměnil v pochodně, které zářily naprosto klidným nehybným světlem. Ani lístek se nepohnul."

Schwarz se odmlčel. „Nebud'te prosím netrpělivý, když se pouštím do zdánlivě zbytečného líčení přírody. Příroda byla pro nás po celý ten čas tak důležitá, jako je důležitá pro zvířata. Byla také tím, co nás nikdy neodmítlo. Nepotřebovali jsme pro ni žádný pas ani žádný árijský průkaz. Dávala a brala, ale byla neosobní, a to bylo jako medicína. Ten den odpoledne jsem se dlouho nehýbal. Báł jsem se, že bych mohl přetéci jako miska naplněná až po okraj vodou. A pak jsem náhle spatřil v tom naprostém tichu bez nejmenšího zavanutí větru, jak se snáší ze stromů stovky listů, jako by uposlechlý tajemný povel. Pomalu klouzaly vzduchem a několik jich spadlo na mě. V tom okamžiku jsem si uvědomil svobodu smrti a její nesmírnou útechu. Věděl jsem, aniž jsem sám skoncoval svůj život, když i Helena zemře, že nemusím zůstat sám na světě a že tato milost je vyrovnáním, které je dáno člověku za přemíru lásky, již je schopen a která přesahuje meze živého stvoření. Poznal jsem to, aniž jsem o tom přemýšlel, a zatímco jsem to poznával, nebylo už v jakémisi vzdáleném smyslu ani tak zcela důležité zemřít.

Helena nestála v řadě zdi nářků. Přišla, teprve když ostatní odešly. Měla na sobě krátké kalhoty a blůzu a podala mi mezi dráty láhev vína a balík. V neobvyklém oděvu vypadala velice mladá. „Zátka už je vytažená," řekla. „Tady máš i pohárek."

Proklouzla lehce mezi ostatními dráty. „Ty už musíš být úplně vyhladovělý. Dostala jsem v kantýně něco, co jsem viděla naposled v Paříži."

„Eau de Cologne," řekl jsem. Voněla touto voňavkou svěže ve svěží noci.

Potřásla hlavou. Všiml jsem si, že má přistřižené vlasy. Byly kratší než předtím. „Co se to vlastně dělo?“ zeptal jsem se náhle zlostně. „Myslel jsem, že tě odvezli anebo že umíráš, a ty přijdeš, jako bys byla navštívila salón krásy. Dala sis udělat také manikúru?“

„Udělala jsem si ji sama.“ Zvedla ruce a zasmála se. „Napijme se vína!“

„Co se stalo? Bylo tam gestapo?“

„Ne. Komise od armády. Ale byli s ní dva úředníci gestapa.“

„Odvezli někoho s sebou?“

„Ne,“ odpověděla. „Dej mi napít.“

Viděl jsem, že je velice vzrušená. Její ruce byly horké a kůže tak suchá, že skoro šustila. „Byli u nás,“ řekla. „Přišli, aby udělali seznam nacistek v táboře. Chtějí je odvézt zpátky do Německa.“

„Je jich u vás hodně?“

„Dost. Nemysleli jsme si, že je jich tolik. Některé to nikdy nepřiznaly. Byla mezi nimi jedna, kterou znám - náhle vystoupila a prohlásila, že patří ke straně, že si obstarala cenné zprávy, že chce zpět do vlasti, že prý se tu s ní zacházelo strašně a aby ji vzali s sebou. Zнала jsem ji dobře. Příliš dobře. Ví-“

Helena rychle pila a pak mně podala pohárek. „Co ví?“ zeptal jsem se.

„Už ti to nemohu přesně říct. Bylo tolik nocí, kdy člověk mluvil a mluvil. Ví, kdo jsem -“ zvedla hlavu. „Nikdy se nevrátím! Nikdy! Zabiju se, kdyby pro mě chtěli přijít.“

„Nezabiješ se a nepřijdou si pro tebe. Proč? Georg je bůhvídkde. O všem se nemůže dovědět. A proč by to měla ta žena prozradit. Co jí to pomůže?“

„Slib mi, že nepřipustíš, aby si mě odvezli.“

„Slibuji, ti to,“ řekl jsem. Byla příliš vzrušená, než abych byl mohl udělat něco jiného, než jí ve své bezmocnosti slibovat všemohoucnost.

„Miluju tě,“ řekla svým drsným, vzrušeným hlasem. „Miluju tě, a ať se stane cokoli, tomu musíš vždycky věřit!“

„Věřím tomu,“ odpověděl jsem a věřil jsem tomu a nevěřil jsem tomu.

Vyčerpaně se opřela o strom. „Uprchneme,“ řekl jsem. „Ještě dnes v noci.“

„Kam? Máš svůj pas?“

„Ano. Dal mi ho kdosi z kanceláře, kde měli uloženy papíry internovaných. Kdo má tvůj pas?“

Neodpovídala. Chvilí hleděla před sebe do prázdna. „Je tu jedna židovská rodina,“ řekla potom. „Muž, žena a dítě. Přišli sem před několika dny. Dítě je nemocné. Také vystoupili z řady. Chtějí nazpět do Německa. Důstojník se jich zeptal, zda nejsou Židé. Muž řekl, že jsou Němci. Že chtějí zpátky. Důstojník jim chtěl cosi říci, ale oba gestapáci stáli vedle. „Chcete opravdu zpátky?“ zeptal se ještě jednou. „Jen je napište, kapitáne,“ řekl jeden z gestapáků a zasmál se. „Když tak touží po vlasti, tak jim tu laskavost uděláme.“ Byli zaneseni do seznamů. Nedají si to vymluvit. Říkají, že už nemohou dále. Dítě je prý těžce nemocné. Ostatní Židy že odsud stejně brzy odtransportují. Tak prý je lepší přihlásit se hned. Jsme prý v pasti. Je prý lepší jít dobrovolně. Jsou jako hluší mezci. Musíš s nimi promluvit.“

„Já? Copak já jim můžu říct?“

„Tys tam byl. Byl jsi v Německu v táboře. Vrátil ses odtamtud. A zase jsi uprchl.“

„Kde jim to mám říct?“

„Tady. Dojdu pro toho muže. Vím, kde je. Hned. Řekla jsem mu to. Je možné ho ještě zachránit.“

Asi za čtvrt hodiny přivedla hubeného muže, který odmítal protáhnout se mezi ostatním drátem. Stál na území tábora a já na druhé straně a on mě poslouchal. Po chvilce přišla jeho žena. Byla velice bledá a nepromluvila ani slovo. Oba s dítětem byli zadrženi asi před deseti dny. Každý byl v jiném táboře a pak uprchli a jako zázrakem se zase sešli. Všude na patnicích a na nárožích domů zanechávali svá jména. „Schwarz na mě pohlédl. „Znáte Víu Dolorosu?“

„Kdo by ji neznal! Vede z Belgie až do Pyrenejí.“

Via Dolorosa vznikla na počátku války. Když vtrhly německé jednotky do Belgie a prolomily Maginotovu linii, začal veliký útek napřed v automobilech, naložených domácím náradím a postelemi, a pak ve vozidlech všech druhů, na kolech, s kárami taženými koňmi, s kárami taženými lidmi, s dětskými kočárky a konečně v nekonečných zástupech pěšky, k jihu, pozdním létem Francie pod střemhlav útočícími bombardéry. Začal také útek emigrantů k jihu. Tehdy vznikly pouliční noviny. Na zdi ulic, na domy ve vesnicích, na nároží křižovatek psali emigranti uhlím, křídou a barvami své výkřiky o pomoc a jména lidí, které hledali, i svá vlastní jména. Emigranti, kteří už po léta prchali a skrývali se před policií, měli kromě toho řetěz opěrných bodů, který sahal z Nizzy až po Neapol a z Paříže až do Curychu. Byli to lidé, kteří tam bydlili a zprostředkovali zprávy, vyměňovali adresy, dávali rady a u nichž bylo možno si na několik nocí odpočinout. S jejich pomocí opět našel muž, o němž Schwarz mluvil, svou ženu a své dítě, což by bylo jinak daleko obtížnější než najít příslovečnou jehlu v kupě sena.

„Budeme-li chtít zůstat, budeme zase odloučeni,“ vysvětloval mi muž,“ řekl Schwarz. „Tohle je ženský tábor. Byli jsme sem dopraveni společně, ale jenom na několik dnů. Už mi řekli, že přijdu někam jinam, do mužského tábora. Nesnesli bychom to.“ Všechno už uvážil. Takhle je to prý lepší. Uprchnout prý nemohou, o to už se pokusili. Byli by téměř zemřeli hladu. Teď je dítě nemocné, žena vyčerpaná - a on sám už také nemá žádnou sílu. Je prý lepší odejít dobrovolně. My ostatní prý už jsme stejně jako dobytek v halách jatek. Podle potřeby a nálady si pro nás přijdou. „Proč nás nenechali jít, když byl ještě čas?“ řekl nakonec. Jemný, útlý muž s hubeným obličejem a s drobným černým knírkem.

Nikdo by na to byl nedovedl odpovědět. Sice o nás nikdo nestál, ale také nás nechtěli pustit - to bylo v

okamžiku zhroucení francouzského národa bezvýznamným paradoxem, jemuž věnovali málo pozornosti ti, kteří by to byli mohli změnit.

Příštího odpoledne přijížděly vzhůru po silnici dva nákladní automobily. V témž okamžiku jsem viděl, jak ostatní drát oživil. Asi tučt žen si vzájemně pomáhaly při prolézání. Rozutekly se do lesa. Skrýval jsem se, dokud jsem nespátěl Helenu. „Varoval nás prefekt, řekla. „Němci přijeli, aby odvezli ty, které chtějí nazpět. Nikdo neví, co se ještě bude dít. Proto nám dovolili, abychom se schovaly v lese, dokud nebudou Němci pryč.“

Bylo to poprvé, že jsem ji viděl ve dne, pomínu-li kratičké setkání na silnici. Její dlouhé nohy a obličej byly snědé, ale jinak byla velice tenká. Oči byly příliš velké a lesklé a obličej byl příliš úzký. „Dáváš mi své jídlo a sama hladovíš,“ řekl jsem.

„Mám dost co jíst,“ odpověděla. „O to je postaráno. Tady -“ dala ruku do kapsy - „tady je dokonce kus čokolády. Včera jsme si mohly koupit játrovou paštiku a olejovky v krabičkách. Ale žádný chleba.“

„Odejde i ten člověk, s kterým jsem mluvil?“ zeptal jsem se.

„Ano -“

V Helenině obličejí to náhle zacukalo. „Nikdy se nevrátím,“ řekla potom. „Nikdy! Slíbils mi to! Nechci, aby mě chytili!“

„Nechytnou tě.“

Auta za hodinu zase odjela. Ženy zpívaly. Rozmazaně doléhaly až k nám: Deutschland, Deutschland über alles.

Tuto noc jsem dal Heleně část jedu, který jsem dostal kdysi v Le Vernetu. O den později se dověděla, že Georg zjistil, kde je. „Kdo ti to řekl?“ zeptal jsem se.

„Někdo, kdo to ví.“

„Kdo?“

„Lékař v táboře.“

„Odkud to ví?“

„Z velitelství. Přišel tam dotaz.“

„Řekl doktor, co máš dělat?“

„Může mě skrýt na několik dní v baráku pro nemocné. Ne na dlouho.“

„Pak tedy musíš pryč z tábora. Od koho přišla včera výstraha, že ty z vás, které jsou ohrožené, se mají skrýt v lese?“

„Od prefekta.“

„Dobrá,“ řekl jsem. „Hleď, abys dostala svůj pas a propouštěcí list z tábora. Snad ti může lékař nějak pomoci. Když ne, uprhneme. Připrav si, co si chceš vzít s sebou. Nikomu nic neříkej. Nikomu! Pokusím se promluvit s prefektem. Vypadá lidsky.“

„Nedělej to! Buď opatrný. Proboha buď opatrný!“

Oprášil jsem si montérky, jak to jen šlo, a ráno jsem vyšel z lesa. Musel jsem počítat s tím, že vběhnu do rukou německým patrolám anebo francouzským četníkům. Ale s tím jsem musel od tohoto okamžiku počítat ustavičně.

Podánilo se mi dostat se až k prefektovi. Obalamutil jsem četníka a jednoho písaře tím, že jsem vystupoval jako německý technik, který potřebuje informace, aby mohl zřídít elektrické vedení pro vojenské účely. Naučil jsem se, že se člověk prosadí, když dělá to, co se nejméně očekává. Jako uprchlíka by mě byl četník okamžitě zadržel. Tenhle druh lidí reaguje nejlépe na hulákání.

Prefektovi jsem řekl pravdu. Chtěl mě napřed vyhodit. Pak ho začala má drzost bavit. Nabídl mi cigaretu a řekl, abych se klidil k čertu, že on nic neviděl a neslyšel. O deset minut později mi vysvětloval, že nemůže nic dělat, že Němci mají asi seznamy a že by ho činili zodpovědným, kdyby někdo scházel. Že se mu nechce skončit v německém koncentračním táboře.

„Pane prefekte,“ řekl jsem, „vím, že jste chránil zajatce. Vím také, že musíte plnit příkazy. Ale vy i já víme stejně dobře, že se Francie octla v chaosu porážky a příkazy z dneška mohou znamenat hanbu zítřka, a že když zmatek vyústí v nesmyslnou krutost, že bude dokonce i později velmi těžké najít pro to omluvu. Nač chcete proti své vlastní vůli zadržovat nevinné lidi za ostatními dráty pro krematoria a vyhlazovací tábory? Připusťme, že v době, kdy se Francie ještě bránila, existovalo ještě jakési právo zavírat cizince do internačních táborů, lhostejno, zda byli pro útočníka nebo proti útočníkovi. Ale válka už dávno skončila. Před několika dny odvezli vítězové své lidi. To, co je dosud v táboře, jsou oběti, které zmírají denně strachy, že budou odvezeny na smrt. Měl bych vás prosit za všechny tyto oběti - prosím vás však jen za jednu z nich. Bojíte-li se seznamů, pak do nich zaneste, že moje žena uprchla, zaneste tam pro mě za mě, že zemřela, že spáchala sebevraždu, a pak vás nemůže postihnout žádná odpovědnost!“

Dlouze se na mě zadíval. „Přijďte zase zítra,“ řekl potom.

Zůstal jsem stát. „Nevím, komu padnu už třeba zítra do rukou,“ řekl jsem. „Udělejte to dnes.“

„Přijďte tak za dvě hodiny.“

„Budou čekat před vašimi dveřmi,“ řekl jsem. „To je nejbezpečnější místo, které znám.“

Náhle se usmál. „Ouelle affaire d'amour,“ řekl. „Jste ženat, a musíte žít, jako byste nebyli oddáni. Zpravidla je tomu naopak.“

Oddechl jsem si. Za hodinu mě zase zavolal dovnitř.

„Telefonoval jsem velitelství tábora,“ řekl. „Souhlasí to, že přišel dotaz na vaši ženu. Uposlechneme vaší rady a necháme ji zemřít. Pak budete mít pokoj. My také.“

Přikývl jsem. Náhle se mě zmocnil podivný chladný strach, jakýsi zbytek pověry, že člověk nemá provokovat

osud. Ale což jsem už dávno sám nezemřel a nežil jsem na papíry mrtvého?

„Do zítřka bude všechno vyřízeno," řekl prefekt.

„Udělejte to dnes," odvětil jsem. „Seděl jsem jednou dva roky v táboře, protože jsem uprchl o jeden den příliš pozdě."

Náhle jsem byl úplně vyčerpaný. Zřejmě si toho všiml. Byl jsem popelavě bledý a šla na mě mdloba. Poslal pro koňak. „Kávu," řekl jsem a dopadl do křesla. Pokoj kroužil ve fialových a šedivých stínech. Nesmím se zhroutit, myslím jsem si, když mi začalo hučet v uších. Helena je svobodná, musíme odsud pryč!

Do hučení a mihotání se mísil obličej a hlas, který křičel zpočátku nesrozumitelně a pak hlasitě. Snažil jsem se pochopit hlas i jeho obličej a pak jsem slyšel: „Copak si myslíte, že je to pro mě legrace, merde alors? Copak k čertu tohle všechno je? Nejsem žádný žalárník. Jsem pořádný člověk. K čertu se všim a se všemi. Ať si jdou všichni - všichni!"

Hlas se mi zase ztratil a nevím, jestli opravdu tak křičel, anebo jestli zněl jenom tak hlasitě v mých uších. Dostal jsem kávu, vyvrávorat jsem ven a posadil se na lavici. Za chvíli kdosi přišel a řekl, abych ještě chvilku počkal. - Stejně bych byl neodešel.

Pak přišel prefekt a prohlásil, že je všechno v pořádku. Zdálo se mi, že můj záchvat slabosti pomohl více než všechna má slova. „Už je vám lépe?" zeptal se úředník. „Nepotřebujete přece mít přede mnou takový strach. Jsem jen bezvýznamný francouzský provinční prefekt."

„To je víc než Bůh," odpověděl jsem šťastně. „Bůh mi dal jen velmi všeobecné povolení k pobytu na této zemi, s nímž si nemohu nic počít. Co opravdu potřebuju, je povolení k pobytu pro tento okres, a to mi nemůže vydat nikdo jiný než vy, pane prefekte."

Zasmál se. „Ale když vás budou hledat, pak jste tu v největším nebezpečí."

„Když mě budou hledat, budu v Marseille ve větším nebezpečí než tady. Budou spíše předpokládat, že jsem tam, než že jsem tady. Dejte nám povolení na jeden týden. Během té doby se budeme moci vydat na pout' Rudým mořem."

„Rudým mořem?"

„To je takový výraz mezi uprchlíky. Žijeme jako Židé při odchodu z Egypta. Za námi německá armáda a gestapo, po obou stranách moře francouzské a španělské policie a před námi zaslíbená země Portugalsko s přístavem Lisabonem, který vede do ještě zaslíbenější země, do Ameriky."

„Copak máte americká víza?"

„Dostaneme je."

„Zdá se, že věříte v zázraky."

„Nemám na vybranou. A cožpak se dnes nestal zázrak?"

Schwarz se na mě usmál. „Je to zvláštní, jak se člověk dovede stát v bídě vypočítavý. Věděl jsem zcela přesně, proč jsem řekl poslední větu a proč jsem předtím polichotil prefektovi srovnáním s Bohem. Musel jsem z něho vyrazit krátké povolení k pobytu. Když je člověk naprosto odkázán na jiné lidi, stane se z něho přesně kalkulující psycholog, dokonce i když únavou sotva dýchá, a snad právě proto. To jedno nemá co činit s druhým a oboje funguje nezávisle na sobě, aniž by jedna věc měla vliv na druhou, strach je pravý, bolest je pravá a taková je i vypočítavost. Všechny mají též cíl: záchranu."

Schwarz se znatelně uklidnil. „Jsem už brzo hotov," řekl. „Skutečně jsme dostali povolení k pobytu na celý týden. Stál jsem u brány tábora a čekal jsem na Helenu. Bylo pozdní odpoledne. Drobně mrholilo. Doprovázel ji lékař. Viděl jsem na okamžik, jak mluví s ním, ještě než mě spatřila. Mluvila rozčileně a její obličej byl vzrušenější, než jsem byl zvyklý. Bylo mi, jako bych hleděl z ulice do místnosti, aniž to kdo tuší. Pak mě spatřila.

„Vaše žena je velmi nemocná," řekl mi lékař.

„To je pravda," odpověděla Helena se smíchem. „Budu propuštěna do nemocnice a tam zemřu. Přesně jak je dohodnuto."

„To není legrace!" prohlásil lékař nepřátelsky. „Vaše žena patří skutečně do nemocnice."

„Proč tam tedy už dávno není?" zeptal jsem se.

„K čemu tohle všechno?" řekla Helena. „Nejsem nemocná a nepůjdu do žádné nemocnice."

„Můžete ji dát do nemocnice," zeptal jsem se, „tak aby tam byla v bezpečí?"

„Ne," odpověděl po krátkém odmlčení.

Helena se zase zasmála. „Ovšem, že ne. Jaký je tohle hloupý rozhovor. Adieu, Jean."

Vykročila napřed po silnici. Chtěl jsem se zeptat lékaře, co jí je, ale nedokázal jsem to. Upřeně na mě hleděl, pak se honem otočil a vrátil se do tábora. Šel jsem za Helenou.

„Máš svůj pas?" zeptal jsem se.

Přikývla. „Dej mi svou kabelu," řekl jsem.

„Není tam skoro nic."

„Dej mi ji přesto."

„Mám ještě večerní šaty, které jsi mi koupil v Paříži."

Šli jsme po silnici dolů. „Nejsi nemocná?" zeptal jsem se.

„Kdybych byla opravdu nemocná, přece bych nemohla jít. Musela bych mít horečku. Nejsem nemocná. Lže. Chtěl, abych zůstala. Podívej se na mě. Vypadám nemocná?"

Zůstala stát.

„Ano," řekl jsem

„Nebud' smutný," odvětila.

„Nejsem smutný."
Věděl jsem teď, že je nemocná, a zároveň jsem věděl, že se mi k tomu nikdy nepřizná. „Pomohlo by ti to, kdybys byla v nemocnici?"
„Ne!" řekla. „Ani v nejmenším! Musíš mi to věřit. Kdybych byla nemocná a kdyby mi mohl pomoci špitál, okamžitě bych se pokusila do něj dostat. Věř mi to!"
„Věřím ti to."
Co jsem měl dělat? Byl jsem náhle strašně skleslý. „Snad kdybys byla raději zůstala v táboře," řekl jsem konečně.
„Byla bych se zabila, kdybys byl nepříšel."
Šli jsme dále. Déšť zesílil. Byl jako šedivý závoj z jemnoučkých kapek, rozprostřených kolem nás. „Musíme hledět, abychom se brzy dostali do Marseille," řekl jsem. „A odtud do Lisabonu a pak do Ameriky."
Tam jsou dobří lékaři, pomyslel jsem si. A nemocnice, v nichž člověka nezatkou. Třeba budu smět pracovat.
„Zapomeneme na Evropu jako na zlý sen," řekl jsem.
Helena neodpovídala.

XV

„Odysea začala," řekl Schwarz. „Putování pouští. Pout' Rudým mořem. Znáte ji jistě také."
Přikývl jsem. „Bordeaux. Oťukávání pohraničních přechodů. Pyreneje. Ponenáhly útok na Marseille. Útok na otrlá srdce a útek před barbary. Do toho slabomyslnost zdivočelé byrokracie. Žádné povolení k pobytu - ale také žádné výjezdní povolení -, a když je člověk konečně dostal, propadlo mezitím španělské průjezdní vízum, které člověk zase dostal jen tehdy, měl-li vstupní vízum do Portugalska, které často záviselo ještě na jiném vízu, což znamenalo, že všechno zase bylo třeba začít znovu - čekání před konzuláty, těmito předsíněmi nebe a pekla. Bludný kruh šílenství!"
„Prozatím jsme se dostali do závětrí," řekl Schwarz. „Helena se večer zhroutila. Našel jsem pokoj v odlehлém hostinci. Byli jsme poprvé zase legální. Poprvé po dlouhých měsících jsme zase měli pokoj jenom pro sebe - to byl důvod, který v ní vyvolal záchvat pláče. Potom jsme seděli mlčky v malé zahradě hostince. Bylo už velmi chladno, ale nechtěli jsme ještě spát. Popíjeli jsme láhev vína a vyhlíželi na silnici, která vedla k táboru a na kterou bylo vidět ze zahrady. V týle mi seděla téměř bolestně hluboká vděčnost. Tento večer všechno zapudila, dokonce i strach, že je Helena nemocná. Po záchvatu pláče z ní vyzařovala pohoda a klid jako z krajiny po dešti, byla tak krásná jako tváře, které člověk někdy vidá na starých kamejích. Jistě to pochopíte," řekl Schwarz. „V životě, jaký vedeme my, má nemoc zcela jiný význam než jindy. Nemoc pro nás znamená, že už nemůžeme dále prchat."
„Vím," odpověděl jsem hořce.
„Příští večer jsme viděli ztlumená světla vozu, který šplhal po silnici vzhůru k táboru. Helena zneklidněla. Přes den jsme se sotva hnuli z našeho pokoje. Mít zase postel a vlastní místnost, byl takový zážitek, že jsme se ho ani nemohli dost nabažít. Oba jsme také cítili, jak jsme unavení a vyčerpaní, a já bych se byl nejraději z tohoto hostince celé týdny nehnul. Ale Helena chtěla náhle pryč. Nechtěla už vidět silnici k táboru. Bála se, že gestapo ji bude hledat dále.
Sbalili jsme svých pár svršků. Bylo rozumnější putovat dál, pokud jsme ještě měli povolení k pobytu pro náš okres. Polapí-li nás někde jinde, mohou nás nejdříve vykázat sem, ale nemohou nás hned zatknout. Tak jsme doufali.
Chtěl jsem do Bordeaux. Cestou jsme se ale doslechli, že už je na to dávno pozdě. Vzal nás s sebou malý dvousedadlový citroën a řidič nám radil, abychom se pokusili skrýt se někde jinde. Tady poblíž jeho cíle je prý malý zámček, ví bezpečně, že je prázdný, snad bychom se tam mohli na noc usadit.
Neměli jsme na vybranou. Pozdě odpoledne nás řidič vysadil. Před námi v šeru stál zámček, vlastně spíš letohrádek, jehož okna byla tmavá a bez záclon. Vystoupil jsem po vnějším schodišti nahoru a zkusil jsem otevřít dveře. Povolily a byly na nich stopy toho, že už byly otvírány násilně. Mé kroky se rozléhaly v sešeřelé hale. Zavolal jsem a odpověděla mi neurčitá ozvěna. Sály byly úplně prázdné. Všechno, co se dalo odnést, bylo odneseno. Zbyly však sály z osmáctého století, vykládané stěny, ušlechtilé tvary oken, stropy a graciézní schodiště.
Pomalů jsme procházeli zámčkem. Nikdo na naše volání neodpovídal. Snažil jsem se najít elektrický vypínač. Žádný tam nebyl. Zámček ještě neměl elektriku. Zůstal tak, jak byl postaven. Byla tam malá jídelna, zlatá a bílá, ložnice - světle zelená a zlatá. Ani jediný kus nábytku. Majitelé zřejmě všechno vyklidili, než uprchli.
V mansardovém pokoji jsme konečně našli truhlu. Bylo v ní několik masek, pestré, laciné kostýmy, které zbyly asi po nějaké slavnosti, a pak tam bylo několik balíků svíček. Lepší však byla železná postel s matrací. Hledali jsme dál a objevili jsme v kuchyni trochu chleba, několik krabiček olejovek, hrst česneku, poloprázdnou sklenici s medem a ve sklepě několik liber brambor, několik lahví vína a hranici dříví. Byla to pohádková říše!
Téměř všude v domě byly krby. Několika kostýmy, které jsme našli, jsme zastřeli okno pokoje, který byl pravděpodobně kdysi ložnicí. Obešel jsem dům a objevil ovocný sad.
Jablka a hrušky ještě visely na stromech. Natrhal jsem nějaké a přinesl dovnitř.
Když se natolik setmělo, že už nemohlo být vidět vystupující kouř, rozdělal jsem v krbu oheň a začali jsme jíst. Nálada byla jakoby strašidelná a zakletá. Oheň plápolavě ozařoval nádherné boiserie a naše stíny se kmitaly jako duchové ze šťastnějšího světa.
Začalo být teplo. Helena se svlékala, aby si mohla dát sušit šaty. Přinesla si své pařížské šaty a oblékla si je. Otevřel jsem láhev vína. Neměli jsme sklenky a pili jsme z láhve. Helena se později ještě jednou převlékla. Vytáhla z truhlice domino a škrabošku a běhala v něm po temném schodišti. Její hlas se ozýval hned zdola, hned zase shora, odrážel se ozvěnou ze všech stran, přebíhala sem a tam, neviděl jsem ji už, slyšel jsem jen její nohy, až náhle stanula v

temnotě za mnou a já jsem ucítil v týle její dech.

„Myslel jsem, že už jsem tě ztratil," řekl jsem a objal ji.

„Nikdy mě neztratilš," zašeptala úzkou škraboškou. „A víš proč ne? Protože mě nechceš zavile vlastnit jako sedlák své pole. Nejskvělejší muž je naproti tomu nudný."

„Určitě nejsem skvělý muž," řekl jsem překvapeně.

Stáli jsme na podestě schodiště. Pootevřenými dveřmi ložnice dopadal pruh plápolavého světla z krbu na bronzové ornamenty zábradlí a na Helenina ramena a ústa.

„Nevíš, co jsi," zamumlala a pohlédla na mě třpyticima se očima, z nichž jako u hadích očí nebylo vidět pod maskou bělmo, ale které byly jen strnulé a lesklé. „Ale měl bys vědět, jak bezútěšní jsou všichni tihle donchuáni. Jako šaty, které člověk jednou nosil. Ale ty - ty jsi srdce."

Snad to způsobovaly kostýmy, které jsme měli na sobě, že nám usnadňovaly používat takovýchto slov. Oblékl jsem na sebe domino, stejně jako ona, i když trochu proti své vůli, protože mé ostatní věci byly také za celý ten den zvlhlé a sušily se u krbu. Neobvyklé šaty v přízračném prostředí rokoka nás změnily a otevíraly naše rty jiným slovům než obvykle. Věrnost a nevěra ztrácely svou měšťáckou tíži a svou jednostrannost. Jedno mohlo být druhým, neexistovala jen věrnost nebo nevěra, nýbrž spousta odstínů, a jména ztrácela svůj význam.

„Jsem mrtví," šeptala Helena. „Oba. Nepodléháme už žádným zákonům. Jsi mrtev, s mrtvým pasem, a já jsem dnes zemřela v nemocnici. Pohled na naše šaty. Jako pestří zlatí netopýři se míháme zemřelým stoletím. Nazývali je krásným stoletím, a také to bylo krásné století se svými menuety, se svou grácií a se svou rokokovou oblohou - ale na jeho konci stála gilotina - tak jako stojí vždycky všude, po každé slavnosti v chladném ránu, lesklá a neúprosná. Kde bude stát naše, můj nejmilejší?"

„Nech toho, Heleno," řekl jsem.

„Nebude stát nikde," šeptala. „Kde je gilotina pro mrtvé? Nemůže nás už rozkrájet, nelze rozkrájet světlo a nelze rozkrájet stíny, ale což nám nechtěli neustále zpřelámat paže? Drž mě, tady v tomto očarování a v zlatém temnu, a snad něco z toho v nás zbude a prosvětlí ubohou hodinu našeho posledního dechu."

„Nemluv takhle, Heleno," řekl jsem a pocítil jsem lehké zamrazení.

„Vzpomínej si na mě vždycky tak, jaká jsem teď," šeptala, aniž mě poslouchala. „Kdo ví, co z nás ještě bude -"

„Odjedeme do Ameriky a válka jednou skončí," řekl jsem.

„Nestěžuji si," odpověděla těsně u mého obličeje. „Jak bychom si mohli stěžovat? Co by se z nás bylo jinak stalo? Běžný, nudný pár, který by v Osnabrücku žil běžným, nudným životem s běžnými city a s jednou prázdninovou cestou do roka."

Musel jsem se zasmát. „Takhle se to dá také pojmát."

Byla ten večer velmi veselá a slavila jej jako slavnost. Se svíčkou a v zlatých pantoflíčkách, které si koupila v Paříži a které zachránila ve všech nepohodách, seběhla do sklepa a přinesla ještě jednu láhev vína. Stál jsem nahoře na schodišti a viděl ji stoupat temnotou vzhůru, viděl jsem její ozářený obličej, obrácený ke mně na pozadí mnohotvárné hry stínů. Byl jsem šťasten, může-li se nazývat štěstím zrcadlo, které zrcadlí milovaný obličej čistě a dokonale na pozadí stínů.

Oheň pomalu uhasínal. Usnula pod pestrými kostýmy. Byla to zvláštní noc. Teprve pozdě v noci jsem zaslechl dunění letadel, jímž tiše řinčela rokoková zrcadla.

Zůstali jsme tam čtyři dny sami. Pak jsem musel jít do nejbližší vesnice nakoupit. Doslechl jsem se tam, že z Bordeaux mají odplout dvě lodi. „Což tam ještě nejsou Němci?" zeptal jsem se.

„Jsou tam a nejsou tam," zněla odpověď. „Záleží na tom, kdo jste."

Hovořil jsem o tom s Helenou. Ke svému překvapení jsem viděl, že je dosti lhostejná. „Lodě, Heleno!" řekl jsem rozčileně. „Pryč odsud! Do Afriky. Do Lisabonu. Prostě někam. Odtamtud se může dál."

„Proč nezůstaneme tady?" odpověděla. „V zahradě je ovoce a zelenina. Budeme mít co vařit, dokud nám vystačí dříví. Chleba dostaneme ve vsi. Máme ještě nějaké peníze?"

„Ještě něco máme. A já mám ještě jednu kresbu. Mohu ji prodat v Bordeaux, abychom měli peníze na cestu."

„Kdopak teď ještě kupuje kresby?"

„Lidé, kteří chtějí investovat peníze."

Zasmála se. „Pak ji tedy prodej a zůstaňme tady."

„Byl bych rád, kdyby to bylo možné!"

Zamilovala se do tohoto domu. Na jedné straně byl malý park a za ním ovocná a zeleninová zahrada. Byl tam dokonce i rybník a sluneční hodiny. Helena milovala dům a zdálo se, že dům miluje ji. Byl rámcem, který se k ní hodil, a my jsme poprvé nebydleli v hotelech nebo barácích. Život v maškarních kostýmech a v atmosféře bezstarostné minulosti dodával i mně jakousi zakletou naději - někdy dokonce i víru v posmrtný život, jako bychom už na něj absolvovali první jevištní zkoušku. I mně by se bylo líbilo, kdybychom tak byli mohli žít několik set let.

Přesto jsem však dál myslel na lodě v Bordeaux. Zdálo se mi nepravděpodobné, že by mohly vyplout, když už je město částečně obsazeno - ale bylo to období oné podivné války. Francie měla příměří, ale ještě žádný mír. Měla údajně okupační zónu a svobodnou zónu, ale neměla žádnou moc bránit dohodu a kromě toho tu byla německá armáda a gestapo a ty nepracovaly vždycky ruku v ruce.

„Musím to zjistit," řekl jsem. „Zůstaň tady a já se pokusím dostat se do Bordeaux."

Helena zavrtěla hlavou. „Nezůstanu tady sama. Půjdu s tebou."

Chápal jsem ji. Neexistovaly žádné jasně oddělené nebezpečné oblasti a oblasti bez nebezpečí. Člověk mohl

vyvážnout živ z nepřátelského hlavního stanu a na odlehlém ostrově ho mohl dopadnout gestapácký agent. Všechna dřívější měřítka se posunula.

Dostali jsme se tam úplně náhodou, však to jistě sám znáte," řekl Schwarz. „Když o tom člověk dodatečně přemýšlí, nechápe, jak to bylo možné. Pěšky, na nákladních autech, jednou jsme dokonce jeli kus cesty na dvou těžkých dobráckých selských koních, které vedl čeledín na trh.

V Bordeaux už bylo vojsko. Město nebylo obsazeno, ale bylo tam vojsko. Šok byl silný. Člověk očekával, že bude každou minutu zatčen. Helena na sobě měla nenápadný kostým. Kromě večerních šatů, jedné kalhoty a dvou svetrů to byla přibližně celá její garderoba. Já jsem měl na sobě montérky. A ještě jeden oblek jsem měl v batohu.

Zanechali jsme své věci v jednom hostinci. Člověk se zavazadly byl všude nápadný, i když bylo město plné francouzských uprchlíků s kufry. „Zajdeme do nějaké cestovní kanceláře a poptáme se po lodích," řekl jsem. Neznali jsme nikoho ve městě.

Skutečně zde existovala cestovní kancelář. Ve výkladních skříních visely staré plakáty: „Podzim v Lisabonu" - „Alžír, perla Afriky" - „Prázdniny na Floridě" - „Slunná Granada". Většina plakátů byla vybledlá, ale plakáty s Lisabonem a s Granadou zářily ještě nádhernými barvami.

Nemuseli jsme čekat, až se dostaneme k přepážce. Informoval nás čtrnáctiletý expert. S těmi loděmi to prý tak docela nesouhlasí. Zvěsti toho druhu prý už kolují po celé týdně. Je však faktem, že dávno před obsazením města tu byla anglická loď, aby odvezla Poláky a emigranty, kteří se přihlásili do polské legie, do útvaru dobrovolníků, který se formoval v Anglii. V současné době neodpluje žádná loď.

Zeptal jsem se, co chtějí všichni ti lidé v kanceláři.

„Většina z nich chce totéž, co vy," odpověděl expert.

„A vy?" zeptal jsem se.

„Já už jsem se vzdal myšlenky na odjezd," řekl. „Udělal jsem si z toho živnost. Jsem tlumočníkem, rádcem, odborníkem na vizové záležitosti, expertem pro hledání noclehů -"

Vůbec jsem se nedivil. Nouze vede k předčasné zralosti a mládí nezná pohled zkalený sentimentalitou a předsudky. Zašli jsme do kavárny a expert mi poskytl přehled o situaci.

Bylo možné, že vojsko odtáhne. Ale v Bordeaux bylo přesto obtížné získat povolení k pobytu, pro víza to tu bylo úplně špatné. Bayonne byl v současném okamžiku uznán pro španělská víza za dobrý, ale byl přeplněný. Nejlepší se zdála být Marseille, ale tam byla daleká cesta. Všichni jsme ji pak prošli, později. Vy také?" zeptal se Schwarz.

„Ano," řekl jsem. „Byla to křížová cesta."

Schwarz přikývl. „Přirozeně jsem to zkusil cestou na americkém konzulátu. Ale Helena měla platný německý pas z nacistického období, jak jsme mohli tedy dokázat, že jsme ve smrtelném nebezpečí? Židé, kteří obléhali bez papírů a plni strachu dveře, se zdáli být ve větším nebezpečí. Naše pasy svědčily proti nám, dokonce i pas mrtvého Schwarze.

Rozhodli jsme se, že se vrátíme do našeho zámečku. Dvakrát nás zastavili četníci, pokaždé jsme využili vládnoucí deprese - obořil jsem se na četníky, zamával jim pod nosem našimi pasy a odvolával jsem se jako rakouský Němec na vojenskou správu. Helena se smála, považovala všechno za komické. Poprvé jsem přišel na ten nápad, když jsem chtěl vyzvednout v hospodě naše zavazadla. Hostinský prohlásil, že od nás nikdy žádná zavazadla nedostal. „Jestli chcete, můžete přece zavolat policii," řekl a zamžoural na mě s úsměškem. „Ale to jistě nechcete!"

„To také nepotřebuju," odpověděl jsem. „Vydejte nám naše věci!"

Hostinský pokynul podomkovi. „Henri, pán by chtěl odejít."

Henri se ke mně blížil s vykasanými rukávy. „Rozmyslel bych si to, Henri," řekl jsem mu. „Anebo jste už celý žhavý na to, abyste viděl, jak vypadá německý koncentrační tábor zevnitř?"

„Ta gueule," odpověděl Henri a sáhl po mně.

„Střelte, seržante!" řekl jsem zobra a díval jsem se za jeho hlavu.

Henri naletěl. Ohlédl se, a protože měl ještě polozdvížené paže, kopl jsem ho vši silou do rozkroku. Zařval a skácel se k zemi. Hostinský uchopil láhev a vykročil od výčepního pultu.

Vzal jsem láhev dubonnetu, která stála na pozinkovaném pultu, udeřil s ní o roh pultu a držel v ruce zbytek láhve s ostrými hroty. Za mnou se roztránila druhá láhev. Neohlédl jsem se. Nesměl jsem spustit hostinského z očí.

„To jsem já," řekla Helena a vykřikla na hostinského. „Salaud! Vydej naše věci, anebo máš po obličejích!"

Obešla mě, v ruce držela rozbitou láhev a přikrčená šla na hostinského. Zadržel jsem ji volnou rukou. Zřejmě popadla láhev pernodu, protože všechno náhle páchlo po anýzu. Hostinského zaplavil příval přístavních nadávek. Helena, napolo sehnutá, škube mou rukou, aby se mi vytrhla. Hostinský rychle ustoupil za pult.

„Co se to tu děje?" zeptal se kdosi u dveří německy.

Hostinský se začal šklebit. Helena se otočila. Německý poddůstojník, kterého jsem předtím vymyslel pro Henriho, tu teď stál ve skutečnosti.

„Je poraněný?" zeptal se poddůstojník.

„Tohle prase tady?" Helena ukázala na Henriho, který si ještě pořád tiskl dlaně mezi nohy a seděl na zemi se skrčenými koleny. „To není krev! To je dubonnet!"

„Jste Němci?" zeptal se poddůstojník.

„Ano," odpověděl jsem. „A byli jsme okradeni."

„Máte papíry?"

Hostinský se ušklíbl. Zdálo se, že rozumí trochu německy.

„Ovšem," vyprskla podrážděně Helena. „A prosím vás, abyste nám pomohl k našemu právu!" Ukázala svůj pas. „Jsem sestra obersturmbannführera Jürgense. Tady -" ukázala na datum v pase. „Bydlíme v zámku -" řekla jméno, které jsem nikdy předtím neslyšel, „a vyjeli jsme si na jeden den do Bordeaux. Své věci jsme zanechali u tohotole

zloděje. Ted' tvrdí, že prý je nikdy nedostal. Pomozte nám, prosím!"

A znovu se obořila na hostinského. „Je to pravda?" zeptal se ho poddůstojník.

„Ovšem, že je to pravda! Německá žena nelže!" citovala Helena jeden z idiotských výroků režimu.

„A kdo jste vy?" zeptal se mě poddůstojník.

„Šofér," prohlásil jsem a popotáhl jsem si montérky.

„Tak honem!" křikl poddůstojník na hostinského.

Muž za pultem se přestal šklebit. „Mám vám zavřít tu putyku?" zeptal se poddůstojník.

Helena s velikým požitkem překládala a připojila ještě spoustu „salauds" a „sales étrangers". To mě obzvlášť nadechlo - vynadat Francouzovi v jeho vlastní zemi špinavých cizinců, to mohl plně vychutnat jen někdo, komu takhle až příliš často nadávali.

„Henri!" vyštěkl hostinský. „Kdes nechal ty věci? Já o ničem nevím," prohlásil poddůstojníkovi, „musel to udělat podomek."

„Lže," překládala Helena. „Svádí vinu na tamhletu gorilu. Sem s těmi věcmi," řekla hostinskému. „Okamžitě! Nebo přivedeme gestapo!"

Hostinský nakopl Henriho. Ten se odplížil. „Promiňte," řekl hostinský poddůstojníkovi. „Je to nedorozumění. Je libo sklenku?"

„Koňak," odpověděla Helena. „Ten nejlepší."

Hostinský postavil na nálevní pult sklenku. Helena se na něj upřeně zadívala. Postavil tam ještě dvě sklenky.

„Jste statečná žena," řekl poddůstojník.

„Německá žena se nebojí ničeho," citovala Helena nacistickou ideologii a odložila rozbitou láhev od pernodu.

„Jakou značku má váš vůz?" zeptal se mě poddůstojník.

Pevně jsem se podíval do jeho naivních šedých očí. „Mercedes, jako vůdcův, přirozeně!"

Přikývl. „Je tu hezky, že? Ne tak jako doma, ale přece jen hezky, nemyslíte?"

„Velice hezky. Tak jako doma ne, to je jasné."

Popíjeli jsme. Koňak byl vynikající. Henri se vrátil s našimi věcmi a položil je na židli. Zkontroloval jsem batoh. Bylo tam všechno.

„V pořádku," řekl jsem poddůstojníkovi.

„Zavinil to podomek," prohlásil hostinský. „Jsi propuštěn, Henri! Vypadni!"

„Děkuji, poddůstojníku," řekla Helena. „Jste německý muž a kavalír."

Poddůstojník zasalutoval. Bylo mu méně než pětadvacet let.

„Byl by tu ještě účet za dubonnet a za láhev pernodu, které se rozbily," řekl hostinský, kterému už zase otrnulo.

Helena překládala. „Žádný kavalír," dodala. „Byla to sebeobrana."

Poddůstojník vzal z pultu nejbližší láhev. „Dovolte," prohodil galantně, „konečně nejsme přece marně vítězi!"

„Madame nepije Cointreau," prohlásil jsem. „Vemte ten koňak, poddůstojníku, i když je načatý."

Poddůstojník dal Heleně láhev. Strčil jsem ji do batohu. Rozloučili jsme se přede dveřmi. Obával jsem se, že nás voják bude doprovázet až k našemu mercedesu. Ale Helena to udělala výborně. „Něco takového se u nás nemůže stát," řekl hrdě mladý muž, když se loučil. „U nás vládne pořádek."

Díval jsem se za ním. Pořádek, pomyslel jsem si. S mučením, výstřely do týla a masovými vraždami! Dej mi raději sto tisíc malých podvodníků, jako je tenhle hostinský!

„Jak se cítíš?" zeptala se Helena.

„Dobře. Nevěděl jsem, že umíš takhle nadávat."

Zasmála se. „To jsem se naučila v táboře. Jak to člověka osvobozuje! Rok internace náhle sklouzl z mých beder. Ale kde ses naučil prát s rozbitými lahvemi a dělat z lidí eunuchy?"

„V boji za lidská práva," odpověděl jsem.

„Žijeme ve věku paradoxů. Aby byl zachován mír, vedeme válku."

Skoro tomu tak bylo. Lidé byli nuceni lhát a podvádět, aby se ubránili a zůstali naživu. V příštích týdnech jsem kradl sedlákům se stromů ovoce a ze sklepů mléko. Byla to šťastná doba. Byla nebezpečná, směšná, někdy bezúspěšná a často komická - ale nikdy nebyla hořká. Právě jsem vám vyprávěl o incidentu s hostinským. Podobných situací jsme brzo zažili ještě více. Asi to znáte také?"

Přikývl jsem. „Když je člověk mohl takhle pojmát, byly často komické."

„Naučil jsem se to," odpověděl Schwarz. „Heleninou zásluhou. Byla člověkem, v němž se nehromadila už žádná minulost. To, co jsem jen občas cítil, se u ní proměnilo v zářící skutečnost. Minulost se u ní každým dnem odlamovala jako led za jezdcem, který jede přes Bodamské jezero. Zato se všechno hrnulo do přítomnosti. To, co je u jiných úměrně rozděleno na celý život, koncentrovalo se u ní do jediného okamžiku. Ale nebyla to žádná strnulá koncentrace. Byla naprosto uvolněná, úsměvná jako Mozart a neúprosná jako smrt. Pojmy morálka a odpovědnost ve svém tísnivém smyslu přestaly existovat. Na jejich místo nastoupily vyšší, téměř éterické zákony. Neměla už pro nic jiného čas. Sršela jako ohňostroj, ale bez popela. Nechtěla být zachráněna. Tenkrát jsem tomu ještě nevěřil. Věděla, že ji nelze zachránit. Protože jsem však na tom trval, připouštěla to - a já, blázen, jsem ji vlekl křížovou cestou, všemi dvanácti zastaveními z Bordeaux až do Bayonnu a pak nekonečnou cestou do Marseille a zpět až sem."

Když jsme se vrátili k zámečku, byl obsazen. Viděli jsme uniformy, vojáky, kteří přivlékali dřevěné pracovní stoly, a několik důstojníků v leteckých uniformách s lesklými vysokými holínkami, jak si pyšně vykračují jako cizokrajní pávi.

Pozorovali jsme je z parku, skryti za bukem a za mramorovou bohyní. Bylo hedvábné pozdní odpoledne. „Máme ještě něco v zámku?“ zeptal jsem se. „Jablka na stromech, vzduch, zlatý říjen a své sny,“ řekla Helena. „Ty jsme zanechávali všude,“ odpověděl jsem. „Tak jako poletující babí léto.“ Důstojník na terase udělil několik řízných povelů. „Hlas dvacátého století,“ řekla Helena. „Pojďme. Kde dnes přespíme?“ „Vyspíme se někde v seně,“ řekl jsem. „Možná že i v posteli. Rozhodně však spolu.“

XVI

Vzpomínáte si na náměstí před konzulátem v Bayonnu?“ zeptal se Schwarz. „Na čtyřstupy uprchlíků, které se pak rozpadly a v panice blokovaly vchod a zoufale sténaly a plakaly a bojovaly o místo?“

„Vzpomínám si, že se vydávaly místenky,“ odpověděl jsem. „Poskytovaly člověku právo, aby stál venku. Přesto blokovala masa vchod. Když se otevřela okna, přerůstalo sténání v křik a vytí. Pasy se musely vyhazovat z oken. Ten les natažených rukou!“

Hezčí z obou žen, které ještě byly v hospodě vzhůru, se přiloudala a zívla. „Jste divní,“ řekla. „Žvaníte a žvaníte! My ale teď musíme jít spát. Jestli si ještě někde chcete posedět - všechny hospody ve městě už jsou zase v provozu.“

Otevřela dveře. Bíle a skřípavě k nám vtrhlo jitro. Slunce svítlo. Zase dveře zavřela. Pohlédl jsem na hodinky. „Loď neodjíždí dnes odpoledne,“ prohlásil Schwarz. „Odjíždí teprve zítra večer.“

Nevěřil jsem mu. Všiml si toho. „Pojďme někam jinam,“ řekl.

Hluk venku na ulici byl po tichu hospody v prvním okamžiku téměř nesnesitelný. Schwarz se zastavil. „Běhá to tu a křičí.“ Zíral na houf dětí, které vlekly kolem koše s rybami. „Pořád dál! Jako by nikdo nescházel!“

Sešli jsme k přístavu. Voda byla zčeřená, vítr byl chladný a silný, slunce tvrdé a bez tepla. Plachty se vzdouvaly a každý byl zaměstnán intenzivně jitem a svou prací a sebou. Klouzali jsme všim tím shonem jako dva zvadlé listy. „Pořád mi ještě nevěříte, že loď odpluje teprve zítra?“ zeptal se Schwarz.

Vypadal velice unavený a přepadlý v nemilosrdném světle. „Nemohu tomu věřit,“ odpověděl jsem. „Řekl jste mi předtím, že odjíždí dnes. Přepetejme se. Je to pro mě příliš důležité.“

„Tak důležité to bylo pro mě také. A najednou to už není důležité.“

Neodpovídal jsem. Šli jsme dál. Náhle jsem byl šíleně netrpělivý. Překypující, klokotavý život volal. Noc minula. K čemu ještě to vyvolávání stínů?

Zastavili jsme se před obchodem, který byl ověšen prospekty. Ve výkladní skřini stála bílá deska a oznamovala, že odjezd lodí se přesouvá na zítřek.

„Jsem už brzo u konce,“ řekl Schwarz.

Získal jsem další den. Navzdory desce jsem zkusil otevřít dveře. Byly ještě zamčené. Asi deset lidí mě pozorovalo. Přibližovali se z různých stran o několik kroků, když jsem stiskl kliku. Byli to emigranti. Když viděli, že jsou dveře ještě zamčené, odvrátili se a tvářili se, jako by si prohlíželi výklady.

„Vidíte, že ještě máte čas,“ řekl Schwarz a navrhl, abychom si zašli v přístavu na kávu.

Chvatně pil horkou kávu a držel ruce na šálku, jako by ho záblý. „Kolik je hodin?“ zeptal se.

„Půl osmé.“

„Ještě hodinu,“ zamumlal. „Za hodinu přijdou.“ Vzhlédl jsem. „Nechci vám vyprávět žádné jeremiády.“

Poslouchá se to snad tak?“

„Ne.“

„Jak se to poslouchá?“

Otálel jsem. „Jako příběh lásky.“

Napětí v jeho obličeji náhle povolilo. „Děkuji,“ řekl. Vzchopil se. „V Biarritzu na nás začal doléhat osud. Doslechl jsem se, že ze St. Jean de Luz má odplout malý člun. Nebyla to pravda. Když jsem se vrátil do penzionu, ležela Helena na zemi a její obličej byl znetvořen. „Záchvat,“ zašeptala. „Hned to pomine. Nech mě!“

„Dojdu ihned pro lékaře!“

„Žádného lékaře,“ sípala. „Není to třeba. Hned to přejde. Odejdi! Vrat' se za pět minut. Nech mě o samotě. Udělej, co ti říkám! Žádného lékaře! Tak přece už jdi!“ vykřikla. „Vím, co říkám. Vrat' se zase za deset minut. Potom můžeš -“

Pokynula mi, abych odešel. Nemohla už dále mluvit. Ale její oči překypovaly tak strašnou, úpěnlivou prosbou, že jsem vyšel ze dveří. Stál jsem venku a tupě zíral na ulici. Pak jsem se zeptal po lékaři. Řekli mi, že jistý doktor Dubois bydlí jenom o několik ulic dále. Utíkal jsem k němu. Oblékl se a šel se mnou.

Když jsme se vrátili, ležela Helena v posteli. Její obličej byl vlhký potem, ale byla už klidnější. „Ty jsi přivedl lékaře.“ řekla to tak odmítavě, jako bych byl jejím úhlavním nepřítelem.

Doktor Dubois přicupital. „Nejsem nemocná,“ řekla.

„Madame,“ odpověděl Dubois s úsměvem, „nechtěla byste to raději přenechat lékařům, aby to sám zjistil?“

Otevřel brašnu a vytáhl z ní své nástroje. „Nech nás o samotě,“ řekla mi Helena.

Zmaten jsem opustil pokoj. Vzpomněl jsem si na to, co řekl lékař v táboře. Chodil jsem po ulici sem a tam a civěl na reklamu michelinek naproti nad garážemi. Tloušť z gumových obručí na reklamě se pro mě stával temným symbolem ze střev a plazících se bílých červů. Slyšel jsem z garáže údery kladiva, jako by kdosi bušil do plechové rakve, a náhle jsem věděl, že hrozba už dávno stála za námi jako bleďé pozadí, na němž přijal náš život ostřejší kontury

jako les ve svitu slunce na pozadí temných mraků věstících bouři.

Za chvilku se Dubois vrátil. Měl malou bradku a byl pravděpodobně lázeňským lékařem, který obvykle předpisoval lehké léky proti kašli a kocovině. Když jsem ho viděl, jak cupitá ke mně, byl jsem zoufalý. Teď byla v Biarritzu mrtvá sezóna. Musel být zřejmě vděčný za všechno, co se mu naskytlo. „Vaše paní choť -“ řekl.

Upřeně jsem na něj hleděl. „Co?“ řekl jsem. „Řekněte mi k čertu pravdu, anebo neříkejte vůbec nic.“

Mírný, velmi krásný úsměv ho na okamžik úplně změnil.

„Tohle,“ řekl, vytáhl blok na recepty a cosi nečitelně napsal.

„Tu máte! Obstarejte si to v lékárně. Až si pro to dojdete, ať vám vrátí recept. Můžete ho pak zase použít.“

Poznamenal jsem to na něj.

Vzal jsem bílý lístek. „Co je to?“ zeptal jsem se.

„Nic, co byste mohl změnit,“ odpověděl. „Nezapomínejte na to! Nic, co byste ještě mohl změnit.“

„Co je to? Chci vědět pravdu, žádné tajnosti!“

Nereagoval na to. „Když to budete potřebovat, zajděte do lékárny,“ řekl. „Vydají vám to.“

„Co je to?“

„Silný uklidňující prostředek. Dostanete ho jen na lékařský předpis.“

Vzal jsem si recept. „Co jsem vám dlužen?“

„Nic.“

Odcupital. Na rohu ulice se ještě otočil. „Dojděte pro to, a položte to někam, kde to vaše žena může najít! Nemluvte s ní o tom. Ví všechno. Je obdivuhodná.“

„Heleno,“ řekl jsem jí. „Co to má všechno znamenat? Jsi nemocná. Proč o tom se mnou nechceš mluvit?“

„Netrap mě,“ odpověděla velmi malátně. „Nech mě žít tak, jak chci.“

„Nechceš se mnou o tom mluvit?“

Zavrtěla hlavou. „Není o čem.“

„Nemohu ti pomoci?“

„Nikoli, drahý,“ odpověděla. „Tentokrát mi nemůžeš pomoci. Kdybys mohl, řekla bych ti to.“

„Mám ještě posledního Degase. Mohu ho tady prodat. V Biarritzu jsou bohatí lidé. Dostaneme za něj dost peněz, abys mohla do nemocnice.“

„Aby mě zavřeli? A stejně by to nebylo nic platné, věř mi.“

„Je to tak zlé?“

Pohlédla na mě tak uštvane zoufale, že jsem se už dále neptal. Rozhodl jsem se, že později zajdu k Duboisovi a že se ho ještě jednou zeptám.

Schwarz se odmlčel. „Měla rakovinu?“ zeptal jsem se.

Přikývl. „Měl jsem to už dávno vytušit. Byla ve Švýcarsku a tam jí tenkrát řekli, že ji mohou ještě jednou operovat, ale že to nebude nic platné. Byla operována už předtím. To byla ta jizva, kterou jsem viděl. Profesor jí pak řekl pravdu. Mohla si vybrat mezi několika dalšími zbytečnými operacemi a krátkým úsekem života bez nemocnice. Také jí vysvětlil, že není možno s určitostí tvrdit, že by jí nemocnice prodloužila život. Rozhodla se proti operacím.“

„Nechtěla vám to říci?“

„Ne. Nenáviděla svou chorobu. Pokoušela se ji ignorovat. Cítila se znečištěna, jako by byla prolezlá červy. Měla pocit, že je nemoc medúzovité zvíře, které v ní žije a roste. Myslela si, že bych se jí štilil, kdybych to věděl. Snad také ještě pořád doufala, že dokáže nemoc udusit, když ji nebude brát na vědomí.“

„Nemluvil jste s ní o tom nikdy?“

„Celkem ne,“ řekl Schwarz. „Mluvila o tom s Duboisem a později jsem Duboise přinutil, aby mi to sdělil. Od něho jsem pak dostal ty utišující prostředky. Vysvětlil mi, že bolesti budou vzrůstat, ale že je také možné, že všechno rychle a milosrdně skončí. S Helenou jsem o tom nemluvil. Nechtěla. Pohrozila mi, že se zabije, když ji nenechám na pokoji. Tvářil jsem se pak, jako bych jí věřil - jako by její záchvaty byly zcela nevinné povahy.“

Museli jsme odejít z Biarritzu. Vzájemně jsme se klamali. Helena pozorovala mne a já ji. Ale brzy nabyl klam podivuhodnou moc. Zničil napřed to, čeho jsem se nejvíce obával: pojem času. Rozdělení do týdnů a měsíců se rozpadlo a strach před krátkostí doby, kterou jsme ještě měli před sebou, se tím stal průhledný jako sklo. Strach už nezastíral, ale spíše chránil naše dny. Všechno, co mohlo narušovat, se od něho odráželo, nemohlo to proniknout dovnitř. Míval jsem záchvaty zoufalství, když Helena spala. Pak jsem upřeně pozoroval její obličej, který tiše oddechoval, a zíral jsem na své zdravé ruce a nechápal jsem strašnou opuštěnost, kterou nám ukládá naše tělo, rozluku, kterou nelze nikdy překlenout. Ani kapka mé zdravé krve nemohla zachránit milovanou nemocnou krev. To člověk nepochopí a také smrt nepochopí.

Okamžik se nám stal vším. Zítřek ležel v nekonečné dáli. Helena se probouzela, den začal, a když spala a já jsem ji cítil vedle sebe, začala oscilace naděje a zoufalství, plánů, které byly vybudovány na snových základech, oscilace pragmatických zázraků a filosofie zavřených očí před pomíjivostí, filosofie, která zhasla s úsvitem a utonula v mlze.

Ochladilo se. Nosil jsem u sebe Degase, který znamenal jízdné do Ameriky, a byl bych ho rád prodal. Ale v malých městečkách a vesnicích nebylo nikoho, kdo by za něj byl ochoten pořádně zaplatit. Místy jsme pracovali. Naučil jsem se polním pracem. Kopal jsem a hrabal, chtěl jsem něco dělat. Nebyli jsme jediní. Viděl jsem profesory řezat dříví a operní zpěváky okopávat řepu. Sedláci byli takoví, jako sedláci bývají. Využili příležitost, že mohou mít laciné dělníky. Někteří něco zaplatili, jiní nám dali najíst a dovolili, abychom někde u nich v noci přespalí. A jiní zase prosebníky vyhnali. Tak jsme putovali a jeli k Marseille. Byl jste v Marseille?”

„Kdo tam nebyl?" řekl jsem. „Bylo to loviště četníků a gestapa. Schytávali emigranty před konzuláty jako zajíce."

„Nás také skoro chytili," odpověděl Schwarz. „Přitom dělal přednosta cizineckého oddělení v Marseille všechno, aby emigranty zachránil. Byl jsem stále jako posedlý po americkém vízu. Připadlo mi, jako by mohlo zastavit samotný postup rakoviny. Víte přece, že člověk nedostal vízum, nemohl-li prokázat, že je silně ohrožen, anebo nebylo-li jeho jméno uvedeno v Americe v listině známých umělců, vědců anebo intelektuálů. Jako bychom nebyli všichni ohroženi - a jako by nebyl člověk jako člověk! Což není rozdíl mezi významnými a obyčejnými lidmi vzdálenou paralelou k nadlidem a podlidem?"

„Nemohou všechny přijmout," odpověděl jsem.

„Ne?" zeptal se Schwarz.

Neodpovídal jsem. Co jsem také mohl odpovědět. Ano i ne znamenalo totéž.

„Proč tedy nepřijmou ty nejopuštěnější?" zeptal se Schwarz. „Ty bez jména a bez zásluh?"

Zase jsem neodpovídal. Schwarz měl dvě americká víza - co ještě chtěl? Což nevěděl, že Amerika dává vízum každému, za něž se někdo u nich zaručí, že nepřipadne státu na obtíž?

V příštím okamžiku to řekl. „Neznám tam nikoho. Ale kdosi mi dal jakousi adresu do New Yorku. Napsal jsem tam. Psal jsem také na jiné adresy. Líčil jsem naši situaci. Pak mi řekl jeden známý, že jsem to udělal špatně. Nemocné do Spojených států nepouštějí. A nevyčísitelně nemocné už vůbec ne. Musím vydávat Helenu za zdravou. Helena vyslechla část rozmluvy. Nebylo vyhnutí. Nikdo nemluvil o ničem jiném v tomto zmateném úlu, který se jmenoval Marseille.

Onoho večera jsme seděli v restauraci poblíž Cannebiery. Vítr fícel ulicemi. Neztrácel jsem odvahu. Doufal jsem, že najdu lidského lékaře, který vydá Heleně potvrzení, že je zdravá. Pořád jsme ještě hráli tutéž hru: že si navzájem věříme, že o ničem nevím. Napsal jsem veliteli jejího tábora, aby nám potvrdil, že jsme ohroženi. Našli jsme si malý pokoj. Dostal jsem povolení k pobytu na týden a v noci jsem na černo pracoval v jedné restauraci jako umývač nádobí. Měli jsme trochu peněz a jistý lékárník mi vydal na Duboisův recept deset ampulek morfia - měli jsme tedy pro současný okamžik všechno, co jsme potřebovali.

Seděli jsme u okna restaurace a dívali se na ulici. Mohli jsme si dovolit tenhle luxus, protože jsme se celý týden nemuseli skrývat. Náhle se Helena lekla a uchopila mou ruku. Vyjeveně hleděla do snášející se tmy. „Georg!" zašeptala.

„Kde?"

„Tamhle v tom otevřeném autu. Poznala jsem ho. Právě jel kolem."

„Určitě jsi ho poznala?"

Přikývla.

Zdálo se mi to téměř nemožné. Pokusil jsem se v několika autech jedoucích kolem rozeznat lidi, kteří seděli vevnitř. Nepodařilo se mi to. Ale klidnější jsem nebyl.

„Proč by měl být právě v Marseille?" řekl jsem a okamžitě jsem věděl, že když někde bude, pak tedy určitě v Marseille - posledním místě vhodném pro útek emigrantů z Francie.

„Musíme odsud pryč," řekl jsem.

„Kam?"

„Do Španělska."

„Není Španělsko ještě nebezpečnější?" Povídalo se, že je gestapo ve Španělsku jako doma a že tam byli mnozí emigranti zatčeni a vydáni Němcům. Ale tenkrát kolovalo tolik pověstí a člověk nemohl všemu věřit.

Zase jsem se pokusil postupovat starou cestou: španělské i průjezdní vízum, které se udělovalo, jediné když měl člověk portugalské vízum, a to zase záviselo na vízu pro jinou zem. K tomu ještě přistupovala nejzákeřnější šikana ze všech byrokratických záludností: výjezdní vízum z Francie.

Jednou večer jsme měli štěstí. Oslovil nás jakýsi Američan. - Byl trochu podnapilý a hledal někoho, s kým by si pohovořil anglicky. Za několik minut seděl u našeho stolu a hostil nás nápoji. Bylo mu přibližně pětadvacet let a čekal na loď, aby se vrátil do Ameriky. „Proč nejedete také?" zeptal se.

Na okamžik jsem mlčel. Naivní otázka jako by mezi námi vytvořila překladu. Seděl tu člověk, který jako by spadl z jiné planety. To, co pro něho bylo samozřejmé, jako třeba mluvení, bylo pro nás nedostižné jako souhvězdí Plejád. „Nemáme víza," řekl jsem konečně.

„Tak si je nechte zítra vydat. Tady v Marseille je náš konzulát. Jsou tam velmi přívětiví lidé."

Znal jsem ty jeho přívětivé lidi. Byli to polobozi. Jen aby se člověk dostal k jejich tajemníkům, čekal po celé hodiny na ulici. Později bylo dovoleno čekat ve sklepě, protože se častěji stalo, že úředníci gestapa chytili některé emigranty na ulici.

„Zajdu tam zítra s vámi," řekl Američan.

„Dobrá," odpověděl jsem a nevěřil jsem mu.

„Napijme se na to."

Pili jsme. Viděl jsem před sebou svěží bezelstný obličej a skoro jsem ho nesnášel. Helena byla toho večera téměř průhledná, když nám Američan vyprávěl o moři světél na Broadwayi. Bájně pověsti v zatemněném městě. Viděl jsem Helenin obličej, když zazněla jména herců, divadelních her, lokálů a celého toho neodolatelného shonu města, které nikdy nepoznalo válku. Bylo mi bídně, a přesto jsem byl rád, že poslouchala, protože až dosud se stavěla s podivně mlčenlivou pasivitou ke všemu, co se jmenovalo Amerika. V dýmu cigaret v krčmě její obličej stále více ožíval, smála se a slíbila, že se podívá s mladým mužem na jistý kus, který obzvlášť miloval, popíjeli jsme a věděli, že ráno bude zase všechno zapomenuto.

Nebylo tomu tak. V deset hodin si pro nás Američan přišel. Měl jsem kocovinu a Heleně se nechtělo jít s sebou. Přišlo. Přišli jsme k tisícím se shluku emigrantů. Bylo to jako sen. Prošli jsme zástupem, shluk se před námi rozdělil jako Rudé moře před izraelskými emigranty z faraónovy říše. Zelený Američanův pas byl zlatým klíčem z pohádky, který otvíral každou bránu.

To, čemu jsme se neodvažovali uvěřit, se stalo. Když mladý muž slyšel, oč jde, nonšalantně prohlásil, že se za nás zaručuje. Připadalo mi to paradoxní. Byl tak mladý. Zdálo se mi, že člověk musí pro něco takového být starší, než jsem já. Zdrželi jsme se na konzulátě přibližně hodinu. Před týdnem jsem už napsal, proč jsme ohroženi. S velkou námahou se mi podařilo s pomocí druhých a třetích lidí dostat přes Švýcarsko potvrzení, že jsem byl v Německu v koncentračním táboře, a jiné potvrzení, že Georg pátrá po mně a po Heleně, aby nás přivlekl nazpět. Řekli mi, abych přišel zase za týden. Venku mi potřásl mladý Američan rukou. „Bylo to pěkné, že jsme se seznámili. Tady -“ vytáhl navštívenku, „zavolejte mě, až k nám přijedete.“

Pokynul mi a chtěl odejít. „A co když se něco stane? Kdybych vás ještě potřeboval?“ zeptal jsem se.

„Co se ještě může stát? Všechno je v pořádku.“ Zasmál se. „Můj otec je dost známý. Slyšel jsem, že zítra pluje člun do Oránu. Chtěl bych se tam podívat, než se vrátím domů. Kdoví, kdy sem zase přijedu. Je lepší ještě si prohlédnout, co se dá.“

Zmizel. Obklopilo mě půl tuctu emigrantů a chtěli znát jeho jméno a adresu. Tušili, co se stalo, a chtěli totéž získat pro sebe. Když jsem jim řekl, že nevím, kde Američan v Marseille bydlí, začali mi nadávat. Skutečně jsem to nevěděl. Ukázal jsem jim vizitku s americkou adresou. Opsali si ji. Říkal jsem jim, že je to zbytečné, že Američan jede do Oránu. Prohlásili, že na něj tedy budou čekat na parníku. Vrátil jsem se domů v rozhárané náladě. Snad jsem všechno pokazil, když jsem ukázal vizitku. Ale byl jsem v tom okamžiku zcela nerozhodný, a čím dále jsem šel, tím více se mi zdálo, že všechno nemá vůbec žádné vyhlídky.

Řekl jsem to Heleně. Usmála se. Byla ten večer velice zamlklá. V malém pokojíku, který jsme měli a který jsme si pronajali od jiného podnájemníka - znáte ty adresy, které se předávají od úst k ústům, zpíval neúnavný zelený kanárek, o nějž jsme se zavázali pečovat. Cizí kočka pořád přicházela z nejbližších střešních sedávek a upírala zelené oči na ptáka, který visel ve své kleci se stropu. Bylo zima, ale Helena chtěla, aby okno zůstalo otevřeno. Věděl jsem, že má bolesti. Byl to jeden z příznaků.

Dům utichl teprve pozdě v noci. „Vzpomínáš si ještě na malý zámeček?“ zeptala se Helena.

„Vzpomínám si na něj, jako by mi to byl někdo vyprávěl,“ odpověděl jsem. „Jako bych tam nebyl já, ale někdo jiný.“

Podívala se na mě. „Snad to souhlasí. Každý má v sobě několik bytostí,“ řekla potom. „Zcela různých. A někdy se osamostatňují a vládou po určitou dobu a je z nás jiný člověk, člověk, kterého jsme předtím nikdy nepoznali. Ale člověk se vrací! Nevrací se?“ zeptala se naléhavě.

„Nikdy jsem v sobě neměl více bytostí,“ prohlásil jsem. „Byl jsem vždycky monotónně stejný.“ Zavrtěla rozhodně hlavou. „Jak se mylíš! Teprve později poznáš, jak se mylíš.“ „Jak to myslíš?“

„Zapomeň na to. Podívej se na kočku na okně. A na nic netušícího zpívajícího ptáka! Jak oběť jásá!“

„Nikdy ho nedostane. Je bezpečný ve své kleci.“ Helena se rozesmála. „Bezpečný ve své kleci,“ opakovala. „Kdo by chtěl být bezpečný v kleci?“

K ránu jsme se probudili. Domovnice nadávala a křičela. Otevřel jsem dveře, již oblečený a připravený k útěku, ale nikde jsem neviděl policii. „Ta krev!“ křičela žena. „Nemohla to udělat jinde? Takové svinstvo! A teď mi sem přijde policie! To má člověk z toho, když je lidumil! Jen ho využívají! A nájemné dluží už pět týdnů!“

Na úzké chodbě se tísnili v šedém úsvitu obyvatelé ostatních pokojů a zírali do přilehlé místnosti. Asi šedesátiletá žena. spáchala sebevraždu. Podřezala si levou tepnu. Krev stékala po pelesti. „Pošlete pro doktora,“ řekl Lachmann, emigrant z Frankfurtu, který teď v Marseille obchodoval s růžencí a svatými obrázky.

„Doktora!“ ječela domovnice. „Ta už je několik hodin mrtvá. Copak to nevidíte? Tohle se stane, když vás člověk vezme k sobě! Teď ještě přijde policie! Ať si vás všechny sebere! A postel - kdo to bude uklízet?“

„Můžeme to uklidit,“ řekl Lachmann. „Nezatahujte do toho policii.“

„A co nájemné? Co bude s tím?“

„Můžeme se na to složit,“ odpověděla starší žena v rudém kimonu. „Kampak bychom šli? Budte milosrdná!“

„Byla jsem milosrdná! Člověka pak jen využívají, to je všechno. Copak měla za věci? Nic!“

Domovnice hledala. Holé světlo jediné žárovky v pokoji bylo žluté a bledé. Pod postelí stál kufr z nejlevnějšího vulkánového vlákna. Domovnice poklekla u čela železné postele, po kterém nestekla žádná krev, a vytahovala kufr. Její tlustý zadek v proužkovaných domácích šatech vypadal jako zadek obrovského oplzlého hmyzu, který se chystá sežrat svou oběť. Otevřela kufr. „Nic! Pár hadrů! Prošlapané boty.“

„Tady!“ řekla stará žena. Jmenovala se Lucie Löwová a prodávala na černo kazové punčochy a slepovala rozbitý porcelán.

Domovnice otevřela jakousi krabičku. Na růžové vatě tam ležel malý řetízek a prsten s drobným kamínkem.

„Zlato?“ zeptala se tlustá žena. „Určitě jenom pozlacený!“

„Zlato,“ řekl Lachmann.

„Kdyby to bylo zlato, byla by ho už prodala,“ prohlásila domovnice, „než tohleto udělala.“

„Člověk to nedělá vždycky jenom z hladu,“ odpověděl Lachmann klidně. „Je to zlato. Ten malý kamínek je rubín. Má to cenu nejméně sedm až osm set franků.“

„Nesmysl!“

„Jestli chcete, tak vám ho někde prodám.“

„A přitom mě vezmete na hůl, že? Kdepak, můj milý, na mě si nepřijdete!"

Musela zavolat policii. - Nebylo vyhnutí. Emigranti, kteří bydleli v domě, na tu dobu zmizeli. Většina jich šla po svém - na konzuláty anebo něco prodávat nebo hledat práci -, ostatní do nejbližšího kostela, aby tam očekávali zprávu od jednoho z nich, který zůstal na rohu ulice jako pozorovatel. Kostely byly bezpečné. Právě se tam sloužila mše. Po stranách hlavní lodi klečely před zpovědnicemi ženy v černých šatech jako tmavé drobné pahorky. Svíce hořely bez plápolání, varhany burácely a světlo se odráželo na zlatém kalichu, který pozdvíhoval kněz a v němž byla krev Kristova, který svou krví spasil svět. K čemu to vedlo? Ke krvavým křížáckým výpravám, k náboženskému fanatismu, mučení inkvizice, k pálení čarodějnic a vraždění kacířů - všechno ve jménu lásky k bližnímu.

„Nepůjdeme na nádraží?" zeptal jsem se Heleny. „V čekárně je tepleji než tady v kostele."

„Počkej ještě okamžik."

Přistoupila k lavici pod kazatelnou a poklekla. Nevím, jestli se modlila a ke komu. Jenom jsem si náhle vzpomněl na den, kdy jsem na ni čekal v osnabrückém domě. Tenkrát jsem opět našel člověka, kterého jsem předtím neznal a který mi pak byl den ode dne cizější a důvěrněji známý. Teď tomu bylo zase tak, ale cítil jsem, že mi uniká do končin, které nemají jméno, jen tmu a snad neznámé zákony tmy - nechtěla to a vracela se, ale nepatřila už ke mně, tak jak jsem tomu chtěl věřit, a snad ke mně nikdy tak nepatřila. Kdo už ke komu patří a co to znamená: sounáležitost, toto měšťácké označení pro beznadějnou iluzi? Ale vždycky, když se vracela, jak tomu říkala, na hodinu, na okamžik, na jednu noc, připadal jsem si jako účetní, který nemá počítat, ale bez otázek přijímat, čím mu je těkající, nešťastná, milující, k zatracení odsouzená žena! Vím. Existují pro to jiná jména. Laciná, povrchní a odmítavá - ale ta ať jsou pro jiné poměry, pro lidi, kteří se domnívají, že jejich egoistické zákony jsou božími příkázáními. Opuštěnost hledá druhá a neptá se, kdo to je. Kdo to neví, nebyl nikdy opuštěný, ale jenom sám.

„Za co ses modlila?" zeptal jsem se a ihned jsem toho litoval.

Pohlédla na mě podivným pohledem. „Za vízum do Ameriky," odpověděla potom a já jsem věděl, že lže. Na okamžik jsem si myslil, že se modlila za pravý opak, neboť jsem neustále cítil její pasivní odpor proti této cestě. „Amerika?" řekla jednou v noci. „Co tam chceš? Proč utíkat tak daleko? V Americe bude zase jiná Amerika, kam budeš muset, a pak zase nová cizina. Nevidíš to?" Nechtěla už nic nového. Nevěřila už na nic. Smrt, která v ní hlodala, nechtěla už utíkat. Ovládala ji jako vivisektor, který pozoruje, co se stane, když se změní a zničí jeden orgán a ještě jeden a buňka a další buňka. Nemoc s ní hrála hrůznou maškarádu, tak jako jsme hráli nevinnou maškarádu v zámečku, a občas se na mě planoucímá očima díval z úzké lebky člověk, který mě nenáviděl, občas zase člověk, který byl zoufale odevzdáný, a jindy úžasně odvážný hráč, někdy žena, která byla ztělesněným hladem a zoufalstvím, ale pak neustále člověk, který měl už jenom mě, k němuž se vracel z temnoty, a který za to byl vděčný ve svém hrůzyplném a nebojácím strachu před uhasnutím.

Zvěd přišel a ohlásil, že policie odešla.

„Měli jsme jít do muzea," prohlásil Lachmann, „tam se topí."

„Je tady muzeum?" zeptala se přehrblá mladá žena, jejíhož muže chytili četníci a šest týdnů už na něj marně čekala.

„Ovšem."

Vzpomněl jsem si na mrtvého Schwarze. „Zajdeme tam?" zeptal jsem se Heleny.

„Teď ne. Vraťme se."

Nechtěl jsem, aby ještě jednou viděla mrtvolu. Ale nedala se odradit. Když jsme se vrátili, domovnice se už uklidnila. Snad si už také dala odhadnout řetízku a prsten.

„Ubožáčka," řekla. „Teď už nemá ani jméno."

„Copak neměla žádné papíry?"

„Měla provizorní průkaz. Ten vzali ostatní, než přišla policie, a losovali, kdo ho má dostat. Vyhrála ta maličká se zrzavými vlasy."

„Ach tak, ovšem. Ta přece nemá vůbec žádné papíry. Jistě to bylo mrtvé vhod."

„Chcete ji vidět?"

„Ne," řekl jsem.

„Ano," řekla Helena.

Šel jsem s ní. Mrtvola byla úplně vykrváčená. Když jsme vešli, zrovna ji dvě emigrantky myly. Právě ji obracely jako bílé prkno. Vlasy visely k podlaze. „Ven!" zasyčela na mě jedna.

Odešel jsem. Helena zůstala. Po čase jsem se pro ni vrátil. Stála sama v úzké komůrce v nohách postele a upřeně hleděla na bílý propadlý obličej, v němž jedno oko nebylo docela zavřené.

„Pojď už," řekl jsem.

„Tak tedy člověk potom vypadá," šeptala. „Kde ji pohřbí?"

„Nevím. Tam, kde pohřbívají chudáky. Když to něco bude stát, tak na to určitě domovnice začne vybírat."

Helena neodpovídala. Otevřeným oknem proudil chladný vzduch. „Kdy bude pohřeb?" zeptala se.

„Zítra nebo pozítří. Možná, že ji také odvezou k obdukcí."

„Proč? Copak nevěří, že se sama zabila?"

„Tomu jistě věří."

Domovnice přišla nahoru. „Zítra ji odvezou na kliniku k pitvě. Mladí doktoři se učí na takových mrtvolách operovat. Ji to může být jedno, a aspoň to takhle nic nestojí. Nechcete šálek kávy?"

„Ne," řekla Helena.

„Já si ji musím uvařit," odpověděla domovnice. „To je zvláštní, jak to člověka rozčílí, že? A přitom musíme přece všichni zemřít."

„Ano," řekla Helena. „Ale žádný tomu nechce věřit."

V noci jsem se probudil. Seděla v posteli a jako by naslouchala. „Cítíš to také?" zeptala se.

„Co?"

„Mrtvolu. Je ji cítit. Zavři okno."

„Nic není cítit, Heleno. To nejde tak rychle."

„Je to cítit."

„Možná, že jsou to ty snítky." Emigranti se složili a postavili k mrtvé několik snítek vavřínu a svíčku.

„Proč tam postavili ty větvičky? Zítra ji rozkouskují a pak naházejí ty kusy do kbelíku a prodají to jako odpadové maso pro zvířata."

„Neprodají. Rozpitvané mrtvoly dávají bud spálit nebo pohřbít," vysvětloval jsem a objal jsem paži Helenu. Ucouvla.

„Nechci být rozkouskovaná," řekla.

„Proč bys měla být rozkouskovaná?"

„Slib mi to," řekla, aniž mě poslouchala.

„To ti mohu snadno slíbit."

„Zavři okno. Už to zase cítím."

Vstal jsem a zavřel jsem okno. Venku svítil jasně měsíc a kočka seděla na okně. Zaprskala a uskočila, když se jí dotklo křídlo okna. „Co to bylo?" zeptala se za mnou Helena.

„Kočka."

„Také to cítí, vidíš?"

Otočil jsem se. „Sedí tu každou noc a čeká, že kanárek vyletí z klece. Spi dál, Heleno. Něco se ti zdálo. Opravdu tu není nic cítit z druhého pokoje."

„Tak jsem tedy cítit já?"

Udiveně jsem na ni pohlédl. „Nikdo tu není cítit, Heleno. Něco se ti zdálo."

„Když to není ona, tak to musím být já. Nech toho lhaní!" odpověděla náhle prudce.

„Můj bože, Heleno, nikdo tu není cítit! Kdyby tu bylo něco cítit, tak nejvýš česnek z restaurace dole. Koukej!" Vzal jsem lahvičku Eau de Cologne - s tou jsem tenkrát zrovna na černo obchodoval - a rozstříkl jsem několik kapek. „Tak, teď je vzduch čistý."

Ještě pořád seděla vzpřímena v posteli. „Tak to tedy uznáváš," řekla. „Jinak bys tu byl přece nerozstříkoval kolínskou."

„Tady není co uznávat. Udělal jsem to jen proto, abych tě uklidnil."

„Vím, že si to myslíš," odvětila. „Myslíš si, že jsem cítit, tak jako ta vedle. Nelži! Vidím ti to na očích. Vidím to už dávno! Myslíš, že jsem si nevšimla, jak se na mě díváš, když myslíš, že to nevidím! Vím, že se mě štítíš. Vím to, vidím to, uvědomuji si to denně. Vím, co si myslíš! Nevěříš tomu, co ti říkají lékaři! Věříš něčemu jinému a myslíš si, že je to cítit, a štítíš se mě! Proč nejsi upřímný a neřekneš to?"

Stál jsem chvíli úplně mlčky. Měla-li ještě něco na srdci, ať to řekne. Ale mlčela. Cítil jsem, jak se chvěje. Seděla v posteli, nejasný, bledý, předkloněný oblouk, opřený o paže, s očima, které byly příliš velké v důlcích, a se silně naličenými ústy - líčila si je už řadu dní i před spaním - a upřeně se na mě dívala - jako poraněné zvíře, které by na mě chtělo skočit.

Trvalo to dlouho, než se uklidnila. Konečně jsem zaklepal u Bauma v prvním poschodí na dveře a koupil jsem od něho lahvičku koňaku. Seděli jsme na posteli a pili jsme a čekali na ráno. Muži, kteří přijeli pro mrtvolu, přišli časně. Dupali těžkými botami po schodech. Jejich máry narážely v úzké chodbě na zdi. Tenkou stěnou bylo tlumeně slyšet jejich vtipy. O hodinu později přišli noví nájemníci.

XVII

Několik dní už jsem obchodoval s kuchyňskými potřebami, plechovými struhadly, noži, strojky na krájení zeleniny a s různými drobnostmi, pro něž jsem nepotřeboval nápadný kufr. Dvakrát jsem se vrátil do našeho pokoje dříve než obvykle a Helenu jsem tam nenašel. Čekal jsem a byl jsem neklidný, ale domovnice mi prohlásila, že ji nikdo neodvedl. Odešla prý před několika hodinami. To se stává častěji.

Vrátila se pozdě večer. Její obličej byl uzavřený. Nedívala se na mě. Nevěděl jsem, co mám dělat, ale nezeptat se jí by bylo ještě podivnější, než se jí zeptat. „Kdes byla, Heleno?" zeptal jsem se proto přece.

„Na procházce," odpověděla.

„V tomhle počasí?"

„Ano, v tomhle počasí. Nekontroluj mě!"

„Nekontroluju tě," řekl jsem. „Měl jsem jen strach, že tě chytila policie."

Tvrdě se zasmála. „Policie mě už nechytne."

„Byl bych rád, kdybych tomu mohl věřit."

Upřeně na mě hleděla. „Když se budeš ptát dál, zase odejdu. Nesnáším, abys mě neustále pozoroval. Nechápeš to? Domy venku mě nepozorují! Jsem jim lhostejná. Jsem lhostejná lidem, kteří chodí kolem mě. Neptají se mě na nic a nepozorují mě!"

Bylo mi jasno, co tím míní. Venku nevěděl nikdo o její chorobě. Tam nebyla pacientem, tam byla ženou. A

chtěla zůstat ženou. Chtěla žít. Ale být pacientem, to pro ni znamenalo pomalu skomírat.

V noci plakala ze spaní. Ráno už na všechno zapoměla. Nejméně snášela šero. Kladlo se jako otrávená pavučina na její úzkostné srdce. Viděl jsem, že užívá čím dál tím víc utišujících prostředků. Zeptal jsem se Lewisohna, který býval lékařem a teď prodával horoskopy. Řekl mi, že už je dávno pozdě pro cokoli jiného. Bylo to totéž, co mi řekl Dubois.

Od toho dne přicházela častěji pozdě domů. Bála se, že se jí budu ptát. Nevypytával jsem se. Jednou přišla kytice růží, když jsem byl sám doma. Odešel jsem, a když jsem se vrátil, kytice už zmizela. Helena začala pít. Několik lidí považovalo za nutné mi sdělit, že ji viděli v barech a že nebyla sama. Upnul jsem se na americký konzulát. Dostal jsem teď povolení čekat v předsíni. Ale dni ubíhaly a nic se neudalo.

Potom mě dopadli. Dvacet metrů od konzulátu uzavřela náhle policie příchody. Pokusil jsem se dostat do konzulátu, ale tím jsem se stal ještě nápadnějším. Komu se podařilo uniknout na konzulát, byl zachráněn. Viděl jsem Lachmanna, jak tam mizí ve dveřích, vyškubl jsem se, protřhl uzávěry, ale četník mi nastavil nohu a já jsem upadl. „Toho mládence v každém případě!“ řekl usměvavý muž v civilu. „Má nějak obzvlášť naspěch.“ Zkontrolovali nám papíry a šest nás zadrželi. Policie se stáhla. Náhle nás obklopilo několik civilistů. Zatlačili nás stranou a naložili nás do uzavřeného nákladního auta a zavezli do domu na předměstí, který stál osaměle v zahradě. Vypadá to jako špatný film,” řekl Schwarz. „Ale což nebylo všech těch devět posledních let kýčovitým krvavým filmem?”

„Bylo to gestapo?” zeptal jsem se.

Schwarz přikývl. „Připadá mi to dnes skoro jako zázrak, že mě nechytily už dříve. Věděl jsem, že nás Georg nepřestane hledat. Prohlásil mi to usměvavý mladý muž, když mi odebíral papíry. Naneštěstí u nich byl také Helenin pas. Vzal jsem si ho s sebou na konzulát.

„Konečně máme jednu z našich rybiček,” řekl mladý muž. „Ta druhá také brzo přijde.” Usmál se a udeřil mě rukou plnou prstenů do obličeje. „Nemyslíte také, Schwarzi?”

Utřel jsem si krev, kterou vyrazily prsteny z mého rtu. V místnosti byli ještě dva další mužové v civilu. „Anebo nám snad řeknete raději tu adresu sám?” zeptal se usměvavý mladý muž.

„Neznám ji,” odpověděl jsem. „Sám hledám svou ženu. Před týdnem jsme se pohádali a ona utekla.”

„Pohádali? Jak ošklivé!” Mladý muž mě udeřil zase do tváře. „To je za trest!”

„Máme ho pohoupat, šéfe?” zeptal se jeden z obou tajných, kteří stáli za mnou.

Mladý muž s dívčím obličejem se usmál. „Vysvětlete mu, co to znamená pohoupat, Möllere.”

Möller mi vysvětlil, že mi uvážou telefonní drát na pohlavní ústrojí a pak že mě nechají komíhat. „Znal jste to už? Přece jste byl už jednou v táboře.” zeptal se mladý muž.

Neznal jsem to ještě. „Můj vynález,” řekl. „Můžeme to ale udělat napřed jednodušeji. Můžeme vám prostě podvázat vaši okrasu tak, že neproteče ani kapka krve. Nedovedete si představit, jak budete za hodinu vřískat! A abyste byl hezky ticho, zacpeme vám pusinku pilinami.”

Měl podivně skleněné světlemodré oči. „Máme spoustu pěkných nápadů,” pokračoval. „Víte, co se dá všechno dělat s troškou ohně?”

Oba tajní se zasmáli.

„Tenkým žhavým drátkem,” řekl usměvavý mladý muž. „Pomalu zavedeným do uší anebo do nosních dírek se dá leccos udělat, černý Schwarzi! Nejkrásnější na tom je, že vás teď máme neomezeně k dispozici pro své experimenty.”

Dupl mi tvrdě na nohy. Cítil jsem jeho parfém, když stál těsně přede mnou. Nepohnul jsem se. Věděl jsem, že to nemá smysl klást odpor a že má ještě méně smysl hrát si na statečného muže. Mým trýznitelům by bylo největším požitkem tuto statečnost zlomit. A tak jsem se při nejbližším úderu holí se sténáním svalil. Ozval se smích. „Osvězte ho, Möllere,” řekl mladý muž něžným hlasem. Möller odklepl popel z cigarety, sklonil se ke mně a přidržel mi ji k očnímu víčku. Byla to taková bolest, jako by mi někdo do oka nasypal oheň. Všichni tři se smáli. „Vstaň, chlápku,” řekl usměvavý.

Vrávoravě jsem se vztyčil. Sotva jsem vstal, zasáhla mě znovu rána. „Tohle je jen rozcvička pro zahřátí,” prohlásil. „Vždyť máme čas, celý život - váš celý život, Schwarzi. Při nejbližším simulování pro vás máme kouzelné překvapení. Vyletíte do výše, jako by vás vystřelil.”

„Nesimuluju,” odpověděl jsem. „Mám těžkou srdeční vadu. Možná, že příště už nevstanu, kdybyste dělali cokoli.”

Usměvavý se obrátil k oběma tajným. „Srdeční vadu má náš chlapec, člověk by tomu ani nevěřil.”

Udeřil mě znovu, ale cítil jsem, že to na něj zapůsobilo. Mrtvého mě nemohli Georgovi předat. „Ještě vás ta adresa nenapadla?” zeptal se. „Bude jednodušší, když ji řeknete teď, než později, až už nebudete mít žádné zuby.”

„Neznám ji. Byl bych rád, kdybych ji znal.”

„Náš chlapec je heroický. Jak krásné! Škoda, že to nikdo kromě nás už neuvidí.”

Kopal do mě, dokud se neunavil. Ležel jsem na zemi a snažil jsem se chránit si obličej a přirození. „Tak,” řekl konečně, „teď zavřeme našeho chlapce do sklepa. Pak povečeříme a pak to začne doopravdy. Krásná noční seance!”

Tohle všechno jsem už znal. Patřilo to s Schillerem a Goethem ke kultuře faustovského člověka a prodělal jsem to v táboře v Německu. Ale měl jsem u sebe jed. Prohledali mě jen povrchně a nenašli jej. Také jsem ještě měl v záložce kalhot volně zašitou žiletku, zasazenou do kousku korku. Ani na tu nepřišli

Ležel jsem ve tmě. Je to zvláštní, že zoufalství v takovýchto situacích zpočátku nepramení tolik z toho, co člověka čeká, jako z toho, že byl tak hloupý a dal se chytit.

Lachmann viděl, jak mě polapili. Nevěděl sice, že je to gestapo, protože se zdálo, že se toho účastní i francouzská policie, ale nevrátím-li se nejpozději za den, pokusí se Helena na policii zjistit, kde jsem, a pravděpodobně

se doví, kdo mě vězní. Potom přijde. Šlo o to, zda usměvavý chce na to čekat. Předpokládal jsem, že co nejrychleji informuje Georga. Jestli je Georg v Marseille, pak mě ještě večer bude vyslýchat.

Byl v Marseille. Helena viděla dobře. Přišel a vypůjčil si mě. Nechci o tom mluvit. Byl jsem poléván vodou, kdykoli jsem omdlel. Pak mě zase odvedli do sklepa. Jen myšlenka na jed, který jsem měl u sebe, mně umožňovala přechkat to, co se dělo. Georg neměl naštěstí trpělivost pro rafinované mučení, které mi slíbil usměvavý. Ale byl také svým způsobem formát.

Přišel v noci ještě jednou," řekl Schwarz. „Posadil se zešířka přede mě na stoličku - symbol absolutní moci, o němž jsme se domnívali, že jsme ho v devatenáctém století už dávno překonali a který se přesto stal charakteristikou dvacátého století - snad právě proto. Ten den jsem viděl dvě ukázky zla: usměvavého a Georga, ukázku zla absolutního a zla brutálního. Usměvavý byl z nich horší, pokud je možno dělat nějaké rozdíly - trýznil pro své potěšení, zatímco druhý proto, aby prosadil svou vůli. Mezitím jsem si vymyslel plán. Musel jsem se nějak dostat z tohoto domu. Když přede mnou Georg seděl, tvářil jsem se proto, jako bych byl úplně zlomený. Prohlásil jsem, že jsem ochoten všechno říci, jen když mě ušetří. Usmíval se sytým pohrdlivým úsměvem člověka, který nikdy nebyl v podobné situaci a proto se domnívá, že by v ní obstál jako čítankový hrdina. Tenhle typ neobstojí nikdy."

„Já vím," řekl jsem. „Slyšel jsem výt jednoho gestapáckého důstojníka bolestí, protože si přiskřípl palec, když kohosi mlátil ocelovým řetězem. Ten, kterého tloukl, mlčel."

Georg do mě kopl," řekl Schwarz. „Tak ty si ještě chceš klást podmínky?"

„Nekladu si žádné podmínky," odpověděl jsem. „Ale když odvezete Helenu do Německa, zase uteče anebo si vezme život." „Blbosti" zafuněl Georg.

„Heleně je život celkem lhostejný," řekl jsem. „Ví, že má rakovinu a že je nevléčitelně nemocná."

Vytřeštil na mě oči. „Lžeš, ty mrcho! Má ženskou chorobu, žádnou rakovinu!"

„Má rakovinu. Když byla poprvé na operaci v Curychu, tak to tam poznali. Už tenkrát bylo pozdě. Řekli jí to."

„Kdo?"

„Muž, který ji operoval. Chtěla to vědět."

„Takové prase!" řval Georg. „Ale já dopadnu i toho neřáda! Do roka bude Švýcarsko německé! Takový surovec!"

„Chtěl jsem, aby se Helena vrátila," řekl jsem. „Odmítla. Ale myslím, že by to udělala, kdybych jí řekl, že se musíme rozloučit."

„K smíchu!"

„Mohl bych se jí tak zošklivit, že by mě pak po celý život nenáviděla." řekl jsem.

Viděl jsem, jak Georgovy myšlenky pracují. Opřel jsem se o ruce a pozoroval jsem ho. Místo mezi obočím mě bolelo, jak jsem se snažil vnutit mu svou vůli.

„Jak?" odpověděl konečně.

„Bojí se, že o její chorobě vím a že se mi hnusí. Kdybych jí to řekl, byl bych pro ni navždy vyřízený."

Georg uvažoval. Mohl jsem sledovat každou jeho myšlenku. Viděl, že tento návrh je pro něj nejpříznivější. I kdyby ze mě mučením vytáhl Heleninu adresu, nenáviděla by ho Helena tím více. Kdybych se naproti tomu zachoval jako padouch, nenáviděla by mne a on by mohl vystupovat jako zachránce: „Což jsem ti to neřikal vždycky?"

„Kde bydlí?" zeptal se.

Uvedl jsem falešnou adresu. „Dům má půl tuctu východů," řekl jsem. „Sklepem a přílehlými ulicemi. Může snadno uprchnout, kdyby přišla policie. Neuprchne, když přijdu sám."

„Anebo já," prohlásil Georg.

„Myslela by si, že jste mě zabil. Má jed."

„Nesmysl!"

Čekal jsem. „A co za to chceš?" zeptal se Georg.

„Abyste mě pustil."

Okamžik se usmíval. Vypadalo to, jako by zvíře ukazovalo zuby. Ihned jsem věděl, že by mě nikdy nepustil. „Dobrá," řekl potom. „Pojedeš se mnou. Abys nedělal žádné kejkle. Řekneš jí to a já budu u toho."

Přikývl jsem. „Jdem!" Vstal. „Umyj se tamhle u vodovodu."

„Beru ho s sebou," řekl jednomu z gestapáků, který se klackoval v předpokoji, ověšeném parohy. Chlapík zasalutoval a otevřel dvířka Georgova vozu. „Sem vedle mě," řekl Georg. „Znáš cestu?"

„Odsud ne. Znáš ji jen z Cannebiery."

Jeli jsme větrnou chladnou nocí. Doufal jsem, že někde vyskočím z vozu, až auto zpomalí jízdu anebo až bude muset zastavit. Ale Georg zamkl na mé straně dvířka. Křičet by bylo nemělo cenu. Nikdo by nepřišel na pomoc člověku, který křičel z německého vozu, a než bych byl mohl dvakrát vykřiknout z limuzíny se zavřenými okny, byl by mě Georg omráčil. „Člověče, doufej, žeš mluvil pravdu," zavrčel. „Jinak z tebe dám stáhnout kůži a naložit tě do pepře."

Seděl jsem bezvládně na svém sedadle a skácel jsem se kupředu, když vůz náhle prudce zabrzdil před jakousi neosvětlenou károu. „Nepředstírej mdloby, zbabělce!" obořil se na mě Georg.

„Je mi nevolno," řekl jsem a pomalu jsem se narovnal.

„Padavko!"

Podánilo se mi roztrhnout nitě na záložce kalhot. Při dalším zabrzdění jsem nahmatal žiletku. Při třetím, při němž jsem narazil hlavou na ochranné sklo, podánilo se mi ve tmě vozu uchopit ji do ruky."

Schwarz vzhlédl. Na čele se mu perlily drobné kapky potu. „Nikdy by mě byl nepustil," řekl. „Nemyslíte si to také?"

„Přirozeně."

„V jedné zatáčce jsem vykřikl tak ostře a hlasitě, jak jsem jen dokázal: „Pozor! Zleva!“

Neočekávaný výkřik zapůsobil, než si to mohl Georg uvědomit. Obrátil hlavu automaticky doleva, zabrzdil a pevně uchopil volant. Vrhla jsem se na něj. Žiletka, zastrčená v korku, nebyla velká. Ale zasáhl jsem ho na krku a trhl jsem s ní napříč přes hrdlo. Upustil volant a sáhl si na krk. Pak se svalil doleva na dveře a narazil pažemi na kliku, která povolila. Vůz dostal smyk a najel do hustého křoví. Dvířka se rozletěla a Georg vypadl. Silně krvácel a chroptěl.

Vylezl jsem za ním z vozu a poslouchal. Obklopovalo mě svištivé ticho, do něhož motor přímo řval. Zastavil jsem ho a ticho teď bylo jako vítr, který šumí. Byla to krev v mých uších. Pozoroval jsem Georga a hledal jsem žiletku v proužku korku. Leskla se na stupátku vozu. Zvedl jsem ji a čekal. Nevěděl jsem, jestli Georg náhle nevyskočí. Pak jsem spatřil, jak několikrát trhl nohama a znehybněl. Zahodil jsem žiletku, pak jsem ji ale zase zvedl a zahrabal ji do země. Zhasl jsem reflektory a naslouchal. Bylo ticho. Předtím jsem vůbec o ničem neuvažoval. Teď bylo třeba rychle jednat. Každá hodina byla pro mě nesmírně cenná.

Svlékl jsem Georga a sbalil jsem všechny jeho věci. Pak jsem odtáhl tělo do křoví. Nějaký čas to potrvá, než ho najdou, a pak ještě nějaký čas, než se zjistí, kdo to je. Třeba budu mít štěstí a prostě ho zaprotokolují jako zavražděného neznámého. Zkusil jsem nastartovat vůz. Byl ještě v pořádku. Vyjel jsem s ním zase na silnici. Musel jsem zvracet. Ve voze jsem našel baterku. Na sedadle a na dvířkách byla krev. Byly potažené kůží a daly se snadno očistit. Použil jsem k tomu u příkopu Georgovy košile. Opláchl jsem také stupátko. Neustále jsem si svítil na vůz a utíral ho, až byl čistý. Pak jsem se také umyl a zase nastoupil do vozu. Protivilo se mi sedět na Georgově místě. Měl jsem pocit, že mi skočí ze tmy do týla. Vyjel jsem.

Kus od našeho domu jsem zaparkoval vůz v postranní ulici. Pršelo. Přešel jsem přes ulici a zhluboka jsem dýchal. Pomalu jsem si uvědomoval, jak mě celé tělo bolí. Zastavil jsem se před výkladem, v němž byly vyloženy ryby, a pohlédl jsem do zrcadla, které bylo upevněno po straně. V temném stříbře neosvětlené tabule jsem nemohl mnoho vidět. Ale přece jen jsem viděl, že mám obličej oteklý a zakrvácený. Dýchal jsem zhluboka vlhký vzduch. Zdálo se mi nemožné, že jsem byl odpoledne tady. Tak dlouhá byla doba, která ležela mezi oběma okamžiky.

Podánilo se mi přejít kolem domovnice, aniž si mě blíže všimla. Už skoro spala a jenom něco mumlala. Nebylo to pro ni nic zvláštního, že se vracím pozdě. Rychle jsem vyběhl po schodech.

Helena nebyla doma. Zíral jsem na postel a na skříň. Kanárek, probuzený světlem, začal zpívat. Před oknem se objevila kočka se žhnoucíma očima, zírala dovnitř jako zatracená duše. Nějakou dobu jsem čekal. Pak jsem se odkradl k Lachmannovi a tiše zaklepal.

Byl hned vzhůru. Uprchlíci mají lehký spánek. „Vy jste -“ řekl, podíval se na mě a zmlkl.

„Říkal jste něco mé ženě?“ zeptal jsem se.

Zavrtěl hlavou. „Nebyla doma. A ještě před hodinou jsem ji nenašel.“

„Zaplať pánbůh.“

Pohlédl na mě, jako bych se byl pomátl na rozum. „Zaplať pánbůh,“ opakoval jsem. „Tak to ji asi nechtyli.“

Prostě si někam vyšla.“

„Prostě si někam vyšla,“ opakoval Lachmann. „Co se s vámi stalo?“ zeptal se potom.

„Vyslyšeli mě. Utekl jsem.“

„Policie?“

„Gestapo. Už to mám za sebou. Spěte dál.“

„V gestapo, kde jste?“

„To bych tu nebyl. Před úsvitem musím odtud bezpodmínečně zmizet.“

„Okamžik!“ Lachmann vyšťáral několik svatých obrázků a růženců. „Tady, vemte si s sebou tohle. Někdy to dělá divy. Hirsche s tím propašovali přes hranice. Lid v Pyreneích je velice zbožný. Jsou to věci, které požehnal sám papež.“

„Skutečně?“

Usmál se překrásným úsměvem. „Když nás zachrání, pak je požehnal dokonce sám Bůh. Na shledanou, Schwarzi.“

Vrátil jsem se a začal jsem balit naše věci. Měl jsem pocit veliké prázdnoty, ale přitom jsem byl napjatý jako buben, v němž nic není. V Helenině zásuvce jsem objevil balíček dopisů. Viděl jsem, že byly posílány poště restante do Marseille. Nemyslel jsem na nic a položil jsem je do jejího kufru. Našel jsem také pařížské večerní šaty a vložil je tam také. Pak jsem se posadil k umyvadlu a ponořil jsem do něho ruku. Spálené nehty bolely. Také jsem cítil bolesti při nadechování. Díval jsem se na vlhké střechy a na nic jsem nemyslel.

Konečně jsem zaslechl Heleniny kroky. Stála ve dveřích jako poničený, krásný přízrak. „Co to tu děláš?“ Nevěděla o ničem.

„Musíme pryč, Heleno,“ řekl jsem. „Ihned.“

„Georg?“

Přikývl jsem. Rozhodl jsem se, že jí řeknu co možná nejméně. „Co se s tebou stalo?“ zeptala se polekaně a přiblížila se ke mně.

„Zatkli mě. Utekl jsem. Budou mě hledat.“

„Musíme pryč?“

„Okamžitě.“

„Kam?“

„Do Španělska.“

„Jak?“

„Jak daleko to půjde, autem. Můžeš se připravit na cestu?“

„Ano.“

Zavravorala. „Máš bolesti?“

Přikývla. Co to stojí tam ve dveřích, myslel jsem si. Co je to? Byla mi cizí. „Máš ještě ampulky?“ zeptal jsem se.

„Jen několik.“

„Zase nějaké seženeme.“

„Jdi na okamžik ven,“ řekla.

Stál jsem na chodbě. Dveře se otvíraly na malou škvíru. Obličej se lemuřima očima se ukazovaly ve škvírách. Obličej trpasličích Polyfemů s jediným okem a s křivými ústy. Lachmann vyběhl po schodech v šedivých dlouhých podvlekačkách jako kudlanka a vtiskl mi do ruky půl láhve koňaku. „Můžete ho potřebovat,“ zašeptal. „Ať slouží ke zdraví!“

Okamžitě jsem vypil velký doušek.

„Mám peníze,“ řekl jsem. „Tady! Dejte mi ještě celou láhev.“

Vzal jsem si Georgovu tobolku a našel v ní spoustu peněz. Jenom vteřinu jsem uvažoval o tom, že ji zahodím. Také jsem u něho našel jeho pas zároveň s Heleniným a mým. Měl všechny tři pasy u sebe v kapse.

Georgovy šaty jsem svázel do uzlíčku, zatížil kamenem a cestou domů je hodil v přístavu do vody. Pas jsem si podrobně prohlédl v záři baterky, a pak jsem zajel ke Gregoriově a vzbudil ho. Poprosil jsem ho, aby nahradil Georgovu fotografii mou fotografií. Napřed zděšeně odmítl. Zfalšovat emigrantský pas, to už bylo jeho zaměstnání a při tom měl pocit, že je spravedlivější než bůh, kterého považoval za odpovědného za celou tuhle šlamastiku - ale dosud nikdy neviděl pas vysokého úředníka gestapa. Prohlásil jsem mu, že není třeba, aby opatroval své dílo jako umělec vlastnoručním podpisem. Později za to budu odpovědný já a nikdo se o něm nic nedoví.

„A co když vás budou mučit?“

Předvedl jsem mu svou ruku a ukázal na obličej. „Za hodinu odjíždím,“ řekl jsem. „S tímhle obličejem jako emigrant neurazím ani deset kilometrů. Musím ale přes hranice. Tohle je moje jediná šance. Tady máte můj pas. Ofotografujte pasovou fotografii a vyměňte kopii za fotografii v gestapáckém pasu. Co to bude stát? Mám peníze.“ Gregorius byl srozuměn.

Lachmann přinesl druhou láhev koňaku. Zaplatil jsem a vrátil jsem se do pokoje. Helena stála u nočního stolku. Zásuvka, kde předtím ležely dopisy, byla otevřená. Zavřela ji a přistoupila těsně ke mně. „Udělal to Georg?“ zeptala se.

„Bylo to celé consortium,“ odpověděl jsem.

„Ať je proklet!“ Odešla k oknu. Kočka uskočila. Helena otevřela okno. „Ať je proklet!“ opakovala tak vášnivým hlasem a s takovým patosem, jako by ho zaklínala v mystickém rituálu. „Ať je proklet na celý život, navždy -“

Uchopil jsem její zaťaté pěsti a odtáhl ji od okna. „Musíme odsud pryč.“

Sestupovali jsme po schodech. Ze všech dveří nás sledovaly pohledy. Jakási šedá paže na mě kývla.

„Schwarzi, neberte si žádný batoh. Četníci jsou celí diví po batozích. Mám laciný kufr z umělé kůže, velmi elegantní -“

„Děkuju,“ odpověděl jsem. „Nepotřebuju už žádný kufr. Potřebuju štěstí.“

„Budeme vám držet palce.“

Helena vyšla napřed. Slyšel jsem, jak ji právě před vraty radí promoklá prostitutka, aby zůstala doma, že dešť pokazil obchody. Výborně, pomyslel jsem si, ulice pro mě nemohly být dost prázdné. Helena se zarazila, když spatřila vůz. „Kradení,“ řekl jsem. „Musíme se s ním dostat co nejdále. Nastup.“

Bylo ještě tma. Proud deště stékal po ochranném sklu. Jestli na stupátku ještě byla krev, určitě ji teď smyly. Zastavil jsem kousek od domu, v němž bydlel Gregorius. „Postav se semhle,“ řekl jsem Heleně a ukázal na skleněnou stříšku nad obchodem, který nabízel rybářské potřeby.

„Nemohu zůstat ve voze?“

„Ne. Kdyby někdo šel, tvař se, jako bys čekala na zákazníky. Jsem hned zpátky.“

Gregorius už byl hotov. Jeho strach teď ustoupil pyše umělce. „Potíž byla s uniformou,“ řekl. „Máte přece na sobě civilní oblek. Vidíte. Jednoduše jsem mu uřízl hlavu.“

Odlepil Georgovu fotografii, vystříhl hlavu a krk, uniformu přiložil na mou fotografii a montáž ofotografoval. „Obersturmbannführer Schwarz,“ řekl pyšně. Kopii osušil a vlepil do pasu. „Razítko se mi jakžtakž povedlo. Když ho budou přísně prohlížet, jste stejně ztracen - dokonce i kdyby bylo pravé. Tady máte svůj starý pas zpátky. Je nepoškozený.“

Dal mi oba pasy a zbytky Georgovy fotografie. Když jsem sestupoval po schodech, roztrhal jsem fotografii na malé kousíčky a nasypal je venku do vody, která zurčela stokou.

Helena čekala. Zkontroloval jsem už předtím vůz. Nádržka byla plná. Dopadne-li všechno dobře, mohl bych se s benzinem dostat přes hranice. Štěstí mě neopouštělo - v příhradce pod ochranným sklem ležela propustka pro přechod hranic, která už byla dvakrát použita. Rozhodl jsem se, že nepřejeďu přes hranice tam, kde už vůz jednou projel. Našel jsem také plán města, pár rukavic a automapu Evropy.

Vůz jel deštěm. Zbývalo nám ještě několik hodin do svítání a jeli jsme směrem k Perpignanu. Dokud se nerozední, chtěl jsem zůstat na hlavní silnici.

„Mám řídit?“ zeptala se Helena po jisté době. „Tvé ruce!“

„Dokážeš to? Vždyť jsi vůbec nespala.“

„Ty také ne.“

Podíval jsem se na ni. Vypadala svěží a klidná. Nechápal jsem to. „Nechceš doušek koňaku?“

„Ne. Budu řídit, dokud se nedostanem někam, kde by nám dali kávu.“

„Lachmann mi dal ještě jednu láhev koňaku.“ Vytáhl jsem ji z pláště. Helena zavrtěla hlavou. Měla svou

injekci.

„Později," řekla velmi mírným hlasem. „Pokus se spát. Budeme řídit střídavě."

Helena řídila lépe než já. Za chvíli začala zpívat monotónní drobné písničky. Mé nervy byly za ten den přetaženy. Teď mě začalo bzučení vozu a polohlasný popěvek uspávat. Věděl jsem, že musím spát, ale neustále jsem se probouzel. Šedivá krajina letěla kolem nás a my jsme zapnuli reflektory, aniž jsme se starali o zatemňovací předpisy.

„Tys ho zabil?" zeptala se Helena náhle.

„Ano."

„Musels to udělat?"

„Ano."

Jeli jsme dále. Cívil jsem na silnici a myslel jsem na spoustu věcí a pak jsem najednou usnul, jako když mě do vody hodí. Když jsem se zase probudil, déšť už ustal. Bylo ráno, vůz bzučel, Helena seděla za volantem a já jsem měl pocit, jako by se mně všechno jenom zdálo. „Není to pravda, co jsem ti říkal," řekl jsem.

„Já vím," odpověděla.

„Byl to někdo jiný," řekl jsem.

„Já vím.

Nedívala se na mě.

XVIII

Chtěl jsem v posledním větším městě před hranicemi obstarat pro Helenu španělské vízum. Před konzulátem byl nával. Musel jsem riskovat, že už se pátrá po voze. Jiná možnost nebyla. Georgův pas měl vízum.

Pomalů jsem se blížil s vozem. Dav se teprve pohnul, když rozeznal německé číslo. Rozdělil se před námi. Část emigrantů se rozprchla. Vůz se prodíral alejí nenávisť ke vchodu. Četník zasalutoval. To už se mi dlouho nestalo. Nedbale jsem pozdravil a vešel do konzulátu. Četník mě vpustil. Člověk musí být vrah, myslel jsem si hořce, aby mu prokazovali poctu.

Když jsem předložil svůj pas, dostal jsem okamžitě vízum. Vícekonzul viděl můj obličej. Mé ruce nemohl vidět. Navlékl jsem si rukavice, které jsem našel ve voze. „Památka na válku a na zteč," řekl jsem. S pochopením přikývl. „Také jsme měli svá léta boje. Heil Hitler! Veliký muž, jako náš Caudillo."

Vyšel jsem z konzulátu. Kolem vozu se vytvořil prázdný prostor. Vzadu ve voze seděl ustrašený, asi dvanáctiletý chlapec. Tlačil se do koutka a nebylo z něho vidět nic než oči a ruce přitíštěné na ústa. „Musíme ho vzít s sebou," řekla Helena.

„Proč?"

„Má doklad, který za dva dny propadne. Když ho chytanou, pošlou ho do Německa."

"Cítil jsem, jak mi pod košilí stéká po zádech pot. Helena na mě pohlédla. Byla velice klidná. „Zničili jsme jeden život," řekla anglicky. „Měli bychom jeden zachránit."

„Máš nějaký doklad?" zeptal jsem se chlapce.

Podal mi mlčky povolení k pobytu. Vzal jsem je a vrátil se na konzulát. Bylo to pro mě velmi těžké se vracet. Připadalo mi, že vůz vykřikuje venku tisíce tlampačí své tajemství. Řekl jsem nedbale tajemníkovi, že jsem docela zapomněl, že potřebuju ještě jedno vízum - služebně, pro rekognici za hranicemi. Zaváhal, když spatřil doklad, potom se usmál, přimhouřil oko a dal mě vízum.

Nastoupil jsem do vozu. Nálada byla ještě nepřátelštější než předtím. Pravděpodobně si mysleli, že chci unést chlapce do nějakého tábora.

Opustil jsem město a doufal jsem, že mě mé štěstí nezradí. Volant mě pátil každou hodinu více do rukou. Báł jsem se, že budu brzo muset opustit vůz, ale nenapadlo mě nic, co bych dělal potom. Helena nemohla v tomto počasí tajně přejít stezkami přes hory. Byla příliš slabá a ztráta vozu by byla také zrušila mystifikaci našich nepřátel, která nás dosud chránila. Nikdo z nás neměl výjezdni povolení z Francie. Pěšky to bylo jiné než v drahém voze.

Jeli jsme dále. Byl to zvláštní den. Zdálo se, jako by se zdejší i onen svět byly zřítily do dvou propastí a my jsme jeli na úzkém hřebenu hornatou krajinou, zastřenou mraky, jako v kabině lanovky. Nejprůběhavěji by se to dalo srovnat s čínskou kresbou tuší, na níž táhnou monotónně poutníci mezi vrcholky hor, mračny a vodopády. Chlapec se choulil na zadním sedadle vozu a sotva se hýbal. Nenaučil se ve svém životě nic, než všemu nedůvěřovat. Na nic jiného si nevzpomínal. Když nositelé kultury třetí říše rozbili jeho dědečkovi lebku, byly chlapci tři roky - když oběsili jeho otce, bylo mu sedm, a devět let, když šla jeho matka do plynu -, pravé dítě dvacátého století. Nějak se mu podařilo uniknout z koncentračního tábora a sám si našel cestu přes hranice. Kdyby ho byli dopadli, byl by poslán jako dezertér do koncentračního tábora a oběšen. Teď chtěl do Lisabonu. Někáký strýc tam prý je hodinářem, řekla mu to jeho matka večer, než ji poslali do plynu, když mu žehнала a dávala mu poslední rady.

Všechno šlo dobře. Nikdo se na francouzských hranicích neptal na výjezdni povolení. Ukázal jsem jen nedbale svůj pas a napsal data vozu. Četníci zasalutovali, závora se zvedla a my jsme opouštěli Francii. O několik minut později obdivovali španělští četníci vůz a chtěli vědět, kolik kilometrů ujede. Něco jsem jim řekl a oni začali horovat o posledním modelu jejich Hispano-Suizy. Prohlásil jsem, že jsem jej měl, a popsal jsem jim letícího jeřába na chladiči. Byli nadšení. Zeptal jsem se, kde bych mohl natankovat benzin, prohlásili mi, že přátelé Španělska mají k dispozici speciální zásobu benzínu. Neměl jsem žádné pesety. Vyměnili mi je za franky. Se srdečnou obřadností jsme se rozloučili.

Opřel jsem se nazpět do sedadla. Hřeben a mraky zmizely. Před námi ležela cizí země. Země, která už nevypadala jako Evropa. Ještě jsme neunikli, ale mezi Francií a touto zemí zela propast. Viděl jsem silnice, osly, lidi,

kroje, tvrdou, kamenitou krajinu - jako bychom byli v Africe. Tamto byl skutečný západ, na druhé straně Pyrenejí, to jsem cítil. Pak jsem viděl, že Helena pláče.

„Teď jsi tam, kam jsi chtěl," zašeptala.

Nevěděl jsem, co míní. Byl jsem ještě plný nevíry, že všechno šlo tak hladce. Myslel jsem na zdvořilost, pozdravy, úsměvy - poprvé po letech jsem se s tím zase setkal, a musel jsem vraždit, aby se se mnou jednalo jako s člověkem. „Proč pláčeš?" šeptal jsem se. „Ještě nemáme vyhráno. Španělsko se hemží gestapáky. Musíme tudy projet co nejrychleji."

Přespali jsme v malé osadě. Chtěl jsem vlastně vůz někde zanechat a pokračovat železnicí. Neudělal jsem to. Španělsko bylo nejisté. Chtěl jsem je zase co nejrychleji opustit. Vůz se nevysvětlitelným způsobem stal čímsi jako temným maskotem; jeho technická dokonalost vytlačila také hrůzu, kterou jsem před ním měl. Příliš jsem ho potřeboval. Nemyslel jsem už na Georga. Příliš dlouho se mým životem vznášel jako hrozba. Teď byl pryč a já už jsem pocíťoval vlastně jenom tohle. Myslel jsem na usměvavého. Ještě žil a mohl se telefonicky pokusit dát nás zatknout. Za vraždu by mě vydala každá země. Ze šlo o sebeobranu, musel bych dokázat tam, kde se to stalo.

Dojel jsem k portugalským hranicím pozdě v noci příštího dne. Cestou jsem bez obtíží dostal víza. Zanechal jsem u hranic ve voze s běžícím motorem Helenu. Kdyby se dělo cokoli podezřelého, měla se rozjet ke mně, já bych skočil do vozu a prorazili bychom k portugalské celnici. Mnoho se nám stát nemohlo. Byla to malá stanice, a než by celníci v temnotě vůbec vystřelili, byli bychom pryč. Co by se potom stalo v Portugalsku, byla jiná věc.

Nic se nestalo. V chuchvalcích tmy stáli uniformovaní celníci jako postavy na Goyově obraze. Zasalutovali a my jsme se rozjeli k portugalské celnici, kde jsme byli vpuštěni stejným způsobem. Právě když se vůz rozjížděl, vyběhl za námi celník a volal na nás, abychom zastavili. Rychle jsem uvažoval, co dělat, a zastavil jsem. Kdybych byl jel dále, byli by mohli zastavit vůz v nejbližší osadě. Zastavil jsem. Sotva jsme dýchali.

Úředník doběhl k vozu. „Vaše propustka," řekl. „Nechal jste ji ležet. Jak byste se bez ní vrátil přes hranice?"

„Děkuji mnohokrát!"

Chlapec za mnou si oddechl. Já sám jsem měl na okamžik dojem, že jsem ve stavu beztlíže, tak se mi ulehčilo. „Teď jsi v Portugalsku," řekl jsem chlapci. Pomalu spustil ruce z úst a poprvé se opřel o sedadlo. Až dosud seděl celou jízdu předkloněn.

Kolem nás se knitaly vesnice. Psi štěkali. Kovářská výheň hořela v časném jitru a kovář koval bělouše. Nepršelo už. Očekával jsem pocit osvobození, na který jsem tak dlouho čekal, ale nedostavil se. Helena seděla tiše vedle mne. Chtěl jsem se radovat, ale cítil jsem v sobě prázdnotu.

Z Lisabonu jsem zatelefonoval na americký konzulát do Marseille. Vylíčil jsem, co se stalo až do okamžiku, než se objevil Georg. Muž, s nímž jsem telefonoval, prohlásil, že jsem tedy teď v bezpečí. Vše, co jsem od něho mohl dosáhnout, bylo, že mi slíbil, kdyby přišlo vízum, že ho pošle na konzulát do Lisabonu.

Museli jsme se zbavit vozu, který nás tak dlouho chránil. „Prodej ho," řekla Helena.

„Neměl bych ho radši nechat sjet do moře?"

„To na věci nic nezmění," odpověděla. „Potřebuješ peníze. Prodej ho."

Měla pravdu. Dal se velmi snadno prodat. Kupec mi prohlásil, že zaplatí clo a že dá vůz přelakovat na černo. Byl to překupník. Prodal jsem mu vůz pod Georgovým jménem. Za týden jsem ho už viděl s portugalským číslem. V Lisabonu bylo takových vozů více. Poznal jsem ho jedině podle malé bouličky na levém stupátku. Georgův pas jsem spálil."

Schwarz se podíval na hodinky. „Zbytek se už dá rychle dovyprávět. Jednou týdně jsem chodil na konzulát. Nějaký čas jsme bydleli v hotelu. Měl jsem ještě peníze za prodaný vůz a vydával jsem je. Chtěl jsem, aby teď Helena měla tolik luxusu, jak jen bylo možno. Našli jsme lékaře, který jí pomohl dostat zase utišující prostředky. Šel jsem s ní dokonce do kasina. V půjčovně obleků jsem si na to vypůjčil smoking. Helena měla ještě své večerní šaty z Paříže. Koupil jsem jí k nim zlaté střevíčky. Staré jsem zapomněl v Marseille. Znáte kasino?"

„Bohužel," řekl jsem. „Byl jsem tam včera večer. Byla to chyba."

„Chtěl jsem, aby hrála," řekl Schwarz. „Vyhrávala. Nepochopitelný řetěz štěstí stále ještě trval. Nedbale tam házela žetony a čísla vycházela."

Poslední doba měla málo společného s realitou. Vypadalo to, jako by byla znovu nastala doba v zámku. Oba jsme si něco předstírali. Ale poprvé jsem měl pocit, že teď patří úplně mně, ačkoli každým dnem mi více unikala k nejneúprosnějšímu ze všech milenců. Ještě se nevzdala. Ale už nebojovala. Přišly trýznivé noci a noci, v nichž plakala. Ale pak zase nadešly téměř nadpozemské okamžiky, v nichž se sladkost, beznadějnost, moudrost a láska bez hranic těla vystupňovala náhle v takovou intenzitu, že jsem se téměř neodvažoval pohnout, tak přemocně se mi to zdálo. „Miláčku," řekla mi jednou v noci, a bylo to poprvé a naposledy, že o tom mluvila, „zaslíbenou zemi, na kterou čekáš, neuvidíme spolu."

Byl jsem s ní odpoledne u lékaře. Teď jsem náhle ucítil jako úder blesku bezmocnou vzpouru, kterou může pocítit člověk, který pozná, že nemůže udržet, co miluje. „Heleno," řekl jsem a hrdlo se mi sevřelo, „co se z nás stalo?"

Mlčela. Pak potřásla hlavou a usmála se. „Všechno, co jsme jen mohli," odpověděla. „A to je dost."

Pak nadešel den, kdy mi řekli na konzulátu, že to, čemu jsem téměř nevěřil, se stalo skutkem: přišla pro nás dvě víza. Opilý rozmar náhodné známosti dokázal to, čeho nedosáhly všechny prosby a všechna bída! Smál jsem se. Byla to hysterie. Když se dnes člověk může smát, je toho na světě hodně k smíchu, nemyslíte si?"

„Někdy smích dojde," řekl jsem.

„Zvláštní na tom je, že jsme se v posledních dnech často smáli," odpověděl Schwarz. „Byli jsme v přístavu,

který jak se nám zdálo nebyl zasažen větry. Hořkost vyprchala, nebyly žádné slzy, a smutek se stal tak průhledný, že se často nedal rozeznat od ironicko-bolestného veselí. Nastěhovali jsme se do malého bytu. S nepochopitelnou zarytostí jsem stále sledoval svůj plán: uniknout do Ameriky. Dlouho nejela žádná loď, až jsem se o jedné bezpečně dověděl, že vypluje. Prodal jsem poslední Degasovu kresbu a zakoupil lístky. Byl jsem šťasten. Myslel jsem si, že jsme zachráněni. Navzdory všemu! Navzdory lékařům. Musí se stát ještě jeden zázrak!

Odjezd byl několik dní odkládán. Pak jsem předešlé ještě jednou zašel do lodní kanceláře. Cesta byla stanovena na dnešek. Řekl jsem to Heleně a odešel jsem, abych ještě něco koupil. Když jsem se vrátil, byla mrtvá. Všechna zrcadla v pokoji byla rozbitá. Její večerní šaty ležely roztrhané na podlaze. Ležela vedle nich. Neležela na posteli.

Zpočátku jsem myslel, že jde o loupežnou vraždu. Potom, že byla zavražděna gestapem. Ale gestapo by bylo hledalo mě a ne ji. Teprve když jsem viděl, že kromě zrcadel a šatů nebylo nic poškozeno, pochopil jsem. Vzpomněl jsem si na jed, který jsem jí dal a o němž mi tvrdila, že jej ztratila. Stál jsem a díval se tupě před sebe a hledal jsem nějaký dopis. Žádný jsem nenašel. Nic tam nebylo. Odešla bez jediného slova. Chápete to?"

„Ano," řekl jsem.

„Vy to chápete?"

„Ano," odpověděl jsem. „Co by vám byla měla ještě napsat?"

„Něco. Proč. Anebo -"

Mlčel. Myslel asi na poslední slova, na poslední ujišťování o lásce, na něco, co by si byl mohl vzít do své osamělosti. Dovedl se zbavit celé řady šablonovitých pojmů, ale tohoto asi ne. „Byla by nikdy nemohla přestat psát, kdyby byla jednou začala," řekl jsem. „Tím, že vám nic nenapsala, řekla vám více, než by byla kdy dokázala slovy."

Přemýšlel o tom „Viděl jste to oznámení v cestovní kanceláři?" zašeptal potom „O jeden den odložený odjezd. Byla by žila o den déle, kdyby to byla věděla!"

„Ne"

„Nechtěla jet s sebou. Proto to udělala!"

Zavrtěl jsem hlavou. „Nemohla už déle snášet bolesti, pane Schwarz," řekl jsem opatrně.

„Tomu nevěřím," odpověděl. „Proč by to byla udělala právě v den před odjezdem? Anebo si snad myslela, že by ji byli jako nemocnou do Ameriky nepustili?"

„Proč nechcete přenechat umírajícímu člověku, aby sám rozhodl, kdy už to nemůže déle snášet?" odpověděl jsem. „To je přece to nejmenší, co můžeme udělat!"

Zíral na mě. „Vydržela až do krajnosti," řekl jsem, „Kvůli vám. Copak to nevidíte? Jenom kvůli vám. Když věděla, že jste zachráněn, povolila."

„A kdybych nebyl tak slepý? Kdybych byl nechtěl do Ameriky?"

„Pane Schwarz," odpověděl jsem, „nemoc by to bylo nezastavilo."

Kýval podivně hlavou. „Je pryč a najednou se zdá, jako by tu byla nikdy nebyla," šeptal. „Díval jsem se na ni a nebyla tu žádná odpověď. Co jsem udělal? Zabil jsem ji, anebo jsem ji udělal šťastnou? Milovala mě, anebo jsem byl jenom hůl, o kterou se opírala, když se jí to hodilo? Nenacházím žádnou odpověď."

„Musíte ji mít?"

„Ne," řekl náhle tiše. „Promiňte. Pravděpodobně ne."

„Neexistuje žádná odpověď. Neexistuje nikdy žádná jiná odpověď než ta, kterou si sám dáte."

„Vyprávěl jsem vám to, protože to musím vědět," šeptal. „Co to bylo? Byl to prázdný, nesmyslný život, život zbytečného člověka, paroháče, vraha -"

„To nevím," řekl jsem. „Ale jestli chcete, také život milujícího, a jestli vám na tom záleží, pak svým způsobem i život svěťce. Ale nač jsou slova? Bylo to. Nestačí to?"

„Bylo to. Ale je to ještě?"

„Je to ještě, dokud jste vy."

„Jen my to ještě udržujeme," šeptal Schwarz. „Vy a já. Víc nikdo." Upřeně na mě hleděl. „Nezapomeňte na to! Někdo to musí udržet! Nesmí to zmizet! Jsme už jenom dva. U mě to není jisté. Nesmí to zemřít. Má to žít dále. U vás je to jisté."

Při vší skepsi mě zachvátil zvláštní pocit. Co chce tenhle muž? Chce mi předat se svým pasem i svou minulost? Chce si snad vzít život?

„Proč by to mělo u vás odumřít?" zeptal jsem se. „Budete přece žít dále, pane Schwarz."

„Nevezmu si život," odpověděl Schwarz klidně. „Nevezmu si ho, protože jsem poznal toho usměvavého a protože vím, že ještě žije. Ale moje paměť se pokusí zničit vzpomínku. Rozžvýká ji, rozmělní ji, zfalšuje ji, až se bude hodit k přežití a nebude nebezpečná. Už za několik týdnů bych vám nemohl vyprávět, co jsem vám vyprávěl dnes. Proto jsem chtěl, abyste mě vyslechl! U vás to zůstane nezfalšované, protože vám to není nebezpečné. A někde to přece musí zůstat," řekl náhle bezútesně. „U někoho to musí zůstat tak, jak to bylo, aspoň ještě krátký čas." Vytáhl z kapsy dva pasy a položil je přede mne. „Tady je také Helenin pas. Jízdenky už máte. Teď máte také americká víza. Pro dva." Přízračně se usmál a odmlčel se.

Zahleděl jsem se na pasy. „Opravdu už ten svůj nebudete potřebovat?" zeptal jsem se s velkým sebezapřením.

„Můžete mi za něj dát svůj," řekl. „Potřebuju pas už jenom na jeden dva dny. Přes hranice."

Pohlédl jsem na něj.

„V cizinecké legii se nikoho neptají po pase. Víte, že tam přijímají emigranty. A dokud ještě žijí lidé, jako je ten usměvavý, bylo by zločinem zmařit sebevraždou život, který jde nasadit proti barbarům jeho druhu."

Vytáhl jsem z kapsy svůj pas a podal mu ho. „Děkuji," řekl jsem. „Děkuji vám z celého srdce, pane Schwarz."

„Tu máte ještě trochu peněz. Nepotřebuju už mnoho." Schwarz pohlédł na hodiny. „Chcete ještě něco pro mě udělat? Za půl hodiny si pro ni přijedou. Chcete jít se mnou?"

„Ano."

Schwarz zaplatil účet. Vyšli jsme do břeskného rána.

V Teju kotvila bílá, kymácející se loď.

Stál jsem v pokoji vedle Schwarze. Rozbitá zrcadla tam ještě visela. Byla teď slepá. Střepiny byly uklizeny. „Neměl jsem zůstat poslední noc u ní?" zeptal se Schwarz.

„Byl jste u ní."

Žena ležela v rakvi jako všichni mrtví; s nekonečně odmítavým obličejem. Nic tady se jí už netýkalo - ani Schwarz, ani já, ani ona sama. Nebylo už možno také si představit, jak dříve vypadala. To, co tu leželo, byla socha, o níž měl už jen jeden člověk představu, jak vypadala, když dýchala: Schwarz. Ale Schwarz si myslel, že ji mám teď také.

„Má ještě -" řekl, „tady byly ještě -"

Vytáhl ze zásuvky několik dopisů. „Nikdy jsem je nečetl," řekl. „Vemte si je."

Vzal jsem dopisy a chtěl jsem je položit do rakve. Pak jsem si to rozmyslel - mrtvá teď konečně patřila jenom Schwarzovi, jak si myslel. Dopisy od jiných s ní už neměly co dělat - nechtěl ji je dát s sebou a nechtěl je také zničit, protože k ní přece, patřily. „Vezmu si je," řekl jsem a strčil je do kapsy. „Nemají vůbec význam. Daleko méně než drobná bankovka, kterou vydáte, abyste si koupil talíř polévky."

„Berličky," odpověděl. „Vím to. Jednou je nazvala berličkami, které potřebovala, aby mi mohla zůstat nadále věrná. Rozumíte tomu? Je to paradoxní."

„Ne," řekl jsem. A pak velice opatrně s nekonečným soucitem: „Proč ji nenecháte konečně na pokoji? Milovala vás a zůstala u vás jak dlouho mohla."

Přikývl. Náhle vypadal velice křehký. „To jsem chtěl vědět," zamumlal.

V místnosti se silným pachem, mouchami a uhořelými svíčkami, se sluncem, které do ní svítilo, a s mrtvou začalo být horko. Schwarz si všiml mého pohledu.

„Pomohla mi jedna žena," řekl. „Je to těžké v cizí zemi. Lékař. Policie. Přijeli si pro ni. Včera večer ji zase přivezli. Zjist'ovali příčinu smrti." Bezmocně na mě pohlédł. „Při tom ji - není už celá -, řekli mi, abych ji neodkrýval -"

Přišli nosiči. Zavřeli rakev. Schwarz zavrával. „Pojeďu s vámi," řekl jsem.

Nebylo to daleko. Jitro zářilo a vítr se proháněl jako ovčácký pes za houfem beránek na obloze. Schwarz stál drobný a ztracený pod širým nebem na hřbitově.

„Vrátíte se do bytu?" zeptal jsem se.

„Ne."

Vzal si s sebou už kufr. „Znáte někoho, kdo dovede upravovat pasy?" zeptal jsem se.

„Gregorius. Před týdnem sem přijel."

Zašli jsme ke Gregoriově. Rychle vyřídil pas pro Schwarze. Nebylo při tom třeba pracovat příliš opatrně. Schwarz měl už u sebe přihlášku náborové kanceláře cizinecké legie. Potřeboval jen přejít přes hranice a v kasárnách zahodit svůj pas. Legie se nezajímala o minulost.

„Co se stalo s chlapcem, kterého jste vzali s sebou?" zeptal jsem se.

„Strýc ho nenávidí. Ale chlapec je šťastný, že ho nenávidí aspoň někdo z jeho rodiny - nejen cizí lidé."

Pohlédł jsem na muže, který měl teď mé jméno. „Přeji vám všechno dobré," řekl jsem a vyhybal jsem se tomu, nazvat ho Schwarzem. Nenapadlo mě nic jiného, než tato triviální fráze.

„Nikdy vás už neuvidím," odpověděl. „A je to dobře. Řekl jsem vám příliš mnoho, než abych vás chtěl zase vidět,"

Nebyl jsem si tím tak jist. Možná, že by mě jednou později snad právě proto rád uviděl. Podle jeho představ jsem byl jediný, kdo si odnášel nezfalšovaný obraz jeho osudu. Ale možná, že by mě právě proto nenáviděl, protože by to pak pro něj bylo takové, jako bych mu vzal jeho ženu, tentokrát neodvolatelně a navždy - protože by si myslel, že jeho vlastní vzpomínka ho klame a že jen moje zůstává čistá.

Viděl jsem ho odcházet ulicí, kufr v ruce, ubohá postavička, obraz věčného paroháče a věčné veliké lásky. Ale což člověk, kterého miloval, mu nepatřil daleko více než galerii stupidních vítězů? A co nám skutečně patří? Nač tolik povyku pro něco, co je jako to nejlepší propůjčováno jen na jistý čas; a proč tolik řečí o tom, zda nám to patří více nebo méně, když liché slovo „patřit" přece jen znamená: objímat vzduch?

Měl jsem s sebou pasovou fotografii své ženy. Tenkrát byly stále třeba fotografie na průkazy. Gregorius se okamžitě pustil do práce. Nehnul jsem se od něho. Neodvažoval jsem se spustit oba pasy z očí.

V poledne byly hotové. Přijítel jsem se k díře, v níž jsme bydleli. Ruth seděla u okna a pozorovala rybářské děti, které si hrály na dvoře. „Prohrál?" zeptala se, když jsem stanul ve dveřích.

Zvedl jsem pasy nad hlavu. „Zítřejede! Budeme se jmenovat jinak, každý bude mít jiné jméno a budeme se muset v Americe ještě jednou vzít."

Skoro jsem na to nemyslel, že mám teď pas muže, který je možná hledán pro vraždu. Příští večer jsme vypluli a bez obtíží jsme se dostali do Ameriky. Ale pasy obou milujících nám nepřinesly štěstí. Ruth se za půl roku se mnou dala rozvést. Abychom to mohli legalizovat, museli jsme se předtím ještě jednou vzít. Ruth se provdala později za onoho bohatého mladého Američana, který se zaručil za Schwarze. Zdálo se mu to velice komické a byl svědkem na naší druhé svatbě. O týden později jsme se pak zase v Mexiku rozvedli.

Přežil jsem válku v Americe. Kupodivu jsem se začal zajímat o malířství, jehož jsem si dříve sotva všiml - jako by to bylo dědictví po vzdáleném mrtvém pra-Schwarzovi. Často jsem také vzpomínal na druhého Schwarze, který snad ještě žil, a oba se mně směšovali v přízračný dým, který jsem občas jakoby cítil kolem sebe, jakoby měl na mě vliv, ačkoliv jsem přece věděl, že je to nesmysl. Konečně jsem našel zaměstnání v obchodě s uměleckými předměty a v mém pokoji viselo několik reprodukcí Degasových kreseb, které jsem si velice oblíbil.

Často jsem ještě myslel na Helenu, kterou jsem viděl jedině mrtvou, a po určitý čas se mi o ní dokonce zdálo, když jsem žil sám. Dopisy, které mi Schwarz dal, jsem hodil bez přečtení do moře hned první noc, když se loď plížila přes Oceán. Přitom jsem nahmatal v jednom z nich cosi tvrdého, jako drobný kamínek. Ve tmě jsem to vylovil z obálky a později jsem viděl, že to je kousek plochého jantaru, v němž před mnoha tisíci lety se zachytila a zkameněla droboučká muška. Nechal jsem si ji a později jsem ji nosil u sebe - malou mušku v jejím smrtelném zápasu v kleci ze zlatých slz, v němž zůstala zachována, zatímco její družky byly sežrány a zmrzly a zmizely.

Po válce jsem se vrátil do Evropy. Znamenalo to jisté potíže nabýt znovu svou identitu - neboť v téže době žily v Německu stovky nadlidí, kteří se snažili svoji identitu ztratit.

O Schwarzovi jsem už nikdy více neslyšel. Jednou jsem dokonce zajel do Osnabrücku a poptával se po něm, ačkoliv jsem už jeho skutečné jméno zapomněl. Ale město bylo zpustošeno, nikdo o něm nic nevěděl a nikdo se o to nezajímal. Na zpáteční cestě k nádraží jsem se domníval, že ho poznávám. Rozběhl jsem se za ním. Ale byl to ženatý poštovník, který mi vyprávěl, že se jmenuje Jansen a že má tři děti.

E. M. REMARQUE - NOC VLISABONU

Z německého originálu *Die Nacht in Lissabon*,
vydaného nakladatelstvím Klepenheuer & Witsch, Köln-Berlin 1962,
přeložil Rudolf Toman.

Grafickou úpravu, obálku, vazbu a frontispice navrhl Ivan Urbánek.
II. vydání, Praha 1970. Pro Svaz protifašistických bojovníků vydalo
Naše vojsko, nakladatelství a distribuce knih, n. p. v Praze,
jako svou 3667. publikaci, stran 200.

Odpovědný redaktor Antonín Hendrych.

Technický redaktor Václav Vlach.

Výtvarný redaktor Ota Karlas.

Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, Český Těšín.
AA 12,58 (z toho frontispice 0,04). VA 13,09. Náklad 82.000 výtisků.
28/52-013-70. 13/34 - váz. 19,- Kčs - 602/22/865.

Digitalizace: Brloch 2006